

Caietele CNSAS

Anul 1, nr. 1/2008

Caietele CNSAS (Anul 1, nr. 1/2008)

Caietele CNSAS

**Revistă semestrială editată de
Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor
Securității**

Anul I, nr. 1/2008

**Editura CNSAS
București
2008**

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității

București, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3
www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, nr. 1, 2008

ISSN:1844-6590

Consiliul științific: Gail Kligman (University of California - Los Angeles) Katherine Verdery (CUNY), Dennis Deletant (University College of London), Vladimir Tismăneanu (University of Maryland), Dragoș Petrescu, Virgiliu Leon Țărau

Colegiul de redacție: Florian Banu, George Enache, Silviu B. Moldovan, Liviu Țăranu (responsabil de număr)

Coperta: Cătălin Mândrilă

Machetare computerizată: George Enache

**Editura Consiliului Național pentru Studierea
Arhivelor Securității**
e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

Virgiliu Țărău, <i>Prolegomene</i>	5
I. Securitatea: metode și acțiuni	
Elis Neagoe-Pleșa, <i>1968 – anul reformării agenturii Securității</i>	9
Vasile Valentin, <i>Acțiunea „Denigratorii-84” (1985-1986)</i>	23
Denisa Bodeanu, <i>Din culisele unei misiuni eșuate. Vizita întreprinsă în primăvara anului 1987 în SUA de reprezentanții cultelor din România</i>	37
II. Subiectele și subiecții Securității	
George Enache, <i>Strategii de infiltrare și atragere la colaborare a cultelor religioase elaborate de autoritățile procomuniste din România în perioada 1945-1948, cu o privire specială asupra cazului Bisericii Ortodoxe Române</i>	53
Nicolae Ioniță, <i>Problema „Oculă”. Securitatea și masoneria în anii '80</i>	93
Liviu Țăranu, <i>Evoluția Direcției de Informații Externe și defectorii din spionajul românesc (1958-1978)</i>	135
Liviu Pleșa, <i>Situația informativ-operativă în problema învățământ din județul Alba în timpul regimului Ceaușescu</i>	163
III. Literatura istorică și documentele Securității	
Florian Banu, <i>Câteva considerații privind istoriografia Securității</i>	187
Raluca Spiridon, <i>Sursele Istorice ale Arhivei CNSAS. Limitele documentelor din Fondul Penal (1945-1968)</i>	221

IV. Recenzii. Note de lectură

Petrache Zidaru, *Tribunalele militare – un secol și jumătate de jurisprudență (1852 – 2000)*, București, Universul Juridic, 2006. **Iuliu Crăcană** 239

Constantin Olteanu, Alesandru Duțu, Constantin Antip, *România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, București, Editura Pro Historia, 2005. **Liviu Țăranu** 251

Marian Boboc, Mihai Barbu, *Strict Secret Lupeni 1977. Filajul Continuă! Nume de Cod: „Sârbulescu”. Scriitorul Minerilor, Ion D. Sârbu, în anul grevei ortacilor săi*, Craiova, Editura Autograf MJM, 2007. **Raluca Spiridon** 254

V. Cercetarea științifică și valorificarea fondurilor arhivistice ale C.N.S.A.S. prin manifestări științifice și expoziții 259

VI. Abrevieri 265

VII. Lista autorilor 267

PROLEGOMENE

Virgiliu Țărău

Pe baza unei arhive documentare, constituite pentru rațiuni operative de către un serviciu secret aflat în slujba unui regim politic totalitar, scrierea istoriei a devenit o posibilitate și o realitate în lumea postbelică a secolului XX. În perioada războiului rece acest tip de surse istorice au fost utilizate cu un mare succes de public, chiar dacă doar secvențial și fragmentar, în lucrări ce au avut ca subiect evoluția Germaniei naziste sau cea a Uniunii Sovietice. Pe lângă cunoscuta doză de mister, specifică unor astfel de izvoare, considerate ca având potențialul de a aduce lumină asupra unor evenimente neclare sau inexplicabile în evoluția istorică, ele demonstrează și o calitate distinctă, aceea de a putea explica felul în care statul total își controla, supraveghea și reprima resortisanții cu scopul domesticirii lor din perspectivă ideologică.

Sfârșitul războiului rece, implicat a regimurilor comuniste din Centrul și Estul Europei, a lărgit nu doar sfera subiectelor abordate din perspectiva unor astfel de informații, ci a contribuit și la schimbarea filosofiei statelor în administrarea acestor resurse documentare fundamentale pentru recuperarea memoriei tarate ideologic. Deschiderea acestor arhive, punerea lor la dispoziția publicului prin crearea unor instituții care să le pună în valoare potențialul istoric, respectiv cel specific unei justiții de tranziție, a devenit o realitate în majoritatea statelor ce au tranzitat de la un regim autocratic spre cel democratic¹. În fapt, moștenirea trecutului a devenit o temă pe care statele au abordat-o din perspectiva unei politici a memoriei. Prin instituțiile reprezentative (comisii parlamentare) sau prin intermediul experților profesioniști ai societății civile (formate din istorici și specialiști în științe sociale) au fost elaborate documente oficiale, în care alături de măsuri reparatorii față de victimele autocrației, s-au precizat principiile reconcilierii sociale, prin intermediul regăsirii memoriei istorice. Recuperarea acesteia, dincolo de asumări publice, de implicații juridice sau de gesturi simbolic-comemorative, este - așa cum s-a demonstrat - un proces continuu, prin care informația creată și gestionată de structurile represive ale statului autocratic, a devenit ea însăși un bun al democrației. Cooperarea dintre statul democratic și societatea civilă are în acest context menirea de a contribui, nu doar la reconcilierea cu trecutul politic, cu moștenirile acestuia în diversele spații sociale, ci și pe aceea de împăcare a societății prin cunoașterea traumelor prin care a trecut în perioada totalitară.

¹ Există o bogată literatură dedicată subiectului, ce a consacrat acest proces în trei valuri distincte: primul, după 1945, dezvoltat mai ales în jurul vinovățiilor din cel de al Doilea Război Mondial (cazul Germaniei și al Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg fiind exponențial în acest sens); al doilea, dezvoltat în sudul Europei, în Grecia, Portugalia și Spania în anii '70 și '80; și, ultimul, în statele din America Latină, Africa, Asia și Estul Europei, în ultimele două decade ale secolului XX. O nuanțată trecere în revistă a literaturii și a diferitelor modalități în care în perioada tranziției s-a dezvoltat acest proces vezi la Alexandra Barahona de Brito, Carmen Gonzales Enriquez, Paloma Aguilar, eds., *The Politics of Memory. Transitional Justice in Democratizing Societies*, Oxford University Press, 2001.

Dincolo de inițiativele oficiale, juridice, istorice sau instituționale, de recuperare a adevărului istoric, a devenit evident că remediul miraculos pentru împăcarea socială nu era posibil de administrat în doze unice, că rănilor adânci ale trecutului nu puteau fi șterse doar prin asumări publice, fără o serioasă dezbateră la care să participe toți cei interesați și afectați de acel trecut.

În această direcție se înscrie și inițiativa Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, ca la aproape 8 ani de la înființarea sa, să lanseze revista semestrială „Caietele CNSAS”. Cum în România, după 1989, s-a dezvoltat un peisaj destul de bogat, dar și inegal, al periodicelor de istorie contemporană, de la cele editate de instituții academice, de exponenți ai societății civile sau prin inițiative private, având un caracter științific sau de popularizare, s-ar putea pune, cu temei, întrebarea de ce ar fi necesar acest nou produs editorial. Mai întâi, pentru că este o obligație prevăzută în legile după care a funcționat sau funcționează CNSAS, indiferent de forma acestora (Legea 187/1999, OUG 16/2006, OUG 1/2008 și OUG 24/2008). Apoi, pentru că în acești ani, în instituție s-a agregat un corp de cercetători și investigatori, care dincolo de formarea profesională inițială, au dobândit experiența, meșteșugul și tehnicile specifice lucrului cu astfel de izvoare istorice, având capacitatea de a reconstitui și explica, nuanțat, forma și substanța documentelor create de fosta Securitate. În aceste condiții, ei pot și trebuie să devină o voce distinctă în peisajul științific din România, iar produsul activităților de cercetare trebuie să fie transferat editorial sub o marcă instituțională distinctă. Nu în ultimul rând, pentru că impresionantul patrimoniu arhivistice deținut în prezent de către CNSAS (peste 20 km liniari de arhivă), trebuie să fie cunoscut, nu doar prin accesul la propriul dosar, prin activitățile curente de deconspirare desfășurate de instituție - primordiale din perspectivă legală - ci și printr-o consistentă activitate de cercetare științifică, care să transfere spre public într-o formă adecvată epistemologic și metodologic, cunoașterea istorică necesară împăcării cu trecutul traumatic al regimului comunist.

Încercările anterioare, desfășurate individual sau în colectiv, de către cercetătorii CNSAS, materializate prin publicarea a două instrumente de referințe, a 13 volume de ediții documentare, prin monografiile sau colecțiile de studii editate - 6 la număr -, prin cele aproape 100 de studii apărute în periodicele de specialitate din țară, reprezintă o fundație serioasă, pe care se poate continua construcția acestei cunoașteri.

Într-un atare context, noua revistă își propune să devină o voce distinctă în peisajul istoriografic din România. Deschise față de orizonturile metodologice contemporane din spațiul istoriografic, dar focalizate pe fructificarea bogatului fond arhivistice avut la dispoziție, *Caietele CNSAS*, pornesc la drum cu o structură și cu o tematică specifică unei reviste academice. Alături de studii și articole de specialitate, în paginile sale se vor regăsi consistente analize documentare, specifice criticii istorice, respectiv note și recenzii legate de istoria recentă a României. În acest fel sperăm să contribuim la consolidarea dezbaterii academice cu privire la istoria comunismului românesc, respectiv a celui est-european.

Revista este deschisă și cercetătorilor acreditați CNSAS (peste 800 în acest moment), dar și celor care au fost subiecții activităților desfășurate de către fosta Securitate, care confrunțați cu trecutul documentat în aceste arhive vor dori să-și împărtășească experiențele în

mod public. Standardele profesionale vor fi respectate, iar selecția materialelor publicate va fi realizată de către colectivul editorial, pe baza unor recenzii anonime scrise de către specialiști recunoscuți în această problematică. Nu în ultimul rând, ca o garanție a respectării acestor standarde, va fi creat un Comitet Științific, format din personalități recunoscute în plan internațional, specialiști în istorie contemporană sau științe sociale.

Primul număr al *Caietelor* este structurat pe teme care vor deveni constante în paginile sale: metodele și acțiunile Securității (reformarea aparatului Securității în 1968, acțiunile de politică externă din decada a noua a secolului XX), subiectele și subiecții acesteia (problema cultelor, masoneriei, învățământului sau defectorii din spionajul românesc), literatura istorică referitoare la Securitate și critica izvoarelor din Fondul Penal, note și recenzii. Pentru consacrarea unui dialog în spațiul public, ultima parte a revistei este dedicată reflectării activităților de cercetare, manifestărilor științifice, expozițiilor, organizate sau la care au participat cercetători sau investigatori ai CNSAS.

Acestea fiind spuse, nu ne rămâne decât să sperăm că noul nostru produs editorial va intra în atenția mediilor academice, dar și a publicului interesat, contribuind astfel la antamarea unui dialog autentic și necesar în spațiul public din România cu privire la documentele create și gestionate de către fosta Securitate.

I. SECURITATEA: METODE ȘI ACȚIUNI

1968 – anul reformării agenturii Securității

Elis Neagoe-Pleșa

În urma neparticipării României la invadarea Cehoslovaciei, alături de cele cinci țări din Organizația Tratatului de la Varșovia, și a condamnării publice a acestei agresiuni, România a câștigat un anumit capital de imagine în rândul statelor occidentale. În contextul respectiv, un aspect interesant considerăm că îl reprezintă atitudinea pe care regimul de la București a avut-o față de proprii cetățeni. În acest sens, vom încerca să prezentăm „tabloul” rețelei informative a Securității în 1968, dat fiind rolul acesteia de instrument principal cu ajutorul căruia organele de represiune au reușit să-și extindă controlul asupra societății românești.

În cursul anului 1968 regimul a acordat o mare atenție activității informativ-operative. Astfel, chiar în ziua invadării Cehoslovaciei, la data de 21 august 1968, Ion Stănescu, președintele Consiliului Securității Statului, a emis un ordin către șefii unităților centrale și teritoriale de Securitate, în care atrăgea atenția asupra responsabilității ce le revenea în prevenirea „eventualelor acțiuni ale elementelor dușmănoase în legătură cu aceste evenimente”¹. Printre măsurile recomandate cu acest prilej, Ion Stănescu trasa următoarea directivă: „intensificați munca cu rețeaua informativă [subl. ns.], pentru cunoașterea operativă a oricăror acțiuni dușmănoase; în cazuri deosebite, raportați imediat organelor locale, precum și celor ierarhic superioare, luând în același timp măsuri energice pentru cunoașterea oricărui act dușmănos”².

În anii de debut ai comunismului românesc aportul real al informatorilor a fost relativ redus, accentul fiind pus pe măsurile represive extreme: asasinat, execuții sumare, încarcerări fără decizie judecătorească, deportări etc.³, în condițiile în care, cel puțin teoretic, Securitatea ar fi trebuit să apeleze cu preponderență la mijloacele informative⁴. Încă din ultimii ani ai regimului Gheorghiu-Dej, dar cu precădere după instaurarea regimului Ceaușescu, temuta instituție a

¹ *** *Cartea Albă a Securității*, vol. IV, Serviciul Român de Informații, București, 1995, p. 138.

² *Ibidem*.

³ „Rețeaua informativă s-a extins pe măsură ce Securitatea a trecut de la etapa violent-represivă la cea obsesiv-preventivă” (Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, *Raport final*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 519).

⁴ În 1951, rețeaua informativă era considerată a fi „arma de bază și hotărâtoare a organelor Securității Statului în lupta împotriva activității de subminare dusă de serviciile de informații imperialiste și de reacțiunea internă” (*Directiva nr. 101 despre munca cu agentura*, din 29 martie 1951, în Cristian Troncotă, *Istoria Securității regimului comunist din România 1948-1964*, vol. I, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2003, p. 245).

Securității a recurs mult mai rar la metodele brutale, supravegherea societății fiind realizată cu ajutorul rețelei informative. Prin recrutarea unui număr cât mai mare de agenți, în toate domeniile de interes, Securitatea, chiar dacă nu a ajuns să controleze efectiv întreaga populație, a creat impresia unei instituții atotștiutoare și omnipotente⁵, izbutind de multe ori să împiedice în fașă anumite reacții de împotrivire la regim. În timp, Securitatea a reușit să-și atingă dezideratul de a transforma rețeaua informativă în „mijlocul de bază al activității informativ-operative de cunoaștere și prevenire, pentru realizarea atribuțiilor specifice în domeniul apărării securității statului”⁶.

Totodată, în practica ofițerilor de Securitate au început să-și facă apariția noi metode de muncă, precum: avertizarea, atenționarea, punerea în dezbaterea publică, influențarea pozitivă, destrămarea anturajului etc., rolul acestora fiind mai mult preventiv. Era de altfel și firesc ca, în condițiile în care represiunea din anii anteriori își atinsese scopul, Securitatea să pună un accent mai mare pe ideea de prevenire a eventualelor deraieri de la linia trasată de conducerea partidului-stat⁷.

Astfel, Decretul Consiliului de Stat nr. 710 din 21 iulie 1967 stipula faptul că nou-înființatul Departament al Securității Statului „va coordona, controla și îndruma în mod unitar întreaga activitate pe care o desfășoară organele de securitate pentru asigurarea prevenirii, descoperirii și lichidării acțiunilor îndreptate împotriva securității statului”⁸. Totodată, prin Decretul nr. 295 din 3 aprilie 1968, Consiliul Securității Statului îi revenea aceiași sarcină de „a apăra securitatea statului, în scopul prevenirii, descoperirii și lichidării oricăror acțiuni dușmănoase îndreptate împotriva orânduirii sociale și de stat”⁹.

În continuare, ne vom opri asupra principalelor trăsături ale agenturii Securității în anul 1968, ținând cont de modul în care sunt ele prezentate în *Nota-raport privind dinamica rețelei informative a aparatului central și teritorial de securitate în anul 1968 și unele concluzii ce se desprind din aceasta*, din 23 decembrie 1968¹⁰, redactată de lt.-col. Mateescu Lucian ¹¹, șeful

⁵ „Modul absolut prin care Securitatea domina în ultimele două decenii ale comunismului prin simpla ei prezență este rezultatul acțiunii ei brutale pe parcursul impunerii și consolidării regimului comunist” (Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente 1949-1989*, Iași, Editura Polirom, p. 16).

⁶ Conform *Instrucțiunilor nr. D – 00180/1987 privind activitatea de creare și folosire a rețelei informative a aparatului de Securitate*, din 24 iunie 1987 (Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan, Mirela Matiu (eds.), „Partiturile” Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987), București, Editura Nemira, 2007, p. 641).

⁷ În anul 1975, conceptul de prevenire era definit astfel: „totalitatea măsurilor menite să anihileze oportune cauzele generatoare de anumite efecte ce pot la un moment dat să pună în pericol sau să aducă atingere vreunei din valorile ocrotite de legea penală” (col. Gheorghe Vasile și col. Tudor Ticea, *Conceptul de prevenire*, în revista „Securitatea”, nr. 2 (30), 1975, p. 9).

⁸ Florica Dobre (coord.), Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. II (1967-1989), București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 17.

⁹ *Ibidem*, p. 75.

¹⁰ Documentul poate fi consultat, pe larg, în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, ff. 1-12.

¹¹ Lt.-col. Mateescu Lucian a fost șef al Serviciului „C” în perioada 10 iulie 1967-19 martie 1971, succedându-i în funcție generalului-maior Nedelcu Mihail.

Centrului de Triere-Dispecerat, Evidență, Cercetare Științifică și Arhivă (Serviciul „C”). Documentul invocat însumează așadar un bilanț al activității desfășurate de organele de Securitate cu rețeaua informativă pe parcursul acestui an.

Documentul se referă, pe de o parte, la recrutările și reactivările¹² efectuate, iar, pe de altă parte sunt analizate „scoaterile” din rețeaua informativă. Scopul acestor prefaceri viza „primenirea” agenturii, prin introducerea în rețea a unor persoane „corespunzătoare”, în opoziție evidentă cu „elementele necorespunzătoare” care trebuiau îndepărtate.

Criterii de recrutare a agenților

La 1 ianuarie 1968, garnitura completă a rețelei informative, alcătuită din informatori, colaboratori, rezidenți, gazde case de întâlniri și gazde case conspirative, însuma 118.952 persoane. La sfârșitul anului, numărul acestora avea să fie de doar 85.042 de persoane, dintre care: 43.498 informatori, 29.761 colaboratori, 2.296 rezidenți, 9.320 gazde case de întâlniri și 167 case conspirative¹³. Așadar, fusese înlăturat din sistem un număr considerabil de persoane, reprezentând aproximativ 30% din rețeaua informativă. În realitate, numărul agenților abandonați a fost mult mai mare, dacă ținem cont și de recrutările efectuate pe parcursul anului. Concret, în 1968 au fost introduse în rețea 13.837 persoane, în marea majoritate a cazurilor fiind vorba de recrutări noi, la care s-a adăugat și reactivarea unor agenți abandonați anterior. Această dinamică s-a datorat „necesităților ivite în cursul anului 1968 pentru realizarea urmăririi informative speciale și a supravegherii informative generale”¹⁴. Accentul a fost pus mai mult pe încadrarea persoanelor aflate sub urmărire informativă specială, dorindu-se verificarea acestora pe mai multe linii.

În privința persoanelor introduse în rețea în 1968, cea mai mare atenție a fost acordată colaboratorilor (9.987 de persoane)¹⁵, o categorie nou înființată, ce urma să fie folosită pentru rezolvarea unor „sarcini specifice”¹⁶. Urmău, apoi, informatorii¹⁷ (2.319 persoane), gazdele caselor de întâlnire¹⁸ (1.280) și rezidenții¹⁹ (251)²⁰.

¹² Reactivarea presupunea reintroducerea în rețeaua informativă a Securității a unei persoane care mai activase anterior, dar fusese abandonată din diverse motive. În limbajul epocii mai uzitat era termenul de *reactivizare*.

¹³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 1.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Colaboratorii erau acele persoane folosite ocazional de către ofițerii de Securitate pentru verificarea unor date sau informații. Erau deseori numiți și persoane de sprijin. Astfel de colaboratori puteau fi diverși angajați de la departamentele de cadre ale unor instituții, administratorii de bloc, funcționarii de la poștă și telefoane, recepționerii etc., care erau în situația de a putea furniza informații generale cu privire la persoanele vizate. Contactele ofițerilor de Securitate cu aceștia erau sporadice, în funcție de cazurile aflate în lucru. Deseori, în categoria colaboratorilor erau introduși și membrii de partid, care teoretic trebuiau folosiți de Securitate doar cu aprobarea organelor de partid din care aceștia făceau parte.

¹⁶ În cadrul ședinței C.S.S. din 25 iunie 1968, când s-a discutat proiectul de Directivă privind munca de Securitate, Stoica Constantin, vicepreședinte al C.S.S., menționa: „Raportez că la ora actuală între colaborator și informator nu este nici o deosebire, în afară de faptul că informatorul are dosar și

Defalcând totalul celor recrutați și reactivați la nivelul aparatului central și teritorial al Securității, rezultă că cei mai mulți informatori și colaboratori au fost introduși în agentura Direcției a IV-a (1.468 persoane), care se ocupa cu organizarea și desfășurarea muncii informative în unitățile Ministerului Forțelor Armate și ale Ministerului Afacerilor Interne²¹. Considerăm că numărul mare al acestora a avut legătură și cu dorința conducerii statului de a cunoaște starea de spirit din armată, în contextul apărut după condamnarea publică de către România a invadării Cehoslovaciei.

Pe locurile următoare se situau: Inspectoratul de Securitate al Municipiului București – I.S.M.B. (cu 434 de persoane recrutate sau reactivate), Inspectoratul de Securitate al județului Iași (270 persoane), I.S.J. Cluj (247 persoane) și I.S.J. Sălaj (179 persoane). La polul opus, cu cele mai puține recrutări și reactivări înregistrate, se aflau inspectoratele de Securitate din județele Vrancea (34), Bihor (51), Harghita (53), Mehedinți (62), Timiș (15), Dolj (21) și Gorj (20).

În linii mari, conform aserțiunilor oficiale, portretul persoanei recrutate/reactivate în 1968 prezenta următoarele trăsături: român, orășean, de preferință intelectual, cunoscător a cel puțin o

colaboratorul are fișă. În rest, sunt toate regulile asemănătoare și toate unitățile, fără excepție, au făcut această observație, că nu este nici o deosebire (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 5, f. 261).

¹⁷ Informatorii erau de două feluri: calificați și necalificați. Informatorii calificați erau acei informatori recrutați special pentru un anumit caz sau o anumită problemă. Ei semnav angajament și primeau nume conspirativ. De asemenea, beneficiau de o anumită instruire din partea ofițerului de Securitate (cum să se apropie de persoana urmărită, cum să-i câștige încrederea, ce discuții să inițieze cu aceasta etc.). Legăturile cu acești informatori erau mai dese, iar la întâlniri acestora li se trasau diferite sarcini, fiind dirijați pe lângă anumite persoane. Întâlnirile cu aceștia aveau loc în case de întâlniri sau în diverse alte locuri. Când era cazul, puteau fi predați în legătura altor ofițeri de Securitate pentru a fi folosiți în acțiuni unde puteau fi utili. Informatorii necalificați erau persoane folosite temporar de ofițerii de Securitate, cărora nu li se lua angajament scris. În această categorie intrau de regulă persoanele care ofereau informații din proprie inițiativă. Cei care dădeau rezultate erau trecuți în rândul informatorilor calificați.

¹⁸ Gazdele caselor de întâlniri erau persoanele recrutate pentru a-și pune la dispoziția Securității locuințele, care erau folosite de ofițeri pentru întâlnirile conspirate cu informatorii. Semnav și ele un angajament cu Securitatea, prin care se obligau să păstreze confidențialitatea folosirii locuinței lor de către organele de presiune. Uneori erau recompensate cu diferite sume de bani sau cu cadouri.

¹⁹ Rezidenții constituiau un fel de verigă între ofițerul de Securitate și informatorii dintr-un anumit obiectiv. Erău recrutați de regulă din rândul informatorilor calificați, cu o activitate și lealitate ireproșabile. Nu în ultimul rând, din rândul rezidenților făceau parte și numeroși foști ofițeri de Securitate trecuți în rezervă sau ieșiți din activitate. Rezidenții activau de regulă într-un anumit obiectiv și aveau în subordine câțiva informatori. Aveau sarcina de a prelua notele informative de la aceștia și de a le preda ofițerului de Securitate care îi recrutase, dar și de a le transmite informatorilor eventualele sarcini trasate de către ofițerul de Securitate. Nu aveau însă în nici un caz dreptul de a recruta un informator, operațiune care se făcea exclusiv de către ofițerii de Securitate.

²⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 2.

²¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 94, f. 42.

limbă străină și motivat de sentimente patriotice în relația sa cu Securitatea²². Se mai specifica și faptul că, în momentul recrutării, ofițerul de Securitate trebuia să aibă în vedere ca persoana ce urma să fie introdusă în rețea să „prezinte garanția că va colabora cinstit cu organele de securitate”²³. Acest lucru presupunea din partea ofițerului acordarea unei atenții ridicate etapelor premergătoare abordării persoanei pe care intenționa să o recruteze, respectiv punctarea și studierea acesteia.

O simplă analiză a acestor caracteristici relevă faptul că, în funcție de mediul de recrutare, 85% dintre informatori proveneau din mediul urban, pe motiv că „majoritatea obiectivelor importante și a concentrărilor de elemente dușmănoase se află în orașe”, ceea ce dovedea „justa orientare a organelor de Securitate”²⁴. În ceea ce privește naționalitatea agenților, cei mai mulți erau români (81%), restul de 19% aparținând altor etnii și fiind distribuit după cum urmează: germani (36,3%), maghiari (33,7%), evrei (20,6%), ucraineni (2,3%) și 6,1% alte minorități. Această pondere se regăsea și în privința structurii pe naționalități a persoanelor urmărite de Securitate.

Numărul mare al informatorilor proveniți din rândul etnicilor germani (mai ridicat chiar și decât cel al maghiarilor) evrei și ucraineni este foarte probabil să fi fost moștenit din timpul regimului Dej, când aceste naționalități se aflaseră în atenția Securității fie pentru o pretinsă și uneori reală colaborare cu regimul fascist, cum a fost cazul germanilor, fie pentru legături cu organizațiile sioniste – în cazul evreilor, ori pentru atitudini naționaliste – în cazul ucrainenilor.

De altfel, procentul informatorilor din punct de vedere al naționalității acestora a înregistrat o schimbare radicală până la sfârșitul anului 1968. Astfel, din totalul agenților de altă etnie decât cea română, ponderea maghiarilor se va ridica de la 33,7% la 48,8%, iar cea a germanilor va coborî de la 36,3% la 28,6%²⁵. Se poate observa așadar un proces de corelare a structurii agenților pe naționalități în raport cu ponderea deținută de aceste etnii în cadrul populației alogene.

În privința metodelor de recrutare, accentul a fost pus pe atragerea la colaborare a informatorilor „prin metoda convingerii, pe baza sentimentelor patriotice”. În acest sens, documentele Securității menționează că pe parcursul anului 1968 un procent covârșitor de persoane (91,7%) s-a angrenat în relația cu Securitatea având această motivație. Deși nu cunoaștem situația recrutărilor efectuate după condamnarea intervenției militare a U.R.S.S. de către Nicolae Ceaușescu, este posibil ca ponderea persoanelor recrutate pe bază de convingeri patriotice să fi crescut spre sfârșitul anului, fie din dorința de a contribui la apărarea securității R.S.R., fie ca urmare a speculării de către organele de Securitate a sentimentului antirusesc, destul de extins la nivelul societății românești.

²² Pentru amănunte, vezi *Dinamica rețelei informative în anul 1968 pe întreaga țară*, în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, ff. 13-14.

²³ *Ibidem*, f. 8.

²⁴ *Ibidem*, f. 3.

²⁵ *Ibidem*, f. 11.

Restul agenților, care alcătuiau procentul de 8,3%, au fost recrutați prin șantaj, pe baza antecedentelor politice sau penale, cei mai mulți dintre aceștia având un trecut legionar.

Se remarcă numărul mare de persoane recrutate din rândul intelectualilor (36,5%), pe motiv că aceștia „au un nivel de pregătire profesională și culturală care le permite să desfășoare o muncă informativă la un nivel mai corespunzător”²⁶. Următoarele locuri erau ocupate de funcționari și tehnicieni (29,5%), muncitori (15,5%) și agricultori (7%). Se poate observa faptul că, în dictatura proletariului, și muncitorilor le fusese rezervat rolul de delatori, ce-i drept într-o proporție mai mică comparativ cu locul ocupat de persoanele cu studii superioare.

Accentul pus pe recrutarea intelectualilor este justificat și prin prisma faptului că se intensificase în același timp supravegherea informativă a acestora. În 1968, procentul acțiunilor informative deschise asupra reprezentanților acestei categorii sociale se ridică la 37%, ceea ce indică o simetrie aproape perfectă cu ponderea agenților. Chiar și ofițerii de Securitate observaseră că „se constată o concordanță între categoriile de profesii ale informatorilor și ale celor urmăriți”²⁷. Ponderea agenților proveniți din rândul intelectualilor, dar mai ales importanța acestora din punct de vedere informativ, a fost evidențiată și într-un raport al Direcției a III-a, din aprilie 1968: „Analizând situația rețelei informative, apreciem că Direcția a III-a dispune de un număr însemnat de informatori capabili să rezolve în bune condițiuni sarcinile pe profilul muncii noastre. Sunt folosiți ca informatori oameni din cele mai diferite medii, cu pregătire variată, majoritatea intelectuali, inclusiv academicieni și alți oameni de știință, artă și cultură, marea majoritate cunoscători de limbi străine”²⁸.

În funcție de limbile străine cunoscute, 42% dintre agenți știau cel puțin o limbă străină de circulație internațională, în această ordine: germana (36%), franceza (19%), maghiara (16%), rusa (7%) și engleza (6%). Se urmărea astfel realizarea unei supravegheri cât mai eficiente și competente „a concentrării de elemente dușmănoase din rândul naționalităților conlocuitoare, cât și a celor din rândul cetățenilor veniți temporar în R.S. România”²⁹. Nevoia introducerii în rețea a unor persoane vorbitoare de limbi străine a fost generată și de dorința realizării unei cât mai

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 10. Cu toate acestea, procentul muncitorilor și al țăranilor urmăriți era de 32%, sensibil mai ridicat decât cel al agenților proveniți din rândul acestor categorii. Considerăm că fenomenul poate fi explicat prin aceea că încă se mai aflau în atenția Securității acei țărani care activaseră sau sprijiniseră grupurile de rezistență anticomunistă din munți, care la ieșirea din închisoare continuaseră să fie supravegheați în cadrul problemei „foști condamnați politici”. De altfel, într-un plan de măsuri pentru această problemă, întocmit la 1 august 1968 de șeful Direcției I, col. Borșan Dumitru, se arătau următoarele: „Având în vedere că mulți foști condamnați locuiesc în mediul sătesc, unii dintre ei fiind membri ai cooperativelor agricole de producție și semnalati cu unele manifestări negative, se va avea în vedere ca în cadrul supravegherii informative generale din comunele respective să se cunoască în mod permanent atitudinea și eventualele intenții dușmănoase ale lor” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 86, vol. 7, f. 27).

²⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 402.

²⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 3.

bune supravegheri informative a numărului tot mai ridicat de turiști străini veniți în vizită în R.S.R.³⁰.

Epurarea rețelei informative

Pentru ca rețeaua informativă să devină principalul instrument de muncă al ofițerilor de Securitate, în 1968 a avut loc un amplu proces de epurare al acesteia. Astfel, colaboratorii lipsiți de calitate sau de posibilități informative, aceia care erau deconspirați sau care refuzau să lucreze efectiv cu Securitatea, au fost îndepărtați din rețea, fiind considerați balast. S-a preferat menținerea unui număr mai mic de agenți, pe care organele de represiune se puteau însăși baza în activitatea lor. În același timp, pentru a suplini reducerea agenturii, ofițerilor li s-a ordonat să facă noi recrutări. Accentul a început să fie pus nu atât pe numărul informatorilor, cât mai ales pe valoarea acestora, încercarea de a ridica din punct de vedere calitativ această componentă a activității de informații fiind evidentă, ceea ce reprezenta un progres față de trecut.

C.S.S.-ul a vizat în același timp și îndepărtarea din rețea a persoanelor considerate necorespunzătoare și mai puțin pregătite să facă față noilor tipuri de acțiuni și combinații informativ-operative. S-a renunțat astfel la legătura cu persoanele care aveau o pregătire profesională și culturală mai deficitară. De exemplu, din totalul celor 17.524 de informatori abandonați, 33% erau agricultori, urmați apoi de funcționari și tehnicieni (24,2%), muncitori (19,5%) și intelectuali (18%). De asemenea, mulți dintre cei înlăturați se aflau de ceva timp în rețea, unii fiind recrutați încă din 1951, iar sarcinile pentru care fuseseră atrași la colaborare nu mai erau de actualitate.

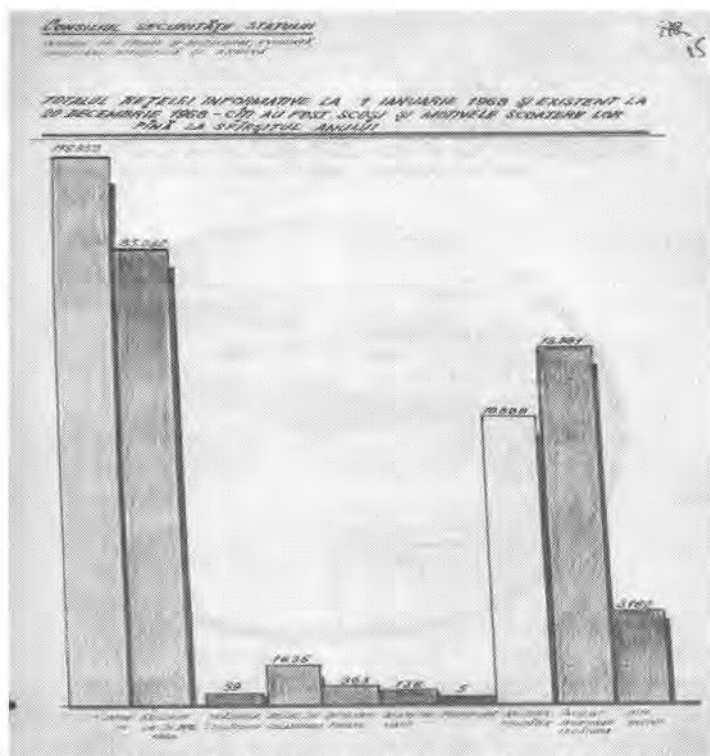
Ambele direcții de acțiune, atât recrutarea, cât și îndepărtarea unor persoane din agentură, se înscriau într-un proces care demarase încă din anul precedent³¹ și care avea drept obiectiv conturarea unei agenturi care nu trebuia să impresioneze prin numărul persoanelor angrenate în munca informativă, ci prin calitatea informațiilor furnizate de acestea. Ca atare, datele obținute de la informatori aveau o valoare operativă mult mai ridicată, fapt ce permitea luarea unor măsuri represive cât mai adecvate.

Conformându-se ordinelor primite de la conducerea Securității, într-un plan de măsuri al Direcției I, din 19 septembrie 1968, se preciza foarte tranșant faptul că: „Se va trece la o verificare profundă a informatorilor, avându-se în vedere problema loialității acestora față de Securitate și

³⁰ În acest sens, la ședința Secretariatului C.C. al P.C.R. din 8 aprilie 1969, Constantin Părvulescu afirma: „După mine mai este și o altă problemă: noi am deschis foarte larg porțile țării noastre pentru turiști. Este bun lucrul acesta, dar trebuie făcută o muncă foarte mare și cu cetățenii noștri care vin în contact cu turiștii străini, pentru că, în forma aceasta de turist, vin fel de fel de elemente, dușmani, care nu se dau în lături să ponegrească țara noastră și să preamărească țările capitaliste” (*** *Români în exil, emigrație și diaspora. Documente din fosta Arhivă a C.C. al P.C.R.*, volum îngrijit de dr. Dumitru Dobre și Dan Taloș, Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, București, Editura Pro Historia, 2006, p. 172).

³¹ De exemplu, în cursul anului 1967 fuseseră excluse din rețea 20.647 de persoane (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 4).

posibilitățile reale pe care le au în urmărirea elementelor ostile din sectoarele menționate. Acei informatori care nu corespund sarcinilor de securitate vor fi scoși din rețeaua informativă (...) se va completa rețeaua informativă cu informatori capabili (...) Vor fi luate în studiu, în vederea recrutării, persoane valoroase, de influență"³².

Sursa: A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 15.

Revenind la nota-raport întocmită de Serviciul „C”, se remarcă faptul că, exceptând colaboratorii, reduceri consistente s-au înregistrat la toate categoriile de persoane din rețea. În primul rând, este evidentă restrângerea numărului de informatori, astfel că de la 83.911 câți erau la începutul anului 1968, s-a ajuns ca la 20 decembrie 1968 aceștia să numere doar 43.498 de persoane, în comparație cu evoluția numerică considerabilă a colaboratorilor, al căror număr a crescut vertiginos de la 14.849 la 29.761. Așadar, informatorii au fost îndepărtați din rețea în proporție de aproape o jumătate, în vreme ce ponderea colaboratorilor a fost dublată. De asemenea, a fost redus numărul rezidenților (de la 3.241 la 2.296 persoane) și cel al gazdelor case de întâlniri (de la 16.575 la 9.320), iar numărul caselor conspirative a scăzut chiar mai mult

³² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 6, f. 81.

de jumătate, de la 376 la 167. Trebuie precizat însă faptul că toate aceste reduceri au fost operate în contextul în care avusese loc și o revizuire drastică a acțiunilor informative și a persoanelor considerate ostile, al căror număr fusese sensibil redus. Și în aceste cazuri, accentul a fost pus pe acțiunile despre care se considera că ar fi implicat un grad mai ridicat de pericolozitate.

La finalul anului 1968, au fost scoase din rețea 29.626 de persoane, dintre care: 17.524 informatori, 6.158 gazde case de întâlniri, 4.951 colaboratori și 993 rezidenți. Printre motivele înlăturării unor persoane din rețea, figurau următoarele: lipsa posibilității informatorului de a ajunge în proximitatea celor urmăriți („de pătrundere în clandestinitatea elementelor dușmănoase”), deconspirarea, dezinformarea organelor de Securitate, trădarea legăturii sau refuzul de continuare a colaborării (situație în care s-au aflat 1.635 de persoane).

Existau, desigur, și motive obiective în baza cărora putea să înceteze legătura informatorilor cu ofițerul de Securitate, ca de exemplu: atingerea scopului pentru care se efectuase recrutarea, schimbarea locului de muncă sau al domiciliului persoanei recrutate, expirarea stagiului militar sau a perioadei de studii, decesul agentului etc. Precizăm astfel faptul că, din numărul total de 29.626 de agenți abandonați, un procent de nu mai puțin de 45% a fost reprezentat de categoria militarilor lăsați la vatră după îndeplinirea stagiului militar³³.

De multe ori însă această încetare a legăturii cu Securitatea era temporară, cu precădere în cazurile în care informatorul își schimba locul de muncă sau domiciliul, precum și în momentul în care fusese atins scopul avut în vedere la recrutare. Toate aceste persoane erau înregistrate în baza de date a Securității, iar în momentul în care problemele de serviciu sau locative se rezolvau ori se iveau o nouă sarcină informativă, persoanele respective puteau fi „reactivate”.

În 1968, cu 3.182 de persoane se produsese însă încetarea definitivă a legăturii, pe motive de boală, deces ori plecare definitivă din țară.

Refuzaseră colaborarea 1.635 de persoane, cele mai multe figurând în rețeaua informativă a Inspectoratelor județene de Securitate Timiș (111), Dolj (102), București (61) și Dâmbovița (53). Partea principală de vină era pusă în seama ofițerilor, pe motiv că nu acordaseră atenția necesară cuvenită fiecărei etape din procesul de recrutare, precum: punctarea, studierea și recrutarea propriu-zisă a informatorilor. De asemenea, tot cadrelor de Securitate le era imputat și modul defectuos în care desfășuraseră activitatea de educare, dirijare și verificare a informatorilor.

Refuzul persoanelor din rețeaua informativă era motivat astfel de către organele de Securitate: persoanele în cauză nu obținuseră avantajele dorite³⁴ sau nu se mai aflau în situația

³³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 5.

³⁴ Faptul acesta demonstrează că afirmațiile potrivit cărora informatorii erau recompensați material foarte generos de către Securitate nu sunt reale, situațiile de acest gen fiind deosebit de rare. În marea majoritate a cazurilor sumele plătite agenților erau modice, uneori recurgându-se și la practica oferirii unor cadouri simbolice. Cu toate acestea, în instrucțiunile pentru folosirea fondului C.I.S., redactate la 10 martie 1968, se preciza că pentru crearea unor relații de colaborare cât mai strânse cu agenții „unul din mijloacele

de a mai putea fi șantajate, în sensul că „faptele lor nu mai sunt pedepsite de lege” –mai ales în cazul foștilor deținuți politici³⁵ sau al celor recrutați pe bază de material compromițător. Au fost și situații în care legătura fusese ținută defectuos. Este prezentat cazul informatorului „Bumbu Ion”, de pe raza I.S.J. Bistrița Năsăud, care fusese deconspirat în fața familiei sale din cauză că ofițerul îl contactase în dese rânduri la domiciliu³⁶.

În ceea ce privește deconspirarea legăturii, de multe ori aceasta s-a produs din vina ofițerilor, situație în care s-au aflat 363 de persoane, mai ales la Inspectoratele județene de Securitate Timiș (27), Dolj (21), Prahova (20) și Vaslui (19)³⁷. Printre cauze s-au aflat: dirijarea necorespunzătoare, insuficienta educare a agenților, folosirea greșită a materialelor informative sau contactarea informatorilor în locuri necorespunzătoare. Oferim în acest sens exemplul informatorului „Roșu Enache”, care fusese deconspirat de lt. maj. Rotaru Victor, de la I.S.J. Galați. Întrucât agentul nu se prezentase la întâlnirea fixată, ofițerul, întâlnindu-l a doua zi în autobuz, trimisese un ofițer de Miliție pentru a-i cere agentului materialul informativ, de față fiind și „elemente suspecte din localitatea respectivă”³⁸. Un alt ofițer de la I.S.J. Galați contactase un informator la sfatul popular, în vreme ce la I.S.J. Mehedinți un ofițer luase legătura cu un agent la locul de muncă al acestuia, în ambele cazuri producându-se deconspirarea agenților. Au fost totuși și multe situații în care deconspirarea s-a produs din vina informatorilor³⁹, care fie pierduseră materiale informative, fie fuseseră găsite asupra lor note informative de către membrii familiei, fie se lăudaseră – mai ales la beție – cu legătura avută cu Securitatea etc. Chiar și în aceste cazuri, vina principală o purtau ofițerii care-i recrutaseră, pe motiv că „au studiat insuficient caracterul candidaților la recrutare”⁴⁰.

Dezinformarea⁴¹ a stat la baza scoaterii din rețea a unui număr de 138 de persoane, pe motiv că acestea urmăriseră „să favorizeze acțiunile întreprinse împotriva statului nostru”⁴². Cele mai multe dezininformări proveneau de pe raza de activitate a I.S.J. Dâmbovița (77), Vaslui (16) și Caraș-Severin (16). Vina era tot a ofițerilor, pentru că „nu s-a muncit suficient cu informatorii”, evidențiindu-se necesitatea verificării activității acestora, precum și a materialelor furnizate⁴³. De

importante îl constituie recompensarea materială a activității Informatorilor” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 86, vol. 3, f. 32).

³⁵ De exemplu, informatorul „Florescu Virgil” de la I.S.J. Vrancea, recrutat din rândul persoanelor cu trecut politic considerat necorespunzător, avea să refuze în 1968 să mai colaboreze cu organele de Securitate, pe motiv că „nu este obligat, iar în cazul când se va constata că încalcă legile statului să fie tras la răspundere” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 53, vol. 29, f. 56).

³⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 6.

³⁷ *Ibidem*, f. 7.

³⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 53, vol. 29, f. 57.

³⁹ Vezi câteva astfel de exemplificări în *ibidem*, f. 58.

⁴⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 8.

⁴¹ Pentru o analiză a conceptului de dezininformare, vezi Vladimir Volkoff, *Tratat de dezininformare. De la Calul Trojan la Internet*, traducere de Mihnea Columbeanu, București, Editura Antet, f.a.

⁴² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 8.

⁴³ *Ibidem*.

asemenea, studierea superficială a persoanelor punctate în vederea recrutării avea să ducă la trădarea legăturii. Se remarcă în această privință o îmbunătățire însă față de anul precedent, în sensul că în 1967 se înregistraseră 177 cazuri de trădare, față de cele 39 de trădări din cursul anului 1968, repartizate astfel: I.S.J. Sibiu (5), iar la I.S.J. Dâmbovița, Mureș și Argeș câte 3 cazuri⁴⁴.

Din punct de vedere al gazdelor case de întâlniri, Securitatea a încercat în 1968 să realizeze o mult mai judicioasă corelare a acestora cu nevoile muncii informative. Astfel, dacă până atunci într-o casă de întâlniri erau introduși 6 agenți, la sfârșitul anului numărul acestora fusese redus la 5, fapt ce scădea riscul de deconspirare a acestor locuințe⁴⁵.

Situația agenturii la finele anului 1968

Organele de Securitate apreciau faptul că activitatea operativă era bine orientată și că rețeaua informativă acoperea nevoile muncii de Securitate, în condițiile în care diminuarea numărului persoanelor care alcătuiau rețeaua informativă coincidea cu îngustarea bazei de lucru⁴⁶. De altfel, încă din iulie 1967, de la consfătuirea cu activul de bază al M.A.I., Nicolae Ceaușescu afirmase că: „În orientarea aparatului securității de stat, Comitetul Central pleacă de la faptul că în urma uriașelor transformări petrecute în societatea românească, a lichidării exploatarei omului de către om, a victoriei depline a socialismului, a dispărut baza socială a reacțiunii, s-a îngustat și continuă să se îngusteze câmpul de activitate al elementelor dușmănoase”⁴⁷.

Fenomenul este reflectat și de rapoartele generale întocmite de direcțiile centrale ale Securității. Astfel, într-un raport al Direcției a III-a Contraspionaj, din 16 aprilie 1968, se menționa: „Una din preocupările noastre de seamă a fost revizuirea bazei de lucru, reanalizarea situației fiecărui informator din rețea și a acțiunilor informative. Au fost reținute în atenție elementele cele mai pretabile la activitatea de spionaj, din rândul cetățenilor români și străini. Totodată, s-a procedat la trecerea în categoria de informatori sau colaboratori a foștilor agenți, precum și la abandonarea celor fără posibilități pe linie de contraspionaj”⁴⁸.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 9.

⁴⁵ Exista însă nemulțumirea că această situație nu era uniformă la nivelul întregii țări, iar variațiile erau chiar foarte mari. Spre exemplu, I.S.J. Alba introducea 19 informatori într-o casă de întâlniri, I.S.J. Satu Mare 12, I.S.J. Bistrița Năsăud 11, în vreme ce alte inspectorate aveau câte o casă la 2 agenți (*ibidem*, f. 11).

⁴⁶ Referitor la baza de lucru a Securității în 1968, vezi articolele semnate de lt.-col. Ion Petrescu, *Baza de lucru. O problemă mereu actuală și plină de răspundere* (în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 1.893, vol. 2, ff. 50-58) și de col. Dumitru Borșan, *Constituirea bazei de lucru. O importantă sarcină actuală* (în *ibidem*, vol. 1, f. 21).

⁴⁷ Vezi Documentar privind concluziile ce se desprind din dinamica persoanelor urmărite de aparatul de securitate în perioada 1 ianuarie-20 decembrie 1968, întocmit în ianuarie 1969, în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 53, vol. 29, f. 93.

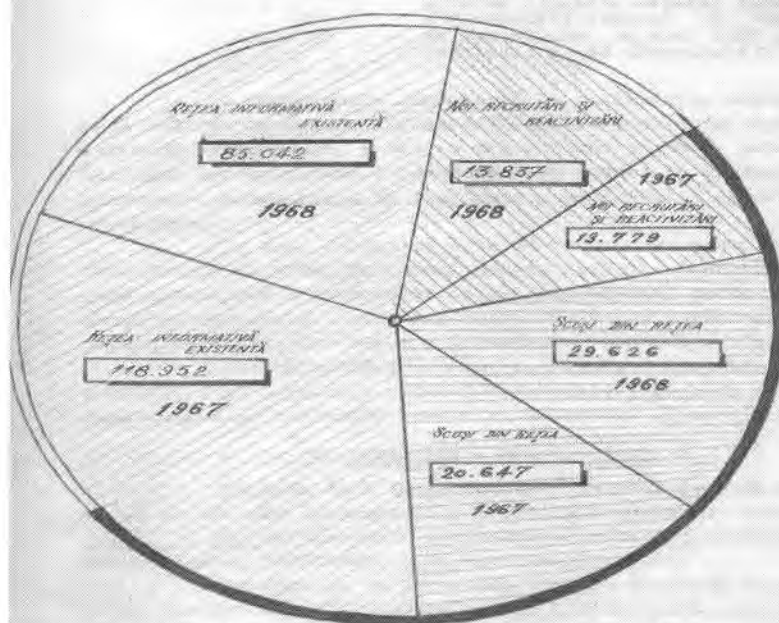
⁴⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 4, f. 395.

CONSILIUL SECURITĂȚII STATULUI

CENTRUL DE FORȚE ȘI INSPECTORAT EVIDENȚĂ,
COORDONATE STATISTICE ȘI ANUALE

SITUAȚIA REȚELEI INFORMATIVE PE ȚARĂ:

- EXISTENT PE ȚARĂ LA SFÎRȘITUL ANULUI 1968-COMPARATIV CU 1967
- CÎȚI AU FOST RECRUTAȚI-REACTIVIZAȚI ÎN 1968-COMPARATIV CU 1967
- CÎȚI AU FOST SCOȘI ÎN 1968-COMPARATIV CU 1967

Sursa: A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 81, vol. 3, f. 16.

Cu toate acestea, existau în continuare domenii în care rețeaua informativă nu răspundea nevoilor Securității. Spre exemplu, într-un raport de analiză al Direcției I, din 19 septembrie 1968, se preciza faptul că: „pentru urmărirea informativă a persoanelor suspecte pe linie de presă există un număr mic de informatori și colaboratori, fapt ce nu dă posibilitatea cunoașterii și stăpânirii în bune condiții a problemelor de securitate. Situație asemănătoare există și în întreprinderile poligrafice din principalele centre culturale, unde, deși există elemente care fac obiectul muncii organelor de securitate, nu au fost luate măsuri de lucrare informativă a acestora (...) Rețeaua informativă de la radio și televiziune este încă redusă ca număr și calitativ

necorespunzătoare, din care cauză nu pot fi prevenite și descoperite la timp, în scopul lichidării lor, acțiunile ostile ce eventual s-ar pregăti ori comite”⁴⁹.

Printre măsurile ce urmau a fi avute în vedere pe viitor figurau următoarele: recrutarea unor informatori cu calitate și posibilități, care trebuiau să sesizeze la timp „cele mai subtile aspecte de spionaj”, în condițiile intensificării „schimbului de turiști”⁵⁰, precum și supravegherea celor care plecau temporar din țară, în ideea identificării intențiilor reale ale acestora. O atenție specială era acordată și românilor care se căsătoreau cu cetățeni străini, recrutarea acestora făcându-se în cadrul unei probleme speciale denumite „Alianța”⁵¹. De asemenea, o sarcină cu caracter permanent pentru ofițerii de securitate era reprezentată de continuarea procesului de selectare și înlăturare din rețea a acelor persoane care nu îndeplineau „condițiile necesare muncii informative”.

În final, dorim să amintim faptul că aceste modificări survenite în structura rețelei informative a Securității au avut loc în perioada de relaxare și de aparentă liberalizare care a corespuns anilor 1966-1971. Începând din anul 1967, Securitatea a trecut printr-un proces de transformare organizatorică, ce a debutat cu înființarea Consiliului Securității Statului și a continuat cu crearea inspectoratelor județene de Securitate. Schimbări au avut loc și la vârful acestei instituții, în fruntea căreia a fost numit un activist de partid, Ion Stănescu, al cărui rol era acela de a subordona Securitatea lui Nicolae Ceaușescu, secretarul general al C.C. al P.C.R.

Din punct de vedere al practicilor Securității, au fost de asemenea înregistrate modificări de substanță. Măsurile represive dure din anii lui Gheorghiu-Dej au fost înlocuite cu metode cu un caracter profilactic (avertizări, atenționări etc.). Accentul a fost pus pe activitatea informativă, care

⁴⁹ În același document se arată și faptul că informații mai detaliate referitoare la aceste probleme „sunt obținute în general în urma măsurilor luate în ultima perioadă de timp, ca urmare a indicațiilor date de Consiliul Securității Statului, deoarece vreme îndelungată în munca de securitate din aceste obiective s-au manifestat o serie de lipsuri, multe din ele manifestându-se și în prezent, ceea ce a generat necunoașterea și nestăpânirea activității elementelor dușmănoase” (F. Dobre – coord., E. Neagoe-Pleșa, L. Pleșa, *op. cit.*, pp. 356-357).

⁵⁰ Problema turiștilor străini, și îndeosebi a cetățenilor români care în 1968 refuzaseră să se mai întoarcă în țară, avea să fie dezbătută în cadrul ședinței Secretariatului C.C. al P.C.R. din 8 aprilie 1969. Se arată faptul că cele mai multe persoane aflate în această situație proveneau din zona de vest a României, din Ardeal și Banat. Dumitru Coliu pune această situație pe seama numărului mare de turiști străini care vizitaseră această parte a țării în cursul anului 1968, precizând că: „Organele noastre [de partid, n.n.] și ale M.A.I. și de securitate au desfășurat o muncă insuficientă de cunoaștere a tendințelor de a contracara anumite acțiuni ale străinilor și de cunoaștere mai de aproape ce gânduri au cei care se înscriu și vor să plece în străinătate” (**** Români în exil, emigrație și diaspora...*, p. 167). Poate fi consultat totodată și un *Raport privind organizarea și desfășurarea muncii informativ-operative în rândul turiștilor străini ce ne vizitează țara*, redactat de C.S.S. la 16 decembrie 1968, document care tratează foarte detaliat această situație (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 88, vol. 3, ff. 238-250).

⁵¹ A se vedea pe larg în A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 86, vol. 8, ff. 30-33. În acest sens, erau punctați și studiați în vederea recrutării toți cetățenii români care încheiau astfel de căsătorii, pentru ca ulterior din mijlocul acestora să fie alese acele persoane care corespundeau cel mai bine nevoilor Securității.

necesita constituirea unei agenturi cât mai calificate și mai însemnate din punct de vedere calitativ. Pentru a transpune în practică aceste măsuri, politica de cadre a fost axată pe promovarea ofițerilor cu studii superioare, în detrimentul foștilor ofițeri, cu o pregătire culturală nesatisfăcătoare, care treptat aveau să fie trecuți în rezervă. Se urmărea astfel ca ofițerii să fie cât mai bine pregătiți, pentru a putea face față sarcinilor tot mai complexe care le erau trasate⁵².

Necesitatea deținerii unei agenturi superioare a determinat conducerea Securității să ceară ofițerilor să treacă la epurarea rețelei informative. Informatorii lipsiți de potențial sau cei care nu dădeau randamentul scontat au fost astfel abandonați, fapt ce a dus la scăderea cu aproximativ 30% a numărului de agenți ai Securității. Aproape simultan însă, s-a trecut la înlocuirea informatorilor excluși cu persoane nou-recutate, iar procentul cel mai ridicat avea să provină din rândul intelectualilor, o categorie socială care se pare că răspundea cel mai bine, din punct de vedere al pregătirii, nevoilor Securității din acel moment.

THE SITUATION OF SECURITATE INFORMING NETWORK AT THE END OF 1968

During the relaxation and apparent liberalization period of the years 1966-1971, the activity of the Security organs suffered certain changes, because of which the repressive measures during Gheorghiu-Dej have been replaced with methods with preventive character (caution, warning, putting under public debate, positive influencing, tattering the entourage etc.). Given that the repression of the previous years had reached its purpose, it was natural that the Security would put a stronger emphasis on the idea of prevention.

The emphasis was put on the informative activity, the main instrument with which the repression organs have managed to extend their control over the Romanian society. In anticipation of the constitution of an agency superior to the one in the past, the emphasis was put on the quality increasing at the expense of a simple numerical increase. To this effect, an ample purge process has taken place against the informative Security network, by estranging the informers lacking qualities or informative possibilities. To balance the situation, persons with better education have been joining the network. To achieve this goal, the Security's staff policy have been concentrated on promoting the higher education officers at the expense of the former officers, who had an unsatisfying cultural education and who gradually were to become reserves. The purpose was for the officers to be as better educated as possible, in order to manage the more and more complex tasks which were taking shape.

⁵² La 1 iulie 1968, la o convocare cu cadrele ce lucrau pe linie de contraspionaj în unitățile centrale și teritoriale de Securitate, Ion Stănescu, președintele C.S.S., afirma următoarele: „Este necesar ca în viitor să se acorde mai multă atenție acestui aspect al pregătirii, organizându-se diferite acțiuni pe această linie. Aveți de-a face în muncă, de regulă, cu oameni culti, abili, cu o bogată experiență de viață, în care mulți sunt cetățeni străini. Fără o astfel de pregătire, pe care trebuie să o perfecționați necontenit, nu veți reuși să faceți față sarcinilor” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 86, vol. 4, f. 105).

Acțiunea „Denigratorii-84”

Valentin Vasile

În cadrul fiecărui stat, atât democratic cât și totalitar, există cel puțin o instituție care supraveghează informativ-operativ entitățile social-economice și politice. În România celor patru decenii de regim politic de esență totalitară, Securitatea (instituție administrativă, denumită și redenumită în funcție de organizările și reorganizările succesive: Direcția Generală a Securității Poporului, Direcția Generală a Securității Statului, Consiliul Securității Statului, Departamentul Securității Statului) s-a dovedit un instrument extrem de eficient în exercitarea unui control cât mai strict asupra întregii societăți.

În spectrul larg de acțiuni al acestei instituții se regăsesc și cele privind orientările religioase ale populației, cunoscute sub denumirea generică de „problema secte-culte”.

Articolul își propune să prezinte câteva din metodele utilizate de Securitate pentru a intra în posesia unor informații referitoare la cetățenii occidentali, considerați „emisari ai organizațiilor religioase internaționale”¹, aflați în vizită în România anilor '80.

Baza documentară a fost asigurată de Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității fiind completată și de alte surse istoriografice care oferă informații despre relațiile externe ale României cu statele occidentale și reacțiile acestora față de încălcarea frecventă a libertății religioase.

Anii '80 reprezintă de relațiile româno-americane cu o importantă componentă economică, concretizată prin reconfirmarea Clauzei națiunii celei mai favorizate (acordate României în 1975), dar și de cererile repetate de respectare a drepturilor omului cu accent pe respectarea libertății religioase și dreptului de emigrare. Relațiile economice au cunoscut un regim privilegiat până în anul 1988 (schimburi comerciale, importuri de produse fără taxe vamale ș.a.) când autoritățile române au decis să renunțe la reînnoirea clauzei așa cum era prevăzută prin condițiile acordului Jackson-Vanik ce interzicea acordarea clauzei statelor care nu respectau dreptul cetățenilor la emigrare sau le condiționa plecarea definitivă din țară în urma achitării unor taxe nominale².

Vizita delegației occidentale conduse de Mark Siljander în România în anul 1984

Cu privire la respectarea drepturilor religioase, acestea au reprezentat obiectul vizitelor unor delegații străine în deceniul opt pe baza mai multor relatări ale membrilor cultelor religioase din România (în special, neoprotestante) care semnalau abuzuri din partea autorităților române.

¹ Florica Dobre (coord.), Elis, Neagoe-Pleșa, Liviu, Pleșa, *Securitatea, Structuri-cadre. Obiective și metode*, vol. II (1967-1989), București, Editura Enciclopedică, 2006, p. XXI.

² Joseph Harrington, Bruce Courtney, *Relații româno-americane 1940-1990*, Iași, Institutul European, 2002, p. 334.

Libertățile religioase ale cetățenilor români erau reglementate prin mai multe acte normative interne (Constituția României din 1965, Codul Penal din 1968) dar și de adoptarea unor acte internaționale. La 1 august 1975 România a semnat Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa de la Helsinki. Documentul final prevedea respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, inclusiv a convingerilor religioase.

Statele participante se angajau să respecte libertatea individului de a practica singur sau în comun religia acționând după imperativele propriei sale conștiințe³.

Problemele cultelor existente în România au preocupat S.U.A. prin prisma acordurilor economice bazate și pe respectarea drepturilor omului, aspecte subliniate și în timpul vizitei lui George Bush (vicepreședintele S.U.A.) în România din toamna anului 1983.

La dîneul oficial (18 septembrie 1983), oficialul american a ținut să precizeze: „...trebuie să colaborăm pentru a ne asigura că idealurile de la Helsinki [...] sunt transpuse în practică, mai ales în ceea ce privește drepturile omului, inclusiv contactele umane și emigrarea”⁴. În dorința de a verifica autenticitatea informațiilor conform cărora drepturile religioase erau încălcate și a nerespectării dreptului la emigrare au fost efectuate mai multe vizite ale unor delegații occidentale în România între anii 1982-1988.

O astfel de vizită s-a consumat în perioada 10-17 decembrie 1984, delegația străină fiind formată din 14 persoane (Mark Siljander⁵ Eugene Huff⁶ și Tom Riner, membri ai Congresului statului Kentucky, David Atkinson și Tom Clarke, parlamentari britanici, precum și reprezentanți ai unor organizații religioase cu preocupări în domeniul drepturilor omului: Jeffrey Collins, Samuel Shropshire, Glenn Allen Jones, Olen Griffing, George Gustafsson, Richard Nelson, Caroline Sundseth, Lynn Buzzard și Cimron Campbell) cunoscute cu atitudine critică la adresa României.

Departamentul Securității Statului, pentru a cunoaște natura activităților ce urmau a fi desfășurate de membrii grupului, a elaborat un plan de măsuri privind acțiunea de supraveghere informativ-operativă cunoscută sub numele „Denigratorii-84. Diversiune social-politică și ideologică S.U.A.”, acțiune continuată și în anii următori având ca principal obiectiv

³ Elis Neagoe Pleșa, Liviu Pleșa, *Culte neoprotestante din România în perioada 1975-1989 în Partidul, Securitatea și Cultele. 1945-1989*, București, Editura Nemira, 2005, p. 353.

⁴ Joseph Harrington, Bruce Courtney, *op. cit.*, p. 332.

⁵ În vârstă de 33 ani, deputat în Congresul SUA din 1981; coautor, împreună cu deputatul Tom Lantos (care a trimis în cadrul delegației pe consilierul său Rick Nelson), a proiectului de rezoluție nr. 147 introdus în Camera Reprezentanților în care se fac referiri și aprecieri *denigratoare* cu privire la situația naționalității maghiare din România și a participat la demonstrația antiromânească (31 mai 1984) organizată la Washington de grupările *iredentiste* maghiare din SUA (și-a exprimat public sprijinul pentru aceste organizații). (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8252, vol. I, f. 23).

⁶ A întocmit un raport cu conținut nefavorabil țării noastre, care a stat la baza depozitării negative prezentate de el cu ocazia audierilor din Camera Reprezentanților în iulie 1983, pe marginea revalidării clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România. În noiembrie 1983, Eugene Huff împreună cu soția sa și alte 9 persoane, pastori și credincioși bapțiști și penticostali, a vizitat din nou România, manifestând interes față de soarta unor persoane *așa-zis persecutate* pentru credința lor religioasă (Beniamin Cocar și Ioan Negruțiu, pastori bapțiști). (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8252, vol. I, f. 23-24).

supravegherea străinilor veniți în România cu scopul declarat de a constata dacă sunt respectate drepturile omului, cu precădere libertatea religioasă. Informațiile culese de lucrătorii Securității se regăsesc într-un dosar cu 5 volume și sunt constituite din note informative⁷, notă-convorbiri⁸, note T.O. (tehnică operativă)⁹ și planul de măsuri¹⁰ adoptat de D.S.S. și aprobat de Ministerul de Interne.¹¹

Dintre măsurile cuprinse în respectivul plan, amintim:

1. „Prin posibilitățile de care dispun Direcția a III-a (Contraspionaj) și U.M. 0544 (Centrul de Informații Externe), se va acționa pentru obținerea de noi date despre membrii grupului de străini, precum și programul acestora;

2. Direcțiile I (Informații interne), a III-a (Contraspionaj), U.M. 0544 (Centrul de Informații Externe), Securitatea Municipiului București și securitățile județene asigurau supravegherea informativă a grupului pe toată durata sejurului;

3. Direcțiile I, a III-a, UM 0544 și Serviciul «D» (dezinformarea centrelor de spionaj), vor lua măsuri pentru determinarea membrilor grupului de a avea o atitudine cât mai favorabilă țării noastre. În acest scop, printr-o combinație operativă, li se va plasa un memoriu contrafăcut, redactat în numele unor persoane din care România, care au primit aprobarea de emigrare în S.U.A. și care nu au reușit să obțină viza de intrare în această țară, din partea autorităților americane. De asemenea, în situația că Eugene Huff și Tom Riner vor evita contactele oficiale cu conducerea cultelor baptist și penticostal, prin posibilitățile Direcției I și Serviciului «D», se va elabora și transmite la Ambasada S.U.A., proteste în care să se condamne activitatea inamică a acestora, care le aduce deservicii lor și raporturilor spirituale cu comunități similare din S.U.A.

⁷ Document ce conține informații furnizate de colaboratori despre persoane sau situații aflate în obiectivele de lucru ale Securității (Cristina, Anisescu, Silviu B. Moldovan, „*Partiturile Securității*”, Editura Nemira, București, 2007, p. 690).

⁸ nota cuprinde date despre întâlnirea dintre președintele Departamentului Cultelor (Ion Cumpănașu) și delegația străină (17 dec. 1984); discuțiile s-au concentrat pe măsurile administrative adoptate de autorități (dărâmarea bisericii baptiste din Bistrița, interzicerea dreptului de a predica pentru Ioan Ștef, Buni și Benjamin Cocar, necesitatea reconstruirii unor case de rugăciuni) și clarificarea situației preotului ortodox Gheorghe Calciu Dumitreasa (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8252, vol. I, f. 62).

⁹ Nota se referă la conținutul discuțiilor purtate de membrii delegației prin amplasarea de tehnică operativă (microfoane), în camerele de hotel. De altfel, termenul de tehnică operativă este definit drept „totalitatea mijloacelor de tehnice de urmărire și supraveghere a unei persoane sau oricărui alt obiectiv vizat de Securitate, ce constă în folosirea mijloacelor de interceptare-radio, instalare microfoane, convorbirilor telefonice, video sau fotografie” (Cristina, Anisescu, Silviu B. Moldovan, *op. cit.*, p. 693).

¹⁰ Document în care se găseau planificate acțiunile Securității privind urmărirea sau supravegherea unui obiectiv (persoană, grup de persoane, obiectiv). Conținutul acestui document făcea referire la etapele urmăririi sau supravegherii, metodele și tehnicile folosite, sarcinile date informatorilor implicați în acțiune, ofițerii desemnați pentru realizarea acesteia, termenele limită de finalizare ale fiecărei etape (*Ibidem*, f. 691).

¹¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8252, vol. I, f. 2.

Direcțiile I, a III-a și Inspectoratele Județene de Securitate, vor întreprinde măsuri informativ-operative complexe de control la locurile de cazare, la sediile cultelor neoprotestante și în alte locuri vulnerabile pe care membrii grupului le vor vizita în scopul prevenirii și contracarării oricăror acțiuni antiromânești din partea lor¹².

După cum am precizat, motivele declarate pentru vizita întreprinsă în România au vizat „obținerea și verificarea informațiilor și datelor cu privire la modul cum sunt respectate drepturile omului în România, îndeosebi cele religioase și ale naționalităților conlocuitoare. Majoritatea membrilor delegației vin în țara noastră cu idei preconcepuate, tendențioase și ostile, iar unii dintre ei au acționat anterior dușmănos la adresa României”¹³. Cuvinte de genul „atitudini dușmănoase, ostile, acțiuni antiromânești, activitate inamică” sunt întâlnite în mod frecvent în notele și rapoartele informative întocmite de organele de securitate și care respectau limbajul oficial promovat de regimul politic față de atitudinile nefavorabile exprimate la adresa României.

Programul delegației a fost stabilit de comun acord cu autoritățile de la București și se prevedea efectuarea mai multor vizite în țară pentru a intra în contact direct cu credincioșii cultelor religioase baptiste și pentecostale (oficialii români încercau să arate că libertatea religioasă și drepturile omului, în general, sunt respectate).

Dar până la începutul propriu-zis al vizitei, membrii grupului au participat la o recepție oferită de Ambasada S.U.A. la București (11 decembrie 1984), iar David Funderburk (ambasadorul S.U.A. în România)¹⁴ a furnizat conașionalilor săi următoarele informații: „una din 3 persoane este informator, românii nu pot să ocupe funcții de profesori sau maiștri dacă nu sunt creștini; legea interzice românilor să aibă contact cu străinii; românii folosesc diferite metode și mijloace de control asupra camerelor (de hotel); guvernul își face un joc cu S.U.A. din a lăsa să se creadă că el ia singur deciziile, și-și rezolvă independent problemele de stat; este un stat militar condus de o mână de oameni”¹⁵, date culese de organele de Securitate dintr-un jurnal aparținând lui Lynn Buzzard¹⁶ și „consultat” în timpul unei percheziții secrete în camera de hotel din Mediaș.¹⁷

De altfel, activitatea delegației „Denigratorii” a fost atent monitorizată prin recrutarea a 16 informatori din rândul cultelor, efectuarea a 14 percheziții secrete, instalarea de mijloace T.O.

¹² *Ibidem*, f. 3-4.

¹³ *Ibidem*, f. 24; citatul este preluat dintr-o notă informativă întocmită de U.M. 0544 fiind adresată Ministerului de Interne, Cabinetul Adjunct al Ministrului.

¹⁴ Diplomat american, aflat la post în perioada 1981-1985, cunoscut pentru opiniile critice adresate autorităților de la București față de nerespectarea drepturilor religioase; despre experiența trăită în România aflăm informații interesante în lucrarea apărută sub semnătura sa, *Pinstripes and reds: an American ambassador caught between the State Department and the Romanian Communists, 1981-1985*, Selous Foundation, Washington, 1987 (tradusă în limba română, *Un ambasador american între Departamentul de Stat și dictatura comunistă din România, 1981-1985*, Constanța, Editura Dacon, 1994).

¹⁵ *Ibidem*, f. 87.

¹⁶ Membru al delegației, director executiv la Societatea Creștină Legală (traducerea denumirii respectivei organizații se regăsește în notele întocmite de lucrătorii Securității).

¹⁷ *Ibidem*, f. 87.

(Tehnică Operativă) în camerele de hotel și la întâlnirile ce au avut loc cu prilejul meselor oferite de autoritățile locale, înmânarea unor scrisori „de protest” de către reprezentanți ai cultului reformat¹⁸.

Grupul s-a împărțit în două delegații; una dintre acestea a ajuns la Oradea în ziua de 12 decembrie 1984 fiind întâmpinată la Aeroportul din localitate de secretarul Consiliului Popular Municipal, de reprezentantul Cultelor și de pastorii baptiști Paul Negruț și Nicolae Gheorghită; de asemenea, lucrătorii Securității au început acțiunea de filaj asupra celor 5 obiective (membrii respectivei delegații) care au primit următoarele nume conspirative: „Hector” (Eugene Huff), „Ricu” (Tom Riner), „Carla” (Caroline Sundseth), „Aron” (David Atkinson) și „Toma” (Thomas Clarke)¹⁹.

Din analiza și observațiile celor implicați în acțiunea de supraveghere a rezultat că „turisții străini” au respectat programul stabilit și singurele încercări de a obține informații pe căi ocolite a fost Eugene Huff care s-a deplasat la locuința lui Gheorghe Gavriș (baptist) și timp de 75 minute a discutat cu pastorul Paul Negruț și Aurel Muscă (nu se cunosc date despre conținutul conversației).²⁰

În timpul vizitei, delegații străini s-au interesat de situația naționalității maghiare din oraș și a libertăților cultice (în timpul slujbei de la Biserica baptistă nr. 2 Oradea au îndemnat credincioșii la rugăciuni și la atragerea de noi adepți la acest cult)²¹. Concluziile vizitei sunt exprimate într-o sinteză informativă și din care cităm: „după aprecierea noastră grupul a părăsit Oradea cu trenul spre Cluj, într-o ambianță și atmosferă plăcută, nu s-au arătat suspicioși, dificili din acest punct de vedere fiind Gheorghită cu prioritate, apoi Negruț, Muscă și Lascău”²².

Dacă o parte a delegației a plecat de la Oradea la Cluj, cealaltă parte s-a aflat la Sibiu (12 decembrie 1984) și era formată din Mark Siljander cu soția, George Gustafsson (avocatul organizației „Femeile îngrijorate din America”) și Lawrence Urly (atașat al ambasadei SUA la București). Escala de la Sibiu nu era întâmplătoare, întrucât, urmarea problema pastorilor baptiști Beniamin Cocar și Ioan Ștef din orașul Mediaș (calificați cu activitate ostilă țării, acuzați că predică fără a avea calitatea oficială de pastori și mai mult, primul era acuzat și de furt din Biserica pe care o conducea).

Un alt motiv al opririi la Sibiu l-a constituit efectuarea unei vizite la familia Zultner din comuna Copșa Mare (rude ale congresmanului Mark Siljander) episod consumat în aceeași zi. În 13 decembrie 1984, delegația s-a deplasat la Bistrița, fiind cazată la hotelul „Coroana de Aur”; de

¹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8252, vol. I, f. 228.

¹⁹ *Ibidem*, vol. III, f. 389.

²⁰ *Ibidem*, f. 395.

²¹ *Ibidem*, f. 393; cu privire la predică, în sinteza realizată de organele de Securitate, se comenta: „...au debeat tot felul de prostii, discuțiile au fost înregistrate, nici cel puțin nu s-au ghidat după o tematică sau ceva din Biblie, fiind foarte dezordonați, dar au lăsat să creadă credincioșii locali că ei sunt alături de aceștia, de suferințele lor. Se refereau la demolarea unei biserici (Biserica de la Bistrița)...”.

²² *Ibidem*, f. 394; problemele nu erau legate de prezența delegației străine și a lucrurilor constatate, mai degrabă pericolul era dat de pastorii baptiști care puteau să influențeze considerabil poziția vizitatorilor englezi și americani.

precizat că, celălalt grup aflat la Cluj s-a aflat pentru câteva ore la Bistrița pentru a vedea biserica din oraș și a purta discuții cu ceilalți membri ai grupului. Scopul declarat al vizitei delegației străine în localitate era legat de situația bisericii dărâmate în noiembrie 1984. Cu o vechime de 30 ani, clădirea era cuprinsă într-un plan de sistematizare, credincioșii bapțiști primind asigurări că vor putea construi o nouă clădire; doar că au intrat în posesia unei locații vechi. Ei au contat că li se va da permisiunea să o renoveze și au înaintat propuneri, în acest sens, autorităților județene în anul 1982. Până în iunie 1984 nu au primit nici un răspuns și au început să lucreze fără nici o autorizație. Cererea, a primit aviz favorabil dar fără lucrări de extindere a clădirii (prevedere încălcată de bapțiști) și ca rezultat al nerespectării deciziei, secretarul Consiliului orașului Bistrița a hotărât să fie demarată operațiunea de distrugere a acoperișului (3 noiembrie 1984) și ulterior a demolării clădirii (7 noiembrie 1984).

În dimineața zilei de 14 decembrie, la Consiliul Popular Județean Bistrița Năsăud, au avut loc convorbirile oficiale dintre autoritățile locale și membrii delegației pe marginea situației bisericii bapteste din localitate. Oficialitățile române au arătat că decizia a fost pe deplin justificată întrucât credincioșii bapțiști au dărâmat vechea clădire și au ridicat una nouă și chiar mai extinsă față de cea veche (autorizația viza doar operațiuni de renovare-consolidare), astfel încât, situația a fost lămurită și formal membrii delegației nu au mai cerut alte explicații²³.

La finele discuțiilor, Mark Siljander și-a exprimat speranța că problema bisericii bapteste din Bistrița va fi rezolvată favorabil și intenționa să se reîntoarcă în vara anului 1985 pentru a vedea finalitatea demersurilor delegației. În jurul orei 13.00, străinii au părăsit orașul Bistrița cu intenția de a se deplasa la Mediaș unde au și ajuns la ora 18.35.

La sosirea în localitate au fost cazați la hotelul „Central” și începând cu ora 19.30 au participat la serviciul religios de la biserica baptestă. Inspectoratul Județean de Securitate Sibiu, Serviciul „F”, printr-o notă de filaj, întocmită la 17 decembrie 1984, prezenta în detaliu vizita delegației în orașul sibian²⁴. Discuțiile purtate în cadrul slujbei s-au dovedit destul de relevante asupra pozițiilor reale ale membrilor delegației. Mark Siljander, Tom Riner, David Atkinson și Cimron Campbell au semnalat o serie de îngrădiri asupra comunității bapteste pe linia libertăților religioase și amestecul statului în treburile de cult. În anumite fragmente din discursurile lor, vorbitorii au făcut referiri la respectarea drepturilor omului și au promis sprijin credincioșilor din România²⁵.

²³ *Ibidem*, f. 193 bis; reacția sinceră a membrilor delegației cunoscută și mai clar, în urma folosirii informațiilor obținute prin instalarea mijloacelor de tehnică operativă în sala de mese a hotelului „Coroana de Aur” când reprezentanții americani, la micul dejun servit alături de pastorul Nicolae Mânzat, au recunoscut justetea deciziei.

²⁴ *Ibidem*, f. 154-155; grupul de 11 persoane întâmpinat de pastorul Cocar și soția, pastori Ioan Ștef și Frâncu. Delegația direcționată spre biserica baptestă pentru lua parte la slujba religioasă. La ora 23.10, 7 membri ai grupului au plecat spre hotel, iar alte 4 persoane s-au îndreptat către stația C.F.R. Mediaș pentru a pleca la București. A doua zi după servirea micului dejun, străinii au purtat discuții la Consiliul Popular și au vizitat orașul. După amiază, grupul însoțit și de Beniamin Cocar a părăsit localitatea pentru a ajunge la Simeria, jud. Hunedoara (un alt punct prevăzut în agenda delegației anglo-americane).

²⁵ *Ibidem*, f. 188.

Pe parcursul vizitei s-au folosit nouă surse care au acționat pentru *influențarea pozitivă*, metodă folosită de Securitate în cazul unor persoane cu manifestări ostile față de regimul comunist, pentru a le determina în mod indirect (prin intermediul informatorilor, șefilor ierarhici, prietenilor, familiei) să renunțe la atitudinile sau acțiunile lor²⁶, a lui Mark Siljander, George Gustafsson și David Atkinson.

Folosind o combinație, s-a reușit plasarea a cinci materiale a căror conținut arătau că sunt respectate drepturile și libertățile religioase.²⁷ După orașul Mediaș a urmat o nouă călătorie, dar în județul Hunedoara (15 – 16 decembrie 1984).

Ce s-a întâmplat cu grupul de la Cluj?

În ziua de 13 decembrie 1984, ora 15.13, trenul rapid 36 din direcția Oradea a sosit în stația C.F.R. Cluj, moment în care din tren au coborât membrii delegației, printre care se găseau și obiectivele „Ricu” (Tom Riner), „Aron” (David Atkinson), „Carla” (Caroline Sundseth), „Toma” (Thomas Clarke) și „Hector” (Eugene Huff), fiind primiți de către Țepeș Hoinărescu (împuternicitul Cultelor) și alte 4 oficialități cultice din localitate.

După îndeplinirea formalităților de cazare la hotelul „Belvedere”, delegația s-a deplasat la Bistrița revenind în Cluj după miezul nopții. În dimineața zilei de 14 decembrie, Eugene Huff și Harry Franklin Greaves au plecat spre București cu o cursă aeriană a liniei TAROM. La micul dejun s-au purtat mai multe discuții între oficialitățile prezente și unii membri ai delegației așa cum rezultă din datele obținute cu ajutorul mijloacelor T.O. de lucrătorii Securității.

Cu privire la relațiile dintre Biserică și Stat, un vorbitor (membru al grupului neidentificat) afirma: „...Două cuvinte pe care le-am auzit repetate seara trecută destul de des, descriu cel mai bine și ele sunt: **colaborare** sau **compromis**. Întrebarea mea este adresată domnului inspector al cultelor. Aș dori să-l întreb dacă este creștin sau nu, sau dacă i se îngăduie să fie creștin sau dacă nu este creștin, atunci cum reușește să-și facă datoria pentru a-i ajuta pe creștini. Aceasta este întrebarea mea”²⁸.

Țepeș Hoinărescu (împuternicitul Cultelor) s-a văzut obligat să-și prezinte poziția într-o formă mulțumitoare atât pentru delegații străini, cât și să nu încalce legile țării. Declarația, în părțile cele mai semnificative, poate fi redată în rândurile următoare: „La origini sunt ortodox, pe parcurs mi-am format o convingere proprie. Faptul că sunt la origine ortodox, mă face să înțeleg viața religioasă a cultelor [...]. Eu trebuie să fiu imparțial cu toate cultele în spiritul Constituției care spune că toate cultele sunt egale”²⁹. Convinși sau nu de vorbele împuternicitului cultelor din Cluj, delegații și-au continuat vizita în orașul de pe malul Someșului. La Consiliul Sfatului Popular, începând cu ora 13.30, s-a desfășurat o scurtă întrevedere cu Gavrilă Groza (secretarul comitetului executiv), prilej pentru a expune problemele minorității maghiare de către Richard

²⁶ Carmen, Chivu, Mihai, Albu, *Noi și Securitatea. Viața privată și publică așa cum reiese din tehnica operativă*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006, p. 208.

²⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8252, vol. III, f. 189.

²⁸ *Ibidem*, f. 235.

²⁹ *Ibidem*.

Nelson (asistentul congresmanului american Tom Lantos) și a primi răspunsuri oficiale care nu-i inspirau acestuia prea multă încredere³⁰.

Întâlnirea a luat sfârșit la ora 14.15 și peste o oră și jumătate, grupul a părăsit orașul Cluj îndreptându-se, cu trenul, spre Mediaș pentru a se alătura celor sosiți de la Bistrița. Evenimentele consumate în urbea așezată în bazinul mijlociu al râului Târnava Mare au fost deja prezentate și nu vor mai fi reluate (situația pastorilor baptiști nerecunoscuți, intentarea unui proces unuia dintre ei sub acuzația de furt din biserica unde predica).

O parte a delegației formată din Tom Riner, Caroline Sundseth, Richard Nelson, Cimron Campbell, Olen Griffing, Glen Allan Jones și soția, însoțiți de pastorul Benjamin Cocar au ajuns la Simeria în seara zilei de 15 decembrie 1984, ora 17.00, fiind întâmpinați de autoritățile locale și pastorii baptiști Petru Dugulescu și Liviu Ficuț. De la stația C.F.R. au plecat spre Hațeg la bordul unor autovehicule puse la dispoziție de către comunitatea baptistă.

Folosind o combinație, prin intermediul unei persoane de încredere care frecventa Biserica Baptistă din Hațeg, organele de Securitate au plasat o scrisoare cu conținut compromițător la adresa pastorului baptist Dugulescu Petru, unui cetățean străin din grupul „Denigratorii-84” în ziua de 15 decembrie 1984 la terminarea serviciului religios; scrisoarea preluată în mod discret nu a făcut obiectul unor comentarii în public³¹.

În ziua de 16 decembrie 1984, delegația s-a deplasat la Reșița (discuții cu oficialitățile locale) și Lugoj (au asistat la serviciul religios și au servit cina). La orele 23.00 grupul a plecat la București spre a reîntregi delegația și a participa la convorbirea planificată pentru 17 decembrie 1984 la Departamentul Cultelor³².

Tentative ale delegației de a-l contacta pe preotul Gheorghe Calciu – Dumitreasa

Agenda vizitatorilor cuprindea și o întâlnire cu preotul ortodox Gheorghe Calciu Dumitreasa; soarta acestuia a interesat, în mod deosebit, delegația venită în România. Din cauza protestelor exprimate public față de politica regimului comunist, clericul a avut de suferit, fiind arestat, judecat și condamnat la 10 ani de închisoare. Condamnarea abuzivă din 1979 a stârnit un val de reacții în străinătate, sensibilizând forurile și organisme internaționale. Din cei 10 ani de condamnare (comutați ulterior la șapte ani și jumătate), execută numai cinci; sub presiunile internaționale, numele său a fost vehiculat și în negocierile pentru Acordarea Clauzei Națiunii celei mai favorizate, s-a decis eliberarea acestuia în 20 august 1984³³.

O notă întocmită de Unitatea Specială „T” (de instalare și exploatare a tehnicii operative) informa despre toate demersurile americanilor pentru a-l putea întâlni pe Calciu Dumitreasa. În ziua de 14 decembrie 1984, la ora 9.41, preotul împreună cu soția au plecat la un medic

³⁰ *Ibidem*, f. 225.

³¹ *Ibidem*, f. 181.

³² *Ibidem*, f. 192.

³³ *Testamentul Părintelui Calciu (1925 – 2006). Ultimele sale cuvinte, cu un portret biografic și șapte evocări*, București, Editura Christiana, 2007, p. 32.

stomatolog și au revenit acasă după aproximativ 80 minute. În jurul orei 11.00 părintele Calciu a telefonat la ambasada S.U.A. și i-a transmis lui Noel Pasdral (consilierul politic al ambasadei) următoarele: „Invit la mine, ca pe o persoană particulară, pe congressman. Sunt urmărit! Închid! La revedere!”³⁴.

Jeffrey Collins (Christian Response International, membru al delegației anglo-americane) a telefonat la ambasadă și a purtat un scurt dialog cu Noel Pasdral fiind informat că a sunat prietenul său, Calciu Dumitreasa, care a propus efectuarea unei vizite la locuința acestuia. David Funderburk, ambasadorul S.U.A. la București, aprecia că era suficientă prezența a două persoane la întâlnire și i-a propus pe Jeffrey Collins și Mary Witt (secretara diplomatului american). La ora 12,18 Noel Pasdral a avut o convorbire telefonică cu Mircea Răceanu (oficial M.A.E.) despre nota trimisă de ambasador, în ziua precedentă, prin care se solicita aprobarea unei vizite la domiciliul părintelui Calciu.

Consilierul american informa și despre tentativa a doi membri ai ambasadei de a-l vedea pe preot (în ziua de 13 decembrie) pentru probleme consulare de rutină (motivul oficial), însă organele de Miliție au împiedicat această întrevvedere. În timpul discuțiilor cu milițienii, soții Calciu au ieșit la balcon și au cerut pașapoarte pentru plecarea definitivă din România³⁵ (din informațiile existente în respectiva notă există date conform cărora preotul Calciu s-ar fi adresat personal ambasadei manifestându-și dorința de a emigra în S.U.A.).

La finalul discuției dintre cei doi oficiali, Pasdral a cerut o poziție clară din partea României față de cazul „Calciu Dumitreasa” (aprobarea plecării din țară și vizitarea preotului de către delegația americană).

Autoritățile române au refuzat întâlnirea și după mai puțin de un an, i s-a impus preotului „soluția” de a părăsi țara. După un scurt popas european (Elveția și Franța) părintele Calciu s-a stabilit în S.U.A. (unde i s-a acordase deja „cetățenia de onoare”)³⁶.

În ultima parte a vizitei, consumată la București, delegația anglo-americană a efectuat vizite la mai multe biserici baptiste și pentecostale și a purtat o rundă de discuții la sediul Uniunii Baptiste din București cu dr. Vasile Talpoș (secretar general) și Ioachim Tunea (consilier cu relații externe) privind problemele de ordin religios din România și precizarea poziției Bisericii Baptiste (de altfel, și explicabil pentru acele vremuri, opiniile Uniunii Baptiste erau în conformitate cu cele promovate de autoritățile politice)³⁷.

³⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8252, vol. I, f. 208.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Testamentul Părintelui Calciu...*, p. 33; după o existență zbuciumată, preotul a murit la 21 noiembrie 2006, într-un spital din Washington (inițial a fost tratat la București) și a fost adus în România (ca ultimă dorință a defunctului) fiind îngropat la Mănăstirea Petru Vodă, jud. Neamț. (*Ibidem*, p. 93-94).

³⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8252, vol. I, f. 51-56.

Reacția Securității față de vizita în București a delegației străine

Direcția I și Serviciul „D” au întocmit o notă-raport (nr. D/00295057/20 decembrie 1984) din care rezultă măsurile informativ-operative adoptate cu privire la delegația străină prezentă în București în zilele de 15, 16 și 17 decembrie 1984.

În baza planului aprobat de conducerea Departamentului Securității Statului în acțiunea „Denigratorii-84”, Serviciul „D” în cooperare cu Direcția I au întreprins două măsuri în legătură cu Mark Siljander, după cum urmează:

1. prin combinații operative, i-au fost plasate congresmanului Mark Siljander două documente contrafăcute, elaborate prin grija Serviciului „D”. *Primul*, sub forma unui protest din partea unui grup de cetățeni români care au primit aprobarea autorităților române de a emigra în SUA și autoritățile americane nu au acordat viza de intrare și condamnă politica duplicitară a administrației americane, care pe de o parte, prin diferite metode, incită oamenii să-și părăsească patria, iar pe de altă parte, neacordându-le vizele de intrare timp îndelungat îi pune într-o situație precară.³⁸ *Cel de al doilea document*, înmănat după oficierea slujbei la una din casele de cult din

³⁸ Membrii delegației au discutat pe marginea materialelor exprimându-și serioase rezerve asupra valabilității acestora. Din conținutul scrisorii redăm un fragment reprezentativ:

„Domnilor reprezentanți americani,

O nouă rază de speranță ne îndeamnă să vă adresăm această scrisoare Apel-Protest care izvorăște din sufletul amărât a peste 2.500 de români aflați într-o situație dramatică. Este o scrisoare apel pentru că încercăm și prin Dvs. să aducem la cunoștință Congresului SUA și a Domnului Președinte Reagan situația noastră disperată, care trebuie să înceteze cât mai curând, spre mândria și cinstea unei mari puteri democratice cum se declară America. Noi ne-am decis să ne stabilim în USA unde avem rude, prieteni, cunoștințe și unde credem că ne vom realiza profesional și uman. Nu vă ascundem că în luarea acestei decizii am fost influențați de de-a lungul timpului și de cele auzite la Vocea Americii și Europa Liberă, de îndemnurile lor mai directe sau mai voalate de a migra. După destule eforturi autoritățile române ne-au acordat pașapoarte de emigrare. Ne-am părăsit locurile de muncă, am vândut mai tot ce am agonisit și acum suntem practic pe drumuri, nu mai avem cu ce ne întreține familiile. De ce? Pentru că de luni și mulți dintre noi chiar de ani de zile nu primim viza de intrare în USA. Nu ne explicăm din ce motive și nu știm ce ar trebui să facem pentru ca să fim primiți la Dvs. în țară. Nu ne putem explica care este adevărata față a politicii americane în domeniul emigrărilor. Chiar în aceste zile am auzit la Vocea Americii despre un raport adresat Congresului USA care se referea la respectarea drepturilor omului în România așa cum s-a stabilit la Helsinki. Am rămas surprins că România era criticată pentru că nu acordă pașapoarte de emigrare. Noi suntem o dovadă certă a faptului că România își respectă angajamentele și tocmai cel care acuză, guvernul american, nu le respectă. Ne-a mirat și mâhnit în același timp faptul că cei ce au întocmit raportul au omis să facă referiri și la situația noastră disperată. Oare s-au simțit jenați sau le-a fost frică să recunoască că ne-au încurajat să emigrăm și acum ne întorc spatele?

Să știți că unii dintre noi, în disperare, deși cu pașapoarte în buzunar, s-au văzut nevoiți să fugă peste frontieră. Soarta le-a fost însă potrivnică, unii dintre ei fiind, chiar recent împușcați la frontiera dintre Jugoslavia și Austria. Cine poartă vina? Noi credem că și guvernul american este într-un fel răspunzător de moartea lor. În numele nostru și al lor – Dumnezeu să-i ierte – ne declarăm total nemulțumiți de modul în care USA înțelege să trateze situația noastră. În disperare de cauză noi PROTESTĂM împotriva politicii

Capitală, reprezenta un protest din partea unui grup de credincioși bapțiști, împotriva încercărilor repetate de amestec: „în treburile interne ale cultului, a emisarilor străini, răuvoitori, situație de natură să aducă prejudicii activității normale a cultului respectiv și bunelor relații ale acestuia cu statul român. [...] Se cere în termeni fermi, ca pentru binele cultului baptist român, să înceteze sprijinul pe care anumite organizații și oameni politici îl acordă unor elemente anarhiste, provocatoare din exterior, ce desfășoară activități ostile României”³⁹.

2. la sfârșitul vizitei desfășurate în țara noastră, pentru a sonda opiniile și a desprinde unele concluzii de interes operativ pentru organele de securitate din atitudinea lui Siljander, au fost interpuși ofițeri acoperiți și surse ale Serviciului „D”. Sub acoperirea unui ziarist (ofițer de Securitate) s-a realizat chiar și un interviu cu Mark Siljander, care nu a fost publicat în presă, cu privire la concluziile vizitei.

După cum rezultă din nota anterioară, delegația formată din Mark Siljander, Lynn Buzzard, Jeffrey Collins, George Gustafsson și Lawrence Urly a avut o întrevedere la Departamentul Cultelor (17 decembrie 1984) cu Ion Cumpănașu, președintele acestui for decizional de la București. La discuții au mai participat Ion Popescu (director în Departamentul Cultelor), Valeriu Cimpoiu și Virgil Constantinescu (translatori). Problemele ridicate de Siljander au fost consemnate într-o notă de convorbiri și putem reda, într-o bună măsură, conținutul acestora.

Strămutarea bisericii baptiste nr. 2 din Oradea pe un nou amplasament impus de planurile de sistematizare ale orașului să nu conducă imediat la dărâmarea acesteia până la terminarea noii construcții; de asemenea, au dorit să se reglementeze statutul celor doi pastori bapțiști (Paul Negruț și Nicolae Gheorghiță) care-și exercitau atribuțiile fără recunoașterea organelor de stat (primul era psiholog, iar cel de al doilea, medic).

O altă problemă viza reconstruirea casei de rugăciuni baptiste din municipiul Bistrița (demolată ca urmare a nerespectării de către cult a parametrilor prevăzuți în autorizația emisă pentru amenajări interioare), din comuna Țigănești, jud. Teleorman, (grav avariata de cutremurul din martie 1977) dar și a altor case de rugăciuni de pe teritoriul țării.

Situația unor pastori bapțiști (Ioan Ștef și Beniamin Cocar din Mediaș, Buni Cocar din București) cărora conducerea cultului le-a retras calitatea de pastori în urma unor încălcări a practicii de cult, majorarea numărului de studenți la seminariile cultelor neoprotestante și acoperirea cerinței credincioșilor de a avea la dispoziție un număr sporit de biblii, inclusiv prin import au fost alte doleanțe ridicate de Mark Siljander.

O cerere extrem de sensibilă pentru partea română a constituit-o clarificarea situației fostului preot ortodox Gheorghe Calciu. Congresmanul a solicitat la diferite organisme ale statului să i se înlenească o întâlnire cu preotul român și nu înțelegea motivele pentru care, deși acesta era în libertate, nu puteau avea o întrevedere.

guvernului american în privința emigrărilor pe care o considerăm duplicitară și-l acuzăm că de fapt folosește incitarea la emigrare în alte scopuri decât cele declarate, de apărare a drepturilor omului...” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8252, vol. I, f. 36).

³⁹ *Ibidem*, f. 34.

Siljander a afirmat că este foarte important pentru el ca în calitate pe care o are să poată da răspunsuri corecte în S.U.A., privind situația părintelui Dumitreasa. Parlamentarului american i s-a precizat că în ceea ce privește cazul Calciu Gheorghe, acesta nu era o problemă religioasă, fiind vorba de un cetățean român care a încălcat legile țării, inclusiv legea care interzicea propagarea ideilor fasciste, prevăzută de altfel și în Declarația finală de la Helsinki⁴⁰.

Vizita s-a încheiat în după amiaza zilei de 17 decembrie 1984 când membrii delegației au părăsit România la bordul unei aeronave a liniei Austrian Airlines cu direcția Viena.

Despre rezultatele vizitei aflăm informații atât de la membrii delegației cât și de la organele de la Securitate. Viziunea Securității cu privire la „sejurul” delegației străine în România se înscrie în politica vremii; componenții delegației erau cunoscuți cu atitudini ostile față de România și „legături cu elementele anarhice și protestatare, îndeosebi baptiști și penticostali”⁴¹.

Limbajul folosit de Securitate crea senzația că cei veniți în România urmăreau să aducă prejudicii țării prin evocarea unor aspecte legate de nerespectarea drepturilor omului care nu erau adevărate, în opinia autorităților, fiind semnalate de elemente care prin manifestările lor puteau pune în pericol siguranța statului. Se arăta că deși formal au acceptat programul propus de autoritățile locale, membrii grupului și-au consacrat majoritatea timpului realizării de contacte cu elemente considerate recalcitrante și au formulat întrebări tendențioase și provocatoare, dintre care amintim: scăderea numărului de biserici baptiste, sistemul de organizare a învățământului în institutele teologice, modul în care se asigură educația religioasă a tineretului, rolul și locul Departamentului Cultelor în sistemul administrației de stat, explicații privind soluția adoptată ca o persoană liber cugetătoare (ateu) să conducă Departamentul Cultelor, posibilitățile cultelor de a tipări și difuza publicațiile religioase și dacă în România era admis prozelitismul⁴².

În legătură cu problemele ridicate, vizitatorii au primit răspunsuri față de care aceștia au manifestat serioase rezerve.

Despre vizita în România a relatat și postul de radio „Europa Liberă”, în cadrul emisiunii „Programul politic”, prin prezentarea unui material realizat de Vladimir Krasnoselski în Elveția. Din discuțiile avute cu membrii delegației pe marginea vizitei în România, a reieșit că principala concluzie a turneului a fost relativa suplețe intervenită în legislație, însă fără a fi însoțită de măsuri practice care să asigure libertatea religioasă. Astfel, s-au confirmat rapoartele trimise acestei organizații, potrivit cărora regimul de la București nu a respectat toate promisiunile, așa cum s-a întâmplat și în privința altor drepturi ale omului, ca de pildă cel la emigrare. Textele legislative, amabilitatea organelor locale de partid, convorbirea cu șeful Departamentului Cultelor nu au putut masca delegaților faptul că măsurile administrative constituiau piedici în calea exercițiului deplin al libertății de credință⁴³.

Interesul manifestat de statele occidentale față de respectarea drepturilor omului a fost transpus în practică prin efectuarea mai multor vizite ale unor delegații străine formate, de regulă,

⁴⁰ *Ibidem*, f. 60-62.

⁴¹ *Ibidem*, f. 103.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, f. 180.

din kongresmeni americani și parlamentari britanici, avocați, oficialități ale S.U.A. (majoritatea membri ai cultelor baptist și penticostal) care au încercat să afle de pe teren situația concretă, prin contacte cu credincioșii cultelor religioase vizate de abuzurile autorităților române.

Aceste vizite erau întreprinse ca efect a numeroase scrisori, memorii, relatări din presa occidentală trimise organizațiilor și asociațiilor religioase și chiar forurilor politice din S.U.A. referitoare la încălcările repetate ale dreptului la credință.

Prin acțiunea „Denigratorii-84”, demarată și continuată în anii următori de Departamentul Securității Statului, s-a monitorizat atent activitatea delegației anglo-americane venită în România la sfârșitul anului 1984 și a celorlalte sosite în țara noastră pe parcursul anilor următori.

Întrevederile, discuțiile cu credincioșii, pastorii și autoritățile locale și centrale au permis membrilor grupului să formuleze anumite concluzii incluse în diferite rapoarte remise Congresului american pentru analizarea și reînnoirea clauzei națiunii celei mai favorizate acordată României și care număra printre condiții și respectarea drepturilor fiecărui individ.

Organele de Securitate au acționat cu promptitudine și prin măsuri specifice (interpunerea de agenți sub acoperire, recrutarea de informatori, instalarea de mijloace de tehnică operativă) au reușit să culeagă informații relevante despre toate obiectivele și acțiunile membrilor delegației străine prezente în România (10-17 decembrie 1984) formulând aprecieri în notele întocmite și prezentate autorităților politice ale vremii (cite în cadrul articolului).

Neîncrederea reciprocă (suspiciuni de spionaj și de ascundere a faptelor reale), afirmații prea puțin credibile de ambele părți (relativa suplete în legislație, pași spre normalizarea relațiilor dintre stat și culte, eliminarea treptată a supunerii cultelor de către stat) și susținerea unor puncte de vedere diametral opuse față de realități (numeroase abuzuri comise de autorități împotriva credincioșilor diferitelor culte și secte religioase aceasta fiind versiunea delegațiilor străine venite în România și neîngrădirea sub nici o formă a libertății religioase ori a dreptului la emigrare conform autorităților române) au marcat perioada anilor '80 în relațiile dintre România și majoritatea statelor occidentale pe marginea respectării drepturilor și libertăților omului.

ACTION „THE VILIFIERS-84”

During eighties, the Department of Security attended with more attention the religious occidental delegations who visited Romania.

The action was named "The Vilifiers-84. The social-political and ideological diversion of U.S.A." followed the activity of a group formed of fourteen persons lead by Mark Siljander (American congressmen).

During this journey, they had seen more "hot" objectives (the church from Bistrița, a meeting with renegade Baptist pastors) and felt the Christian believers' real state of mind.

In order to informatively supervise the foreign delegation, the Securitate drew up a plan of measures consisting of activities and methods having as main aim to know the real intentions of the foreign Parliamentarians.

The Security using methods of a secret service such as recruitment of informers from the religious Romanian movements, the secret searching and installing microphones in the hotel

rooms and other places where meetings had been taking place help the readers to understand some aspects from the activity of an institution which has been criticized in the past for repressive actions.

The Romanian authorities points of view and those elaborated by the members of the delegation did not coincided with the immediate realities.

All dates delivered by Security showed us the lack of confidence and different points of view in the human rights, especially religious liberties, one of the principal problems in accordingly with the Clause of the most-favored nation for Romania at the beginning of eighties.

Din culisele unei misiuni eșuate. Vizita întreprinsă în primăvara anului 1987 în S.U.A. de reprezentanții cultelor din România

Denisa Bodeanu

După 1975, unul dintre cele mai importante obiective ale României în relațiile cu S.U.A. a fost acela de a obține reînnoirea clauzei națiunii celei mai favorizate. Potrivit istoricilor Joseph Harrington și Bruce Courtney, prelungirea acesteia a avut, până la începutul anilor '80, trei puncte importante de sprijin: „marile corporații, indiferența Congresului față de problema drepturilor omului și Administrația americană”¹. Din 1981², eforturile întreprinse de statul român în vederea achitării datoriilor externe au avut drept rezultat diminuarea treptată a exporturilor de mărfuri americane în țara noastră motiv pentru care, marile corporații din S.U.A. și-au pierdut interesul de a mai susține reînnoirea Clauzei României.

La rândul său, problematica drepturilor omului a început să se impună tot mai pregnant în atenția congresmenilor americani în anii '80. O influență deosebită asupra schimbării de atitudine a membrilor Congresului a avut-o *Directiva nr. 30* semnată de președintele S.U.A., Jimmy Carter, la 17 decembrie 1978 prin care se definea politica S.U.A. în acest domeniu. Potrivit directivei menționate, guvernele străine vinovate de încălcarea drepturilor omului, nu mai erau sprijinite de S.U.A. decât în „circumstanțe excepționale”. În același timp, guvernul S.U.A. urma să răsplătească prin intermediul unor programe de ajutor mult mai generoase țările care își îmbunătățeau practicile în sfera drepturilor omului³. Intenția Washingtonului era de a acționa la scară globală pentru a reduce încălcările drepturilor cetățenești, politice, economice și sociale pe care le comiteau diferite guverne⁴.

În pofida faptului că, atât Administrația Carter cât și administrația Reagan⁵ au dat dovadă de inconsecvență în aplicarea acestor principii, noul curent a fost îmbrățișat, treptat de numeroși

¹ Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relații româno-americane 1940-1990*, Institutul European, Iași 2002, p. 561.

² În 1981 volumul schimburilor comerciale dintre România și S.U.A. s-a ridicat la 1115,5 milioane de dolari. Exportul S.U.A. în țara noastră a fost de 503,9 milioane dolari iar importul S.U.A. a fost de 611,6 milioane dolari. Balanța comercială bilaterală s-a menținut în favoarea României până în 1989. A se vedea Mircea Răceanu, Mircea Răceanu, *Cronologie comentată a relațiilor româno-americane: de la începutul cunoașterii reciproce până la prăbușirea regimului comunist în România, 1989*, București, Editura Silex, 2005, p. 253.

³ *Ibidem*, p. 241.

⁴ Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *op. cit.* p. 407.

⁵ Atitudinea Administrației Reagan în problema Clauzei României s-a schimbat semnificativ în 1985, după alegerea lui Mihail Gorbaciov ca secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. O dată cu sprijinul acordat de Gorbaciov destinderii, dezarmării și păcii mondiale s-a spulberat și imaginea României ca țară promotoare a unei politici externe rebele, imagine pe care Casa Albă o recompensase ani la rând prin Clauza națiunii celei mai favorizate. „Devierea românească” a căpătat, din acest moment, conotații negative întrucât regimul comunist din România respingea, din start orice fel de reforme pe plan intern. (*Ibidem*, p. 480).

membri ai Congresului care au început să supravegheze tot mai atent situația drepturilor omului în regimurile de extremă stângă⁶. În aceste condiții, pe parcursul anilor '80 discuțiile din Congres pe marginea revalidării clauzei țării noastre nu vor mai avea în prim plan respectarea Amendamentului Jackson-Vanik care condiționa acordarea clauzei de libertatea emigrării ci problema respectării drepturilor omului și, în special a libertăților religioase și a drepturilor minorităților etnice.

Preocuparea politicienilor americani față de problema libertății religioase din România a cunoscut un prim moment semnificativ la 14 mai 1984 când 190 de membri ai Congresului i-au trimis lui Nicolae Ceaușescu o scrisoare în cadrul căreia, între altele, își manifestau nemulțumirea în legătură cu „persecuțiile îndreptate împotriva creștinilor fundamentaliști” de către autoritățile române⁷.

A urmat în noiembrie 1985, adoptarea de către Senatul S.U.A. a unei *Moțiuni* (Sense of the Senate) prin care guvernul român era acuzat de „nerespectarea drepturilor religioase” și „represiunea minorităților naționale”⁸. Demn de remarcat este faptul că, în cuprinsul aceluiași document, președintelui Reagan i se solicita ca în luarea „deciziei dacă să mai recomande sau nu prelungirea statutului clauzei pentru România” să aibă în vedere situația în acest domeniu din țara noastră⁹.

În 1986, atât în Camera Reprezentanților cât și în Senatul S.U.A., erau introduse rezoluții prin care congresmanii încercau să provoace suspendarea clauzei României, unul dintre principalele motive care-i determinau să întreprindă aceste acțiuni fiind nerespectarea libertăților religioase de către statul român.

În pofida opoziției tot mai vehemente a membrilor Congresului, la 3 iunie 1986, președintele S.U.A., Ronald Reagan solicita forului legislativ american prelungirea pe o perioadă de încă un an a clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România. Cu toate acestea, în aceeași zi, Ronald Reagan îi trimitea lui Nicolae Ceaușescu o scrisoare din care reieșea că decizia sa favorabilă nu trebuia privită drept un certificat de bună purtare acordat Bucureștiului ci, mai degrabă, drept o ultimă șansă ca acesta să-și revizuiască politica în domeniul drepturilor omului. Astfel, în această scrisoare, președintele american arăta, printre altele, următoarele: „Am semnat astăzi, după dezbateri considerabile care au scos în evidență puternica opoziție a Congresului și rezervele din sânul propriei mele Administrații, raportul către Congres care conține hotărârea mea de a reinnoi clauza națiunii celei mai favorizate României pentru încă o perioadă de un an (1986-1987). Aceasta a fost o hotărâre dificilă pentru mine. Nu va fi ușor pentru Administrație să o susțină în fața Congresului. În scrisoarea mea din 6 decembrie 1985 am scris de îngrijorările sincere ale unor americani privind respectarea libertăților religioase în România. Eu nu pot

⁶ *Ibidem*, p. 561.

⁷ Mircea Răceanu, *Cronologie comentată...*, p. 268.

⁸ *Ibidem*, p. 280.

⁹ *Ibidem*.

accepta, așa cum ați afirmat în scrisoarea dumneavoastră din 7 ianuarie [1986] că aceste îngrijorări sunt artificiale sau nefondate. Eu, personal, le împărtășesc..."¹⁰.

Dacă în 1986, datorită sprijinului oferit cu reticență de președintele S.U.A., România a continuat să beneficieze de clauză, reînnoirea acesteia și în 1987 părea a fi în pericol mai mult decât oricând. Încă din primele patru luni ale acestui an, cinci membri ai Congresului au inițiat și au introdus în Camera Reprezentanților trei proiecte de rezoluții prin care solicitau suspendarea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România. Prima dintre acestea, a fost rezoluția H.R.¹¹ nr. 56 din 12 februarie 1987 cu privire la „situația drepturilor omului, ale ungarilor din Transilvania, în special a dreptului la autodeterminare¹²¹³ al cărei promotor a fost deputatul republican de California, Robert Dornan¹⁴. Peste numai câteva zile, la 25 februarie, deputații Christopher Smith¹⁵, republican din partea statului New Jersey, Tony Hall¹⁶, democrat din partea statului Ohio și Frank Wolf¹⁷, republican din partea statului Virginia introduceau, la rândul lor, rezoluția H.R. nr. 1250 pe motivul nerespectării drepturilor omului și a libertăților religioase pentru ca, la 8 aprilie deputatul Ernest Konnyu¹⁸ din partea statului California și totodată imigrant maghiar să depună rezoluția H.R. nr. 1953 pe motivul „reprimării libertăților culturale și religioase ale naționalității

¹⁰ Roger Kirk, Mircea Răceanu, *România împotriva S.U.A. Diplomația absurdului (1985-1989)*, București, Editura Silex, 1995, pp. 331-332.

¹¹ House of Representatives - Camera Reprezentanților.

¹² Acordarea dreptului la autodeterminare minorității maghiare nu a reprezentat niciodată o condiție a revalidării clauzei României.

¹³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3, vol. 4, f. 83.

¹⁴ Robert Kenneth Dornan – politician american, membru al Partidului Republican; născut la 3 aprilie 1933 în New York; religie catolică. Încă din anii '60 a fost un militant activ pentru drepturile omului, în august 1963 luând parte la celebrul marș condus de Martin Luther King. În 1987 era membru al Camerei Reprezentanților din partea statului California. A se vedea <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=D000435>.

¹⁵ Christopher Henry (Chris) Smith – politician american, membru al Partidului Republican; născut la 4 martie 1953 în Rahway, New Jersey; religie catolică. De-a lungul carierei sale politice a jucat un rol cheie în promovarea drepturilor omului în fosta Uniune Sovietică, România, Vietnam, China, Sudan, Cuba. În 1987 era membru al Camerei Reprezentanților din partea statului New Jersey. A se vedea <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=S000522>.

¹⁶ Tony P. Hall - politician american, membru al Partidului Democrat; născut la 16 ianuarie 1942, în Dayton, Ohio; religie evanghelică. În 1987 era membru al Camerei Reprezentanților din partea statului Ohio. A se vedea <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=H000074>.

¹⁷ Frank Rudolph Wolf – politician american, membru al Partidului Republican; născut la 30 ianuarie 1939, în Philadelphia, Pennsylvania; adept al prezbiterianismului. În 1987 era membru al Camerei Reprezentanților din partea statului Virginia. A se vedea <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=W000672>.

¹⁸ Ernest Leslie Konnyu – politician american, membru al Partidului Republican; născut la 17 mai 1937 în Tamasi, Ungaria. În 1987 era membru al Camerei Reprezentanților din partea statului California. A se vedea <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=K000309>.

maghiare" și „limitării continue sau negării dreptului la cuvânt, asociere și întrunire și aplicarea de restricții în practicarea religiei în România”¹⁹.

Ca și cum toate aceste inițiative nu ar fi constituit suficiente motive de neliniște pentru partea română, la 28 martie 1987, secretarul de stat al S.U.A., George Shultz i-a adresat o scrisoare lui Nicolae Ceaușescu în care îi transmitea acestuia „profunda sa îngrijorare în legătură cu perspectiva reînnoirii statutului clauzei națiunii celei mai favorizate care a fost până acum acordat României”²⁰.

Reacția autorităților române s-a produs la începutul lunii martie 1987 când ministrul de externe Ioan Totu i-a trimis lui Nicolae Ceaușescu o notă în care îi solicita să aprobe o serie de măsuri în vederea „contracurării acțiunilor ostile” inițiate de politicienii americani și „asigurării revalidării clauzei”²¹, printre acestea numărându-se și „deplasarea în S.U.A. a unor reprezentanți ai conducerii diferitelor culte religioase din România (ortodox, reformat, evanghelic, romano-catolic, mozaic, baptist, adventist) în vederea prezentării libertăților religioase din țara noastră”²².

Măsurile propuse de oficialul român au fost aprobate prin hotărârea Cancelariei C.C. al P.C.R. nr. H. 759/1987. Sarcina de a organiza deplasarea în S.U.A. a liderilor cultelor religioase i-a revenit Departamentului Cultelor care, în vederea îndeplinirii cu succes a acestei misiuni, urma să colaboreze îndeaproape cu Ministerul Afacerilor Externe și cu „alte organe de specialitate”²³ între care, un rol important urma să fie deținut de Securitate.

Cooperarea dintre Securitate și Departamentul Cultelor în ceea ce privește deplasarea în străinătate a deservenților de cult a fost impusă încă de la începutul anilor '80. Astfel, printr-un ordin al șefului Departamentului Securității Statului, Tudor Postelnicu, din aprilie 1981, care a fost transmis tuturor inspectoratelor județene ale Ministerului de Interne, s-a stabilit „să nu se mai aprobe plecarea în străinătate a deservenților cultelor și sectelor precum și a personalului muncitor din instituțiile cultice fără acordul scris al Departamentului Cultelor”. Motivația acestei decizii a fost următoarea: „Din analiza unor date a rezultat că în ultimii ani mai mulți deservenți ai cultelor și sectelor precum și personalul muncitor al unor instituții cultice au efectuat deplasări în străinătate la reuniuni, activități cultice ori ca turiști, fără să aibă acordul Departamentului Cultelor. Drept urmare, a fost posibil să facă deplasări în străinătate și anumite persoane cunoscute de către Departamentul Cultelor ca refractare și atitudine anarhică în cadrul cultelor și sectelor, desfășurând în exterior activități neautorizate ceea ce a afectat negativ misiunea delegațiilor oficiale.”²⁴

Implicarea Securității în organizarea vizitei delegației cultelor din țara noastră în S.U.A. – operațiune denumită „Acțiunea Parlamentară”²⁵ – reiese explicit din documentele de arhivă. Astfel,

¹⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3, vol. 4, f. 83.

²⁰ Mircea Răceanu, *Cronologie comentată...*, p. 295.

²¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3, vol. 4, f. 146.

²² *Ibidem*, f. 148.

²³ *Ibidem*, f. 76.

²⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 7929, vol. 291, f. 1.

²⁵ *Idem*, dosar nr. 3, vol. 4, f. 180.

Într-un document intitulat „Sarcinile aparatului de informații interne în acțiunea *Orizont 1987*”, emis probabil la începutul lunii aprilie 1987, se prevedea, printre altele: „În cooperare cu U.M. 0544 și 0195 se va acționa cu fermitate pentru cunoașterea, prevenirea și neutralizarea activităților ostile desfășurate de organizațiile și grupările cultice și religioase reacționare din exterior în legătură cu cazurile de așa-zisă nerespectare a drepturilor și libertăților religioase, îndeosebi cele vizând membrii cultelor neoprotestante. În colaborare cu instituțiile oficiale se va acționa pentru trimiterea în S.U.A. a unor conducători de cult precum și a unor persoane reprezentative din rândul cultelor neoprotestante în scopul contracarării unor membri ai Congresului S.U.A. cu preocupări în acest domeniu (Christopher Smith, Frank Wolf, Tony Hall ș.a.), și a liderilor unor organizații cultice ostile sau de altă natură, angrenați în campania de denigrare a realităților din țara noastră”²⁶.

Componența delegației, stabilită de comun acord de către instituțiile implicate în organizarea vizitei, a fost următoarea: Antonie Plămădeală, mitropolitul Transilvaniei și Nifon Mihăiță-Ploieșteanul, episcop vicar patriarhal, din partea Bisericii Ortodoxe Române; Ioan Robu, episcop, conducătorul Arhiepiscopiei București și Ștefan Daskal, conducătorul protopopiatului central Oradea, din partea Bisericii Catolice; Nagy Gyula, episcop, șeful eparhiei Cluj și Albu Zoltan Zagoni, consilier ecumenic al Bisericii Reformate la București, din partea Bisericii Reformate; Hermann Pitters, prorector al Institutului Teologic Protestant din Sibiu, din partea Bisericii Evanghelice C.A.; Moses Rosen, șef rabin, și Theodor Blumenfeld, președintele Comunității evreiești – București, din partea Cultului Mozaic; Vasile Talpoș, secretar general al Uniunii Baptiste din România și Ioachim Țunea, consilier pentru relații externe, din partea Cultului Baptist; Dumitru Popa, președintele Uniunii de Conferințe Adventiste, din partea Cultului Adventist.²⁷

²⁶ Idem, dosar nr. 3, vol. 4, ff. 121-122.

²⁷ După cum se poate observa, printre membrii delegației nu s-au aflat și reprezentanți ai Cultului Unitarian, Penticostal, Creștin după Evanghelie, Musulman, Lipovenesc, Armeano-Grigorian, Evanghelic S.P. care erau, la rândul lor culte recunoscute de regimul comunist din România. În opinia noastră, în stabilirea componenței delegației s-a ținut cont pe de-o parte, de numărul de credincioși pe care-l aveau în România cultele respective și de interesul pe care-l dovedeau față de aceștia co-religionarii din afara granițelor țării.

Membrii delegației cultelor într-o fotografie realizată în S.U.A.

Într-un document întocmit de Serviciul IV al Direcției I la 21 aprilie 1987 găsim prezentate detaliat activitățile pe care urmau să le întreprindă membrii delegației cultelor în Statele Unite și măsurile luate de Securitate și alte instituții în vederea asigurării succesului acestora.

Astfel, Ambasada României la Washington a primit misiunea de a organiza conferințe de presă și întâlniri ale reprezentanților cultelor din țara noastră cu membri ai Congresului și personalități din Administrația S.U.A. care, în funcție de poziția pe care o aveau față de regimul de la București, au fost împărțiți în trei categorii: „cu atitudine favorabilă” precum senatorul John Danforth, deputatul Sam Gibbons, și Thomas Simons, adjunctul asistentului secretarului de stat pentru Europa, cărora trebuia „să li se consolideze poziția”, cu „atitudine neutră” precum deputații Lee Hamilton și Thomas Bliley care trebuiau „cultivați și atrași pe poziții favorabile” și cu „atitudine ostilă” precum deputații Frank Wolf, Christopher Smith, Tony Hall și Robert Dornan, senatorii Jesse Helms și Paul Trible cărora trebuia să li se combată „afirmațiile pe care le-au făcut în legătură cu naționalitățile conlocuitoare și libertățile religioase”²⁸. Un accent deosebit a fost pus pe documentarea și pregătirea membrilor delegației cu privire la „drepturile minorității maghiare, pe

²⁸ *Ibidem*, ff. 78-79.

fondul egalității depline cu toți cetățenii țării”²⁹ în vederea demontării „afirmațiilor ostile” cuprinse în rezoluția H.R. 56 a deputatului Robert Dornan. De asemenea, liderii cultelor au fost pregătiți „în mod special” pentru o întâlnire cu deputatul republican Robert Michel, care trebuia convins să renunțe la a mai sprijini rezoluția H.R. 1250 introdusă la 25 februarie 1987 în Camera Reprezentanților de către deputații Frank Wolf, Christopher Smith și Tony Hall³⁰.

Pentru „susținerea și argumentarea libertăților religioase existente în țara noastră”, s-a considerat util ca membrii delegației să ducă în Statele Unite câteva lucrări apărute în limba engleză ale mitropoliților Antonie Plămădeală, Nicolae Corneanu, Nestor Vornicescu și ale profesorului Mircea Păcurariu, cartea *Remember - 40 de ani de la masacrarea evreilor din Ardealul de Nord sub ocupație horthystă* editată de Federația Comunităților Evreiești din România în 1985, lucrarea lui Mihai Fătu, *Biserica Românească din Nord-Vestul țării sub ocupație Horthystă*, precum și Biblii³¹, broșuri, reviste, calendare, filme, diafilme și fotografii reprezentând serviciile religioase organizare în biserici, vizite ale unor personalități cultice din străinătate sau construcții de noi biserici ori reparații³².

Reprezentanților cultelor din țara noastră li s-a cerut, de asemenea, să-și mobilizeze relațiile de care dispuneau în Statele Unite în direcția sprijinirii revalidării clauzei pentru România. În acest sens li s-a recomandat să aibă întâlniri cu: arhiepiscopul Victorin Ursache, conducătorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Misionare române din S.U.A. și Canada și „cu alte persoane loiale din cadrul acesteia”³³; Arthur Sehneier, rabinul-șef al comunității evreiești din New-York și președintele organizației „Apel pentru conștiință”; H. Bialkin, președintele Conferinței Președinților Marilor Organizații Evreiești din S.U.A.; Edgar Bronfman, președintele Congresului Mondial Evreiesc, dr. Israel Singer, secretarul general al Congresului Mondial Evreiesc; Jack Spitzer, președintele organizației evreiești „B’Nai B’Rith”; Billy Graham, președintele „Organizației Internaționale de Evanghelizare”; dr. G. Noel Vose, președintele Alianței Mondiale Baptiste; dr. Gerhard Claas, secretar general al Alianței Mondiale Baptiste; Arsene Lucaciu, Petru Truța, George Crișan și Popovici Petru din conducerea Asociației Bapțiștilor Români din S.U.A. și Canada; Neal Wilson, președintele Conferinței Generale Adventiste de Ziua a Șaptea; Ralph Thomson, secretar general al Conferinței Generale Adventiste de Ziua a Șaptea; și Berth B. Beach, secretar general al Organizației Mondiale pentru Libertate Religioasă³⁴.

Vizita delegației cultelor din România în S.U.A. s-a desfășurat între 27 aprilie - 6 mai 1987 însă, documentele identificate până în acest moment în arhiva C.N.S.A.S. nu conțin suficiente informații astfel încât să putem face o prezentare detaliată a acesteia. În cele ce urmează, vom încerca, totuși, să reconstituim principalele momente ale turneului american al

²⁹ *Ibidem*, f. 80.

³⁰ *Ibidem*, f. 80.

³¹ Neoprotestanții din cadrul delegației au fost instruiți să valorifice îndeosebi aprobarea tipăririi câtorva mii de Biblii în varianta Cornilescu pentru Cultul Baptist. (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3, vol. 4, f. 80).

³² *Ibidem*, f. 79.

³³ *Ibidem*, f. 81.

³⁴ *Ibidem*, f. 81.

personalităților cultice din țara noastră, așa cum sunt reflectate ele de interviurile acordate mass-mediei din Statele Unite, din telegramele trimise la București de Ambasada României din Washington și din rapoartele întocmite ulterior de Departamentul Cultelor și Securitate.

Misiunea reprezentanților cultelor nu a debutat sub cele mai bune auspicii, întrucât – întâmplător sau nu – o dată ajunși în Statele Unite, aceștia au nimerit în mijlocul unui nou scandal legat de clauza României. Pe 22 aprilie 1987, senatorul Paul Trible³⁵, republican din partea statului Virginia, introdusese în Senat rezoluția S. 1093 în care propunea suspendarea clauzei României pe o perioadă de 6 luni și, totodată, îi cerea președintelui S.U.A. să raporteze Congresului la fiecare 60 de zile care era situația drepturilor omului în țara noastră. În mod concret se aveau în vedere informații cu privire la libertatea de emigrare, la drepturile religioase, politice și etnice, la restaurarea lăcașurilor de cult și accesul la Biblie³⁶. După numai câteva zile, pe 27 aprilie deputații Ernest Konnyu și Tom Lantos³⁷, ambii din partea statului California și John Porter³⁸ din Illinois, au introdus, de asemenea, o rezoluție în Camera Reprezentanților în care cereau suspendarea clauzei României „până când Bucureștiul va fi recunoscut și apărât drepturile fundamentale ale omului”³⁹.

Eforturile susținute ale acestor congresmani erau însă, lipsite de finalitate practică deoarece, potrivit reglementărilor americane în domeniu, România nu-și putea pierde clauza decât printr-o hotărâre adoptată de ambele camere ale Congresului și semnată de președintele Ronald Reagan⁴⁰. Moțiunile separate introduse de deputați și senatori puteau să reprezinte cel mult un vot de blam pentru regimul comunist din România întrucât, chiar dacă ambele Camere le-ar fi susținut, președintele Reagan tot ar fi avut posibilitatea de a opune veto-ul său⁴¹. În condițiile în care cei mai mulți dintre congresmani nu erau dispuși să se expună opoziției președintelui pentru o chestiune relativ nesemnificativă, promotorii suspendării clauzei s-au gândit să amendeze un proiect de lege major, suficient de important pentru ca membrii Congresului să nu ia în considerație un eventual veto⁴².

³⁵ Trible Paul Seward, jr – politician american, membru al Partidului Republican; născut în Baltimore - Maryland la 29 decembrie 1946. În 1987 era membru al Senatului S.U.A. din partea statului Virginia. A se vedea <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=T000367>

³⁶ Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *op. cit.*, p. 523.

³⁷ Thomas Peter Lantos – politician american, membru al Partidului Democrat; născut în Budapesta la 1 februarie 1928 – decedat la 11 februarie 2008 în Bethesda; religie mozaică. În 1987 era membru al Camerei Reprezentanților din partea statului California. A se vedea <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=L000090>

³⁸ John Edward Porter – politician american, membru al Partidului Republican; născut în Evanston, Illinois la 1 iunie 1935; adept al prezbiterianismului. În 1987 era membru al Camerei Reprezentanților din partea statului Illinois. A se vedea <http://bioguide.congress.gov/scripts/biodisplay.pl?index=P000444>

³⁹ Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *op. cit.*, p. 523.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 524.

Un asemenea proiect – este vorba de proiectul unei noi Legi a Comerțului – se afla deja în dezbaterile Congresului încă de la începutul anului 1987. Datorită importanței și semnificației sale el a devenit în scurt timp ținta unor amendamente a unor grupuri speciale de interese, printre care s-a aflat și cel al adversarilor reînnoirii clauzei⁴³. Astfel, la 28 aprilie Frank Wolf a introdus în Camera Reprezentanților un amendament la noua Lege a Comerțului prin care – reluând, în fapt, prevederile rezoluției S. 1093 a senatorului Paul Trible – propunea suspendarea clauzei Românei pe timp de șase luni și solicita președintelui american să raporteze Congresului, la fiecare 60 de zile, despre situația drepturilor omului în statul român⁴⁴.

Dintr-o telegramă trimisă la București de Ambasada României în S.U.A., reiese că delegația cultelor din țara noastră s-a întâlnit a doua zi după sosirea pe tărâm american cu Frank Wolf, la Camera Reprezentanților, în intenția de a-i prezenta varianta oficială în legătură cu situația drepturilor și libertăților religioase din România. Congresmanul a folosit însă acest prilej doar pentru a adresa românilor câteva întrebări și a plecat în grabă fără să mai aștepte răspunsurile, comportament care a nemulțumit profund autoritățile române⁴⁵.

Deloc impresionată de prezența delegației cultice române și de explicațiile oferite de aceasta, Camera Reprezentanților a adoptat, la 30 aprilie 1987, amendamentul lui Frank Wolf la proiectul noii Legi a Comerțului cu 232 voturi pentru și 183 împotriva, fapt care nu a făcut decât să sporească iritarea regimului de la București⁴⁶. Îngrijorat, la rândul său, de acest succes reputat de adversarii clauzei, ambasadorul României la Washington⁴⁷ i-a sugerat mitropolitului Antonie Plămădeală, ca fiecare reprezentant al celor 7 culte din delegație să adreseze o serie de scrisori unor senatori și deputați americani în care să arate că ideea privind „așa-zisa lipsă a drepturilor religioase este falsă” și să exprime „surprinderea și nemulțumirea lor că în amendamentul lui Wolf sunt menționate lipsa drepturilor religioase în ciuda faptului că delegația interconfesională a fost prezentă în S.U.A., [și] a cerut să expună situația reală a drepturilor

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Mircea Răceanu, *Cronologie comentată...*, p. 297.

⁴⁵ Supărarea autorităților române era la fel de puternică și în iulie 1988 când, aflat în vizită în România, adjunctul secretarului de stat al S.U.A., Richard Schifter i s-a amintit acest episod într-o discuție purtată cu președintele Departamentului Cultelor: „Anul trecut a fost în S.U.A. o delegație a cultelor din România, (baptiști, adventiști, reformati, catolici, ortodocși) și au avut o discuție la Camera Reprezentanților. Acolo a apărut la un moment dat domnul Wolf care este membru în acest for, și care a fost de câteva ori în România, a călătorit prin țară. Acolo a pus o întrebare, dar nici măcar nu a avut bunul simț să aștepte răspunsul și a ieșit din sală. Mi se pare că cu asemenea congresmeni nu se poate discuta.” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8352, vol. 3, f. 97).

⁴⁶ La 1 mai 1987, ministrul român de externe, Ioan Totu l-a convocat în audiență pe ambasadorul S.U.A. la București, Roger Kirk și i-a comunicat poziția guvernului român potrivit căreia votul din Camera Reprezentanților a constituit o acțiune „organizată de cercurile ostile României” și un act de „presiune și amestec” în treburile interne ale României (Mircea Răceanu, *Cronologie comentată...*, p. 297).

⁴⁷ Între 25 martie 1985 - iunie 1987 funcția de ambasador al R.S. România în S.U.A. a fost ocupată de Nicolae Gavrilescu. (*Ibidem*, p. 275).

religioase".⁴⁸ Mitropolitul Antonie Plămădeală a fost, „complet de acord cu această sugestie”⁴⁹, dar a solicitat ca în prealabil să se informeze Bucureștiul în legătură cu această inițiativă. De asemenea, mitropolitul și-a exprimat intenția ca această propunere să le fie prezentată reprezentanților celorlalte culte „ca o inițiativă a lui care a fost acceptată și susținută de Departamentul Cultelor” și a dat asigurări că „el ca și conducător al delegației va verifica conținutul fiecărei scrisori în scopul ca aceasta să confirme realitatea”⁵⁰.

Se pare că autoritățile române au dat undă verde acestei acțiuni deoarece în două rapoarte întocmite ulterior de Serviciul IV al Direcției I, respectiv Departamentul Cultelor se arată că: „la sugestia ambasadei țării noastre din Washington”⁵¹, membrii delegației au redactat și au lăsat acesteia „pentru a fi folosite la nevoie”⁵² „scrisori adresate unor congresmani și senatori prin care se reafirmă dreptul fiecărui cult din România de a funcționa liber, conform doctrinelor și tradițiilor proprii și de a nu lega problema revalidării clauzei de situația religioasă a acestora”⁵³.

Aceleași idei au fost susținute de membrii delegației cultelor și cu prilejul a două conferințe de presă organizate la sediul ambasadei României din Washington⁵⁴ și la sediul O.N.U. din New York unde au fost prezenți „un număr mare de ziaristi, personalități politice americane și reprezentanți ai unor organizații religioase”⁵⁵. Cu această ocazie, mitropolitul Antonie Plămădeală a arătat scopul vizitei delegației cultelor în S.U.A. și a făcut „o prezentare largă a situației religioase din România”⁵⁶. El a declarat că „mulți oficiali americani își întemeiază convingerile pe deducții în loc de realități” deoarece „pornind de la faptul că statul român are o ideologie materialistă, ei deduc și proclamă lipsa oricăror drepturi religioase, ignorând faptul că prin Constituție și în realitate sunt garantate și respectate drepturile omului”⁵⁷. De asemenea, mitropolitul a mai afirmat că „unii americani fac greșeala de a califica drept persecuție religioasă unele fapte secundare, izolate care până la urmă se dovedesc a fi cazuri penale, fără legătură cu religia”⁵⁸ și a susținut că „legarea clauzei de așa-zisele persecuții religioase din România este

⁴⁸ Informațiile provin dintr-o telegramă trimisă de Ambasada României din S.U.A. Din păcate, documentul de la dosar nu conține nici un indiciu clar privind data, persoana care o trimite sau instituția căreia îi este destinată. Din informațiile care apar în alte documente am presupus însă că este o telegramă trimisă Ministerului de Externe de ambasadorul român din Statele Unite. (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3, vol. 4, f. 117).

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, ff. 127, 130.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Această conferință de presă a fost organizată în seara zilei de 30 aprilie 1987. (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3, vol. 4, f. 101).

⁵⁵ *Ibidem*, f. 129.

⁵⁶ *Ibidem*, ff. 125-126.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 126.

⁵⁸ Aceeași idee poate fi regăsită și în cadrul discuțiilor purtate de președintele Departamentului Cultelor, Ion Cumpănașu cu kongresmenii Christopher Smith, Frank Wolf și Tony Hall care s-au aflat într-o vizită în

artificială, nu reflectă adevărul și, în consecință, nu poate fi acceptată⁵⁹. Ceilalți reprezentanți ai cultelor religioase din România prezenți la conferințele de presă au exprimat idei asemănătoare și au susținut că, în pofida unor probleme inerente care apar uneori, situația religioasă din România poate fi apreciată drept satisfăcătoare⁶⁰.

Mitropolitul Antonie Plămădeală, episcopul romano-catolic Ioan Robu și secretarul general al Uniunii Cultului Baptist, Vasile Talpoș au acordat apoi și o serie de interviuri posturilor de radio B.B.C. și Vocea Americii în care au respectat, se pare, linia oficială întrucât în documente se arată că „au răspuns în mod argumentat la întrebările ce le-au fost adresate referitoare la drepturile și libertățile religioase existente în țara noastră, precum și la unele cazuri de *persecuții religioase* invocate de persoane rău-intenționate din exterior”⁶¹. Printre documentele cercetate până în prezent, nu am identificat însă decât interviul acordat la 30 aprilie 1987 de Vasile Talpoș lui Horia Pușcașiu de la postul de radio Vocea Americii. Întrebat fiind, cu acest prilej, care este situația Bisericii Baptiste din România, Vasile Talpoș a răspuns: „Părerea mea [e] că situația religioasă din România este bună, ne bucurăm de libertate religioasă potrivit credinței, potrivit mărturisirilor, potrivit Sfintei Scripturi. Aceasta nu înseamnă că nu sunt și probleme. În țară încontinuu apar probleme, dar noi le rezolvăm. În ce ne privește pe noi, pe bapțiști, așa cum am spus și la conferința de presă, ultimii 10 ani au constituit o perioadă favorabilă construirii unui număr de 20 de noi biserici baptiste și ori de câte ori și în toate cazurile în care au apărut demolări de biserici, de case de rugăciuni noi am fost în avantaj pentru că în locul celor vechi și mici am construit biserici mai mari și mai frumoase”⁶².

Secretarul general al Uniunii Cultului Baptist a fost întrebat apoi câte biserici baptiste neautorizate funcționau sau existau în acel moment în România. În mod surprinzător, el nu a încercat să evite răspunsul sau să nege faptul că existau asemenea biserici ci a declarat: „N-aș putea să spun precis câte... Vreau să spun numai că pentru toate au fost înaintate actele necesare din partea Uniunii Baptiste și așteptăm ca să fie aprobate și multe dintre acestea funcționează chiar dacă încă nu sunt aprobate”⁶³. În finalul interviului, când i s-a cerut să-și exprime părerea în legătură cu aprobarea amendamentului congresmanului Frank Wolf în Camera Reprezentanților, liderul baptist a afirmat că el speră să se înțeleagă până la urmă „că

România între 28 iunie -1 iulie 1985. Cu prilejul audienței acordate oaspeților americani la 29 iunie 1985, Ion Cumpănașu a arătat că: „Statul român asigură condiții normale, inclusiv materiale, ca fiecare cult și fiecare cetățean care dorește să practice credința pe care o are. Singura condiție pe care o punem este ca aceasta să se facă cu respectarea legilor, așa cum se cere în mod firesc în orice stat. Dacă au apărut și mai apar unele probleme, pricina este, în marea majoritate a cazurilor, tocmai încălcarea legii de către unii indivizi. Nu am admis și nu vom admite ca sub masca activității religioase să fie nesocotite legile țării, valabile pentru orice cetățean”. (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8252, vol. 3, f. 344).

⁵⁹ Idem, dosar nr. 3, vol. 4, f. 129.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 103.

⁶¹ *Ibidem*, f. 129.

⁶² *Ibidem*, f. 103.

⁶³ *Ibidem*, f. 104.

multe din afirmațiile făcute în legătură cu situația din România nu sunt adevărate" și că S.U.A. „va acorda din nou țării noastre clauza națiunii celei mai favorizate”⁶⁴.

Declarațiile lui Vasile Talpoș au fost aspru criticate de Iosif Țon⁶⁵, pastor baptist emigrat din România la începutul anilor '80 și fondator al Societății Misionare Române cu sediul la Wheaton, Illinois. Într-un interviu acordat aceluiași Horia Pușcașiu și difuzat de „Vocea Americii” la 6 mai 1987, Iosif Țon a afirmat: „Aproape în fiecare an o delegație din România vine la Washington ca să pledeze pentru acordarea clauzei și anunță că s-a mai dat o aprobare pentru construirea sau repararea unor biserici. În condițiile în care există în România 1200 de biserici baptiste dintre care cele mai multe cer de ani aprobarea de lărgire a localului nu poți să afirmi cu seninătate că totul este bine. [...] Regret că doi pastori baptiști din București au venit în S.U.A. pentru a spune că situația religioasă din România este foarte bună și că nu există persecuții”⁶⁶.

Referindu-se punctual la declarația secretarului general al Uniunii Cultului Baptist potrivit căreia demolările unor biserici au fost câteodată chiar în avantajul credincioșilor, pastorul Țon a spus: „Cred că este de domeniul sacrilegiului ca un om al religiei să afirme că demolarea unei biserici este o binecuvântare! E adevărat că după presiuni enorme din străinătate cei care au demolat biserica au fost obligați să aprobe reconstruirea ei. Dar asta poate după 5-6 ani de suferințe... E adevărat că în unele cazuri biserica reconstruită a fost mai mare și mai frumoasă pentru că între timp s-au primit ajutoare din străinătate din partea unor oameni mișcați de suferința celor din țară. Dar a spune că demolările sunt binecuvântări înseamnă de fapt a aproba ce face dictatorul ateu și distrugerile acelor biserici. Și oamenii aceștia se fac parte”⁶⁷.

Punctul de vedere exprimat de Iosif Țon nu era nicidecum singular, ci reflecta, de fapt, viziunea adversarilor reînnoirii clauzei din Congresul american. Aflați, de regulă, în strânse relații cu organizațiile religioase și organizațiile pentru apărarea drepturilor omului din Occident, aceștia i-au privit cu neîncredere pe membrii delegației cultice sosiți în vizită în Statele Unite, considerându-i purtători de cuvânt ai regimului comunist din România și colaboratori fideli ai

⁶⁴ *Ibidem*, f. 109.

⁶⁵ Iosif Țon s-a născut la 30 septembrie 1934 în comuna Gârbovița, județul Alba. Între 1951-1955 studiază la Facultatea de Filologie din Cluj-Napoca, iar între 1955-1957 la Seminarul Baptist din București. Între 1958-1968 lucrează ca profesor de limba română. În 1969 a plecat în vizită în Austria și a refuzat să se mai întoarcă în țară. Din Austria s-a îndreptat spre Anglia unde a urmat cursurile Facultății de Teologie de la Universitatea din Oxford. În 1972 se întoarce în România și devine profesor la Seminarul Baptist din București (1973-1974). Între 1973-1981 militează pentru respectarea drepturilor și libertăților religioase ale credincioșilor din România, motiv pentru care este arestat de mai multe ori de Securitate. Între 1974-1981 activează ca pastor în bisericile baptiste din Ploiești și Oradea. În 1981 este obligat să părăsească România împreună cu familia. În 1982 devine președintele Societății Misionare Române, ocupându-se de traducerea unor cărți de teologie în limba română, de tipărirea și introducerea acestora (pe ascuns) în România. Din 1983 realizează emisiuni religioase la Radio Europa Liberă. Este cel mai cunoscut teolog baptist român. A se vedea John D. Woodbridge, *Ambassadors for Christ*, Moody Press, Chicago, 1994, p. 268 și <http://ro.wikipedia.org>.

⁶⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3, vol. 4, f. 110.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 105.

acestui. Orice tentativă de „influențare pozitivă” a unor congresmeni precum Frank Wolf, Christopher Smith, Tony Hall era, în aceste condiții, sortită eșecului.

Cu toate acestea, în spiritul mandatului încredințat la plecarea din România, membrii delegației cultelor au avut, pe parcursul deplasării în Statele Unite un program intens de vizite și contacte la Departamentul de Stat, Congres, primăria orașului New York dar și la unele organizații religioase și biserici. Printre personalitățile americane cu care s-au întâlnit s-au numărat „secretari și consilieri ai diferitelor comisii ale Congresului, congresmenii Christopher Smith, St. Hoyer, Stephen Solarz, Tom Lantos, Thomas Simons, subsecretar la Departamentul de Stat, Edward Koch, primarul orașului New York și fostul primar Wagner, arhiepiscopul grec Iacovos – pentru S.U.A. și Canada, rabinul Arthur Schneer și Ernest Gordon, președintele organizației C.R.E.E.D.”⁶⁸.

În cadrul convorbirilor avute cu aceștia s-au abordat probleme precum: „cauzele imaginii defavorabile României în S.U.A., situația economică din România, clauza pentru România și eventuala ei influență asupra raporturilor stat-biserică, drepturile naționalităților conlocuitoare în special ale maghiarilor, situația unor secte (nazarineni, Martorii lui Iehova), micșorarea cifrei de școlarizare în școlile teologice, demolarea unor biserici și sinagogi, taxele percepute pentru emigrarea evreilor și germanilor, probleme ale Cultului Baptist (biserica din Oradea, tipărirea Bibliei ș.a.) și ale adventiștilor de ziua a șaptea (demolarea bisericii din cartierul Grant)”⁶⁹.

Într-un raport întocmit de Departamentul Cultelor pe baza relatărilor făcute la întoarcerea în țară de membrii delegației, sunt punctate și câteva opinii exprimate de unele personalități politice americane pe marginea relațiilor dintre România și S.U.A. Astfel, Edward Koch primarul orașului New York, a susținut că „imaginea generală a României ar fi cauza atmosferei din S.U.A. și că ar trebui lucrat mai mult în direcția îmbunătățirii acesteia” iar Steny Hoyer - președintele Comisiei pentru securitate și cooperare din cadrul Congresului, referitor la mecanismul acordării clauzei, a arătat că „trei probleme privesc România: drepturile religioase, drepturile minorităților și drepturile omului în general”⁷⁰.

La rândul său, Thomas Simons, adjunctul asistentului secretarului de stat pentru Europa, a declarat că la Departamentul de Stat, situația din România „se cunoaște mai bine decât în Congres și mai pozitiv” apreciind că „atmosfera negativă e mai mult pe plan psihologic”. Aprobarea amendamentului lui Frank Wolf pentru modificarea Legii Comerțului era, în opinia lui Simons, „o nebunie pentru interesele naționale americane și probabil dacă va trece prin Senat i se va opune veto-ul Președintelui”. El a precizat însă că votul din Congres „e un semn rău care creează raporturi nerezonabile între Congres și Președinte” și că, spre deosebire de anii anteriori, „anul acesta nu se mai poate prevedea cu aceeași exactitate atitudinea Președintelui față de Legea Comerțului și, implicit, de amendamentul votat recent în Congres privind suspendarea clauzei pentru România, pe o perioadă de 6 luni”⁷¹.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 129.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 126.

⁷¹ *Ibidem*, f. 127.

Unii dintre membrii delegației au avut întrevederi separate cu o serie de personalități religioase din S.U.A. pe care au încercat să le convingă să acționeze în vederea sprijinirii revalidării clauzei pentru țara noastră. Astfel, Vasile Talpoș, secretarul general al Uniunii Cultului Baptist, „a determinat pe dr. Louis A. Drummond, șeful catedrei de evanghelism de la Universitatea din Louisville - Kentucky, născut în același oraș și prieten de familie cu președintele S.U.A. să-i solicite acestuia printr-o scrisoare, să acționeze și în continuare pentru menținerea bunelor relații româno-americane. În același scop a acționat și asupra lui Gerhard Claas, secretar general al Alianței Mondiale Baptiste, pe care l-a vizitat în familie”⁷².

Președintele Cultului Adventist de ziua a șaptea din România, Dumitru Popa a purtat discuții cu „Neal Wilson - președinte și Berth B. Beach - secretar ai Conferinței Generale Mondiale Adventiste care l-au însărcinat pe G. Ross colaborator al lor și prieten apropiat al senatorului Paul Trible să-l determine pe acesta de a renunța să mai dea curs amendamentului său în Congresul S.U.A. Neal Wilson s-a angajat, de asemenea, ca prin G. Ross - reprezentantul Conferinței Generale Mondiale Adventiste la Casa Albă, secretari și alți colaboratori ai săi să acționeze și asupra vicepreședintelui George Bush cât și altor congresmeni și senatori pentru a sprijini interesele României în relațiile cu S.U.A.”⁷³.

La rândul lor, reprezentanții cultului mozaic din cadrul delegației, au discutat cu Jack Spitzer, președintele organizației B'Nai B'Rith International și l-au rugat să susțină reînnoirea clauzei pentru țara noastră. În urma acestei intervenții, la 27 mai 1987 – cu o lună înaintea dezbaterilor din Senat pe tema amendamentului lui Paul Trible la noua Legea a Comerțului - Jack Spitzer îi trimitea o scrisoare senatorului Carl Levin în care afirma între altele: „Solicit sprijinul tău pentru clauză pentru ca [sic!] comerțul și conlucrarea diplomatică între S.U.A. și România să continue; pentru menținerea bunei desfășurări a emigrării (care este preocuparea amendamentului Jackson-Vanik); pentru menținerea accesului celor din „Cortina de Fier” în Israel; pentru încurajarea situației multumitoare (în limitele unei țări comuniste) a grupărilor religioase din țară și pentru recunoașterea modului responsabil și unic de rezolvare a problemei datoriei externe față de țările din vest.”⁷⁴.

Analizând prin prisma evenimentelor care s-au succedat în lunile următoare, vizita întreprinsă în perioada 27 aprilie - 6 mai 1987 de reprezentanții cultelor din țara noastră în Statele Unite nu a avut succesul scontat de autoritățile române întrucât percepția americanilor în legătură cu respectarea drepturilor și libertăților religioase în România nu a cunoscut schimbări semnificative. Nemulțumirile membrilor Congresului în ceea ce privește situația drepturilor religioase din România se adăugau celor cauzate de îngrădirea drepturilor minorităților naționale, dificultățile întâmpinate de persoanele care doreau să emigreze și refuzul sistematic al regimului de la București de a iniția orice reforme pe plan social, economic și politic. Lipsa unor reacții pozitive ale autorităților comuniste din România la criticile formulate de politicienii americani în

⁷² *Ibidem*, f. 130.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 170.

legătură cu aceste problematice avea să influențeze pregnant soarta clauzei națiunii celei mai favorizate.

Chiar dacă la 2 iunie 1987 președintele Ronald Reagan trimitea Congresului recomandarea sa privind prelungirea statutului clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România, în documentul respectiv el informa, totodată, forul legislativ că decizia a fost „extrem de dificilă” deoarece, el personal „împărtășește îngrijorările opiniei publice și ale Congresului în legătură cu violarea drepturilor fundamentale ale omului în România.”⁷⁵

Mai mult decât atât, la 26 iunie 1987 regimul comunist din România primea o nouă lovitură odată cu aprobarea de către Senatul S.U.A., cu 49 de voturi pentru și 44 împotriva, a amendamentului propus de Paul Trible la noua Lege a Comerțului ce prevedea suspendarea clauzei României pe o perioadă de șase luni. Având în vedere că la 30 aprilie 1987, în Camera Reprezentanților fusese adoptat un amendament similar propus de Frank Wolf perspectiva pierderii clauzei de către România părea mai aproape decât oricând. Șansa țării noastre de a-și menține acest privilegiu economic în 1987-1988 a fost că, în cele din urmă, Senatul și Camera Reprezentanților nu au reușit să se înțeleagă asupra textului final al noii Legi a Comerțului și aceasta nu a mai fost votată⁷⁶. Era, însă, ultima dată când România comunistă se mai bucura de avantajele clauzei națiunii celei mai favorizate. Reluarea ofensivei de către adversarii regimului de la București din Congresul american în 1988 și poziția tot mai rezervată a președintelui Ronald Reagan care, într-o scrisoare trimisă lui Nicolae Ceaușescu la 26 ianuarie, avertiza că îi va fi foarte greu să se hotărască „asupra prelungirii clauzei pentru România în această primăvară și cu atât mai mult pentru Congres să accepte o recomandare favorabilă...”⁷⁷ au determinat guvernul român să conștientizeze faptul că șansele reînnoirii clauzei și în acest an erau practic nule. Pentru a nu da satisfacție părții americane și, mai ales, pentru a evita impactul negativ al unui asemenea eveniment care ar fi fost puternic mediatizat de adversarii regimului comunist, în februarie 1988, România renunța unilateral la clauza națiunii celei mai favorizate. Această nefericită decizie avea să ducă la înghețarea raporturilor bilaterale româno-americane în a doua jumătate a anului 1988 și la o izolare fără precedent a țării noastre pe scena politică internațională.

⁷⁵ Mircea Răceanu, *Cronologie comentată...*, p. 298.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 300.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 304.

FROM THE BACKSTAGE OF A FAILED MISSION. THE VISIT MADE IN THE SPRING OF THE YEAR 1987 IN SUA BY THE REPRESENTATIVES OF THE CULTS IN ROMANIA

This study examines, using the files from the former Securitate archives, the visit of the Romanian religious delegation leaded by the metropolitan bishop Antonie Plămădeala in United States of America, between April 27- May 6, 1987.

The trip took place in a moment when the relations between USA and the Socialist Republic of Romania were extremely tensioned due to the Romania's political and economic problems at the end of the 1980s on one hand, and the lack of civil and human rights in this country, on another hand. The intention of the Romanian delegation was to convince the American authorities that in the communist Romania of Nicolae Ceausescu the religious rights were respected and therefore USA should continue to grant M.F.N. to Romania. The visit did not have the expected impact, as the Americans perspective about the ways civil and religious rights were respected in Romania did not considerably changed. The Romanian authorities malevolent attitude regarding the civil and human rights finished in the freezing of Romanian-American relations at the end of the 1980's and got to the violent collapse of the communist regime in Romania in December 1989.

II. SUBIECTELE ȘI SUBIECȚII SECURITĂȚII

Strategii de infiltrare și atragere la colaborare a cultelor religioase elaborate de autoritățile procomuniste din România în perioada 1945-1947, cu o privire specială asupra cazului Bisericii Ortodoxe Române¹

George Enache

Libertate, egalitate, fraternitate și moarte: deviza revoluției franceze, un pic corectată, pare foarte potrivită pentru a defini laconic ceea ce s-a petrecut în România în perioada cuprinsă între 23 august 1944 și 30 decembrie 1947. „Moartea”, adică bolșevizarea României, se anunța amenințătoare încă din momentul pătrunderii trupelor sovietice pe teritoriul românesc. Dar încrederea că aliații occidentali nu vor lăsa România în ghearele „ursului” și talentul agenților Moscovei și a „tovarășilor de drum” de a folosi în mod dialectic conceptele democrației au făcut pe unii să spere că acest lucru nu se întâmpla totuși. Din păcate, idealurile democratice proclamate cu orice prilej au primit în cele din urmă și la noi înțelesul pe care îl aveau în Uniunea Sovietică.

În planul politicii religioase, noile guverne de după 1944 au declarat că intenționează să introducă principiile libertății și egalității cultelor religioase, grav afectate de măsurile luate în anii dictaturilor care s-au succedat în România după 1938, iar măsurile de epurare trebuiau să reprezinte doar acea curățare a „sângelui rău” de care și instituțiile bisericești trebuiau să scape în rând cu întreaga societate românească, acțiune care, teoretic, trebuia să se realizeze cu respectarea prevederilor internaționale. De fapt, îndeosebi după 6 martie 1945, autoritățile române, infiltrate din ce în ce mai mult de forțele comuniste, au adoptat o politică religioasă bazată pe principiul *divide et impera*, cu menirea să subjuge cultele prin distrugerea independenței și influenței lor „reacționare”, să secularizeze societatea și instituțiile sale, să creeze o divizare a clerului în aripi „reacționare” și „progresiste”, cea din urmă constituind un instrument util în vederea lărgirii bazei sociale a puterii comuniste.

În cadrul acestui program, perioada 1944-1947 reprezintă etapa unei intense acțiuni de selecție a elementelor „utile” („democratice”) din interiorul fiecărei confesiuni religioase, care vor ajuta autoritățile în drasticele restructurări ale raporturilor dintre culte și societate care încep în

¹ Textul reprezintă o parte a unei cercetări mai ample dedicată vieții cultelor religioase din România în anii instaurării regimului comunist în țara noastră. Din acest motiv, s-ar putea ca în anumite cazuri demersul nostru să nu fie „rotund”, lăsând unele aspecte deschise sau presupus cunoscute. Chestiunile discutate aici sunt însă esențiale pentru a înțelege mecanismul aservirii cultelor de către autoritățile comuniste și tocmai de aceea am ales să le prezint separat, pentru a fi marcate clar în dezbaterea istoriografică pe marginea acestui subiect.

1948, precum și în organizarea internă a acestor culte, domenii în care puterea comunistă se va folosi de toate slăbiciunile existente deja în sistem precum și de rivalitățile interconfesionale antebelice.

Studiul de față reconstituie în fapt mecanismele care au fost puse în mișcare în vederea atingerii scopurilor enunțate mai sus, precum și interacțiunile stabilite între diversele structuri implicate, partide, parlament, guvern (în special Ministerul Cultelor), culte religioase. Accentul pe aspectul fenomenologic ne-a făcut să renunțăm la consemnarea unor elemente factice care nu interesau în mod deosebit demonstrația noastră. În același timp, ne-am concentrat atenția în mod special pe cazul Bisericii Ortodoxe Române, deoarece, în perioada de care ne ocupăm, ea este miza majoră, „infiltrarea” și „supunerea” ei fiind esențiale pentru succesul acțiunilor ulterioare ale forțelor procomuniste. Activitatea altor culte religioase este invocată în cuprinsul textului în măsura în care acest lucru este relevant pentru felul în care autoritățile politice din anii 1945-1947 au pregătit terenul pentru „marele asalt” din 1948 la adresa cultelor și a vieții religioase.

6 martie 1945 este, fără îndoială, un reper în istoria instaurării comunismului în România, deoarece, din acel moment, instituțiile statului sunt preluate și folosite de forțele procomuniste în interes propriu². Până atunci, partidele „istorice” (Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal) se străduiseră aducă România, după ani de dictatură, pe linia unei democratizări reale, acest lucru reflectându-se și în domeniul vieții cultelor religioase, care fusese afectată de dorința mareșalului Antonescu de a pune în practică principiul „stat unitar, biserică unică”³. Pentru înțelegerea corectă a subversiunii pe care comuniștii o vor opera în viața cultelor din România este, evident, necesară prezentarea celor petrecute de la lovitura de stat din 23 august 1944 până la instaurarea guvernului Petru Groza.

Perioada 23 august 1944- 28 februarie 1945: între refacerea libertății cultelor și atacurile comuniste la adresa clerului

Interesul comuniștilor față de culte nu s-a manifestat deschis de la început, ei fiind preocupați de acapararea altor portofolii în noul guvern instalat după 23 august 1944. În cadrul primului guvern Sănătescu, postul de ministru al Culturii Naționale și Cultelor⁴ i-a revenit generalului Ion Boițeanu (23 august – 3 noiembrie 1944)⁵, pentru ca în timpul celui de-al doilea guvern Sănătescu⁶ și a guvernării Rădescu⁷, ministru al Cultelor și Artelor⁸ să fie numit Gheorghe

² Deși acțiunile de subminare de către comuniști a Blocului Național Democrat au început la puțin timp după 23 august 1944, prezența consistentă a liberalilor și țărăniștilor la actul de guvernare, precum și voința celor doi prim miniștri de a menține intact spiritul platformei BND, conferă trăsături distincte perioadei 23 august 1944 – 28 februarie 1945 în raport cu noua guvernare instaurată la 6 martie 1945.

³ Vezi George Enache, *Din istoria relațiilor Biserică-stat în perioada guvernării Antonescu. Cazul liderilor AGCOR*, în „STUDIA POLITICA”, vol. VII, nr. 3, 2007, p. 603-606.

⁴ În perioada 23 august – 1 septembrie 1944 ministerul patronat de generalul Boițeanu a purtat numele de Ministerul Educației Naționale.

⁵ Secretariatul de Stat pentru Culte, *Viața religioasă în România*, București, 1999, p. 96.

⁶ 4 noiembrie – 5 decembrie 1944.

(Ghiță) Pop, apropiat al lui Iuliu Maniu, care mai fusese secretar de stat înainte de război în cadrul aceleiași minister. Obiectivele celor doi miniștri au fost eliminarea discriminărilor instituite în domeniul religios de către regimul Antonescu și crearea unui nou cadru de manifestare a vieții religioase. Primul pas l-a constituit revenirea în țară a celor deportați în Transnistria pentru motive religioase. Apoi a fost permisă exercitarea liberă a cultului de către comunitatea evreiască⁹, atât de greu încercată, li s-a recunoscut bapțiștilor drepturile pe care le aveau înainte de 1939, s-a permis exercitarea cultului de către celelalte „secte”¹⁰ și s-a revocat „unirea” stiliștilor și lipovenilor cu Biserica Ortodoxă¹¹. O măsură care a venit în întâmpinarea acestor acțiuni a fost Decretul-lege privind statutul naționalităților în care se preciza: „Orice îngrădire, directă sau indirectă a drepturilor cetățenilor, sau invers, stabilirea de privilegii, directe sau indirecte, pentru cetățeni, pe temeiul rasei, religiei sau naționalității lor, precum și orice propovăduire a exclusivismului sau a urii și disprețului de rasă, religie sau naționalitate, se pedepsesc de lege”¹². În articolele 23, 24, 25 se făceau următoarele precizări referitoare la culte: „23. Cultele recunoscute își administrează bunurile lor potrivit statutelor sau actelor de fundație, conform legii asupra regimului general al cultelor. 24. Este interzis amestecul autorităților administrative în chestiunile de serviciu religios al maselor recunoscute în afară de controlul Ministerului Cultelor. 25. Preoții cultelor recunoscute la pregătire egală și grade ierarhice egale, vor fi în mod egal salariați, întrucât confesiunile lor vor reprezenta numărul prevăzut de legea regimului cultelor pentru a se putea bucura de sprijinul material al statului”¹³.

În timpul ministeriatului lui Ghiță Pop au fost adoptate și alte măsuri importante. Astfel, prin Decretul-lege nr. 134, emis la 27 februarie 1945, era anulat Decretul nr. 620 dat de guvernul Antonescu la 21 septembrie 1943, în care se stipula că „comunitățile bisericești locale își pierd dreptul lor de proprietate și posesiune asupra bunurilor respective când majoritatea credincioșilor a trecut la comunitatea locală a altui cult”¹⁴. Aceste bunuri urmau să intre în patrimoniul comunității bisericești locale la care trecuse majoritatea credincioșilor cultului părăsit, fără nici o despăgubire. Decretul fusese adoptat în ideea de a se crea o bază legală pentru preluarea averilor acelor culte religioase considerate de mareșal periculoase pentru siguranța statului, în condițiile în care asupra fidelilor se exercitau presiuni de către autorități pentru a trece (reveni) la Biserica Ortodoxă¹⁵. Prin măsura propusă de ministrul Cultelor și Artelor era anulat un motiv

⁷ 6 decembrie 1944-28 februarie 1945.

⁸ S-a revenit la structura din perioada 1934-1940.

⁹ Harry Kuller, *Evreii în România anilor 1944 – 1949. Evenimente, documente, comentarii*, București, 2002, p. 332-340.

¹⁰ ANIC, fond IGJ, dosar 12/1949, f. 157-159.

¹¹ ACNSAS, Fond Documentar București, dosar 7353, f. 12.

¹² ASR, *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, document 45, p. 121.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ „MO”, partea I-a, an CXI, nr. 222, miercuri, 22 septembrie 1943, p. 8370.

¹⁵ Deși Biserica Greco-Catolică nu era direct vizată, măsura stărnise îngrijorare în rândul episcopilor acestui cult, care se simțeau amenințați de „prozelitismul” ortodox. Episcopul greco-catolic de Oradea, Valeriu

puternic de discordie între cultele din România, revenindu-se la situația stabilită prin Legea nr. 54 din 22 aprilie 1928, pentru regimul general al cultelor¹⁶. Un alt gest important al ministrului Pop îl constituie respingerea, în ianuarie 1945, a propunerii de scoatere în afara legii a Bisericii Evanghelice C.A., acuzată de colaboraționism cu naziștii și înfeudare față de Grupul Etnic German¹⁷.

Situația creată în cazul Bisericii Luterane era legată de amplele acțiuni de epurare, arestare și pedepsire a celor vinovați de crime de război sau care au colaborat cu regimurile fasciste¹⁸. Până la apariția Decretelor-lege din 12 și 20 ianuarie 1945¹⁹, a existat o dispută intensă

Traian Frențiu, i-a scris atunci Mareșalului: „legea cea nouă va provoca controverse și discordie, va deschide procese noi și dureroase între fii acestui neam” (ANIC, fond DGP, dosar nr. 114/1943, f. 29).

¹⁶ În 1948 puterea comunistă va relua chestiunea patrimoniului bisericesc, stabilind noi reglementări menite să slujească propriile interese.

¹⁷ La 24 decembrie 1944, subsecretarul de stat al poliției, generalul Virgil Stănescu, a cerut Comisiei române pentru aplicarea armistițiului din cadrul Președinției Consiliului de Miniștri, cu adresa nr. 24058, să-și expună punctul de vedere privitor la dizolvarea Bisericii Luterane, pe baza acuzației că aceasta s-ar fi încadrat organic și s-ar fi subordonat programului politic și ideologic al Partidului Muncitoresc Național Socialist German. La 3 ianuarie 1945, Direcția Judiciară din Ministerul Justiției a înaintat Direcției Generale a Poliției un referat pe această temă, prin care arată că dreptul de a se pronunța asupra dizolvării îi revenea Ministerului Cultelor (Dumitru Șandru, *Biserica din România, 1944-1948*, în „Arhivele Totalitarismului”, anul VI, nr. 18, 1/1998, p. 220).

Solicitat să-și dea avizul, Ghiță Pop a răspuns că Biserica Evanghelică este un cult istoric cu o structură democratică, care, în consecință, se poate adapta ușor noilor realități, iar episcopul Staedel și membrii hitleriști ai consistoriului fuseseră arestați și se aflau internați în lagărul de la Târgu Jiu. Referatul ministrului se încheia în mod categoric: „În nici un caz nu cred că e oportun ca biserica să fie desființată întrucât măsura aceasta ar fi excesivă și ar da naștere la o situație anarhică” (ANIC, fond DGP, dosar nr. 34/1944, f. 20).

¹⁸ Încă din 25 august 1944 Ministerul Afacerilor Interne cerea poliției și jandarmeriei să aibă în vedere pe cetățenii statelor inamice rezidenți în România și membrii Grupului Etnic German, care urmau să fie internați în lagăre create ad-hoc. Măsurile luate împotriva acestora, mai ales împotriva Grupului Etnic German, s-au înăsprit la începutul lunii noiembrie, în urma presiunilor sovietice, care în decembrie 1944 au cerut deportarea etnicilor germani din România în URSS pentru muncă forțată.

Apoi, în cazul legionarilor, aceștia au fost exceptați de la amnistia dată de guvern, la intervenția ministrului comunist al Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu. După semnarea convenției de armistițiu, care prevedea la punctul 15 obligația guvernului român de a dizolva imediat organizațiile pro-hitleriste de tip fascist, s-a declanșat o campanie masivă de arestări în rândul foștilor membri ai Mișcării Legionare.

Tot în cadrul Convenției de Armistițiu, la punctul 14 se prevedea că „Guvernul și înaltul comandament român se obligă să colaboreze cu înaltul Comandament aliat (sovietic) la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război”. În vederea aplicării prevederilor acestui punct a fost promulgat Decretul –lege privind urmărirea și pedepsirea criminalilor de război din 12 ianuarie 1945 și Decretul-lege privind urmărirea și sancționarea celor vinovați de dezastrul țării, din 20 ianuarie 1945 (Detalii în Ion Bălan, *Regimul concentraționar din România, 1945 – 1964*, București, 2000, p. 32-50).

¹⁹ Textul celor două decrete în ASR, *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, document 2, p. 61-65, document 4, p. 67-70.

între partidele „istorice”, pe de-o parte, și comuniști și aliații lor, pe de altă parte, aceștia din urmă insistând să fie considerați criminali de război toți cei care au pregătit politicește România pe făgașul politicii alături de Germania²⁰, una din ținte fiind și reprezentanții cultelor. Astfel, în toamna anului 1944 Vasile Luca aprecia că reminiscențele fasciste „sunt pătrunse în viața noastră publică, începând cu administrația, aparatul de stat, Biserica, școala și terminând cu mentalitatea otrăvită a poporului”²¹. În urma presiunilor comuniste era adoptată Legea nr. 486 prin care funcționarii statului puteau fi licențiați din serviciu în cazul în care au avut o atitudine abuzivă ori o ținută nedemnă, s-au pus sub orice formă în slujba unor interese străine și au militat în vreo organizație politică sau paramilitară, sau au servit scopurile unor organizații dictatoriale²².

Printre altele, în cadrul disputelor privind modul de aplicare al legii a fost atacat și Ministerul Cultelor și Artelor, semn al interesului crescând al reprezentanților Frontului Național Democrat față de chestiunile bisericești. În articolul din „Scânteia” intitulat „Fasciștii din Ministerul Cultelor și Artelor”, se acuza faptul că „o seamă de slujbași superiori care au activat în presa fascistă și în organizațiile legionare” sunt pe mai departe funcționari în cadrul ministerului amintit²³. Cei menționați erau preoții Gheorghe Butnaru și Dumitru Veștemeanu, foști redactori la „Porunca Vremii”, Ion Lăncrănjan, asistent universitar la Facultatea de Teologie și Olimp Căciulă, director al Seminarului Nifon²⁴.

În paralel cu combaterea preoților „reacționari” și cu criticile la adresa guvernului, FND inițiază atragerea de aderenți din rândurile preoțimii prin intermediul Frontului Plugarilor și al Uniunii Patrioților. Unul din obiectivele declarate ale UP era scoaterea clasei mijlocii, a profesorilor, institutorilor și preoților de sub influența „reacționarilor”²⁵. Succesul campaniei de atragere de preoți a fost destul de modest²⁶, dar au intrat în jocul FND câteva nume grele dacă ținem cont de semnătura marelui profesor Nicolae Popescu-Prahova, în acel moment secretar general la Culte, pe un apel din 18 octombrie 1944 adresat clerului ortodox în care se spunea: „Această viață nouă nu poate fi garantată decât prin unirea forțelor patriotice într-un larg front național-democrat”²⁷. Alături de Popescu-Prahova semnavă pr. Constantin Burducea, pr. dr. Dumitru Fecioru, pr. Alexandru Ionescu, pr. Ștefan Vasile, unii fiind foști studenți ai săi, în mod cert ei fiind cei care l-au „instigat” pe profesorul de Drept bisericesc să subscrie acestui apel²⁸.

²⁰ Ion Bălan, *op. cit.*, p. 49.

²¹ ANIC, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 28/1944, f. 63.

²² „MO”, an CXII, partea I-a, nr. 233, duminică, 8 octombrie 1944, p. 6559.

²³ „Fasciștii din Ministerul Cultelor și Artelor”, în „Scânteia”, anul I, nr. 83, miercuri, 13 decembrie 1944, p. 2.

²⁴ La începutul anului 1945 Olimp Căciulă a fost depus din treaptă, nu știm dacă pentru motivul că era recăsătorit. El a înaintat un memoriu Sinodului adunat pentru ședința din 30 iunie 1945 care i-a respins recursul („BOR”, an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 15).

²⁵ ANIC, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 28/1944, f. 70.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Șerban Rădulescu-Zoner coord., *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, Editura Cavallioti, 1995, p. 27.

²⁸ Profesorul nu a mai avut ocazia să fie angajat în disputele epocii deoarece și-a aflat obștescul sfârșit pe 6 februarie 1945 („BOR”, an LXIII, nr. 1-3, ianuarie-martie 1945, p. 92).

Acțiunile FND împotriva guvernului Rădescu și a partidelor istorice vor căpăta amploare la începutul anului 1945. În urma unei vizite la Moscova, ocazie cu care au discutat planul de preluare a puterii de către FND, liderii PCR au convocat o ședință a consiliului FND, în care să se ia în dezbatere ce s-a discutat cu liderii sovietici și să se definitiveze programul frontului. Stenograma ședinței este remarcabilă prin felul în care relevă „oportunismul” liderilor FND, a modului în care se inspiră masiv din programele celorlalte partide și consenuează dorințele opiniei publice astfel încât să se elaboreze un program cât mai atractiv. Una din chestiunile esențiale era cea a unei noi reforme agrare, aspect care devenise obiectul preocupărilor tuturor partidelor. Nu vom insista asupra tuturor propunerilor legate de reforma agrară, ci pe acelea care priveau proprietățile bisericești.

Conform programului, urmau să fie exceptate de la expropriere pământurile mănăstirești și bisericești. Comentând schița de program, Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor arăta: „La preoțime, foarte bine că se face lucrul acesta. Vom scoate o puternică armă din mâna adversarului. Și eu am avut de-a face cu preoții și am văzut cât contează aceștia. Și când la vom spune, că nu ne atingem de pământurile lor, îi vom electriza. În felul acesta noi îi putem scoate din mâna adversarului. Să nu ne atingem de ei – este conform cu tradiția acestui popor, și în capul căruia s-a născut această idee, dovedește simț practic și este foarte bine venită”²⁹. Cel care va pune la îndoială justetea acestei opinii va fi chiar colegul de partid al lui Groza, plugarul Romulus Zărone: „În ce privește confiscarea moșiilor, nu s-ar putea confisca și pământurile bisericești până la limitele de 50 ha.”³⁰. Cei care-l vor lămuri vor fi tocmai tovarășii Dej și Luca: „Tov. Gheorghiu-Dej: Nu, lasă frate. Trebuie să fii cel dintâi care să vii să spui că bine am făcut. Țăranul are un atare sentiment religios, că e periculos să-l ridicăm împotriva noastră. Plugarul Romulus Zărone: Din punct de vedere religios aveți dreptate, dar țăranul are nevoie și de pământ. Și biserica noastră are păduri multe. Să nu credeți că ați atins latura religioasă a țăranilor, atunci când expropriați biserica și dați pământul țăranilor. Tov. Gheorghiu-Dej: Într-un loc din Moldova a fost expropriat pământul bisericesc și înșiși țăranii au fost împotrivi. Tov. Vasile Luca: Când popa va spune că: ne ia pământul – e una și când va spune: azi ne iau pământul vostru și nevasta și mai știu eu ce – e alta. Popii au multă influență asupra țăranilor”³¹. În același ton a vorbit reprezentantul Sindicatelor Unite, tov. Sencovici: „Nu sunt de acord cu prietenul Zărone în ceea ce privește pământurile bisericești. N-are decât să le vie pofa pentru acest pământ și să fie mobilizare de jos, că vor pământ și mai mult. Dar deocamdată să fie popii din biserică alături de noi... Și dacă și popii vor fi alături de noi, nu există forță care să împiedice reforma agrară. Și cred că ar trebui accentuat că: cu sfințenie va fi respectată proprietatea bisericii, ca să nu simtă nici o tactică și să meargă cu reacțiunea”³².

Deși tema discuției era în esență reforma agrară, din discuțiile prezentate rezulta un adevărat program și în ceea ce privește politica față de preoți, care pornea de la conștientizarea

²⁹ ASR, *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, document 45, p. 82.

³⁰ *Ibidem*, p. 83.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 84.

forței potențiale de care dispunea preoțimea în orientarea, uneori decisivă, a opiniilor populației, mai ales la sate. Pentru a-și atinge scopurile, FND propunea o măsură care practic trebuia să îndepărteze preoțimea de partidele istorice și să-i creeze iluzia că ea, ca și corp, va fi protejată de guvernul FND și va scăpa fără a-și pierde privilegiile. În același timp, erau create premisele de rupere a maselor țărănești de sub influența „nefastă” a clerului, fenomen care se va manifesta sub forma „luptei de clasă” la sate în perioada colectivizării.

Cu un aliat de talia armatei sovietice, FND-ului i-a fost relativ ușor să impună regelui să-l aducă la guvernare. Din acest moment se pun bazele pentru o nouă politică și în ceea ce privește cultele, ale cărei obiective reale nu au fost niciodată exprimate în spațiul public, comuniștii având acum la dispoziție pentru atingerea obiectivelor și instituțiile statului. În încercarea de a atrage cât mai mulți preoți în tabăra FND, noua guvernare a îmbinat măsurile represive cu cele de bunăvoință, unul din instrumentele esențiale în realizarea acestui proces fiind noul Minister al Cultelor, condus la început de controversatul preot Constantin Burducea.

Ministeriatul lui Constantin Burducea (martie 1945 – martie 1946)

Istoria bisericească din România contemporană nu poate fi înțeleasă dacă nu avem în vedere puternicele „grupuri de interese” din interiorul cultelor importante și relațiile pe care le-au stabilit acestea cu partidele politice. Dacă în cazul cultelor care cuprindeau în majoritate persoane de altă etnie decât cea românească, acestea au fost mereu alături de mișcările politice care reprezentau minoritatea respectivă, iar în cazul Bisericii Greco-Catolice prezența lui Iuliu Maniu în fruntea PNȚ făcea aproape caducă orice altă opțiune³³, în cazul ortodox, dat fiind ponderea acestui cult și numărul de clerici, care făcea imposibilă existența unei opțiuni univoce, au existat mai multe „centre de putere”, construite pe relații personale, care s-au confruntat, nu o dată, pentru a obține influența în Biserică. Datorită prezenței politicului în Biserică și a rolului decisiv pe care acesta putea să-l aibă în stabilirea câștigătorului, s-au stabilit adevărate alianțe între grupările ecleziastice și partidele politice, fiecare partid dorind să aibă propria „divizie” de preoți pe care, ajuns la putere, va încerca să o promoveze, iar locul unde se putea face perfect joncțiunea dintre biserică și politică era Departamentul Cultelor.

Venit mai târziu la „masă” politică, însă doritor să recupereze rapid întârzierea, Partidul Comunist, prin structurile politice - satelit, și-a căutat la rândul său sprijinitori în rândul preoților din care urmau să fie selectați reprezentanții în structurile de stat (Ministerul Cultelor după 6 martie 1945), dat fiind că se păstra deocamdată tradiția ca funcționarii de la Culte să provină din rândurile teologilor. Dovada fidelității candidaților era reprezentată de înscrierea în unul din partidele care compuneau FND, mai târziu de activitatea în cadrul Uniunii Preoților Democrați³⁴,

³³ Doar Mișcarea Legionară a putut „sparge” blocul țărănist al greco-catolicilor.

³⁴ Cum am menționat deja, până la instaurarea guvernului „democrat” al lui Petru Groza, acțiunile de epurare din rândurile clerului nu au avut un caracter sistematic, iar același lucru se poate spune și de campania de atragere de simpatizanți. Deoarece era greu ca preoții să se înscrie în PCR, s-a adoptat soluția atragerii acestora fie în Frontul Plugarilor, al cărui lider, Petru Groza, putea fi o garanție pentru

clerici, fie în Uniunea Patrioților. Abia pe 12 aprilie 1945 preoții care s-au înscris în Uniunea Patrioților sunt grupați în Uniunea Preoților Democrați, sub conducerea ministrului Burducea. Aparent, această organizație nu era ceva similar „Corpului preoților legionari”, ci o grupare a celor mai înalte „conștiințe” din rândurile clerului, lămurite asupra drumului pe care trebuia să o apuce România. Dar, cum cele mai înaintate conștiințe politice se aflau în tabăra FND, în mod natural un adevărat preot democrat trebuia să fie și un bun FND-ist. UPD se constituia de fapt ca o replică la Asociația Generală a Clerului Ortodox Român (AGCOR), condusă de Alexandru Nicoreanu, care și-a intrat din nou în atribuții la 5 octombrie 1944, organizație cu un impact incomparabil mai mare (Comitetul de conducere a fost repus în drepturi printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, vezi Monitorul Oficial, anul CXII, partea I-A, nr. 230, 5 octombrie 1944, p. 6522). Tocmai caracterul de „geamăn” va face ca în momentul în care UPD se va „autodizolva” și AGCOR să fie desființată (ANIC, fond Dudu Velicu, dosar 614, f. 117).

Conform statutului, întocmit de preotul Marin Ionescu (Paroh la Biserica Cuibul cu Barză din București - Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 57), putea fi acceptată în UPD numai acea persoană care „va fi garantat de cineva sau va dovedi că după 23 august 1944 s-a încadrat cu trup și suflet noului spirit al vremii, activând în vreun fel în vreun partid FND-ist sau în vreo organizație democratică actuală” (*Statutul Uniunii Preoților Democrați din România*, p. 6; în ANIC, fond Dudu Velicu, dosar 56, f. 112). Scopurile UPD, douăzeci la număr, erau foarte ambițioase, din care vom enumera pe acelea care ni se par mai interesante:

- a. „Să păstreze și să apere doctrina cultul, ierarhia și așezămintele BOR în cadrul statului român.
- b. Să lupte pentru a realiza o legătură cât mai strânsă între cler și popor făurind orientări hotărâtoare în rezolvarea cât mai creștinească a tuturor aspirațiilor și revendicărilor sociale.
- c. Să sprijine reformele sociale înfăptuite de guvern, popularizând principiile creștine cu caracter social, în așa fel încât să se scoată în evidență că între doctrina creștină și democrație este o minunată legătură spirituală.
- d. Să se organizeze și să se coordoneze întreaga activitate politică socială a clericilor ortodocși în organizațiile politice ce compun FND-ul, promovându-se o unitate de gândire și acțiune clericală (sic!)
- e. Să organizeze propaganda creștină democrată în toate straturile sociale păstrând biserica în străvechile și tradiționalele ei preocupări, de a susține asistența socială în multiplele și impunătoarele ei realizări [...]
- h. Să creeze o mentalitate nouă și sănătoasă, care să opereze în chip lent dezintoxicarea tineretului de otrăvurile unor pomiri păgubitoare sufletului generos al poporului românesc...
- j. Să studieze pas cu pas toate fazele istorice ale poporului nostru reliefându-se influențele celorlalte popoare și îndeosebi ale poporului rus asupra sufletului românesc.
- k. Să studieze pe o scară întinsă însușirile de ospitalitate și generozitate ale neamului românesc, care îl clasifică printre cele dintâi popoare în lume, care a slujit umanitarismul (sic!) și să le valorifice cât mai mult.
- l. Să intervină la toate forurile conducătoare bisericești pentru problemele profesionale ale clerului ortodox român cu privire la numiri, avansări, transferări, pensionări, salarizare, gradații, etc., trimițând în asemenea ocazii delegați cu împuterniciri depline...
- n. Să pregătească poporul pentru înțelegerea adâncă și pentru o ascultare cât mai respectuoasă a tuturor măsurilor oficiale de ordin sanitar și cooperatist.
- o. Să se intensifice și să se intereseze de predarea metodică a învățământului religios în școlile primare și secundare, revizuiind temeinic materialul de predat potrivit cu cerința vremilor de astăzi.

Însă cel mai mult conta încrederea acordată personal de unul din liderii puternici ai vremii, respectivul preot având șanse de a obține o funcție mai mare în mod direct proporțional cu influența și rangul protectorului său. În acest caz nu mai conta că mulți dintre preoții înscrși în Frontul Plugarilor sau Uniunea Patrioților aveau antecedente legionare, deși, după cum am arătat, FND-ul a dus o campanie furibundă la sfârșitul anului 1944 împotriva preoților „gardiști” care activau în cadrul Departamentului Culte. Rațiunea pentru care în organizațiile de front comuniste au fost atrași numeroși legionari și faptul că ei au primit funcții de conducere importante în minister are aceleași explicații ca și în cazul acceptării prezenței acestora în structurile de putere ale regimului Antonescu, anume sabia lui Damocles care a stat deasupra capetelor lor, în cel mai pur stil fanariot, controlul care se exercita astfel asupra Mișcării Legionare, dar și pregătirea deosebită a unora. Unii foști legionari vor da dovadă de o mare fidelitate față de noul regim, deși, în majoritatea cazurilor, aceste eforturi nu i-au scutit de închisoare.

Există diferite variante asupra motivului numirii tocmai a preotului Constantin Burducea în funcția de ministru al Cultelor, în cadrul primului guvern pro-comunist din România. Gheorghe Apostol a afirmat cu ocazia unui interviu că mai întâi s-a vehiculat numele lui Ioan Marina, preferatul lui Dej, însă acesta a spus că e prea devreme pentru preotul vâlcean și astfel a fost preferat Burducea³⁵. Deși fost legionar notoriu, Burducea devenise un loial activist în cadrul Uniunii Patrioților încă de la începuturile acestei organizații, când mulți dintre preoți stăteau în expectativă³⁶. Fidelitatea a jucat rolul hotărâtor în numirea sa, precum și calitatea de preot, guvernul dorind ca prin numirea unui cleric să sublinieze interesul deosebit și respectul pentru tagma bisericească. În rest, preotul „democrat” prezenta o sumă întreagă de defecte: lipsa abilității în comunicarea cu oamenii, o nervozitate permanentă, incapacitatea de a construi un plan de acțiune coerent, iar unii mai malițioși îl etichetau de-a dreptul prost. În anul în care a fost ministru Burducea și-a dovedit din plin „calitățile”, fapt care i-a obligat pe guvernanți să renunțe în cele din urmă la serviciile lui.

Instalarea lui Constantin Burducea ca ministru al Cultelor (Culte au fost separate de Artă devenind pentru prima oară un minister de sine stătător) a avut loc în ziua de 8 martie în prezența I.P.P. Patriarh Nicodim, a prim-ministrului Petru Groza și a profesorului Petre Constantinescu-Iași, ministrul Propagandei.

Sunt câteva elemente interesante în discursurile ținute cu acest prilej. Patriarhul Nicodim, păstrându-se într-o atitudine de neutralitate, a felicitat autoritățile pentru că au ales un

p. Să se intereseze de aproape de structura și orientarea cât mai practică a învățământului teologic seminarial și universitar, precum și de o bună pregătire educativă a candidaților la preoție, oferindu-li-se condițiuni cât mai prietnice în scopul misiunii lor” (*ibidem*, p. 3-5).

Sub frazele pompoase, se poate observa lesne caracterul UPD de adevărată „agentură” a intereselor FND și de organism de presiune asupra ierarhilor, punctul I fiind un adevărat cui înfipt în organizarea canonică a BOR, dublând instituțiile abilitate prin statutul din 1925.

³⁵ Apud Cristian Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, București, Editura Curtea Veche, 2005, p. 37.

³⁶ De altfel el a fost membru în delegația Bisericii Ortodoxe Române care a participat la alegerea și înscăunarea Patriarhului Alexei.

ministru al Cultelor „care să cunoască nu numai legile și regulamentele Ministerului Cultelor, ci și legile și pravilele de care se conduce Biserica” deoarece miniștrii care nu au înțeles treburile Bisericii „s-au amestecat în trebile ei și totdeauna au dat cu oîștea în gardul Bisericii, din care pricină a suferit și căruța statului și ograda Bisericii”³⁷. Patriarhul își încheia discursul binecuvântând „înțelepciunea Majestății Sale Regelui pentru aceea că a știut să dea țării un guvern al poporului”³⁸. Binecuvântarea era o mulțumire anticipată pentru că în cadrul decretului-lege din 23 martie 1945 privind înfăptuirea reformei agrare pământurile bisericești erau exceptate de la expropriere³⁹.

La rândul lor, reprezentanții guvernului s-au lansat în amabilități. Petre Constantinescu-Iași sublinia că „în discuțiile premergătoare formării actualului guvern, noi am susținut la Ministerul Cultelor să fie un preot, pentru a dovedi astfel dragostea noastră față de Biserică”⁴⁰, în timp ce proaspătul ministru Burducea s-a dovedit a fi cel mai dezlănțuit. El era supărat pe „insinuările inamicilor poporului” că FND-ul „este fără Dumnezeu”: „Cum ar putea fi fără Dumnezeu acest Front, emanat din sufletul poporului român, cunoscut pentru religiozitatea lui? Cum ar putea fi anticreștin sau împotriva religiei tocmai partidele sincer democratice care-l alcătuiesc, când Frontul luptă pentru înfrățirea tuturor oamenilor, pentru aplicarea Evangheliei în viața neamului și pentru combaterea urii, nedreptății, obscurantismului și inegalității sociale?”⁴¹. Ea dovedește slaba asimilare de către Burducea a utilajului conceptual a noii ideologii la care a aderat și prezența reminiscențelor vechilor idei. Ultima frază este un melanj, jumătate comunist („combaterea urii, nedreptății, obscurantismului și inegalității sociale”) și jumătate cu iz legionar („aplicarea Evangheliei în viața neamului”)⁴², preotul ministru uitând că liderii FND recomandaseră, pentru a nu stârni populațiile minoritare, să nu se mai vorbească de „neam” ci de „cetățenii țării”⁴³.

La sfârșitul lunii martie 1945 Constantin Burducea făcea în fața presei primul bilanț al mandatului său. Cea mai importantă înfăptuire era considerată exceptarea de la expropriere a pământurilor care constituiau proprietatea legală a bisericilor, mănăstirilor, episcopioilor și mitropoliilor, ministrul subliniind „efortul” făcut de el și „deplină înțelegere” de care a dat dovadă Consiliul de Miniștri⁴⁴.

Printre obiectivele prioritare pe lista Ministerului Cultelor se mai aflau echivalarea salariilor preoților cu salariile corpului didactic, acordarea a încă două gradații, defascizarea clerului, restabilirea egalului tratament al tuturor cultelor, pregătirea sărbătorii zilei muncii – 1 Mai

³⁷ „BOR”, an LXIII, nr. 1-3, ianuarie-februarie 1945, p. 85.

³⁸ *Ibidem*, p. 86.

³⁹ ASR, *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, document 50, p. 225.

⁴⁰ „BOR”, an LXIII, nr. 1-3, ianuarie-februarie 1945, p. 86.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Adaptarea coerentă a ideilor interbelice privind rolul social al creștinismului la noile realități social-politice se va face câțiva ani mai târziu.

⁴³ Vezi *Stenograma ședinței Consiliului Frontului Național Democrat din 24 ianuarie 1945*, în ASR, *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, document 6, p. 80-93.

⁴⁴ „BOR”, an LXIII, nr. 1-3, ianuarie-februarie 1945, p. 87.

– și nimicirea focarelor de fascism din școlile teologice⁴⁵. În ceea ce privește sectele; Burducea preciza că „ele vor avea libertatea de funcționare atâta timp cât nu sunt periculoase pentru ordinea de stat”⁴⁶. Încă o dată, comuniștii și aliații lor arătau prin măsurile anunțate că știau să combine perfect politica de amenințări cu cea a promisiunilor. Pe de-o parte se promiteau câteva lucruri pe care oamenii Bisericii le visau demult, pe de altă parte, asupra fiecărui preot recalcitrant plutea spectrul epurării sau al trimerii în lagăr.

Pentru ca preoții să fie convinși că cele spuse nu sunt promisiuni în zadar, pe 5 aprilie, la nici o săptămână de la prima conferință de presă, Burducea organiza o a doua întâlnire cu ziariștii în care anunța că s-a adoptat sistemul de salarizare al corpului didactic, introducându-se și gradația de merit⁴⁷. Ofrandele benevole pe care credincioșii obișnuiau să le facă preoților cu prilejul slujbelor religioase urmau să rămână și pe mai departe, însă preoții care ar fi pretins taxe urmau să fie sancționați. O măsură pentru care asociațiile de preoți se luptaseră ani de zile era rezolvată într-o săptămână. Se promitea că ministerul va contribui în largă măsură la refacerea tuturor locașurilor de cult care au avut de suferit în urma bombardamentelor aeriene iar pe 24 mai se anunța că, prin noua lege a recrutării, s-a obținut ca tinerii teologi să fie scutiți de serviciul militar, cei care se vor preoți, iar studenții să fie amânați pentru a-și termina studiile, legea cuprinzând pe studenții de orice rit⁴⁸.

O altă chestiune care în anii care au urmat s-a dovedit esențială a fost cea a pensionării preoților. Exista o lege de pensionare din oficiu a preoților la vârsta de 70 de ani⁴⁹, dar în cadrul Sinodului din 30 iulie s-a făcut propunerea ca legea să fie modificată în sensul ca pensionarea preoților să se facă numai la cererea lor sau în cazul când se constată că starea lor fizică nu le va permite să îndeplinească oficiul de preot, extinzându-se și asupra clericilor simpli drepturile ierarhiei⁵⁰.

Toate aceste măsuri au atras o parte a preoților de partea guvernului Groza. Un raport al Oficiului de Servicii Strategice din 31 martie 1945 arăta că „sprijinul de care se bucură (Frontul Democrat) în rândurile clerului, este în creștere”⁵¹. De altfel, Burducea mulțumea preoțimii rurale pentru sprijinul acordat în înfăptuirea reformei agrare⁵².

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*. Redactorul „BOR” care consemnează știrea adaugă: „Este o binevenită punere la punct”.

⁴⁷ *Decretul-lege privitor la salarizarea preoților, diaconilor și cântăreților bisericești*, în „MO”, nr. 93 din 21 aprilie 1945.

⁴⁸ „BOR”, an LXIII, nr. 4-5, aprilie-mai 1945, p. 194.

⁴⁹ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist. 1945-1958*, vol. I, București, 2001, document 6, p. 51.

⁵⁰ „BOR”, an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 15.

⁵¹ ASR, *România. Viața politică în documente. 1945*, București, 1994, document 40, p. 191. Redăm un fragment mai amplu de text pentru a arăta că și aliații occidentali nu erau deplin lămuiriți în acel moment asupra direcției în care se îndrepta România: „În evaluarea unor astfel de rapoarte, este necesar să se aibă în vedere faptul că instalarea la puterea a stângii de către sovietici a intensificat teama de comunism printre mulți români... Pe de altă parte, în timp ce consolidarea controlului comunist poate fi într-adevăr încurajată de Ana Pauker și alți extremiști care plănuiesc schimbări revoluționare în viitorul apropiat, programul și

lerarhia ortodoxă era mulțumită prin propunerea ca școlile teologice să treacă sub controlul direct al Bisericii, un alt punct care înveninase zeci de ani relațiile dintre Patriarhie și autoritățile statului⁵³. Deocamdată se lua o măsură „parțială”, dar căreia nu i s-a perceput semnificația atunci: școlile teologice intrau sub controlul direct al Ministerului Cultelor, în timp ce Ministerul Culturii Naționale controla profesorii de religie din restul instituțiilor școlare⁵⁴, un prim pas care va permite mai ușor în 1948 scoaterea religiei din școală. Deocamdată, acest lucru nu se întrevedea, religia fiind menținută între obiectele de studiu cu două ore săptămânal pentru toate clasele secundare⁵⁵.

Într-un domeniu ministrul Burducea s-a îndepărtat de linia trasată lui de guvern, anume în chestiunea „sectelor”. Atitudinea sa recalcitrantă în acest domeniu și conflictele pe care le-a avut cu primul-ministru pe această temă sunt confirmate de aprecierile lui Reuben H. Markham, consemnate în cartea sa „România sub jugul sovietic”: „Unul din aspectele în care premierul pusese mult suflet era încetarea persecuțiilor față de micile secte protestante [...] Luni în șir, Burducea a zădărnicit toate eforturile lui Groza [...]”⁵⁶.

După cum am arătat, printre obiectivele urmărite de Ministerul Cultelor se număra și cel al epurării preoților „compromiși” în timpul vechiului regim. Pe 27 mai ministrul venea cu precizări: „Nu înțeleg epurația ca un instrument de tortură, ci îndreptarea celor ce au greșit...Comisia de epurație e formată din preoți democrați, care lucrează cu multă obiectivitate”⁵⁷. Stilul împăciuitoar al declarației lui Burducea se datora faptului că acțiunea de epurare intra în atribuțiile sale directe. La fel de „înțelegător” s-a arătat în chestiunea preoților arestați în fața Sinodului. Când se afla însă printre „tovarăși de drum” ministrul Cultelor devenea adeptul opiniilor Anei Pauker în ceea ce privește sarcinile imediate ale noului guvern: „sunt sarcini de curățire a terenului, pentru ca munca să întâlnească mai puține greutăți, adică: epurare, dar fără a lăsa oamenii în stradă, ca să

tendințele guvernului Groza nu constituie cu necesitate un preluu la o Românie sovietică. Lichidarea marilor moșii, de exemplu, este mai degrabă nimic altceva decât reluarea primei reforme agrare de acum douăzeci de ani, iar efectele inflației sunt, incontestabil, resimțite mai sever de muncitorii salariați decât de industriași și deținătorii de acțiuni. Este neîndoieabil că gradul limitat de independență acordat României de Convenția de Armistițiu a fost drastic redus, însă Frontul Democrat se declară încă de acord cu monarhia, principiul proprietății private și capitalul industrial, iar sprijinul de care se bucură în rândurile clerului, de obicei conservator, este în creștere”.

⁵² „BOR”, an LXIII, nr. 4-5, aprilie-mai 1945, p. 193.

⁵³ Cu prilejul Sinodului din 30 iulie chiar episcopul Nicolae Popovici i-a mulțumit lui Burducea pentru că „în foarte scurt timp toate școlile teologice vor fi trecute în seama bisericii care le va conduce prin organele sale tutelare și se va îngriji de pregătirea viitorilor clerici în seminarii, internate și academii teologice”, („BOR”, an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 20).

⁵⁴ „BOR”, an LXIII, nr. 4-5, aprilie-mai 1945, p. 194.

⁵⁵ „BOR”, an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 17.

⁵⁶ Reuben H. Markham, *România sub jugul sovietic*, trad. de George Achim, București, 1996, p. 137. Vezi și SRI, *op. cit.*, documentul 95 (datat greșit 20 februarie 1945, de fapt 1946).

⁵⁷ „BOR”, an LXIII, nr. 4-5, aprilie-mai 1945, p. 194.

devină dușmani activi, ci ducerea eventual în lagăre, unde vor fi triați și puși la munci de lagăr”⁵⁸. Constantin Burducea a avut chiar o dispută cu Petru Groza într-o ședință a consiliului FND din 29 martie 1945⁵⁹, când acesta a ridicat problema legalității procedurilor de arestare în anumite situații, subliniind că și în cazul în care cel arestat este vinovat 100%, arestarea trebuie să se producă respectându-se toate procedurile legale, ca să nu existe motive de suspiciune la adresa puterii. Exemplul dat a fost tocmai cel al unui preot (Cornel Mageru, fratele episcopului de Arad, Andrei), a cărui arestare operată de gărzile cetățenești (care nu aveau competență în domeniu) stârnise multă agitație printre clericii arădeni. Ministrul de Interne Teohari Georgescu i-a replicat că în situația în care sunt foarte multe persoane de arestat iar legionarii își intensifică acțiunile nu e cazul ca autoritățile să se împiedice de asemenea detalii. Georgescu a găsit un (ne)spert sprijin în reprezentantul Cultelor care a spus, referindu-se la cazul lui Cornel Mageru: „pot să vă spun că există unii preoți cu care trebuie să terminăm odată. Ei se prevalează de autoritatea și rasa lor pentru a face tot felul de astfel de fapte: se țin ședințe secrete și, dacă nu se va vedea autoritatea guvernului, vor trece la atentate. Acesta e primul început de atentate legionare și cei care le fac trebuie urmăriți”⁶⁰. Nu e locul să discutăm detaliat cum s-au desfășurat aceste epurări și arestări. Reținem ca idee generală că epurarea s-a făcut în mod haotic, cu toate criteriile care au fost stabilite. Mașina relațiilor a funcționat din plin pentru a se interveni pentru o persoană sau alta, sau, din contra, s-a folosit prilejul pentru eliminarea unor inamici vechi. În cazul instituțiilor cu jurisdicții multiple sau echivoce, în condițiile restructurării ministerelor și a unei noi arondări a diverselor instituții, s-au produs numeroase conflicte de interese, datorită soluțiilor diferite date de miniștri⁶¹.

Sub motivul că Ministerul Cultelor este unul nou creat și trebuie organizat, la 9 mai 1945 este dat decretul-lege 384 privind organizarea și funcționarea Ministerului Cultelor⁶². Este important de

⁵⁸ ANIC, fond CC al PCR – Cancelarie, dosar nr. 14/1945, f. 4.

⁵⁹ *Ibidem*, dosar nr. 23/1945, f. 4-5.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 4.

⁶¹ Situații de acest gen în zona bisericii s-au petrecut în cazul facultăților de teologie (vezi în acest sens Radu Ciuceanu *et alii*, *Misiunile lui A.I. Vâșinski în România. Documente secrete*, București, 1997, p. 176-177) și în cel creat la mănăstirea Bistrița („BOR”, an LXIII, nr. 7-8, iulie-august 1945, p. 8).

⁶² Conform legii, ministerul avea următoarele atribuții:

Art. 1 [...]

- a. Supravegherea și controlul asupra tuturor cultelor și așezămintelor lor, precum și asupra asociațiilor și fundațiilor cu caracter sau scop religios de orice fel.
- b. Organizarea, administrarea, controlul și îndrumarea învățământului religios din academiile teologice, seminariile teologice, școala superioară de artă religioasă și școlile de cântăreți bisericești, controlul și îndrumarea învățământului religios în școlile particulare cu caracter religios sau bisericesc.
- c. Conservarea și restaurarea bisericilor și mănăstirilor monumente istorice, prin secția de artă religioasă a Comisiunii Monumentelor Istorice.
- d. Controlul aplicării bugetelor și gestiunii financiare a centrelor eparhiale, parohiilor și comunităților religioase la cultele fără ierarhie.

- e. Aprobarea înființării de noi parohii și comunități religioase, precum și de noi posturi de preoți, diaconi, cântăreți, și orice alt personal din serviciul cultelor, recunoașterea numirilor și transferărilor întregului personal al cultelor, potrivit legilor organice ale acestor corpuri”.

Ministrul Cultelor reprezenta statul în toate chestiunile ce intrau în domeniul ministerului, fiind ajutat de un secretar general numit prin înalt decret regal, sau delegat dintre directorii sau funcționarii de grad echivalent ai Ministerului și un serviciu de cabinet. Secretarul urma să exercite atribuțiile conferite de ministru.

Administrația centrală a Ministerului Cultelor cuprindea următoarele direcții și servicii:

1. Direcția Generală a Cultelor, care cuprindea:
 - a. Direcția Cultelor: ortodox român și unit român
 - b. Direcția Cultelor: catolic, reformat, evanghelic-luteran, unitarian, armeano-gregorian, mozaic, mahomedan și baptist
 - c. Serviciul asociațiilor religioase și a persoanelor juridice de drept privat cu caracter religios
 - d. Corpul de inspecție și control pentru culte
2. Direcția învățământului religios, cuprindea:
 - a. Serviciul învățământului religios superior
 - b. Serviciul învățământului religios secundar și inferior
 - c. Consiliul permanent al învățământului religios-ortodox român
 - d. Corpul inspectorilor învățământului religios
3. Direcția administrativă
4. Direcția contabilității, inventarului și a controlului financiar
5. Serviciul arhitecturii
6. Contenciosul
7. Serviciul M.O.N.T. și A.P.

Direcția Generală a Cultelor, care va deveni în anii următori inima ministerului, în condițiile în care atribuțiile Direcției învățământ vor fi drastic reduse după reforma învățământului din 1948, avea următoarele atribuții (art. 10):

- a. „Efectuarea lucrărilor pentru confirmarea numirilor, transferărilor, înaintărilor, recompenselor, gradațiilor, concediilor, pedepselor și punerilor în retragere a personalului clerical al cultelor.
- b. Efectuarea lucrărilor pentru alegerea și confirmarea Patriarhului, Mitropoliților, Episcopilor, Arhiereilor, Consilierilor Referenți și șefilor cultelor, pentru convocarea Sf. Sinod și a Congresului Național Bisericesc, precum și a lucrărilor pentru alegerea și confirmarea șefilor cultelor și asociațiilor religioase.
- c. Ținerea registrelor de mișcare și a ștatelor personalului bugetar și nebugetar al tuturor cultelor.
- d. Întocmirea formelor pentru înființări și desființări de mitropolii, episcopii, protoierii, parohii (comunități) sau circumscripții jurisdicționale bisericești, posturi de preoți, diaconi, cântăreți și orice alt personal clerical al cultelor și pentru modificări de circumscripții eparhiale, protopopești și parohiale.
- e. Supravegherea și controlul asociațiilor cu caracter religios, constituite conform legii persoanelor juridice.
- f. Vizarea angajamentelor pentru amânarea serviciului militar, ale seminariștilor și studenților în teologie”.

Conform articolului 11, Direcția Generală a Cultelor urma să fie condusă de un director general, numit prin înalt decret regal dintre persoane cu competență teologică recunoscută, având titlul de licențiat sau doctor în teologie.

remarcat faptul că nu s-a revenit la legea de organizare a Ministerului Cultelor și Artelor din 1937⁶³, mai blândă în privința controlului statului asupra cultelor, ci majoritatea prevederilor sunt luate din decretul-lege nr. 1629/1941 referitor la organizarea și funcționarea Ministerului Culturii Naționale și Cultelor⁶⁴. Cel mai bun exemplu este foarte importantul articol 10 care reprezintă preluarea, cu unele modificări stilistice, a articolului 78 din legea din 1941, semn clar că noua guvernare nu înțelegea să revină la legile din perioada democratică a României, ci încerca să valorifice experiența dictaturilor anterioare. Față de legislația anterioară nu sunt multe prevederi noi, fiind vorba doar de o separare din cadrele ministerului anterior a funcțiilor legate de viața religioasă la care s-a adăugat, prin preluarea de la Educație a învățământului teologic. Prin felul în care era alcătuit Ministerul Cultelor avea mai mult caracterul unei direcții generale, transformată forțat în minister, care mai târziu va funcționa foarte bine sub forma unui departament. Această înălțare în rang reprezenta încă un gest de bunăvoință la adresa cultelor și permitea guvernului să trateze chestiunile religioase separat de celelalte domenii, ținta fiind delimitarea unor domenii sensibile precum cultura, religia și învățământul care să poate fi „reformat” mai ușor în momentul preluării totale a puterii de către comuniști.

Faptul că se pregăteau încă din acest moment măsuri împotriva unor culte este sugerat de crearea „Direcției Culte: ortodox român și unit român”, Biserica greco-catolică fiind astfel despărțită de cea romano-catolică. Nu știm dacă cei care au alcătuit legea au avut în vedere observațiile care le-au făcut contestatarii din 1935 ai Concordatului, dar măsura luată este în spiritul lecturii acestora asupra prevederilor legii cultelor din 1928 referitoare la „bisericele românești”⁶⁵. Împotriva acestei măsuri, o parte a ierarhilor romano și greco-catolici au protestat printr-un memoriu adresat ministrului Burducea în data de 25 martie 1945, cerând reînființarea Direcției Cultului Catolic. Preambulul memoriului arată că și clericii catolici „împărtășeau” același entuziasm și încredere în noul regim democrat: „Astăzi, când toată lumea se bucură de triumful principiilor democratice și când soarta țării noastre se găsește în mâinile unui guvern preocupat îndeosebi de aplicarea grabnică și cât mai largă a acestor principii în toate domeniile vieții de stat,

Prin articolul 12 se prevedea funcționarea, pe lângă Direcția Generală a Cultelor a unui corp de control și inspecție compus din inspectori generali, subinspectori generali și inspectori de culte, având următoarele atribuții (art. 13):

g. „Execută potrivit dispozițiilor ordonate de ministru sau secretarul general, inspecții și cercetări asupra tuturor cultelor, asociațiilor religioase și instituțiilor religioase culturale, fundațiilor epitropești și filantropice, aparținând acestora;

h. Avizează în mod consultativ asupra tuturor chestiunilor de ordin religios și administrativ bisericesc, ce i se trimit de ministru sau secretarul general.

i. Îndeplinește lucrările de statistică, studii și documentare, pentru organizarea, funcționarea și evidența activității tuturor cultelor și asociațiilor religioase”.

Conform articolului 14, membrii organelor de control pentru Culte trebuiau la rândul lor să fie doctori sau licențiați în teologie (cf. „BOR”, anul LXIII, nr. 4-5, aprilie-mai 1945, p. 198-208).

⁶³ „MO” nr 57 din 10 martie 1937.

⁶⁴ „MO” nr. 127, din 1 iunie 1941, partea I-a.

⁶⁵ Vezi Nechita Runcan, *op. cit.*, p. 279-289.

noi, subscrișii Arhierei și Prelați ai Bisericii Catolice de ambele rituri din România (românesc și latinesc), ne cerem îngăduința de a prezenta Excelenței Voastre următorul memoriu⁶⁶. Argumentele expuse sunt cele tradițional catolice: unitatea de dogmă între cele două biserici, ritul nefiind semnificativ; interpretarea Legii cultelor în sensul existenței unui singur cult catolic; prevederile Concordatului. La acestea se adaugă argumente ce țin de eficiența activității administrative și argumente „democratice”: „Confundarea naționalității cu religia este nu numai o greșeală de logică, ci și una politică. De altfel, naționalitățile – în virtutea principiilor democratice – nu se mai consideră ca factor dizolvant al statului, ci ca factor de progres”⁶⁷. În cele din urmă, pentru a se evita un conflict prematur cererea catolicilor a fost satisfăcută⁶⁸.

Părea că o armonie aproape perfectă se instaurase între culte și guvern, cu binecuvântarea regelui. Cum marile realizări trebuiau sărbătorite, s-a considerat că cea mai potrivită ocazie este ziua onomastică a preotului ministru, ridicat la treapta de simbol al noii epoci. Mărturie în acest sens stă tocmai asistența impresionantă care a fost prezentă la Seminarul Central în ziua de 21 mai 1945. Au fost prezenți *in corpore* patriarhul Nicodim, Iosif Gafton, episcopul Argeșului, Athanasie Bârlădeanu, episcop-locotenent al Râmnicului Noul Severin, Antim Angelescu, episcopul de Buzău, episcopul Antim Nica, din partea Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, Petru Groza, Ana Pauker, Vasile Luca, Lotar Rădăceanu, din partea FND, Dr. Oieriu, reprezentant al României în Comisia aliată de control, generalul Batcu, Nicolae Nicolaescu, secretar general la Ministerul Cultelor, Gh. Vântu, Subsecretar de Stat la Ministerul Afacerilor Interne, pr. Gh. Vintilescu, directorul Sf. Sinod, Pr. Madan, interpretul oficial de limba rusă al Patriarhiei, alături de peste două sute de preoți din Capitală și din țară⁶⁹. Ca semn al prețuirii deosebite din partea „marelui aliat de la răsărit”, au fost prezenți Drangulov, prim ajutor al consilierului politic al Legației sovietice și o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte episcopul Ieronim „al Chișinăului și al Republicii Moldovenești”⁷⁰.

Discursurile au fost numeroase și extrem de „emoționante”. Nu vom reține decât trei dintre ele. Primul aparține lui Vasile Luca, „secretarul general al FND și membru în Comitetul Central al Partidului Comunist”, care a spus: „Nu est întâmplătoare prezența noastră a reprezentanților Partidului Comunist, partidul despre care o propagandă mincinoasă a spus că este distrugător al religiei. Partidul Comunist a dorit și dorește integrarea preoțimii în lupta pentru democrație și ridicarea poporului român. Așa cum preoțimea din Uniunea Sovietică a ridicat steagul luptei împotriva barbariei fasciste...așa dorim noi ca preoțimea noastră să stea în fruntea poporului pentru progres și dreptate”⁷¹.

⁶⁶ Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-catolice sub regimul comunist 1945-1989. Documente și mărturii*, Iași, Editura Polirom, 2003, documentul 1, p. 59.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 60.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 28.

⁶⁹ „BOR”, an LXIII, nr. 4-5, aprilie-mai 1945.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*, p. 189-190.

Al doilea discurs aparține prim secretarului legației sovietice, care a afirmat concis că „Biserica Ortodoxă Română are multe căi de urmat, dar calea cea mai bună e cea care duce la Kiev și de acolo la Moscova. Drumul acesta, care în răstimpuri a fost uitat, trebuie reluat între cele două Biserici surori”⁷².

Sinteza celor două discursuri a făcut-o chiar preotul Burducea care a mulțumit „factorilor responsabili ai forțelor muncitorești și democratice din țară” pentru condițiile create și și-a asumat angajamentul să contribuie cu toate forțele la strângerea legăturilor istorice de prietenie dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Rusă. În încheiere, ministrul Cultelor nu uita să adreseze urările sale M.S. Regelui și M.S. Regina Elena, care-și sărbătorea la rându-i ziua onomastică, închizând astfel cercul⁷³.

„Mariajul”⁷⁴ va continua și în următoarele două luni, exemplul cel mai elocvent fiind Sinodul Bisericii Ortodoxe din 30 iulie 1945, când reprezentanții Bisericii și ai ministerului au fost în consens iar lucrările s-au încheiat cu o pastorală a Sinodului favorabilă guvernului. De la sfârșitul lunii august însă lucrurile se schimbă, iar cauza este, după cum bine s-a observat, declanșarea „grevei regale” începând cu data de 21 august 1945⁷⁵. Din acel moment ierarhia și preoții devin mult mai prudenți și chiar critici la adresa guvernului, stârnind îngrijorarea acestuia că toate eforturile de atragere a clerului de partea FND deveneau zadarnice.

Ostilitatea preoților se îndreaptă în special către Constantin Burducea, semnificativ fiind transformarea pe care a cunoscut-o poezioara despre el: „E unic în Europa/ uite popa, nu e popa./ Poartă rasă, nu-i de rasă/ Și de cruce nu se lasă/ Dar la stea închină crucea./Ăsta cine e?/Burducea”⁷⁶. În însemnările sale, Dudu Velicu arată la rându-i cum se prăbușise Burducea în

⁷² *Ibidem*, p. 190.

⁷³ *Ibidem*, p. 190-191. Cel care consemnează evenimentele subliniază la sfârșitul relatării: „De reținut: Partidele politice și-au arătat, prin fruntașii lor autorizați, toată înțelegerea și solitudinea față de Biserică, recunoscându-i rolul de seamă pe care-l are în angrenajul social. Dându-i-se astfel asigurarea că poate să-și continue în liniște activitatea pentru propășirea ei și a patriei, Biserica pășește pe teren cu hotărâre, făcându-și datoria cu deplină încredere în viitor”.

⁷⁴ Vom vedea, doar aparent.

⁷⁵ Adrian Cioroianu, *Secera, ciocanul și crucea. Biserica Ortodoxă Română în anul 1945*, în *Focul ascuns în piatră. Despre istorie, memorie și alte vanități contemporane*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 300-302.

⁷⁶ Dudu Velicu, *Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice. I. 1945-1947*, ediție îngrijită de Alina Tudor – Pavelescu, București, 2004, p. 111. Dudu Velicu este cea mai importantă și, în numeroase cazuri, singura sursă de informare cu privire la evenimentele de ordin bisericesc din perioada 1944-1948. Fost secretar personal al patriarhului Miron Cristea și agent SSI, Velicu a trebuit, după 23 august 1944, pentru a supraviețui, să dea note informative despre situația din interiorul BOR, note pe care le-a semnat cu numele „Viator”. Pentru ca să aibă „material”, el își consemna tot ce afla într-un jurnal, care este cuprins sub formă de dosare în fondul „Dudu Velicu”, aflat în custodia Arhivelor Naționale Istoric-Centrale. E vorba de însemnări distincte, care nu conturează o perspectivă unitară, fiind necesară interpretarea lor și reconstituirea fenomenului. O parte din aceste însemnări au fost publicate de Alina Tudor Pavelescu în două volume (al doilea volum Dudu Velicu, *Biserica Ortodoxă în anii regimului comunist. Însemnări zilnice. II. 1948-1959*, ediție îngrijită de Alina Tudor – Pavelescu, Șerban Marin, București, 2005, 285 p.).

ochii preoților: „se afirmă că acesta este complet aservit politicii și scopurilor ei, și-n special politicii duse de URSS. În această ordine de idei, ministrul este considerat ca un reprezentant al politicii în Biserică și minister, nu ca un reprezentant și apărător al Bisericii și ministerului în sfera politicii. Clerul nu mai speră nimic de la ministrul pr. C. Burducea, pe care-l acuză că neglijează interesele Bisericii”⁷⁷.

Faptul că preoțimea era una din mizele politicii comuniste în acești ani este demonstrat de eforturile care au fost făcute pentru a se aplană situația. În luna septembrie guvernul a anunțat că vor fi eliberați din lagăr toți clericii, care vor putea să-și reia funcțiile nestingheriți, la parohiile lor⁷⁸. În plus, Burducea a inițiat un Congres general al preoților, care urma să aibă loc în perioada 16-17 octombrie 1945. Cei care nu-l simpatizau pe preotul-ministru comentau că prin acest gest el căuta să-și ridice prestigiul în fața clerului și a Guvernului, încercând să obțină de la participanții la congres adeziunea la politica guvernului Petru Groza⁷⁹. Astfel, preotul Huștiu din București spunea lui Dudu Velicu că „preotul Burducea depune un zel prea mare în a servi Partidul Comunist și-n special pe sovietici”⁸⁰.

Beneficiind de tot sprijinul din partea guvernului, congresul a fost deschis în mod solemn de patriarhul Nicodim, șantajat ca să participe⁸¹, și de primul ministru Petru Groza, care a insistat foarte mult pe calitatea de fiu al unui preot ortodox și de activitatea pe care a desfășurat-o în cadrul Sinodului Mitropolitan de la Sibiu. Prin discursul patetic, împănât cu citate biblice, el a

Urmărind să întreprind în cadrul cercetărilor mele despre viața cultelor din România în primul rând o reexaminare metodică a surselor și nu o exegeză a studiilor de până acum (unele din ele, compilări de texte, informații și ipoteze), am reluat și reorganizat materialul documentar accesibil până în prezent referitor la culte din perioada 1944-1948, constatând că, în cazul Bisericii Ortodoxe Române, sursa principală de informații este Dudu Velicu – „Viator”. În urma corelării însemnărilor din manuscris cu notele semnate „Viator” și a celor publicate de Alina Tudor-Pavelescu am ales să facem trimitere la cele două volume de însemnări publicate. Am făcut acest lucru pentru comoditate, dar și pentru a arăta că nu există varietatea de surse pe care unii autori o arată, prin realizarea de trimiteri la fel de fel de fonduri documentare, fără a observa că toate au aceeași sursă. Repetarea aproape obsesivă a numelui lui Dudu Velicu în paginile care urmează poate constitui un motiv de reproș pentru cei care-și fac un crez metodologic de a reconstitui un fenomen pornind de la mai multe surse însă credem că ignorarea lui ar genera o perspectivă mult mai săracă asupra vieții Bisericii Ortodoxe Române din acea perioadă. Fără a intra în discuții interminabile despre obiectivitatea și subiectivitatea surselor documentare, remarcăm doar că numai în cazul istoriei României avem numeroase situații când știm ceva pornind de la o singură sursă documentară, fără de care totul ar fi o pată albă.

Reamintind că prezentul articol este numai o parte a unei cercetări mult mai ample, precizăm că am realizat un studiu, în curs de apariție, care tratează limitele informării și subiectivitățile de care a fost animat Dudu Velicu în redactarea notelor sale, alegerea informațiilor inserate în textul de față fiind realizată după examinarea critică a însemnărilor fostului secretar al lui Miron Cristea.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 49.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 45.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 54.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 53.

⁸¹ Vezi *infra*.

subliniat că guvernul pe care-l reprezintă vrea „îndreptarea, nu moartea păcătosului”, chemând pe toți fiii României să participe la construirea unei societăți mai democratice și mai drepte. În încheiere, teatral, a declarat: „Înainte de a termina, mi se impune și vă rog să-mi dați voie să vă citesc o decizie, care mi-a fost înmănată acum: «Noi, ministru secretar de stat la departamentul Cultelor, decidem:

Art. 1 – Se revine asupra deciziilor nr..., urmând ca întregul personal clerical, care fusese îndepărtat din serviciu, pe baza legii pentru purificarea aparatului de stat, să fie repus în drepturile sale, pe data când a fost epurat, excepții făcând preoții care au părăsit țara și care până în prezent nu s-au întors la posturile lor.

Art.2 – Dl. director general al Cultelor este însărcinat cu aducerea la îndeplinire a acestei decizii, fără întârziere»⁸².

La congres au participat un număr mare de delegați din partea mai multor confesiuni care, așa cum spune Dudu Velicu, „s-au manifestat sincer față de guvern și opera lui de reconstrucție a țării și față de URSS și armata sa”⁸³. Moțiunea votată a fost, așa cum a dorit Burducea, „o aderare la opera întreprinsă de guvern și la susținerea lui pentru un viitor mai fericit al țării”⁸⁴.

Cu toate acestea, congresul nu a fost considerat un succes, chiar dacă Petru Groza, „ca răsplătă binemeritată”, a hotărât să mărească lefurile preoților⁸⁵. Faptul care a ridicat cele mai multe semne de întrebare, fără a se găsi un răspuns, a fost absența unor reprezentanți din partea bisericii ruse, care nu au putut fi suplițiți de delegații din Iugoslavia și Bulgaria⁸⁶. În plus, sovieticii au considerat că congresul, departe de a fi un semn al înfrățirii întru comunism, a constituit ocazia unor manifestări ostile la adresa lor. Principalul vinovat a fost considerat tocmai Constantin Burducea, acuzat de incapacitate de a stăpâni clerul și de crearea unui adevărat haos la ministerul Cultelor, fapt care făcea instituția ineficientă⁸⁷. La cele de mai sus s-a adăugat iubirea de arginți a ministrului⁸⁸, care a constituit un motiv în plus ca Burducea să cadă în dizgrație, după ce înainte cu câteva luni era sărbătorit ca un erou. Deși de la începutul lunii noiembrie se vorbea insistent de demisia lui Burducea din funcția de ministru⁸⁹, el a fost păstrat în funcție pentru a nu

⁸² „BOR”, an LXIII, nr. 10, octombrie 1945, p. 469 – 473. Textul deciziei în „MO”, an CXIII, partea I-a, nr. 243, 24 octombrie 1945, p. 9362.

⁸³ Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 56.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 61.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ La începutul anului 1946 el afirma în fața unor prieteni că va fi nevoit să demisioneze, deoarece: „a. atmosfera pe care și-a creat-o în Guvern este insuportabilă; b. clerul îi este împotriva; c. prof. P. Constantinescu – lași nu-l mai agreează ca în trecut; d. în fața Guvernului de la Moscova și a patriarhului Alexei nu se mai bucură de încrederea din trecut, deoarece s-a constatat că Congresul General al Preoților și al reprezentanților tuturor cultelor (București, 16-17 octombrie 1945) care a fost organizat de el, a constituit un act sau un congres antisovietic și antiguvernamental (*ibidem*, p. 95-96).

⁸⁸ *Ibidem*, p. 116.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 63.

se vacanta un post în guvern⁹⁰, în contextul delicat al grevei regale și a demonstrațiilor promonarhiste din 8 noiembrie 1945. Îmbolnăvindu-se, i s-a recomandat să stea cât mai mult timp în concediu, timp în care activitățile din minister au fost rezolvate de secretarul general și directori, sub supravegherea lui Petru Groza. A încercat o revenire în forță în decembrie 1945, când se zvonea că va rămâne în fruntea ministerului numai dacă va îndeplini condiția pusă de sovietici, cea a separării bisericii de stat⁹¹, dar conform surselor care raportau organelor de represiune cele ce se petreceau în biserică, a eșuat lamentabil în toate inițiativele sale⁹², iscând scandaluri permanente cu subordonații săi, fapt care a făcut ca și troica Dej-Luca-Pauker să-l lase din mână. Simțind că nu mai este dorit, va căuta să-și aranjeze familia, trimițându-și fiul cântăreț la biserica română din Paris, unde va dori la rândul său să plece⁹³. Pe 27 februarie 1946 lunga agonie a ministeriatului părintelui Burducea se încheia la ordinul expres al lui Petru Groza⁹⁴.

Alături de Burducea trebuie amintiți și ceilalți funcționari care au lucrat în minister în această perioadă, nu pentru a arăta cu cine a intrat în conflict pățimașul ministru, lipsit complet de simț politic, ci pentru importanța lor în acțiunile care s-au desfășurat în ministerul Cultelor în acea perioadă și pentru semnificațiile venirii sau plecării lor.

În martie 1945 alături de Burducea, în funcția de secretar general, a doua ca importanță din minister, era numit diaconul Nicolae Nicolăescu⁹⁵ din județul Vâlcea, nepot de soră al preotului Ioan Marina, viitorul patriarh, simpatizant legionar în trecut, în acel moment reprezentant în minister al intereselor grupării țărăniste a lui Anton Alexandrescu⁹⁶. Demiterea sa timpurie din funcția de secretar general este revelatoare în ceea ce privește funcționarea centrelor de putere

⁹⁰ Dudu Velicu nota pe 16 decembrie: „Situația oficială a ministrului C. Burducea: se află în concediu de boală. Realitatea: nu mai este ministru, fapt care nu poate fi îndeplinit formal, spre a nu produce o vacanță în sânul actualului guvern” (*Ibidem*, p. 84).

⁹¹ *Ibidem*, p. 97.

⁹² Velicu consemnează că, în ianuarie 1946, cu ocazia unei întâlniri cu Nicodim, în fața refuzului acestuia de a accepta unele propuneri ale sale, a trecut la amenințări, spunând că va separa biserica de stat, va introduce și la noi „biserica vie”, va desființa mănăstirile ca „focare pentru trântori”, și, lucru ciudat, va desființa catapeteasma în biserici, „pentru ca poporul să vadă ce mișcări face preotul în altar”. Nu e vorba aici de expunerea unui plan, ci de amenințări-șablon, menite să-l sperie pe bătrânul patriarh, dovadă a caracterului impulsiv al lui Burducea (Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 96). Apoi, în data de 18 februarie a avut loc ultima acțiune importantă a ministeriatului lui Burducea, o conferință a reprezentanților cultelor și asociațiilor religioase din țară, menită să ofere sugestii pentru o nouă lege a cultelor. Conform mărturiilor lui Velicu, ministrul Burducea s-a dovedit „slab în idei, expunere și expresii, ca totdeauna” (*ibidem*, p. 107).

⁹³ *Ibidem*, p. 169.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 111. În altă parte, Dudu Velicu consemnează următoarele zvonuri referitoare la demisia lui Burducea: „1. Primul ministru, dr. Petru Groza l-a sfătuit să facă aceasta, deoarece ziarul „Dreptatea” al lui Iuliu Maniu avea gata pentru tipar o serie de documente compromițătoare la adresa lui. 2. Că, pe lângă aceasta, a contribuit și sfatul prietenilor lui (pr. Marin Ionescu etc.) de a se retrage, pentru că să nu semneze ca ministru viitoarea Lege a Cultelor, etc.” (*ibidem*, p. 118).

⁹⁵ Datele biografice în Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 338.

⁹⁶ Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 18.

și a modului de promovare a diferitelor interese prin intermediul Ministerului Cultelor⁹⁷. Astfel, în vara anului 1945, patriarhul Nicodim a dorit să-și aleagă un arhieru vicar în persoana arhimandritului Vasile Vasilache, care a fost considerat nepotrivit de ministrul Burducea. La propunerea lui Nicolaescu, ministrul îl recomandă pentru funcția de vicar pe preotul Ioan Marina, „democrat convins”, prietenul diaconului vâlcean. Deoarece patriarhul ezita să ia o decizie în acest caz, cu ocazia unei întâlniri Nicodim – Nicolaescu, acesta își insultă ierarhul. Ca atare, patriarhul îl face cunoscut preotului Burducea atitudinea pe care a avut-o subordonatul său.

Deși obiectivul Ministerului Cultelor, trasat de către Putere, era impunerea într-o funcție importantă a preotului Marina, cel care a ieșit rău în cele din urmă a fost diaconul Nicolaescu, deoarece guvernul nu avea nici un interes ca să-l irite pe patriarh, într-o perioadă când situația era departe de a fi clară pentru comuniști. Cum Nicolaescu a refuzat să demisioneze, între cei doi funcționari a început o adevărată întrecere în a se demonstra unul pe celălalt legionari⁹⁸. Nicolaescu va fi totuși destituit pe 4 august 1945. Diaconul își va lua se pare revanșa, Dudu Velicu afirmând în notele sale că dosarul alcătuit de Nicolaescu lui Burducea a cântărit greu în îndepărtarea acestuia⁹⁹.

În locul lăsat vacant de Nicolăescu a venit preotul Zaharia Măntulescu, care înainte ocupase funcția de director general în cadrul ministerului Cultelor¹⁰⁰. Nici el nu va rezista mult timp în această funcție, deoarece va fi retrogradat pe vechiul post, în locul lui fiind instalat Gheorghe Iliescu-Izvoarele, un preot foarte cunoscut și apreciat în județul Prahova, numirea lui fiind condiționată, evident, de adeziunea la Uniunea Patrioților Democrați¹⁰¹. Aducerea lui a însemnat o concesie făcută preoțimii în condițiile agitațiilor de după declanșarea grevei regale și o încercare de a îmbunătăți activitatea în minister, afectată de gesturile necugetate ale lui Constantin Burducea¹⁰².

Preotul Iliescu se va dovedi un om onest și activ dar, negăsind nici o cale să conlucreze cu ministrul Burducea, va căuta să plece cu orice preț¹⁰³. Mai multe persoane interesate, cele mai importante fiind Petru Groza și Emil Bodnăraș, l-au rugat să rămână „până trece impasul”¹⁰⁴ creat de nemulțumirile sovieticilor la adresa Congresului general al preoților. Iliescu va accepta să continue, rezistând numai o lună, pe durata concediului de boală al ministrului. Apoi, au fost de ajuns câteva certuri dure cu Burducea, care l-au convins să-și dea demisia, la sfârșitul lunii

⁹⁷ Amănuntele cazului în *ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 37.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 34, 125.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 37.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 47.

¹⁰² În august, Burducea, aflat în conflict cu preotul Vasile Ionescu, președinte în exercițiu al UPD, a ordonat arestarea acestuia, timp în care i s-a efectuat percheziție domiciliară, pentru a se găsi eventuale documente compromițătoare la adresa ministrului (*ibidem*, p. 40).

¹⁰³ Preotul Iliescu îl considera pe Burducea un spirit impulsiv, care-l teroriza și umilea, dând exemplu o situație când ministrul i-a rupt în bucăți un raport, chiar în fața sa (*ibidem*, p. 71).

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 63. Printre cei care l-au rugat să rămână a fost și Dudu Velicu, căruia preotul Iliescu îi propusese postul de șef de cabinet, pe care-l va ocupa pentru scurtă vreme.

decembrie. Odată cu el și-a dat demisia și directorul Zaharia Mântulescu¹⁰⁵, însă acesta forțat de ministru, care a numit în locul lui pe preotul Haralambie Popescu, un apropiat al său.

În fața manevrelor preotului Burducea, Petru Groza a intenționat chiar să desființeze Ministerul Cultelor, pentru a putea scăpa onorabil de ministrul buclucaș, prin restructurare¹⁰⁶. În cele din urmă îl va numi pe data de 8 februarie ca secretar general la Culte pe preotul dr. Ion Vască, fost legionar, intrat în proaspătul Partid Național Popular, apropiat de ierarhia ardeleană¹⁰⁷, pentru ca, după ce Burducea și-a dat demisia, să-i investească drept consilieri ministeriali la ministerul Cultelor pe profesorii Liviu Stan și Spiridon Căndea, la rândul lor cunoscuți legionari, dar oamenii de încredere ai mitropolitului Nicolae Bălan¹⁰⁸. Un alt nume greu, apropiat de Bălan, care a (re)intrat în minister ca director a fost cel al lui Dumitru Veștemeanu¹⁰⁹. Au fost scoși toți oamenii aduși de fostul ministru și în locul lor au fost aduși alții noi, sau au revenit dintre cei alungați, cum a fost cazul lui Zaharia Mântulescu, care și-a reluat funcția de director general, datorită sprijinului lui Mihail Ralea¹¹⁰.

În locul lăsat de Burducea nu a fost numit un nou ministru, ci Mihail Ralea, ministrul Artelor, prelua interimatul Cultelor pe 2 martie, pe care-l va deține până în luna august¹¹¹, când interimatul este preluat de Petru Groza. Abia după alegerile din noiembrie a fost numit un nou ministru în persoana liberalului tătărescian Radu Roșculeț.

Politica religioasă a guvernului și activitatea ministerului Cultelor în perioada martie 1946-noiembrie 1947

Conform însemnarilor lui Dudu Velicu, lunga vacanță a scaunului ministerial de la Culte a fost deliberată, Groza anunțându-și această intenție încă dinainte de demisia lui Burducea¹¹². Dar interimatul și apoi numirea în funcția de ministru a unui liberal, măsurile care s-au luat în ceea ce privește elaborarea unei noi legi de pensionare a clerului, în care erau incluși și ierarhii, precum și organizarea de alegeri bine regizate în scaunele episcopale vacante, sunt acțiuni care trimit la planul de măsuri propus de sursa „Barbu”, plan care, culmea coincidenței, este elaborat în perioada 1-15 februarie 1946, adică exact în perioada în care încep restructurările din cadrul Ministerului Cultelor. Deși în realitate el nu s-a împlinit adevărat, importanța acestui plan rezidă în strategia pe care a impus-o Ministerului Cultelor în următoarea perioadă.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 85.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 87.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 104.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 115.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 196.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 133.

¹¹¹ Atunci Mihail Ralea a fost numit ministru plenipotențiar în S.U.A.

¹¹² O notă din 13 noiembrie a lui Dudu Velicu arată: „se afirmă totuși că el (Constantin Burducea) urmează să fie demis, în urma hotărârii d-lui Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, urmând ca șeful guvernului să lucreze interimar la Culte, numai cu secretarul general Gh. Iliescu. Interimatul la culte ar fi chiar o dorință a d-lui prim-ministru” (*ibidem*, p. 69).

Expozeul sursei, foarte bine structurat, începe prin descrierea activității unui centru „reacționar” la Patriarhie, care colaborează cu Palatul Regal și cu catolicii, propunând o soluție în vederea rezolvării problemei, soluție care dovedește o foarte bună cunoaștere a realităților din interiorul BOR:

„Pentru a paraliza acțiunea comitetului de la patriarhie trebuie luate urgente măsuri, nu prin riposte tari, ci prin măsuri similare celor pe care le-au folosit în trecut liberalii, iar mai în anii din urmă, Antonescu. Se știe de toată lumea cum biserica a fost trecută după războiul mondial, odată cu votul universal, în lotul Partidului Național Liberal, prin legiuirile făcute de fostul ministru de culte, Alexandru Lapedatu, de unde n-a mai putut-o scoate nici un guvern. Pentru sprijinirea lor în momente grele politice, foloseau biserica. Înainte de trecerea lor în opoziție, totdeauna făceau alegeri de episcopi, oameni devotați lor. Cu acest prilej masele poporului erau mișcate prin presă și radio, timp de cel puțin o lună de zile. Cuvântările celor aleși erau aranjate așa fel încât să atragă atenția poporului asupra încrederii ce trebuie acordată guvernului și deci Partidului Liberal...”

În ultimele luni ale guvernării sale, Antonescu a folosit metoda liberală, alegând un mitropolit, cinci episcopi și doi vicari arhieri¹¹³.

Odată găsită soluția de principiu, pasul următor îl reprezintă identificarea „țintelor”, adică a posturilor deja vacante sau a celor care pot fi vacantate ușor: „În prezent sunt vacante: mitropolia Bucovinei de sud, episcopia Olteniei, episcopia Maramureșului, și un loc de arhieru la patriarhie. Trebuie vacantate neapărat locurile episcopilor și arhierilor ce sunt în vârstă peste 70 de ani și sunt neputincioși”¹¹⁴. Aceștia erau: Irineu Mihălcescu, mitropolitul Moldovei, Lucian Triteanu, episcopul Romanului, Cosma Petrovici, episcopul Dunării de Jos, Veniamin Pocitan, vicar patriarhal, Ilarion Băcăoanu, vicar la episcopia Roman. După cum se poate observa, cel care scrie materialul face o propunere exact invers față de cea discutată în iulie în cadrul Sinodului. Dacă acesta din urmă propunea ca toți preoții să iasă la pensie doar când nu vor mai putea să-și îndeplinească datoria preoțească, „Barbu” propune ca și ierarhii să iasă la pensie pentru limită de vârstă. Scopul acestor acțiuni era crearea unui număr suficient de locuri libere, care să fie ocupate cu oameni ai guvernului.

În al treilea punct „Barbu” justifică de ce aceste alegeri trebuie făcute înainte cu cel puțin o lună de alegerile generale și parlamentare, stabilite pentru toamna anului 1946:

a. „Pe de-o parte pentru a pune capăt propagandei adversarilor, care asigură pe preoți că după alegeri, Biserica va fi scoasă din buget, fiindcă comuniștii cu toate partidele din FND sunt contra Bisericii.

b. Pe de altă parte, guvernul are prilej ca înainte de alegeri să ia contact cu masele populare și să-și poată câștiga simpatia acestor mase...

c. Prin noii aleși, guvernul a pus mâna pe cele mai strategice fortărețe în lupta electorală și totodată pe forul spiritual al poporului român. Guvernul va avea deci o siguranță în sprijinul său în anihilarea unor adversități din partea clerului...”

¹¹³ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, documentul 6, p. 51.

¹¹⁴ *Ibidem*.

La punctul al patrulea sunt făcute propuneri măsuri alternative în cazul în care nu se va aproba legea de pensionare a preoților. Aceste acțiuni trebuiau să se desfășoare repede. Astfel, în cazul mitropolitului Irineu, „compromis” de scandalul în care a fost implicat nepotul său, Cuza Mihălcescu, se vor exercita presiuni asupra lui, pornind de la acest motiv, pentru ca să ceară singur ieșirea la pensie. Data limită de acțiune era cea de 15 februarie 1946.

În cazul Olteniei, între 15 februarie și 1 martie urma să-i fie retrasă delegația de locotenent-episcop P.S. Atanasie Dincă, pentru a-i fi acordată lui Efreim Enăcescu, fostul mitropolit al Basarabiei, urmând mai apoi să fie numit episcop plin. Sursa afirma că el „este inițiat și lămurit asupra liniei de urmat pentru care și-a dat tot consimțământul”¹¹⁵.

În perioada 1-15 martie urma să se ceară episcopului Lucian Triteanu ieșirea la pensie, laolaltă cu arhierul său Ilarion. În locul său urma să fie numit drept locotenent de episcop fie arhimandritul Dionisie Velea, exarhul mănăstirilor din eparhia Moldovei, „despre care garantează PS Justinian!”, sau PS Antim Nica, „dacă până atunci va fi câștigat pentru linia acțiunii guvernului și va face angajamentele de onoare”¹¹⁶.

În sfârșit, în perioada 15 martie-1 aprilie, urma să fie pensionat la cerere, cerere solicitată de Ministerul Cultelor, episcopul Cosma Petrovici. În locul lui urma să fie numit locotenent de episcop Antim Nica sau arhimandritul Arsenie Boca, „cunoscut de dl. ministru Gheorghiu-Dej și Teohari Georgescu și pe care dâșii vor să-l promoveze într-un post de episcop”. Autorul continua referitor la Arsenie Boca că „nu ar fi rău dacă ar merge la Maramureș, în cazul când PS Policarp Morușcă se reîntoarce la locul său în America”¹¹⁷.

Măsurile urmau să se ia la câte două săptămâni distanță, pentru ca ministrul Burducea să nu cunoască planul, el urmând să execute ceea ce ar părea acțiuni dispartate. Atitudinea față de Burducea este una de suspiciune deoarece „nu poate ține secretul”, iar modul în care este inclus în plan este optimativ: „poate fi folosit”¹¹⁸.

După o perioadă de „probă”, în care arhierii numiți ca locotenenți vor fi verificați din punct de vedere al fidelității față de guvern, urma să se treacă la alegerile propriu zise, care nu mai cădeau în sarcina lui Burducea. Acesta urma să-și ia concediu iar în locul lui urma să fie numit *ad interim* Mihail Ralea sau Petru Groza, deoarece Burducea n-ar fi fost în stare să stăpânească Congresul Național Bisericesc. Pasul următor era contactarea lui Gheorghe Tătărescu, „care dispune de majoritatea membrilor adunărilor eparhiilor vacante, cum și de majoritatea Congresului Național Bisericesc, care aleg pe episcopi și mitropoliți. I se va comunica lista celor ce vor urma să fie aleși și totodată să ia toate măsurile disciplinare la vot, participând chiar domnia sa la alegeri împreună cu dl. Franasovici, fiindcă dâșii fac parte din Congresul Național Bisericesc”¹¹⁹.

Alegerile urmau să fie fixate prin surprindere, ca să nu se poată face nimic de către adversari, lista candidaților fiind comunicată Patriarhului în ajunul congresului. Aleșii vor putea fi

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 53.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 52.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 54.

respinși de guvern, dacă aceștia nu ar conveni, pe motiv de convingeri antidemocratice sau cu trecut legionar, în baza legii din 18 decembrie 1944¹²⁰.

După ce parcurgeau toate etapele confirmării și investirii, noii ierarhi urmau să treacă la „epurarea administrației bisericești de toți foștii legionari, cuziști, gogiști, antonescieni, care nu s-au încadrat în noua viață politică a Statului nostru”¹²¹. Autorul concluzionează că după această acțiune va exista „un Sinod colaborator cu guvernul democratic, iar reacțiunea își va fi pierdut una din cele mai puternice poziții de luptă contra democrației”¹²².

Documentul amintit este unic între rapoartele primite de serviciile secrete, nici unul nemaiavând coerența și precizia acestuia. Apoi, este de mirare cum de autoritățile au preluat direcțiile strategice ale acestui plan întocmit totuși de o sursă. Tocmai datorită importanței documentului, era important de știut și cine l-a scris. Punctul de pornire în aflarea autorului îl reprezintă informația cu care începe documentul, anume că „reacțiunea” de la Patriarhie a numit, fără să consulte, pe preotul Constantin Burducea ca paroh la Capela Română din Paris, iar pe episcopul vicar al mitropoliei Moldovei, Justinian Marina, drept episcop al românilor din America¹²³. Dacă în cazul lui Burducea, el este cel ce și-a dorit plecarea la Paris¹²⁴, deci nu este adevărată afirmația lui „Barbu”, în cazul lui Justinian așa au stat lucrurile. Pe 30 ianuarie 1946, prin adresa nr. 135, patriarhul Nicodim îl aducea la cunoștință că „Sf. Sinod...v-a numit arhierie conducător al Bisericii române ortodoxe din America, pe data de 1 februarie a.c. Veți merge dar cât de curând la noul post și veți lua conducerea acelei biserici, ca ascultare de deosebită cinste față de Biserica Ortodoxă a României și ca deosebită cinste ce vă face ea”¹²⁵. Răspunsul lui Justinian a fost politicos dar ferm, refuzând onoarea cea i se făcea: „Cum însă postul de episcop al Americii nu este vacant, nu văd cum s-ar putea executa această numire. PS Policarp Morușca este episcop al românilor din America, ales de Sf. Sinod plenar al Bisericii Ortodoxe Române și confirmat cu Decret Regal, și nu poate fi înlocuit de un sinod permanent care nu are asemenea atribuțiuni și nici motive de înlocuire [...] din respectul față de rânduielile ei canonice și legale (ale bisericii) cât și din dragostea și dorința ce-i port pentru prestigiul ei înalt Sfințenie, curățenie și spiritul de justă dreptate ce trebuie să domnească în toate hotărârile și rânduielile ei conducătoare, eu nu pot să accept o situație ilegală și provocatoare de conflicte cu colegii mei din sinod, cu forul legal și democratic al Episcopiei românilor din America”¹²⁶. Justinian va face și o întâmpinare la Ministerul Cultelor, de unde primește următorul răspuns: „Ca urmare la cererea PS Voastre [...] avem onoarea a vă face cunoscut că s-a luat act de Întâmpinarea înalt Prea Sfințitului Patriarh, referitoare la numirea Prea Sfinției Voastre în postul de arhierie conducător al

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *Ibidem*, p. 55.

¹²³ *Ibidem*, p. 50.

¹²⁴ Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 104.

¹²⁵ Apud Ion Vicovan, *Aspecte legate de alegerea preotului Ioan Marina ca episcop vicar la Iași*, în „Teologie și Viață”, serie nouă, an XI (LXXVII), 8-12, august-decembrie 2001, p. 154.

¹²⁶ *Ibidem*, p. 155-156.

Episcopiei Române din America, luându-se măsurile necesare de a se sista toate lucrările până la clarificarea situației¹²⁷. Ori, argumentele invocate de Justinian se găsesc reproduse ca atare în nota lui „Barbu”.

Se mai poate observa că tot textul notei se învârtă în jurul lui Justinian, a cărui poziție ar fi fost amenințată de „reațiune”. Justinian Marina este singurul care nu are nevoie de nici o recomandare din partea nimănui, în timp ce restul de persoane propuse să-i schimbe pe ierarhii în vârstă sunt „recomandați” într-un fel sau altul de către Justinian, singurul caz aparte fiind cel al lui Arsenie Boca, „cunoscut” de Gheorghiu-Dej și Teohari Georgescu. Apoi, Efrem Enăchescu și Antim Nica s-au numărat printre apropiații lui Justinian, pe care i-a protejat și a căutat să-i reintroducă în treapta arhieriei (reușind numai cu Antim Nica). Grijă ca ministrul Burducea să nu știe exact ce se întâmplă, același lucru fiind valabil și în cazul lui Petre Constantinescu-Iași, sunt alte argumente că raportul vine din zona de influență a viitorului patriarh, deoarece acesta nu se înțelegea nici cu Burducea, nici cu Constantinescu-Iași.

În notele sale, Dudu Velicu, notează, fără a vedea legăturile, diferite etape ale acestui plan (scoaterea ierarhilor la pensie, alegerile, interimatul sau ministeriatul lui Roșculeț), dovadă limpede că nu el, care de regulă semna notele sale informative cu pseudonimul „Viator”¹²⁸, este autorul planului de acțiune. În plus, el nu a fost un apropiat al lui Justinian. Pe 17 martie el notează că în urmă cu cinci zile, toți clericii pe care i-a întâlnit i-au spus că palatul patriarhal e un centru de spionaj, primind toate amănuntele pe care și „Barbu” le înserează în raportul său¹²⁹. După o perioadă când această chestiune nu mai apare în însemnări, pe 31 martie Velicu afirmă: „Diaconul dr. N. Nicolaescu este acela care are cunoștință despre existența unui centru de spionaj în Palatul patriarhal”¹³⁰. Dacă avem în vedere prietenia strânsă dintre Nicolaescu și Justinian, acțiunile lui Nicolaescu de compromitere a lui Burducea, duse în acea perioadă, dușmănia față de patriarhul Nicodim, dorința, atunci când se va pune la modul serios chestiunea unor noi alegeri de ierarhi, să ajungă episcop la Vâlcea, înscrierea sa în Partidul Comunist și

¹²⁷ *Ibidem*, p. 157.

¹²⁸ O notă a siguranței din 15 iunie 1948 menționează care sunt informatorii din cadrul Subsecției Naționalități Culte. În cazul ortodox sunt menționate următoarele nume: „Marcu” (Liviu Stan), „Matei” (Aurel Popa), „Mihai” (Ioan Vască), „Viator” (Dudu Velicu), „Toma” (Hristu Fârșerotu) (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 8925, f. 46). Numele „Barbu” nu se regăsește pe această listă și nici în alte note informative din epocă, cel puțin deocamdată, o posibilă nouă dovadă a caracterului excepțional al acestui document.

¹²⁹ Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 119.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 125. Acest „centru de spionaj” a generat tot felul de comentarii la morișca zvonurilor. Unul din ele, amuzant, este consemnat de Velicu: „Se afirmă că, pentru a cunoaște amănunte asupra centrului de spionaj din Palatul patriarhal, Ana Pauker a încercat să aibă relații sexuale cu episcopul Iosif Gafton al Argeșului, ca unul care activează în acest centru. El însă nu a fost tentat (deoarece se știe că este homosexual)”. Sub aparența obiectivității lui „se afirmă”, Velicu tinde să dea credit celor notate, ambele persoane nefiind agreate de el. Cu alte cuvinte, ar dori ca zvonul să fie adevărat, păstrându-și însă distanța de siguranță a documentaristului riguros care era.

colaborările ulterioare cu Securitatea, putem considera că Nicolae Nicolaescu¹³¹ ar putea fi sursa „Barbu”, care a preocupat pe mulți istorici ai bisericii. Argumentelor deja invocate li se poate adăuga calitatea textului, pe măsura pregătirii pe care o avea Nicolaescu și luarea lui în considerație de către factorii de decizie din zona Partidului Comunist, pentru că tot ce s-a petrecut în Ministerul Cultelor în această perioadă (demiterea lui Burducea, cele două interimatate și ministeriatul lui Roșculeț) s-a făcut cu acordul lui Dej, Georgescu, Luca, Pauker sau Bodnăraș, peste care nici Groza nu putea trece. Cum planul a fost pus în practică (în principiile sale) e de crezut că cel care l-a conceput avea trecere la liderii comuniști, iar Nicolaescu era o asemenea persoană. Oricum, în mod cert documentul este elaborat de un apropiat al cercului lui Justinian.

Dacă planul nu s-a împlinit adevărat, faptul se datorează altor centre de putere care au căutat să contracareze acțiunile lui Justinian și aici avem în vedere pe patriarhul Nicodim și pe ierarhii ardeleni, grupările politice încă independente față de PCR, dar și contextul internațional. Unul din terenurile de confruntare a fost, evident, Ministerul Cultelor.

Cum zvonurile în Biserică circulă repede, deja la începutul primăverii se spune că cei de la minister au misiune să „curețe dealul Patriarhiei”, cu asentimentul guvernului¹³². Însă Vască, Stan, Cândea și Veștemeanu formau un formidabil caré de ași în mâna lui Petru Groza și a mitropolitului Nicolae Bălan, fapt care va nemulțumi pe preoții „regăteni”¹³³ și va încurca serios planurile de acțiune ale lui Justinian, Emilian Antal dar și ale patriarhului Nicodim. Acest grup va juca un rol foarte important în acțiunile ardelenilor de promovare a episcopului Nicolae Popovici ca viitor patriarh. Pericolul va fi resimțit de Justinian, care, aflat în conflict cu Irineu Mihălcescu și cu o seamă de preoți din cadrul mitropoliei Moldovei, grupați într-un sindicat „legionar”, va acuza la începutul anului 1947 că aceștia sunt implicați într-o „conspirație legionară”, încurajată și dirijată din Ministerul Cultelor de către Liviu Stan, Spiridon Cândea și Ioan Vască, care, prin aceste acțiuni, doreau să-l instaleze pe Nicolae Popovici ca mitropolit al Moldovei, iar pe Irineu Mihălcescu ca patriarh în locul lui Nicodim¹³⁴.

Însă atacurile împotriva grupului de la Culte au venit încă din aprilie 1946, când în ziarul „Liberalul” Vască a fost denunțat ca legionar și delapidator de fonduri publice¹³⁵. Conform zvonurilor, autorul moral al acestor atacuri era preotul Alexandru Ionescu, noul președinte al UPD, viitor deputat, nemulțumit că se trecuse peste voința „preoților democrați” în alegerea funcționarilor de la ministerul Cultelor¹³⁶. Ionescu era însă un bun prieten al lui Justinian, care mai târziu l-a făcut vicar patriarhal, și putem presupune că atacul nu a fost doar o inspirație a sa personală, mai ales că se zvonea că dorește să ia locul lui Vască și în plus, articolele au apărut

¹³¹ Biografia „oficială” a lui Nicolae Nicolaescu poate fi consultată accesând http://www.crestinortodox.ro/D-Nicolaie_Nicolaescu-10602-271.html. Asupra lui urmează să revenim cu un studiu care să valorifice informațiile, destul de puține din păcate, existente în arhiva CNSAS.

¹³² Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 117.

¹³³ *Ibidem*.

¹³⁴ Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, document 10, p. 62; document 11, p. 64.

¹³⁵ Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 137.

¹³⁶ *Ibidem*.

într-un ziar liberal, adică aparținând unui partid unde Justinian avea de asemenea legături puternice.

Prezența grupului „ardelean” a amânat până în septembrie realizarea planului propus de sursa „Barbu”. Abia atunci se ia în discuție pensionarea unor ierarhi. Mai întâi se va încerca forțarea acestora să-și prezinte demisiile. Dudu Velicu notează: „(Nicodim) l-a chemat pe preotul Vască, secretarul general al ministerului Cultelor, și i-a spus să întocmească adrese către mitropolitul Irineu Mihălcescu al Moldovei și episcopii Cosma Petrovici al Dunării de Jos și Lucian Triteanu al Romanului, prin care să le facă cunoscut că trebuie să-și prezinte demisiile, guvernul înțelegând să le fixeze câte o pensie lunară de un milion fiecare... Preotul I. Vască a îndeplinit întocmai dorința patriarhului și, sâmbăta și duminica trecută, s-a prezentat la Galați, Roman și lași sus-numiților ierarhi.

În acest timp, Patriarhul intervine din umbră, căci după plecarea de la Palat a preotului I. Vască, el a telefonat fiecăruia dintre cei trei ierarhi, atrăgându-le atenția: „Să nu-ți tai craca de sub picioare dându-ți demisia”¹³⁷. Evident, măsura i se impusese patriarhului de către guvern, care a încercat să o pareze în acest fel, dar, după cât se pare, nici preotul Vască nu a dat dovadă de entuziasm în acțiunea sa¹³⁸.

În fața eșecului, se trece la elaborarea unei legi de pensionare a ierarhilor, despre ale cărei avatururi Dudu Velicu dă unele amănunte. El scrie că, inițial, în proiect se prevedea că ierarhii în vârstă de peste 70 de ani urmau să fie pensionați, cu excepția patriarhului, dar, la intervenția lui Liviu Stan și Spiridon Căndea, a fost inclus și acesta în rândul celor pensionabili. Faptul nu a convenit concurenților taberei ardeleni în lupta pentru scaunul patriarhal, anume Justinian Marina și Emilian Antal, care vor interveni pentru ca patriarhul să fie exceptat de la pensionare¹³⁹. Nu putem ști exact dacă acest lucru s-a întâmplat sau nu, deoarece nu mai sunt alte surse care să le verifice, dar din alte note ale lui Velicu și însemnările altor autori, este limpede că vechea ostilitate dintre Nicodim și Nicolae Bălan a continuat, iar „ardelenii” de la culte s-au manifestat adesea dușmănos la adresa patriarhului, în diverse ocazii. Faptul descris de Velicu este credibil deoarece, dacă Nicodim ar fi ieșit din scaun iar alegerile de patriarh s-ar fi desfășurat înainte de alegerile legislative, candidatul grupării ardeleni ar fi avut mai multe șanse. Poate nu întâmplător, tocmai pentru că se apropiau alegerile legislative, ca să nu se stârnească valuri, proiectul de lege privind pensionarea ierarhilor a fost amânat pentru următoarea legislatură.

Până la alegeri, patriarhul Nicodim a trebuit să onoreze invitația făcută de patriarhul Alexei al Moscovei încă de la începutul anului 1946. Vizita a fost considerată ca foarte importantă pentru viitorul „democratic” al României, Petru Groza și Vască făcând tot posibilul să-l convingă pe Nicodim să plece în călătorie. Din delegație va face parte și Vască, ca reprezentant al ministerului

¹³⁷ *Ibidem*, p. 172.

¹³⁸ Vezi în această chestiune raportul făcut de Vască lui Petru Groza în Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op. cit.*, document 8, p. 59, unde se spune clar că s-a încercat cu forța, dacă nu s-a reușit s-a trecut la elaborarea decretului de pensionare.

¹³⁹ Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 177.

Cultelor, ca informator al Siguranței și ca reporter care va consemna impresiile de călătorie în volumul *O călătorie istorică*¹⁴⁰.

După încheierea acțiunii „Moscova”, membrii Ministerului Cultelor vor avea misiunea să facă propagandă electorală pentru candidații Blocului Partidelor Democratice, dominat de comuniști. În acest sens a fost organizată pe data de 11 noiembrie o conferință la sala Dalles, în care preotul Vască trebuia să prezinte călătoria patriarhului în Uniunea Sovietică. Alături de el la prezidiu au luat loc: „preotul Vasile Ionescu, diaconul Nicolae Nicolaescu, ministrul Gheorghiu-Dej, al Comunicațiilor, preotul Alexandru Ionescu (București), preotul I. Vască, preotul Stanciu – Sf. Nicolae Vlădica, preotul Sulică, preotul Sebe”¹⁴¹. După cum se poate observa, alături de numele grele ale UPD, în frunte cu Alexandru Ionescu, președintele acestei organizații și candidat pe listele BPD, se alăturase Gh. Gheorghiu-Dej, liderul PCR. Evenimentul este deosebit de important, deoarece este pentru prima dată când Dej se adresează direct preoților, nu prin intermediul organizațiilor de front. Gestul era important deoarece din ianuarie 1946, de când partidele istorice reîntraseră în circuitul politic, numărul de preoți simpatizanți ai forțelor procomuniste scăzuse într-un mod dramatic. Cuvântarea lui, parte a unei ample campanii de presă¹⁴², este o pledoarie *pro domo*, asigurând preoții că BPD va respecta libertatea religioasă și biserica. Dej începe prin a sublinia că „biserica reprezintă o forță spirituală, care trebuie pusă în slujba intereselor naționale, ale poporului [...] Partidul Comunist nu se mai găsește în stadiul de romantism. Aș fi un mincinos în ochii dumneavoastră, dacă aș spune că Partidul Comunist nu se inspiră din realitățile specifice vieții noastre, că nu-și apropie preoțimea, spre a colabora cu ea pentru interesul poporului nostru, al patriei noastre. E greșită părerea cum că Biserica se ocupă numai cu cele spirituale, căci altfel legătura dintre biserică și popor ar suferi mult”.

„Misiunea preotului este să fie îndrumătorul țăranului nostru în cele materiale și sufletești. Preotul este un propovăduitor al binelui, un învățător, un îndrumător în viața de toate zilele a țăranului nostru. Preotul îi dă sfatul cum să scape de o nenorocire, când îi ia foc casa, când îi moare o vită, când i se îmbolnăvește un copil”¹⁴³.

După cum se poate observa, în această parte a discursului, Dej prezintă Partidul Comunist drept o organizație pragmatică care trebuie să țină seama de prezența unor forțe utile progresului societății. Una din acestea este Biserica¹⁴⁴, care deține o „forță spirituală”, noțiune prin care se înțelege de fapt capacitatea propagandistică a acesteia în mediul social, și nu apropierea de Dumnezeu, care nu-l interesează pe „pragmaticul” Dej. Aici el urmează aceleași principii ale liderilor politici interbelici, de instrumentalizare în folos social a Bisericii, cu singura deosebire că nu se mai obosește să mai vorbească în plus și de cele spirituale. Dej anunță viitoarea datorie a Bisericii de a fi „în slujba interesului național”, expresia „trebuie pusă” putând fi înțeleasă

¹⁴⁰ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 2669, vol. 2, f. 51-52.

¹⁴¹ *Ibidem*, p. 193.

¹⁴² Opiniile lui au fost publicate insistent în zilele următoare de presa apropiată de BPD. Ex. vezi *O diversiune: despărțirea bisericii de stat*, în „Universul”, nr. 264, 16 noiembrie 1946, p. 1.

¹⁴³ *Ibidem*, p. 194.

¹⁴⁴ Aici nu este vorba neapărat de Biserica Ortodoxă.

deopotrivă ca o datorie a comuniștilor de a ține seama de biserică, dar și obligația acesteia de a urma calea trasată.

Dacă în prima parte a discursului liderul PCR anunță că pentru Biserică există o cale de a-și continua existența, în cea de-a doua parte arată că în trecut „forțele negre ale întunericului au abătut poporul de pe căile lui firești. Au fost oameni care au propovăduit: să urăști pe aproapele tău, în locul iubirii. Nici Biserica n-a rămas neinfluențată”¹⁴⁵. Dar „dacă rătăcitul trebuie adus de pe calea rătăcirii, noi nu vrem moartea păcătosului, ci îndreptarea lui”¹⁴⁶. Astfel, sub masca principiilor creștine, Gheorghiu – Dej sugera că „iertarea” celor care „au greșit” era posibilă în măsura în care aceștia apucau „drumul cel drept” al comunismului.

Abordează apoi problema colectivizării, care preocupa pe foarte multă lume, subliniind că „noi analizăm științific curente politice, stările de fapt sociale, pentru a nu face greșeli, deși și noi facem greșeli; păcat nu e că ai făcut o greșeală, ci când o faci așa de grosolană, că n-o mai poți repara. Să nu ne mulțumim numai s-o recunoaștem, ci s-o și îndreptăm”. Concluzia acestei „explicații” este că nu va fi nici o colectivizare, deoarece „conservatorismul țaranului nu admite colhoz”¹⁴⁷. Combătând „minciunile” partidelor istorice Dej subliniază că PCR nu este „partizanul nivelării, căci viața însăși nu este egală”. „După noi, nivelare înseamnă moarte, a sta pe loc, a nu merge înainte”.

În ceea ce privește chestiunea cea mai arzătoare pentru cler, separarea bisericii de stat, anunță răspicat că „Nici vorbă nu poate fi de despărțirea Bisericii de Stat”¹⁴⁸ iar dovada purtării de grijă a statului față de biserică este demonstrată de numărul mare de biserici care s-au construit și se construiesc în ultimul timp. „Sunt însă, continua Dej, împrejurări care impun atitudini, atunci când biserica este ostilă intereselor poporului român, mișcării de înnoire a vieții noastre publice, când nu se încadrează în ritmul viu în care a intrat țara noastră”, lăsând prin aceasta să se întrevadă posibilitatea în viitor a despărțirii bisericii de stat, dacă biserica nu va fi „pe linie”¹⁴⁹.

În finalul discursului a ținut să-l laude pe patriarhul Nicodim pentru „maturitatea politică” de care a dat dovadă (acceptând să plece în vizită la Moscova) și s-a adresat acelor preoți apropiați de alte partide: „O parte din cler este cu Blocul, dar o parte face coadă lui Maniu și Brătianu. Eu nu m-agăț de oameni care stau cu-n picior în groapă, Partidul Național Liberal de sub președinția domnului Brătianu îl caracterizez ca pe un arbore uscat: a avut epoca lui de înflorire, declin și acum se găsește pe pragul mormântului. Cine vrea să se alăture de ei, este liber. Interesele Bisericii, însă, și ale preoțimii sunt alături de BPD”¹⁵⁰.

În cuvântul său, secretarul general Ioan Vască arăta că „Suntem (preoții) mândri că autoritatea de stat ne cheamă la muncă” și că „trebuie să ne arătăm recunoștința și grațitudinea

¹⁴⁵ *O diversiune: despărțirea bisericii de stat*, în „Universul”, nr. 264, 16 noiembrie 1946, p. 1.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ Dudu Velicu consemnează la auzul acestei vești sala a izbucnit în „aplauze furtunoase”.

¹⁴⁹ Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 195.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

față de guvern, votând Blocul"¹⁵¹. În ciuda acestor afirmații, conform celor scrise de Dudu Velicu, se părea că Vască nu era prea convins de ce spune, afirmând chiar că la plecarea spre Uniunea Sovietică, cineva din anturajul Patriarhului „i-a atras atenția să nu semneze ceva la Moscova”, fapt care a fost întâmpinat cu aplauze, e drept, slabe, dat fiind prezența liderului PCR în sală¹⁵².

După alegerile din noiembrie, o nouă serie de zvonuri dădeau drept viitor ministru al Cultelor, fie pe preotul Alexandru Ionescu, ales deputat din partea PNP, fie pe Liviu Stan, ca cel mai apropiat colaborator al primului-ministru Groza¹⁵³. Marea surpriză a venit prin numirea ca ministru a avocatului Radu Roșculeț din Constanța, din Partidul Național-Liberal (Tătărescu). Măsura, oarecum surprinzătoare pentru mulți dintre clerici, era foarte logică dacă avem în vedere planul sursei „Barbu”.

Ministrul Roșculeț a trecut imediat la o adevărată „liberalizare” a ministerului. El a mai adus un secretar general, preotul Huhulescu, păstrându-l și pe preotul Vască, care a trecut pe planul al doilea¹⁵⁴. În postul de director general a fost adus cunoscutul preot Grigore Cernăianu, președintele clericilor membri ai Partidului Național-Liberal Tătărescu în locul lui Zaharia Măntulescu, care a primit un post mai mic¹⁵⁵. Preotul Veștemeanu a fost retrogradat și el la nivel de inspector general, locul de director al cultelor fiind luat de O. Frangu, un alt apropiat al liberalilor, care au mai numit ca director general pe preotul Popescu-Argeș¹⁵⁶ și l-au înlocuit pe preotul Huștiu din postul de consilier de presă cu un ziarist apropiat de Tătărescu¹⁵⁷. Mai mult, în februarie 1947 se constituia organizația liberală din ministerul Cultelor, ceilalți funcționari simțindu-se marginalizați.

Situația existentă în minister în această perioadă este cel puțin ciudată, deoarece nici înainte nici după aceea n-au mai fost în același timp doi secretari de stat. Doar faptul că fata lui Ioan Vască devenise soția lui Emil Bodnăraș¹⁵⁸, nu este un argument suficient care să explice menținerea lui în funcție, deoarece și ceilalți trei apropiați ai prim-ministrului Groza au fost menținuți. Lucrurile pot fi mai bine înțelese dacă avem în vedere neînțelegerile dintre Groza și liderii PCR în ceea ce privește numele viitorului patriarh: Nicolae Popovici sau Justinian Marina. Timp de mai multe luni funcționarii „ardeleni” de la ministerul Cultelor blocaseră aplicarea planului lui „Barbu” poate tocmai pentru a evita influența pe care ar fi exercitat-o noii ierarhi aleși. Însă, chiar și după alegerile „câștigate” cu mare succes de BPD, comuniștii erau îngrijorați de continuarea stării „echivoce” din Biserică, care trebuia să înceteze cât mai rapid. Pentru că nu putea să-i dea afară pur și simplu pe oamenii lui Petru Groza, s-a ales calea „dublării” acestora cu liberalii lui Tătărescu, care au făcut jocul comuniștilor, încercând în același timp firave inițiative

¹⁵¹ *Ibidem*, p. 193.

¹⁵² *Ibidem*.

¹⁵³ *Ibidem*, p. 196.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 201.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 208.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 221.

¹⁵⁷ *Ibidem*, p. 201.

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 247.

independente, cum ar fi promovarea unui candidat propriu în scaunul arhieresc din Craiova sau sprijinirea unor inițiative ale patriarhului Nicodim pentru a întări poziția acestuia, dar ele nu au avut nici un efect pe termen lung. În momentul în care liberalii vor fi scoși de la putere, toți funcționarii lor vor fi dați afară¹⁵⁹, rămânând pe mai departe oamenii lui Groza și membrii UPD, sub conducerea unui ministru, Stanciu Stoian, membru al Frontului Plugarilor¹⁶⁰. Era însă prea târziu pentru Groza, cărțile fuseseră făcute conform dorințelor PCR¹⁶¹.

Noua structură a parlamentului făcea și mai favorabilă luarea unei decizii împotriva ierarhiei bisericești. Prin Legea electorală și Legea pentru organizarea Reprezentanței Naționale din iulie 1946, era suprimat Senatul, din care până atunci făcuseră parte, ca membri de drept, mitropoliții, episcopii eparhioți ai bisericilor ortodoxă și greco-catolică, precum și liderii celorlalte confesiuni recunoscute. În noul parlament nu mai erau decât o mână de clerici de rang inferior, majoritatea „democrați”, care nu au făcut nici o opoziție în fața măsurilor legislative luate în domeniul religios.

În ședințele din 8, respectiv 14 mai 1947, Adunarea Deputaților vota două proiecte de legi, publicate în „Monitorul Oficial” din 30 mai 1947, sub numele de: Legea nr. 166 pentru punerea în retragere a membrilor clerului tuturor cultelor și Legea nr. 167 pentru modificarea art. 2, 9 și 12 din legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române.

Potrivit Legii nr. 166, preoții și diaconii celor două biserici românești (ortodoxă și greco-catolică) erau puși în retragere din oficiu la împlinirea vârstei de 70 de ani (art. 1); membrii clerului celor două biserici românești care ocupau funcții administrative după normele Statutului funcționarilor publici, erau puși în retragere potrivit prevederilor acelui statut (art. 2); Vicarii eparhiali, consilierii referenți, directorul Sf. Sinod al B.O.R., canonicii, secretarii eparhiali, revizorii, ecleziazarii și canonarii erau puși în retragere la vârsta de 60 de ani, cu posibilitatea prelungirii de la 2-5 ani, pe baza propunerii chiriarhului și cu aprobarea Ministerului Cultelor (art. 3,4). Toți

¹⁵⁹ *Ibidem*, p. 281.

¹⁶⁰ În contrast cu numeroasele schimbări ale personalului Ministerului Cultelor proveniți din rândurile BOR sau responsabili pentru acest cult, expresie a intereselor și raporturilor de forță existente la un moment dat, din partea Bisericii Greco-Catolice și-a desfășurat activitatea pe toată perioada 1945-1948 un singur inspector general, călugărul asumpționist Ioan Liviu Leluțiu, care, în plus, a fost și membru PSD (Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 291-292), fapt care poate fi explicat prin lipsa unor clerici greco-catolici înscrși în organizații de front, datorită dispozițiilor date de ierarhie (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 58, f. 58-61). De altfel, și numirea lui a ridicat probleme, deoarece s-a făcut fără consultarea superiorilor săi (Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, Editura Curtea Veche, București, 2003, p. 28) situație care s-a rezolvat în cele din urmă și a fost lăsată ca atare, pentru a nu stârni probleme inutile. Leluțiu va deveni obiectul unei intense acțiuni informative din partea organelor specializate și va ajunge la rândul său în temnițele comuniste (*ibidem*, p. 29).

¹⁶¹ Trebuie spus că în următorii ani se va renunța treptat ca în cadrul Ministerului Cultelor să mai fie cooptați preoți, tinzându-se spre crearea unui aparat birocratic separat de corpul clerical. Un rol important în această privință l-a jucat patriarhul Justinian, care nu vedea cu ochi buni faptul că unii preoți erau și funcționari de stat, obligați, pe de-o parte, să apere interesele Bisericii și, pe de alta parte, pe cele ale statului. Funcționarii clerici de la minister au trebuit în 1949 să opteze fie pentru funcția publică, fie pentru slujirea la altar (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 8925, f. 99).

membrii clerului care erau pensionari sau treceau la pensie, în baza prevederilor acestei legi, rămâneau deservenți onorifici (art. 5). Arhieriei vicari, episcopii, arhiepiscopii și mitropoliții Bisericii Ortodoxe Române deveniți improprie funcției lor, din cauza unor invalidități fizice sau de altă natură, erau puși în retragere la cererea Ministerului Cultelor, în urma avizului unei comisii speciale formate dintr-un delegat al Ministerului Cultelor ca președinte, un magistrat delegat de Ministerul Justiției și un delegat al Sfântului Sinod. Cei puși în retragere primeau o sumă de bani lunară egală cu salariul gradului respectiv, fără altă indemnizație, având însă dreptul de îngrijire și întreținere într-una din mănăstiri, pe tot timpul cât locuiau în mănăstire (art. 7). Chiriarii eparhiilor desființate se puneau în retragere din oficiu cu drepturile prevăzute la art. 7. Patriarhul BOR era exceptat de la prevederile acestei legi¹⁶².

Legea nr. 167 din 30 mai 1947 aducea prin art. 1, modificarea art. 2 din Legea pentru organizarea BOR din 1925 sub raportul orânduirii canonice și administrative, întrucât așa cum era prevăzută în legea din 1925 nu mai corespunde situației de fapt¹⁶³, datorită pierderilor teritoriale, mitropolia Basarabiei și o parte importantă a mitropoliei Bucovinei reintrând sub stăpânirea sovietică. Pentru a nu se stârni oarecare bănuieți sovieticilor că România ar fi revizionistă, s-a schimbat denumirea mitropoliei Bucovinei în cea de mitropolia Sucevei, „deși tradiția istorică cunoștea o singură mitropolie a Moldovei și Sucevei, iar scindarea titlaturii acestei mitropolii, una a Moldovei și alta a Sucevei, n-ar fi conformă cu tradiția unității acestei mitropolii”¹⁶⁴.

Prin articolul 2 al legii se modifica articolul 9 din legea din 1925, care prevedea doar că adunările bisericești se formează prin votul tuturor credincioșilor, bărbați majori, din parohie¹⁶⁵. Conform noii legi, „Locurile rămase vacante prin deces, prin strămutarea domiciliului sau reședinței în afara eparhiei, prin lipsă nemotivată de la 2 sesiuni consecutive, prin demisii, prin condamnări de drept comun se vor constata și completa de o comisie care va funcționa la fiecare eparhie. Comisia va fi compusă dintr-un reprezentant al chiriarhului respectiv sau locțiitorului său, un reprezentant laic al Ministerului Cultelor și un reprezentant al Adunării Eparhiale ales prin tragere la sorți...Comisia va propune câte o singură persoană pentru completarea fiecărei vacanțe. Persoana propusă de comisie va trebui să aibă acordul motivat al ministerului Cultelor”¹⁶⁶.

În sfârșit, articolul 3 completa lista mirenilor membri de drept în colegiile electorale. Alături de cei deja menționați în legea din 1925 se adăugau acum vicepreședinții Consiliului de Miniștri, miniștrii secretari de stat și subsecretari de stat, prezenți în toate cazurile. În plus, la alegerea episcopilor urmau să fie prezenți toți membrii Adunării Deputaților, bărbați ortodocși, aleși în eparhia respectivă, iar în cazul mitropoliților deputații bărbați ortodocși din circumscripția

¹⁶² „MO”, nr. 121 din 30 mai 1947, p. 4324.

¹⁶³ *Ibidem*, p. 4325.

¹⁶⁴ Recomandare a Consiliului Legislativ privind Legea 167 (ANIC, fond Casa Regală – Mihai, dosar nr. 3/1947, f. 7).

¹⁶⁵ Chiru G. Costescu, *Legea și statutul pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române din 6 mai 1925*, București, Tipografia Curții Regale „F. Göbl & fiu”, 1925, p. 11.

¹⁶⁶ „MO”, nr. 121 din 30 mai 1947, p. 4326.

întreagă a mitropoliei respective¹⁶⁷. Motivația dată adoptării acestei măsuri era că cel puțin o perioadă nu se puteau organiza alegeri generale pentru adunările bisericești¹⁶⁸.

Discuțiile preliminare în jurul acestor legi au fost inițiate încă din decembrie 1946 și au fost propuse spre dezbateri Consiliului de Miniștri în data de 7 februarie 1947, care le-a și aprobat în aceeași zi¹⁶⁹. Faptul că a durat așa de mult până s-a ajuns la votarea lor în Adunarea Deputaților, la promulgarea lor de rege, la investirea cu sigiliul statului și publicarea în „Monitorul Oficial” se datorează faptului că ele trebuiau să aibă avizul Sf. Sinod al BOR, ceea ce a dus la numeroase complicații pentru inițiatorii legilor, care au cunoscut unele modificări față de variantele inițiale.

Astfel, primul proiect al legii 166 prevedea punerii în retragere automat a chiriarhilor care împlineau 70 de ani, în timp ce în articolul 8 se stipula că „chiriarii vor putea fi menținuți în funcțiune și peste vârsta de 70 de ani printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri, dat pe baza propunerii Ministerului Cultelor”¹⁷⁰. Proiectele au fost trimise spre examinare Consiliului Legislativ¹⁷¹ la 30 ianuarie 1947 de către Ministerul Cultelor, iar acesta și-a dat verdictul prin avizul nr. 15 din 8 februarie. În acest aviz se sublinia foarte clar că orice proiect de lege inițiat de guvern care privește Biserica Ortodoxă Română trebuie să primească avizul din partea Sfântului Sinod al BOR, conform articolului 3, litera g din Statutul pentru organizarea BOR adoptat în 1925, cu putere de lege. În continuare, comisia arăta că măsura „retragerii ierarhilor BOR pentru ajungerea la limita de vârstă” nu o poate lua guvernul deoarece ea este o chestiune care nu ține de Legea de organizare a BOR, ci de statut, care este elaborat exclusiv de Biserică și care poate fi modificat, conform articolului 37 din lege, numai de Congresul Național Bisericesc, cu o majoritate de 2/3. În plus, situația episcopilor nu este o simplă chestiune juridică, ci una canonică, asupra căreia numai Sf. Sinod se poate pronunța.

Articolul 8 ridica cele mai mari probleme, deoarece introducea un drept de dispoziție în treburile interne ale BOR, ceea ce era în contradicție flagrantă cu Constituția și cu legea și statutul din 1925 prin care statul nu avea decât drept de supraveghere și control.

În cazul legii 167, problemele juridice nu erau atât de acute, deoarece modificările priveau legea din 1925 care era elaborată de Parlament, iar articolul 3 în care se spunea că „Schimbarea titulaturii actuale a mitropoliilor și episcopioilor și a întinderilor lor teritoriale, ca și crearea de noi eparhii, se va face numai prin lege”¹⁷², favoriza adoptarea art. 1 din legea 167.

¹⁶⁷ *Ibidem*.

¹⁶⁸ ANIC, fond PCM – Stenograme (1944-1959), dosar nr. 2/1947, f. 61.

¹⁶⁹ *Ibidem*, f. 57.

¹⁷⁰ „MO”, partea a III-a, Dezbaterile Parlamentului, nr. 12, 12 august 1947, p. 313; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 67, f. 61-63, 76.

¹⁷¹ Organism „consultativ la facerea și coordonarea legilor”, prevăzut de Constituția din 1923.

¹⁷² În 1925 Aurel Lazăr propusese ca acest articol să aibă următorul conținut: „[...] crearea de noi eparhii se va hotărî de Congresul Național Bisericesc și se va ratifica prin lege”, care a fost respins (Chiru C. Costescu, *op. cit.*, p. 7).

Însă caracterul de lege pe care-l avea statutul obliga ca și în aceste cazuri să se ceară avizul Sf. Sinod¹⁷³.

Ministerul Cultelor știa perfect acest lucru și înaintase încă din 11 decembrie o cerere de aviz Sfântului Sinod, care a respins prevederile considerate necanonice, referitoare la pensionarea ierarhilor¹⁷⁴. Din amintirile arhimandritului Petroniu Tănase se pot desprinde presiunile la care a fost supus patriarhul Nicodim pentru a accepta modificările la lege și statut¹⁷⁵, venite din partea angajaților ministerului Cultelor, indiferent de culoarea lor politică. Văzând că nu se rezolvă nimic pe această cale, proiectele au fost aduse în dezbaterile Consiliului de Miniștri, unde tocmai Petru Groza a ținut să precizeze: „Cum vedeți este vorba aici de introducerea unui regim excepțional pentru slujitorii Bisericii și dacă Sf. Sinod n-a înțeles să primească acest regim de favoare acordat preoțimii noastre, îl privește. Eu am avut conversații cu patriarhul și cu alți reprezentanți ai bisericii noastre. Desigur că Sf. Sinod se pune pe punctul de vedere al canoanelor. N-am nimic de zis. Harul sau darul preoțesc, desigur că nu poate fi înstrăinat, de acela care l-a primit, acesta rămâne cu el până la moarte [...] Desigur ei rămân cu darul lor. Noi însă avem un buget, în care trebuie să prevedem lucruri precise și cifre [...] Canoanele când au vorbit de rolul spiritual al preoților, n-au prevăzut că aceștia pot fi încadrați în statutul funcționarilor publici și vor fi considerați ca funcționari de stat. Nici în Sinodul de la Niceea și nici în alte sinoade ecumenice nu s-au stabilit astfel de lucruri. Noi însă considerăm pe preoți din punctul nostru de vedere, ca fiind funcționari publici, salariați ai statului. Sub acest raport, suntem în largul nostru, indiferent de ceea ce spun canoanele, să stabilim și să recunoaștem dacă un preot este capabil sau nu să exercite funcțiunea pentru care noi îl plătim, ca oricare funcționar public de altfel”¹⁷⁶.

Prin cuvântarea sa, primul-ministru ducea până la ultimele consecințe o problemă care s-a pus permanent în viața BOR în perioada modernă, anume de unde vin banii pentru Biserică și cine trebuie să controleze acești bani. Cum majoritatea fondurilor BOR proveneau din subvenții de stat, acesta va avea pretenția să se amestece tot mai mult în controlul și gestionarea acestora, fapt care s-a accentuat tot mai mult prin „reetațizarea” BOR, în urma luptelor preoțimii ca să fie asimilată funcționarilor publici¹⁷⁷. Ei primiseră deplină satisfacție în acest sens în timpul ministeriatului Burducea, sub aspectul pecuniar, acum Groza le cerea să se supună și exigențelor acestui statut de funcționar public, iar acest lucru era valabil pentru toți clericii, indiferent de cult, care ocupau un post oarecare plătit din bani publici. Acesta era în esență și argumentul adus de ministrul Cultelor, Radu Roșculeț, care arăta că modificarea prevederilor condițiilor de pensionare a clerului se datorează apariției unui nou statut al funcționarilor publici¹⁷⁸ și măsurilor de

¹⁷³ Pentru argumentele contra legilor vezi ANIC, fond Casa Regală – Mihai, dosar nr. 3/1947; „MO”, partea a III-a, Dezbaterile Parlamentului, nr. 12, 12 august 1947, p. 312-313; Chiru C. Costescu, *op. cit.*, p. 1-110.

¹⁷⁴ ANIC, fond Casa Regală - Mihai, dosar nr. 3/1947, f. 6.

¹⁷⁵ Arhim. Petroniu Tănase, *Întâmplări din vremea patriarhului Nicodim*, în „Teologie și viață”, nr. 7-12, iulie-decembrie 1999, p. 167-169.

¹⁷⁶ ANIC, fond PCM – Stenograme (1944-1959), dosar nr. 2/1947, f. 55.

¹⁷⁷ George Enache, *op. cit.*, p. 603-606.

¹⁷⁸ Legea nr. 726/1946.

austeritate bugetară care trebuie făcute în toate sectoarele¹⁷⁹. De altfel, în „Monitorul Oficial” nr. 115 din 23 mai 1947, erau publicate legea 139 și dispozițiile Consiliului de Miniștri nr. 548, prin care se anunțau măsurile de licențiere a funcționarilor publici pe motiv de economie bugetară, articolul 55 din lege privind și pe membrii tuturor cultelor religioase recunoscute de stat, care primeau salariu de la buget, măsură cu efecte mai devastatoare în sensul cantitativ al reducerii numărului de preoți decât legile pe care le discutăm acum. Sensul lor nu era de a scoate la pensie niște bătrâni neputincioși ci de a se prelua controlul asupra adunărilor bisericești și a se vacanta o serie de scaune de ierarhi în care să fie instalate persoane „valabile”. Acest lucru este foarte bine subliniat în scrisoarea pe care patriarhul Nicodim a adresat-o regelui Mihai pe 17 martie 1947:

„Potrivit Constituției țării noastre, în vigoare astăzi, și potrivit dispozițiilor constituționale dintotdeauna, singură Biserica, prin organele ei tradiționale și legale, adică Sf. Sinod și Congresul Național Bisericesc, poate și trebuie să-și facă întreaga orânduire a vieții ei lăuntrice. Statul nu are decât un drept de control, adică de supraveghere a aplicării legilor, precum și, firește dreptul de a supraveghea acțiunea bisericii, pentru ca să nu fie îndreptată vreodată împotriva intereselor naționale.

Pensionarea ierarhilor nu există absolut în nici o țară din lume. Nicăieri nu se pensionează ierarhii și pentru nici un fel de pricină. În caz de boală ori de invaliditate de orice gen, chiriarhilor li se dau pretutindeni arhieriei-vicari, așa cum există și în tradiția și legiurile noastre românești. În Grecia, în împrejurări excepționale, s-a făcut o lege în care se prevede că ierarhii, în cazuri de boală gravă constatată de două comisii medicale, și numai la cererea Sinodului, pot fi puși în retragere, absolut numai de Sinod, fără amestecul statului...

Văd însă că Ministerul de Culte tot vrea să vină cu legea pensionării episcopilor. Această lege nu este îngăduită nici de Constituția Bisericii (de canoane), nici de Constituția Regatului României. Pe episcopi, după aceste două legi fundamentale, nu-i scoate nimeni din scaunul lor, nici moartea. Nici Dumnezeu, căci episcopii se înmormântează pe scaunul lor, și așa se așează în mormânt, șezând pe scaunul lor [...]

Eu nu pot, n-am puterea și nici căderea, de a înlesni asemenea lege. Tot așa nici Sf. Sinod. Atunci ce putere așa de mare are guvernul să facă asemenea lege? O asemenea lege ar da naștere și la multe neajunsuri și neînțelegeri:

1. O asemenea lege va batjocori biserica noastră, România și însuși guvernul. Căci o asemenea lege nu este în nici o biserică ortodoxă și nici în biserica catolică. De aceea, îndată ce va apare, toate bisericile ortodoxe din lume, vor declara biserica noastră schismatică și vor rupe legăturile cu dânsa. Atunci toți creștinii buni, toți preoții și episcopii buni din țară vor protesta și vor cere Guvernului restabilirea lucrurilor. Și astfel va fi zarvă și bucluc în Țară...

2. Dar asemenea legiuire va da naștere și la alte neajunsuri. Mai întâi, vor fi într-o eparhie mai mulți episcopi: cei pensionați și titularii. Pensionarii, socotindu-se pe nedrept scoși de la locurile lor, vor face slujbe, iar titularii vor protesta, și așa se va ivi un fel de anarhie, care va da de lucru și administrației bisericești și stăpânirii de stat.

¹⁷⁹ ANIC, fond PCM – Stenograme (1944-1959), dosar nr. 2/1947, f. 52.

3. Chiar, din punct de vedere economic, nu va fi bine. În loc de un episcop într-o eparhie, vor fi plătiți doi sau trei: unul ca titular, cu leafă și unul sau doi, ba poate cu vremea și mai mulți, cu pensie lunară. Trebuie avută în vedere și latura economică.

Iată câte nereguli rezultă din schimbarea legilor fundamentale bisericești. Și pentru ce? Am căutat să-mi dau seama de ce guvernul vrea să schimbe numaidecât legea. Și am aflat că pricina e că mai multor inși le-a venit gust să se facă episcopi și mitropoliți cât mai curând. Și atunci trebuie deschise locuri cât mai multe. Dar am urmărit și ce fel de persoane sunt cel ce doresc scaunele episcopale. Și văd bine că sunt persoane slabe, nevrednice de aceste locuri. Ar fi un păcat să ajungă la aceste locuri. Se vede că fac politică.

Dar schimbări în episcopat se pot face și fără schimbarea legii. Dacă vreun episcop devine vinovat de ceva, și trebuie schimbat, se poate face o schimbare. Dacă episcopul se face vinovat de ceva, sunt două instanțe judecătorești pentru episcop. Dacă un episcop se face vinovat de un păcat duhovnicesc, episcopul se poate trimite în judecată Sf. Sinod. Sf. Sinod cercetează, judecă și dă sentință și, în caz de vinovăție, chiriarhul este scos din scaun. Dacă episcopul se face vinovat în chestii de drept comun, este trimis în judecată Curții de Casație. Aceasta cercetează, judecă, și, dacă e vinovat, dă sentință. Astfel lucrurile sunt prevăzute și în legiurile bisericești și cele canonice, și în cele civile bisericești¹⁸⁰.

Regele, cu toată bunăvoința lui, nu avea puterea să-l ajute pe patriarh, care a continuat să fie presat din toate părțile. În aceste condiții, Nicodim începe o serie de negocieri, care sunt consemnate în corespondența sa cu regele, care a continuat. Astfel, într-o scrisoare din 25 martie, patriarhul arăta observațiile sale la legea 167, în ceea ce privește noii membri de drept mireni din adunările electivă și modalitatea de completare a locurilor vacante din adunările eparhiale. În primul caz propunea un număr mai redus de noi membri de drept mireni, ceea ce nu a fost acceptat, iar în al doilea caz soluția comisiei care se va regăsi și în textul legii¹⁸¹.

Referitor la legea 166, Nicodim accepta ca preoții să iasă la pensie pentru limită de vârstă la 70 de ani, dar cu condiția ca să existe posibilitatea prelungirii activității celor pensionați pe o perioadă de 2-5 ani, la cererea chiriarhului și aprobarea ministerului, fapt care iarăși se regăsește în legea finală. Însă, în ceea ce privește scoaterea ierarhilor la pensie, această măsură este „potrivnică Sfintei Evanghelii, canoanelor și întregii tradiții a Bisericii creștine”¹⁸².

În fața atitudinii inflexibile a patriarhului, „inșii” cărora „le-a venit gust să se facă episcopi și mitropoliți”, dintre care cel mai reprezentativ era Justinian Marina, a căutat să rezolve problema pe căi „canonice”, așa cum le prezintă patriarhul Nicodim în ultima parte a scrisorii din 17 martie. Cum era practic imposibil de obținut o decizie a Sinodului, s-a insistat pe latura penală, lansându-se în ziarul *Tribuna Românească* o campanie furibundă împotriva lui Irineu Mihălcescu, acuzat de furt, iar mulți preoți sunt arestați pentru diferite¹⁸³. În aceste condiții de presiune intensă, în urma

¹⁸⁰ Idem, fond Casa Regală – Mihai, dosar nr. 6/1947, f. 1-2.

¹⁸¹ *Ibidem*, dosar nr. 7/1947, f. 1, 2.

¹⁸² *Ibidem*.

¹⁸³ Dudu Velicu, *op. cit.*, p. 229-240.

negocierilor permanente între patriarh și Petru Groza și Radu Roșculeț¹⁸⁴, a rezultat varianta finală a articolului din legea 166 care prevedea pensionarea ierarhiei ortodoxe, într-o formulare răsturnată față de cea inițială, în sensul că acum scoaterea la pensie devenea excepția.

Cele două proiecte au fost înaintate spre dezbateri Adunării Deputaților la 26 aprilie, unde au stârnit dezbateri aprinse. Cel mai combativ s-au dovedit reprezentatii Partidului Național Popular, ai Frontului Plugarilor și ai PNT-Alexandrescu, temători că ar putea să-și piardă partea din tortul bisericesc în defavoarea PNL – Tătărescu, care conducea cultele¹⁸⁵. Grijă celor care au luat cuvântul a fost ca nu cumva, prin metoda propusă de completare a adunărilor bisericești, să se strecoare în ele vreun dușman al regimului¹⁸⁶. Pentru a fi siguri de acest lucru, numeroși deputați au îmbrățișat amendamentul reprezentantului Frontului Plugarilor, Alexandru Calotă, prin care toți deputații ortodocși erau incluși în rândul electorilor, fapt care ar fi însemnat o reîntoarcere la situația din 1872¹⁸⁷. În urma opoziției energice a ministrului Roșculeț s-a ajuns la un compromis, care se regăsește în forma finală a Legii nr. 167¹⁸⁸.

Faptul că legea a fost dată sub imperativul momentului este justificată și de caracterul efemer ale multor prevederi ale acesteia. Cea care a stârnit cele mai multe controverse, intervenția statului în scoaterea la pensie a unor ierarhi prezentând diverse forme de invaliditate, nu va mai fi aplicată niciodată, toate celelalte „pensionări” făcându-se ca și înainte, prin decizii sinodale. Apoi, prin statutul din 1949 în BOR se reintroducea, cu unele ajustări, vechiul principiu electiv. În 1947 era însă nevoie de o „spătură” care să permită intrarea „maselor populare” în biserică. Dintre prevederile legii 166, cea mai utilă puterii se va dovedi cea referitoare la statutul ierarhilor a căror eparhii au fost desființate, care va oferi o modalitate legală de-a scoate din circuit atât episcopi ortodocși, dar și greco-catolici și romano-catolici¹⁸⁹.

Măsurile din domeniul religios luate de guvernul Groza în anul 1947 sunt, după cum se poate observa, în perfectă concordanță cu cele luate în alte domenii ale vieții politice și sociale, menite să conducă la triumful final al comunismului și în România. După o perioadă de prudență și

¹⁸⁴ *Ibidem*, p. 232.

¹⁸⁵ Într-o notă SSI ulterioară acestor evenimente se spune: „Deputații Partidului Național Popular, nemulțumiți că în consiliile eparhiale au fost numiți numai liberali, vor să atace această chestiune, cu violență, în Parlament. Ei speră că în felul acesta vor face să intre în consiliile eparhiale și membri ai PNP” (ANIC, fond CC al PCR – Cămară, dosar nr. 43/1947, f. 23).

¹⁸⁶ „MO”, an CXV, partea a III-a, Dezbaterile parlamentare, nr. 9, 2 august 1947, p. 271-273.

¹⁸⁷ *Ibidem*.

¹⁸⁸ *Ibidem*.

¹⁸⁹ În ceea ce privește bisericile dependente de Sf. Scaun, prin această lege s-a încercat creșterea amestecului statului în treburile acestora. Acesta era serios limitat de prevederile Concordatului din 1927, și atunci guvernul s-a agățat de chestiunile financiare, cerând socoteală pentru banii, deloc puțini, care-i da pentru clericii romano- și greco-catolici. Ținta principală a acestor măsuri l-a reprezentat puternicul corp al canonicilor care se aflau în jurul episcopilor catolici. Ca și în cazul legii de organizare a ministerului Cultelor, se poate observa tendința de a considera Biserica Greco-Catolică ca biserică românească, cu toate sensurile juridice ale acestei noțiuni stabilite de contestatarii din 1935 ai Concordatului (Vezi Nechita Runcan, *op. cit.*, p. 225, 280, 281, 288).

oarecare acalmie, imediat ce noua guvernare rezultată în urma alegerilor falsificate din noiembrie 1946 și-a intrat în drepturi, procesul de aservire a bisericilor s-a accelerat considerabil, mai ales că aici comuniștii erau în „întârziere” față de alte domenii: s-a intervenit mai activ pentru „democratizarea” BOR, iar încheierea tratatului de pace de la Paris în favoarea României în ceea ce privește Transilvania, a făcut inutil orice scrupul față de Vatican, deschizând atacul deschis împotriva Bisericii Romano și Greco-Catolice, 1948 reprezentând momentul definitivării și punerii în practică a unui plan deja schițat în anii precedenți¹⁹⁰.

STRATEGIES OF INFILTRATION AND ATTRACTION TO COLLABORATION OF THE RELIGIOUS CULTS DRAWN UP BY THE PRO-COMMUNIST AUTHORITIES FROM ROMANIA BETWEEN 1945-1947, WITH A SPECIAL GLANCE OVER THE CASE OF THE ROMANIAN ORTHODOX CHURCH

Following the fall of Marshall Antonescu's dictatorship, on August 23rd of 1944, the Romanian society sought to return to a democratic system of values. Unfortunately, as Romania's entrance in the area of influence of Soviet Union led, ultimately, to the instauration of an original type of democracy: "popular democracy". This historical process, which goes on until the end of 1947, meant that the communist forces constantly pressured the institutions of the state and diverse socio-professional structures in order to rally or subordinate them to their own interests. As of March 6th of 1945, when the pro-communist forces took control over the institutions of the state, the actions that prefaced the instauration of the totalitarian regime gained a new intensity.

Within this process, taking over the control on the religious cults constituted an important stake, considering the part played by the church in the life of the Romanian society. More than in other fields, the communists tried to avoid drastic measures as far as religion was concerned, for fear they should create uncontrollable reactions from the believers. The communist leaders used the aspirations and the contractions among the different cults in order to manipulate them, while officially, they presented themselves as people bringing the real religious freedom to Romania. So as everything may appear more convincing, between 1945-1947, a series of rights unimaginable for the period before 1944 were adopted, but they were quickly retired as the communist power consolidated.

The present study reconstitutes, in fact, the mechanisms which were put into action in order to reach the aims enumerated high up, as well as the interactions established among the different structures involved, parties, Parliament, Govern(especially the Ministry of Cults), the religious cults. We drew our attention especially on the Romanian Orthodox Church case, because, in the period we are talking about, this is the major stake, „the infiltration” and „its obedience” being essential for the success of the further pro-communist actions. The activity of

¹⁹⁰ Vezi planurile de desființare ale Bisericii Greco Catolice din 1948 (ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ Politică, dosar nr. 11/1948, f. 1-7) și conexiunile care pot fi făcute cu fapte petrecute în perioada 1945-1947.

other religious cults is invoked throughout the text as long as this thing is relevant for the way in which the political authorities between 1945-1947 prepared the ground for „the great attack“ from 1948 concerning cults and religious life.

Problema „Oculă”. Securitatea și francmasoneria în anii ‘80

Nicolae Ioniță

Îleșirea României din rândul coaliției puterilor Axei și întoarcerea armelor împotriva Germaniei a însemnat, între altele, și sfârșitul primei perioade de persecuții oficiale, întreprinse de autoritățile statului, împotriva francmasoneriei din România. La mai puțin de șapte ani de la intrarea „în adormire” a lojilor masonice și a Marii Loji Naționale din România (M.L.N.R.), condițiile care au impus adoptarea acestei măsuri de către conducerea masoneriei de atunci s-au schimbat radical, astfel încât a părut justificată inițierea a unor tratative cu noua conducere a României, în vederea primirii unei aprobări pentru „redeșteptarea” M.L.N.R. și a lojilor din componența acesteia.

Aprobarea dorită a fost obținută, în cele din urmă, în data de 2 septembrie 1944, ea venind din partea Biroului 2 al Marelui Stat Major al Armatei Române. Totodată, la intervenția unuia din membrii de seamă ai francmasoneriei române, Mircea Ciupercescu, Ministerul Afacerilor Interne restituie arhiva ridicată de Poliție și Siguranță în 1940 – 1944¹. Părea să fie o revenire la situația din perioada anterioară anului 1937, auspiciile fiind chiar mai bune, având în vedere faptul că foștii adversari declarați ai francmasoneriei române erau scoși, în continuare, în afara legii și dezavuați de toate forțele politice din țară.

Apăruse însă și un element nou, față de situația din perioada interbelică : impunerea Partidului Comunist ca forță politică importantă în România, care preia chiar puterea încă din 1945. Relațiile francmasoneriei române cu această nouă forță politică au fost, inițial, relativ bune. Potrivit celor relatate de masonii care se reactivaseră după 1944, membrii PCR de atunci ar fi primit dispoziții să se infiltreze în lojile masonice din țară, urmând să îndeplinească astfel rolul de informatori ai Partidului din interiorul acestor organizații². Nu se înregistrează însă atacuri explicite ale comuniștilor împotriva francmasonilor români, singurul neajuns al noii situații politice fiind, pentru moment, faptul că Marea Lojă a fost *inundată* de oameni fideli PCR, al căror scop părea a fi, în principal, acela de a comunica liderilor Partidului liste nominale cuprinzând membrii diferitelor loji existente în țară.

După 6 martie 1945, regimul comunist nu a dorit să interzică imediat funcționarea lojilor masonice, pe de o parte, pentru că aceasta ar fi putut deteriora în mod inutil relațiile cu statele occidentale, iar pe de altă parte, pentru că unii masoni s-ar fi putut dovedi utili regimului nou instalat. Hotărârea P.C.R. de a folosi în interesul său resursele francmasoneriei a avut două consecințe.

¹ Horia Nestorescu – Bălcești, *Enciclopedia ilustrată a francmasoneriei din România*, București, Editura Phobos, 2005, p. 292.

² ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 6, f. 45 – Notă din 19 aprilie 1984 privind o emisiune a postului radiofonic *Europa Liberă* cu tema *Francmasoneria românească din perioada imediat următoare celui de-al II-lea război mondial*.

În primul rând, s-a sprijinit crearea de noi loji masonice, sub tutela Marii Loji Naționale din România. A fost constituit un Comitet în cadrul M.L.N.R., patronat de generalul Pandele, flancat de doctorul Antoniu, profesorul Hulubei și ziaristul N.D. Cocea³, care avea rolul de a sprijini constituirea a cât mai multor loji și admiterea „cu mai multă bunăvoință a tuturor celor care băteau la porțile atelierelor”⁴. Pentru primirea noilor membri, s-a renunțat la anchetele prelungite, desfășurate de obicei înainte de acceptarea viitorilor masoni în cadrul lojilor, acum nemaiconținând „calitatea, ci cantitatea”⁵. Conducerea Marii Loji a acceptat acest compromis, cu speranța că membrii PCR, o dată deveniți masoni, ar fi putut constata că în cadrul lojilor „nu se petrecea nimic subversiv [...] se dorea doar perfecționarea omului și a societății”⁶. Urmarea acestui fapt a fost crearea a doi poli de influență în masoneria română: unul al vechilor loji și altul al celor nou create, mult mai numeroase și cu mai mulți membri⁷ și alegerea unei conduceri a Marii Loji Naționale pe placul regimului comunist.

Dar nici această situație nu a mulțumit Guvernul. S-a dorit controlarea totală a activității masonice din România și, în același timp, limitarea pătrunderii francmasonilor în anumite funcții de răspundere în stat. De aceea, s-a solicitat tuturor lojilor din țară, în mod oficial, să comunice autorităților, după fiecare reuniune, numele celor care prezidau ținuta, ordinea de zi, conținutul amănunțit al discuțiilor și sumele ce se adunau din cotizațiile membrilor⁸. Ulterior, în mai 1947, Ciprian Rațiu, un mason de tradiție veche, numit în funcția de secretar general al Ministerului Justiției, solicită tuturor magistraților să demisioneze din masonerie, întrucât activitatea lojilor „nu era pe placul noului regim”⁹.

Altă consecință a deciziei regimului comunist de a folosi resursele masoneriei în interesul propriu a fost utilizarea *solidarității universale masonice* pentru a facilita îmbunătățirea relațiilor sale diplomatice cu statele occidentale. De aceea, Ana Pauker, o dată ajunsă în fruntea Ministerului de Externe, a căutat să folosească „tovarăși de drum” din rândul francmasonilor, numindu-i în diverse posturi diplomatice, pentru a obține, din partea Occidentului, recunoașterea legitimității noului regim de la București. Un exemplu, în acest sens, îl constituie numirea lui Mihail Ralea în postul de ministru plenipotențiar al României în SUA. Misiunea diplomatică a lui Ralea s-a bucurat de un real succes, atribuit de mulți calității sale de mason¹⁰.

În anul 1948 situația s-a schimbat radical. După desființarea vechilor partide politice, înlăturarea monarhiei și naționalizarea industriei, regimul comunist nu mai avea nevoie de „tovarăși de drum” din rândul francmasonilor, care nu mai serveau scopurilor sale, așa că se încearcă lichidarea tuturor lojilor masonice din țară. O circulară a Ministerului de Interne, din 18

³ Horia Nestorescu – Bălcești, *op. cit.*, p. 294.

⁴ ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 6, f. 45.

⁵ H. Nestorescu – Bălcești, *op. cit.*, p. 294.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 6, f. 45.

⁹ H. Nestorescu – Bălcești, *op. cit.*, p. 294.

¹⁰ ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 6, f. 45.

iunie 1948, cere conducerii Marii Loji „închiderea provizorie a lojilor pentru a permite membrilor să-și îndeplinească obligațiile lor cetățenești în cadrul brigăzilor de muncă de folos obștesc”¹¹. Toate lojile mai vechi au intrat în adormire, N.D. Cocea desființează lojile procomuniste, iar sediile, bunurile lojilor și arhiva masoneriei sunt confiscate – cu excepția documentelor ascunse de unii francmasoni din țară, sau scoase peste hotare de cei emigrați¹². A urmat arestarea mai multor membri de seamă ai Marii Loji Naționale, în perioada 1949 – 1953, sub acuzația de „înalță trădare” sau „spionaj” în favoarea unor state „imperialiste”, intrând astfel în închisoare Constantin Bellu, frații Alexandru și Gheorghe Grigoriu, Mircea Ciupercescu și mulți alții, din rândul cărora mulți vor rămâne închiși pana la grațierea din 1964, iar alții (Paul Brățășanu, George Popovici, Gheorghe Grigoriu) vor deceda în penitenciar¹³. La toate acestea s-au adăugat supravegherea permanentă a foștilor francmasoni, care au fost mereu priviți de organele Securității drept spioni în slujba statelor capitaliste, dar și folosirea marilor personalități, care aderaseră anterior la francmasonerie, ocupând chiar funcții importante în cadrul acesteia – este cazul, de exemplu, lui Mihail Sadoveanu – în vederea îndeplinirii scopurilor propagandistice ale regimului comunist. În mod oarecum paradoxal, în România, francmasoneria a avut mai mult de suferit de pe urma regimului comunist decât din partea celui legionar – care era un adversar declarat al masoneriei – iar situația din țara noastră pare să fi fost singulară chiar și în rândul celorlalte state socialiste din Europa de Est: „România a fost prima țară intrată în sfera de influență sovietică [sic!] care, sub formă deghizată, a desființat Ordinul francmason, deși, înainte, ca și după desființare, [regimul comunist] s-a folosit de cei care au acceptat să-i fie colaboratori, atât peste hotare, cât și în țară. Printre ei figurau Sadoveanu, Ralea, Hulubei, Victor Eftimiu, profitori ai regimului, uitând că majoritatea fraților lor erau victimele unor procese absurde, mulți decedând în închisorile staliniste”¹⁴.

Este cert însă faptul că tratamentul aplicat francmasonilor de regimul comunist nu a diferit prea mult de cel folosit de acesta în cazul altor adversari sau „tovarăși de drum”: cei utili scopurilor regimului au fost atrași, prin diverse procedee, la colaborare, iar ceilalți au fost condamnați la închisoare sau puși sub urmărire până la sfârșitul vieții. Indiferent cât de mult au profitat de pe urma bunelor relații cu Partidul Comunist unii foști francmasoni, măsurile de represiune luate de regim la începutul anilor ’50 împotriva celorlalți s-au dovedit a avea un efect

¹¹ H. Nestorescu – Bălcești, *op. cit.*, p. 294.

¹² Marcel Schapira va relata într-un interviu ulterior modul în care a sustras din biroul Marelui Secretar al M.L.N.R., în iunie 1948, Registrul nominal al francmasonilor din România și alte documente importante, împreună cu Lazăr Gravian. Cert este faptul că multe astfel de documente au fost sustrate și nu au ajuns în mâinile Securității, fapt deplâns de conducerea acesteia mulți ani mai târziu – vezi *Interviu cu Prea Ilustrul și Prea Puternicul Frate Marcel Schapira* în Radu Comănescu, Dorin Băleanu, *Ilustrii Francmasoni ai României*, Editura Europa Unită, București, 2003, *apud* Radu Comănescu, Em. Dobrescu, *Franc-Masoneria. O nouă viziune asupra istoriei lumii civilizate*, vol. II (1961-1968), Editura Europa Unită, 2004, p. 317.

¹³ Vezi ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 178, vol. 1-33, *passim*. Constantin Bellu este cel mai important membru al fostei conduceri a M.L.N.R. care a beneficiat de grațierea din 1964.

¹⁴ Idem, Fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 6, f. 45.

pedagogic mult mai important: înspăimântarea tuturor francmasonilor rămași în libertate și întreruperea oricărei activități francmasonice în România până la sfârșitul regimului comunist – cu foarte puține excepții. Această lipsă a oricărei activități masonice în România în perioada comunistă este confirmată și de Marcel Schapira, Suveran Mare Comandor al Supremului Consiliu pentru România (în exil) în anii '80, și una din cele mai avizate persoane în ceea ce privește activitatea masonilor români în perioada ulterioară lui 1948: „Declar și afirm că nici un fel de activitate masonică nu a existat în România în perioada prigoanei. Pe de o parte, cei responsabili erau în închisoare, iar cei eliberați se temeau și de umbra lor. Iar pe de altă parte [...] știm că aceia dintre ei care au suferit foarte mult erau atât de înfricoșați încât nu luau contact nici între ei”¹⁵.

Cu toate acestea, vigilența organelor Securității a rămas mereu trează, continuându-se, cu unele întreruperi, supravegherea foștilor masoni din țară până la sfârșitul regimului comunist, asta pentru că a existat convingerea că aceștia „indiferent de vârstă și de starea sănătății, mențin contacte între ei și acționează pentru răspândirea ideilor masonice și recrutarea de noi membri”¹⁶.

Imaginea francmasoneriei reflectată de documentele Securității diferă sensibil în funcție de perioada avută în vedere¹⁷, schimbările produse în această privință reflectând fidel modificările apărute în ideologia oficială a regimului comunist din România.

Astfel, nu putem vorbi de o imagine unitară a francmasoneriei în rapoartele și documentarele întocmite de organele Securității din România, ci mai curând de două imagini distincte: una caracteristică anilor '50, influențată de ideologia „luptei de clasă” și alta, conturată mai ales pe parcursul anilor '80, ce datorează mult teoriilor atât de populare în perioada interbelică, ce descriau francmasoneria ca pe o „mișcare de luptă inventată de evrei pentru a cuceri lumea și a-și realiza vechiul lor vis de dominație universală”¹⁸. Desigur, nu există o delimitare atât de clară între cele două imagini, multe din teoriile vehiculate în anii '50 de Securitate, în această privință fiind utilizate și în anii '80, dar se poate sesiza, totuși, o diferență destul de clară între modul în care este abordată această problemă în cele două perioade mai sus menționate.

¹⁵ Interviu cu Prea Ilustrul și Prea Puternicul Frate Marcel Schapira, apud R. Comănescu, Em. Dobrescu, *op. cit.*, p. 328.

¹⁶ ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 1, f. 112 – *Raport privind stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri în problema „Oculă”, al șefului Direcției a III-a, Aurelian Mortoiu, din iulie 1987.*

¹⁷ Deși obiectul lucrării de față îl constituie relațiile dintre Securitate și francmasonerie în perioada anilor '80, consider că este relevantă prezentarea evoluției imaginii pe care Securitatea o avea asupra masoneriei de-a lungul întregii perioade comuniste din România. Am apreciat, de asemenea, ca fiind necesară alcătuirea unui scurt istoric al evenimentelor din perioada 1937 – 1953, pentru că acestea au influențat, în bună măsură, atitudinile părților implicate în această problemă până la sfârșitul regimului comunist.

¹⁸ Col. Gavrilă Vălean, lt. col. Nicolae Călugărița, *Francmasoneria – organizație anticomunistă și antistatală*, revista *Securitatea* – buletin intern, nr. 4 (68)/1984, p. 31, editată de Ministerul de Interne, Direcția Securității Statului – ACNSAS, fond Documentar Călărași, dosar nr. 2558, vol. 40.

O imagine caracteristică a masoneriei, privită prin prisma teoriilor marxist - leniniste ale „luptei de clasă” ne înfățișează un documentar – material de învățământ pentru cadrele Securității – redactat în ianuarie 1956 și numit *Lupta organelor Securității împotriva francmasoneriei*: „Francmasoneria este o organizație cu caracter internațional, care desfășoară o activitate ocultă (secretă), bazată pe o doctrină idealistă. Organizațiile francmasonice cuprind ca membri elemente recrutate din rândurile burgheziei celei mai reacționare, capitaliști cu rol de conducere în economia țării, persoane care dețin funcții importante în conducerea statului burghez. [...] În zilele noastre, francmasoneria este una din cele mai puternice arme ale imperialismului american, pusă în mod nemijlocit în slujba planurilor de dominație mondială ale ațăătorilor la un nou război mondial”¹⁹.

Fiind o „organizație de clasă a burgheziei”, scopul francmasoneriei era, din punctul de vedere al autorilor documentarului mai sus citat, „pe de o parte, de a apăra interesele burgheziei, iar pe de altă parte, de a asigura cele mai diabolice măsuri pentru oprimarea și exploatarea sângeroasă a claselor exploatate”²⁰. Se poate remarca însă influența ce se atribuie acestei organizații, considerate capabilă „să se suprapună guvernului, partidelor burgheze și tuturor celorlalte organizații și asociații, reușind să influențeze și să dirijeze întreaga activitate și atitudine a statului burghez respectiv”²¹. Influența acesteia s-ar fi datorat atât criteriilor de recrutare a membrilor săi, cât și caracterului internațional al organizației, ce nesocotea granițele naționale ale statelor și asculta numai de ordinele venite din partea centrului – adică organizația francmasonică din SUA „care le conduce și le finanțează, dictând totodată partidelor politice și guvernelor burgheze atitudinea ce trebuie s-o adopte în diferite situații”²².

Exagerările în privința puterii de care dispunea francmasoneria pe plan internațional ajung până la a susține că, în SUA, „nu poate fi ales președinte decât un mason de gradul 33”, iar în Franța ar fi fost francmasoni toți miniștrii din „ultimii 50 de ani [...] cu excepția, bineînțeles, a miniștrilor comuniști”²³. Se simte, așadar, și în acest caz influența teoriilor legionare din perioada interbelică, privind rolul conducător al iudeo-masoneriei în politica mondială, cu excepția faptului că nu este preluată și componenta antisemită a acestor teorii (și, cu atât mai puțin, cea anticomunistă). De altfel, autorii materialului amintesc, în treacăt, de aceste teorii care se refereau la masonerie ca la o „creație a evreilor și bolșevicilor”, dar numai pentru a demonstra strânsa legătură ce ar fi existat între masonerie și fascism și a incrimina, o dată mai mult, francmasoneria: „Dar printr-o astfel de propagandă, fasciștii și guvernanții de pe atunci nu urmăreau decât să pregătească terenul pentru agresiunea antisovietică și, în acest scop, ei aveau nevoie de anumite justificări, menite să mascheze intențiile lor criminale”²⁴.

¹⁹ Idem, fond Documentar București, dosar nr. 8795, f. 3 – *Lupta organelor Securității Statului împotriva francmasoneriei*, ianuarie 1956.

²⁰ *Ibidem*, f. 5.

²¹ *Ibidem*, f. 3.

²² *Ibidem*, f. 14.

²³ *Ibidem*, f. 5.

²⁴ *Ibidem*, f. 14.

În prezentarea ritualurilor și a organizării masoneriei, se pune accentul, mai ales, pe structurarea ierarhica a lojilor și pe centralismul ce ar fi caracterizat luarea deciziilor în cadrul organizației. Toate ritualurile de inițiere, sistemul de organizare al lojilor, colectele etc., nu ar avea alt scop decât să-i „sperie” pe „începători” și să „trezească la toți membrii organizației respectul bazat pe teamă față de francmasonerie, determinându-i să urmeze pe conducători fără nici un fel de împotrivire”. În final, masoneria ajunge să prezinte o asemănare frapantă cu o anumită filială a Cominternului din anii ilegalității: „În rândurile membrilor organizațiilor francmasonice domnește principiul disciplinei oarbe, inferiorii supunându-se întru totul hotărârilor și ordinelor primite de la francmasonii cu munci de răspundere. Francmasoneria merge până acolo încât încearcă să «lichideze» în cadrul ședințelor lojilor chiar certurile dintre diferiți francmasonici care fac parte din partide politice deosebite.[...] Însuși principiul de a nu recunoaște altă putere decât cea a francmasoneriei, dovedește disciplina și supunerea oarbă care se cere membrilor din această organizație. Cel care nu se supune disciplinei masonice și nu-și respectă testamentul moral, suportă pedepsele respective”²⁵.

Organizarea, scopurile și caracterul masoneriei, precum și originea socială a membrilor acesteia justificau, în concluzie, atenția pe care trebuia să i-o acorde organele Securității Statului: „În țara noastră, organizația francmasonică – prin membrii săi – a desfășurat și desfășoară o activitate cu caracter contrarevoluționar, încercând să se opună din răspunderi cuceririlor și realizărilor oamenilor muncii pe drumul construirii unei vieți libere și fericite. Pericolul pe care îl prezintă pentru securitatea statului nostru existența organizațiilor francmasonice și activitatea desfășurată de acestea este cu atât mai mare, cu cât, în activitatea lor criminală, francmasonii sunt sprijiniți, pe de o parte, de elementele exploatare doboreate de la putere, iar pe de altă parte, de către organizațiile francmasonice din statele imperialiste”²⁶.

Această imagine a francmasoneriei, conturată de documentele Securității din anii '50, este simplistă, tributară stereotipurilor ideologice ale momentului. Tot ce interesa conducerea Securității de atunci era să se pună la dispoziția organelor de represiune un instrument de lucru simplu, ușor de înțeles, care să justifice și, în același timp, să stimuleze zelul cadrelor din subordine în urmărirea activității foștilor francmasoni încă nearestați. În fond, ceea ce trebuia să se rețină pentru justificarea și impulsionarea represiunii era constatarea conform căreia, dintre foștii francmasoni, „nici unul nu proveneau [sic!] din rândurile muncitorilor, ceea ce dovedește cu și mai multă tărie caracterul strict de clasă al francmasoneriei – organizație de clasă a burgheziei”²⁷.

O schimbare evidentă în modul de abordare a acestei probleme se face simțită în anii '80. Deși se persistă în utilizarea unor șabloane ideologice cu ajutorul cărora era definită francmasoneria în perioada de început a regimului comunist, apar o serie de elemente noi, care indicau modificarea imaginii acesteia în rapoartele organelor de represiune. Aceasta se datorează, în principal, schimbărilor apărute la nivelul ideologiei oficiale a regimului, care

²⁵ *Ibidem*, f. 9.

²⁶ *Ibidem*, f. 4.

²⁷ *Ibidem*, f. 20.

abandonează treptat teoriile „luptei de clasă” și se orientează spre un tot mai pronunțat naționalism precum și concentrării atenției organelor Securității în special asupra organizațiilor francmasonice din exterior (mai ales asupra celor constituite de vechi masoni români emigrați după 1945) și mai puțin asupra celor din România unde, de fapt, nu mai activa nici o lojă masonică.

Cea mai importantă noutate în modul în care este definită francmasoneria o reprezintă importanța mult mai mare acordată influenței sioniste. Dacă în perioada anterioară nu se pomenea nimic de subordonarea masoneriei intereselor evreilor, după 1981 putem întâlni o adevărată abundență de afirmații de genul: „esența scopurilor francmasoneriei rezultă a fi promovarea intereselor sioniste”²⁸, având forme diferite, dar ilustrând aceeași idee, reluată obsesiv: scopul francmasoneriei este „creșterea influenței cercurilor evreiești pe plan mondial”²⁹.

Organele Securității nu se limitează însă, la a face astfel de afirmații fără acoperire, ci se documentează de la cele mai bune surse în această privință. Și ce sursă putea fi considerată mai potrivită decât celebrele *Protocoale ale Înțelepților Sionului*, prezentate într-un documentar intitulat *Francmasoneria – organizație anticomunistă și antistatală*, din anul 1984, drept un „document celebru – susținut de unii, contestat de alții [...] publicat la începutul secolului nostru [XX] în Rusia, discutat și aprobat la Congresul sionist de la Basel (1897), un adevărat plan de cucerire a întregii lumi”³⁰. Autorii documentarului, destinat informării cadrelor Securității asupra caracteristicilor francmasoneriei, nu au nici o rețineră în a utiliza un fals celebru, folosit copios anterior de toate mișcările politice antisemite din perioada interbelică, inclusiv de cea nazistă, în Germania, și de cea legionară, în România, căruia îi conferă și o aparență de autenticitate și din care citează pentru a-și susține propriile teorii: „Francmasoneria exterioară nu servește decât să acopere planurile noastre [...] Așteptând venirea noastră la putere, vom crea și înmulți lojile masonice în toate țările lumii, vom atrage în ele pe toți cei care sunt sau pot deveni agenții noștri. Aceste loji vor fi principalul nostru birou de informații și instrumentul cel mai influent al activității noastre [...]. Este natural ca noi, evreii, să conducem treburile francmasoneriei, pentru că noi știm încotro ne îndreptăm, [...] pe când creștinii nu cunosc nimic [...]. Nu vă închipuiți cum poți aduce pe cei mai inteligenți creștini la o naivitate înconștientă, cu condiția să-i faci să fie mulțumiți de ei înșiși”³¹.

Citatul de mai sus ilustrează destul de elocvent imaginea pe care și-o formaseră cadrele Securității în anii '80 asupra masoneriei, imagine a cărei idee centrală poate fi rezumată și astfel: „francmasoneria a fost și continuă să fie o organizație de inspirație evreiască”³². Asta nu însemna

²⁸ Idem, dosar nr. 8796, vol. 5, f. 163.

²⁹ Ibidem, vol. 4, f. 265.

³⁰ Col. Gavrilă Vălean, lt. col. Nicolae Călugărița, op. cit., p. 31.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem. Este interesant de remarcat faptul că nici autorii documentarului amintit mai sus, nici conducerea Securității sau ceilalți angajați ai acesteia nu pronunță, decât cu rare excepții, în mod răspicat asemenea idei, preferându-se citarea unor autori antisemiți din Occident sau a unor surse neprecizate, ale căror cuvinte sunt intercalate în text, iar autorii materialelor caută să păstreze, pe cât posibil, o atitudine neutră.

însă, nici pe departe, că ea nu putea fi, în același timp, și antisemită, amintindu-se, în acest sens, „legătura strânsă și conlucrarea existente mult timp, între vârfurile naziste, inclusiv Adolf Hitler, și unele organizații francmasonice germane”³³. Un alt exemplu în același sens îl constituia și Garda de Fier, care, potrivit autorilor documentarului amintit mai sus, „ar fi fost creată de francmasonerie, dar [...] a scăpat de sub controlul acesteia”³⁴.

Altă trăsătură distinctivă a francmasoneriei ar fi fost, în opinia Securității, caracterul supranațional al acesteia. În rapoartele diverselor Direcții se accentuează în repetate rânduri ideea conform căreia francmasoneria ar depăși „limitele naționale, existând clar interferențe la nivel supranațional”³⁵. Se contura astfel imaginea unei organizații malefice, care controla toate aspectele vieții politice și economice a tuturor statelor lumii: „Disponând de elita sectoarelor cheie, dispunând de o organizare în care disciplina și confidențialitatea sunt aplicate strict, având prestigiu în ambele sensuri, atât al avantajelor create membrilor săi, cât și al cumplitelor pedepse aplicate «trădătorilor», francmasoneria deturneză, spre interesele și scopurile sale, eforturile și acțiunile care sunt inițiate de state și guverne. Organizarea și personalul îi permit obținerea celor mai secrete informații sau documente, devierea tuturor acțiunilor îndreptate împotriva ei, astfel încât, acolo unde influența este considerabilă [...] organele politice și guvernamentale acționează, de fapt, potrivit «directivelor» pe care liderii francmasoneriei le trasează în lojile lor. Apoi, guvernele și parlamentele execută sarcinile încredințate de francmasoni”³⁶.

Această organizație se caracteriza și printr-o anumită centralizare, dar cadrele Securității au mari dificultăți în a stabili locația exactă a centrului lojilor francmasonice din lume. Dacă în anii '50 acest centru era plasat cu certitudine în SUA, masoneria fiind subordonată intereselor imperialismului american, acum, având în vedere faptul că importanța masoneriei crescuse în ochii Securității, acest centru este localizat fie în SUA, fie în Israel sau, într-o variantă mai democratică, se acceptă ideea că SUA, Franța și, într-o anumită măsură, Anglia, ar fi fost centre

Era și acesta un mod al organelor de Securitate de a se asigura pentru eventualitatea în care linia ideologică a Partidului s-ar fi modificat din nou.

³³ *Ibidem*, p. 32 - 33.

³⁴ *Ibidem*, p. 37. Și în acest caz autorii preferă să citeze o sursă anonimă, față de care păstrează o atitudine neutră. Pe de altă parte, însă, trebuie avut în vedere faptul că acest documentar avea rolul de a contribui la pregătirea cadrelor Securității angajate în combaterea acțiunilor francmasoneriei și, fiind publicat în buletinul cu circuit intern *Securitatea*, avea girul conducerii Securității. Deci, cele expuse mai sus reflectau poziția oficială a Securității în această problemă, chiar dacă, așa cum s-a văzut, nimeni nu voia să-și asume răspunderea pentru această poziție.

³⁵ ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 4, f. 75 - Documentar intitulat *Aspecte actuale ale activității desfășurate de organizația francmasonică. Modul cum a reacționat aparatul de contraspionaj pentru contracararea acțiunilor întreprinse de aceasta împotriva R.S. România din 24 noiembrie 1988*, elaborat de Direcția a III-a a Securității.

³⁶ *Ibidem*.

ale organizației³⁷. Această distribuie a centrelor de putere nu rămâne însă definitivă, diverse rapoarte mutându-le dintr-un punct în altul al globului.

Asupra obiectivului urmărit de francmasoneria mondială există însă un relativ consens în rândul organelor Securității, acest obiectiv fiind controlul exercitat asupra întregii lumi. Diferențe apar, între diverse rapoarte, mai ales la nivel de detalii. Astfel, unii autori se limitează la a afirma că „obiectivul suprem” al masoneriei ar fi crearea unei „republici universale, conduse de masoni, peste interesele popoarelor sau dominația și controlul mecanismului social, la nivel național și, în perspectivă, la nivel mondial, în interesul cercurilor politice, industriale, și financiare care o compun”³⁸. Alții preferă să încerce o sistematizare a țărilor francmasoneriei: „Obiectivele francmasoneriei internaționale au fost și sunt, în principiu, următoarele:

- Pe plan politic: în numele progresului, s-a urmărit distrugerea sentimentelor naționale, a patriotismului și ideii de patrie.

- Pe plan economic: s-a acționat pentru subordonarea națiunilor față de puterea capitalului internațional.

- Pe plan cultural: s-a promovat și se promovează excentrismul și extravaganta în artă, modernismul decadent în literatură, muzică, teatru, în cultură în general.

- Pe plan religios: s-a acționat pentru ruina și discreditarea creștinismului ca formă de religie. În acest sens, s-au promovat și sprijinit mișcările religioase protestante și neoprotestante, dizidența religioasă în general. Francmasoneria este quasi-unanim apreciată ca avangardă a sionismului mondial”³⁹.

Acestor obiective, care ar fi fost stabilite de cadrele Securității în baza „analizei” activității organizației pe plan mondial⁴⁰, li s-a adăugat și „lupta împotriva comunismului”, francmasoneria fiind „incompatibilă”, după unele aprecieri, cu „mișcarea comunistă și muncitorească”⁴¹. Se aduc drept argument, în acest sens, citate din lucrări publicate de autori, a căror apartenență la francmasonerie era bine cunoscută, în cadrul operelor acestora găsindu-se afirmații de genul:

„Comunismul este dușmanul fundamental al francmasoneriei [...] Nu există posibilitatea împăcării între comunism și francmasonerie”⁴².

³⁷ *Ibidem*, vol. I, f. 157, *Notă privind unele aspecte ale activității desfășurate împotriva statului român de cercuri francmasonice din străinătate* a U.M. 0544, din 21 august 1981. Dificultatea de a stabili locația centrului provine și din faptul că, acceptându-se teoria conform căreia francmasoneria ar fi o organizație supranaturală cu puteri virtual nelimitate, nu se mai putea accepta ideea subordonării ei intereselor unui stat anume.

³⁸ Col. Gavrilă Vălean, lt. col. Nicolae Călugărița, *op. cit.*, p. 33.

³⁹ *Idem*, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 5, f. 227 – „Scurt documentar privind francmasoneria”. Sublinierile apar în textul original.

⁴⁰ „Analiza” efectuată a constat, așa cum lesne se poate observa, în simpla preluare a tezelor vehiculate de vasta literatură anti-masonică din Occident, care a circulat și în România înainte de 1945 și au fost ulterior prezentate de ofițerii Securității drept rezultatul documentării proprii.

⁴¹ *Ibidem*, vol. 3, f. 171.

⁴² Col. Gavrilă Vălean, lt. col. Nicolae Călugărița, *op. cit.*, revista *Securitatea* – buletin intern, nr. 4 (68)/1984, p. 37.

O caracteristică a masoneriei, asupra căreia se insistă mult în documentele Securității, ar fi fost legătura acesteia cu serviciile de spionaj occidentale. Această legătură ținea chiar de natura acestei organizații, pentru că „în francmasonerie, obținerea de secrete apare ca o obligație ce decurge din statutul ei și din subordonarea oarbă față de ierarhia superioară”. Spionajul apare astfel ca o obligație a tuturor masonilor, fapt dovedit și de formulele rostite în unele ritualuri de inițiere: „Spionarea dușmanului e o virtute și principalul dușman al organizației este autoritatea oficială” sunt cuvinte folosite în cadrul ceremonialului avansării în gradul 6 masonic⁴³.

Existența unei legături a masoneriei cu serviciile de spionaj fiind un fapt astfel dovedit, cadrelor Securității le mai rămânea să stabilească dacă serviciile occidentale de spionaj erau cele care controlau lojile masonice sau, dimpotrivă, ele erau cele controlate de acestea. Nu era defel o problemă simplă, multă vreme existând păreri divergente în această privință.

Astfel, una din opiniile vehiculate în această problemă a fost cea conform căreia francmasoneria ar fi constituit „o permanentă sursă de informații pentru serviciile de spionaj străine, fiind, totodată, un mediu prielnic pentru recrutare de agenți”. Se aduc drept exemple în acest sens acțiunile întreprinse de lojile masonice din România în perioada postbelică: „După 23 August, francmasoneria a constituit o pepinieră de agenți pentru serviciile de spionaj străine. Zeci de francmasoni au fost recrutați de către aceste servicii, care, la rândul lor, au recrutat alți francmasoni, pentru a-și forma o agentură mai largă și a cuprinde obiective și sectoare cât mai multe, din care să culeagă informații”⁴⁴.

Așadar, conform unei opinii destul de răspândite în cadrul Securității, masonii ar fi doar un instrument al serviciilor de spionaj capitaliste. Această imagine nu a întrunit însă unanimitatea aprecierilor în rândul cadrelor angajate în problemă, mai ales în rândul celor care vedeau în francmasonerie o organizație capabilă să controleze toate aspectele vieții politice și economice internaționale. În consecință, ea este retușată de ofițerii Direcției a III-a a Securității, care vor descrie masoneria ca pe „o forță reală, capabilă să se folosească chiar și de unele servicii de informații și contrainformații, cum sunt cele din SUA, Israel, Franța, Italia, Anglia, pentru a-și impune oamenii de stat convenabili, pentru a-și asigura realizarea intereselor de dominație și control în viața politico-socială și economică, inclusiv în țările în curs de dezvoltare”⁴⁵.

Rezolvarea problemei vine din partea altui ofițer al Securității, care, imparțial, declară ambele variante corecte și încearcă o îmbinare a lor, folosind o formulă originală, prin care se arată că ar exista „o strânsă legătură între francmasonerie și serviciile de spionaj, de fapt o penetrare în ambele sensuri, datorită și împletirii intereselor generale”. De aici și până la stabilirea identității între francmasonerie și serviciile de spionaj nu mai era decât un pas, care este și făcut, de altfel, de autorul documentarului în cauză, care își argumentează supozițiile prin existența unor

⁴³ Idem, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 6, f. 186, *Francmasoneria – sinteză documentară*.

⁴⁴ Ibidem, vol. 4, f. 263-265, în *Unele aspecte ale activității ostile desfășurate de organizațiile francmasonice în Republica Socialistă România*, documentar.

⁴⁵ Ibidem, f. 73, *Aspecte actuale ale activității desfășurate de organizația francmasonică...*, documentar al Direcției a III-a din 24.11.1988.

procedee și metode comune, folosite în egală măsură de ambele tipuri de organizații, în opinia sa, acestea fiind:

- „punctarea, verificarea și inițierea noilor membri.
- organizarea secretă a structurilor interne.
- sistemul de legătură foarte bine pus la punct.
- însemnele, codificările și parolele folosite.
- folosirea variantelor de dezinformare și derutare ș.a.”⁴⁶.

În lipsa unor date concrete cu privire la organizarea și ideologia francmasoneriei, cadrelor Securității nu le rămâne altă soluție decât să recurgă la comparații cât mai plastice, care nu fac decât să arate confuzia care persista în rândul acestora în privința naturii organizației pe care o aveau în urmărire. Limita până la care puteau ajunge cu asemenea comparații nu era dictată decât de imaginația celor care tratau acest subiect, un exemplu în această privință fiind și „descoperirea” celor de la Inspectoratul Județean Timiș, a căror formulare a fost preluată ulterior și de alte cadre care lucrau în problema „Oculă”, la fel de bine „documentate”: „Masoneria, prin modul de organizare și acțiune, se aseamănă mult cu Mafia”⁴⁷.

În concluzie, la sfârșitul anilor '80, imaginea francmasoneriei din documentele Securității nu este mai precisă decât cea care se formase în perioada de început a regimului comunist. Ea reflectă schimbările prin care trecuse ideologia oficială a regimului, dar, în final, nu o mai putem califica nici ca un instrument util de lucru. Datorită surselor foarte eterogene folosite, de o calitate foarte diferită, această imagine se îndepărtează tot mai mult de realitate, nefăcând altceva decât să contribuie la sporirea confuziei în rândul cadrelor angajate în activități pe linia problemei „Oculă”, cărora le-au devenit foarte neclare, așa cum se va vedea, caracteristicile persoanelor și organizației ce trebuia să fie urmărite.

Modalitățile de acțiune ale francmasoneriei difereau în funcție de plasarea membrilor lojilor sale, în interiorul sau în afara granițelor țării.

Acțiuni ostile la adresa regimului comunist cu adevărat semnificative din partea masonilor din interiorul României nu s-ar fi consemnat decât în perioada de început a regimului comunist. Atunci, deși lojile componente ale Marii Loji Naționale Române au intrat „în adormire”, începând cu luna iunie a anului 1948, organele Securității au considerat că îndeplinirea, în fond, a unui ordin venit din partea Ministerului de Interne, nu era decât o stratagemă a francmasoneriei, menită să camufleze intențiile sale dușmănoase.

Punerea în adormire „nu a însemnat nici pe departe lichidarea francmasoneriei, ci dimpotrivă, ea a fost o acțiune cu caracter diversionist, scopul urmărit fiind să adoarmă vigilența anumitor organe de stat, să păstreze cadrele neatinse și să treacă activitatea masonică pe baze cât mai bine ascunse”⁴⁸.

⁴⁶ *Ibidem*, vol. 6, f. 18, *Francmasoneria – sinteză documentară*.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. 4, f. 85, Adresă a Inspectoratului Județean Timiș al Ministerului de Interne – Securitate, Serviciul 3, 13 aprilie 1989.

⁴⁸ *Idem*, dosar nr. 8795, f. 33-34 – *Lupta organelor Securității Statului împotriva francmasoneriei*, ian. 1956.

Principalele activități „dușmănoase” ale francmasonilor români din țară, consemnate din momentul intrării lor în vizorul organelor de Securitate, au constat în spionajul în favoarea serviciilor de spionaj „imperialiste”, sprijinirea partidelor politice din țară adverse PCR, precum și a mișcărilor de rezistență anticomunistă.

Mihail Noradunghian (considerat șeful unei rețele de spionaj care activa în slujba Secret Intelligence Service, decedat în 1951, înainte ca Securitatea să fi luat măsuri împotriva sa), Constantin Bellu, Paul Brătășanu, Alexandru și George Grigoriu, Mihail Arțăreanu, Nubar Bohceli, Mircea Ciupercescu etc., sunt acuzați de spionaj în favoarea Marii Britanii, SUA, Franței sau Italiei. Practic, întreaga conducere a francmasoneriei române de la începutul anilor '50 ar fi furnizat informații politice, militare, economice cu caracter secret unor diplomați occidentali acreditați la București, cu scopul de a submina regimul politic recent instaurat și de a facilita reînnoirea puterii burgheziei. În final, potrivit Securității, se crease o adevărată legătură instituțională între serviciile de informații străine și francmasoneria română, agenții secreți străini obținând informații cu ajutorul masonilor români prin participarea directă la lucrările anumitor loje masonice din România, recrutarea de agenți din rândul francmasonilor, informarea reciprocă între Supremul Consiliu din România și structurile omoloage din statele occidentale. Trădarea masonilor din România s-ar fi produs în urma instigării spionilor occidentali, care au apelat în acest scop la metode precum „întreținerea psihozei războiului” și la promisiuni făcute unor francmasoni români de a ocupa funcții în guvernul care s-ar fi format după îndepărtarea regimului comunist⁴⁹. Unii din cei acuzați de trădare atunci au făcut chiar mai mult decât să furnizeze informații spionilor străini, acesta fiind și cazul unui fost avocat, Nicolae Munteanu, „recrutat” de doi funcționari ai Ambasadei SUA din București: „Slugăria și decăderea morală a acestuia față de cei ce l-au recrutat a mers atât de departe, încât, la un moment dat, a început chiar să procure și femei de moravuri ușoare, pentru a oferi «distracții» celor doi preținși diplomați americani”⁵⁰.

O altă acuzație la adresa celor arestați și condamnați în perioada 1951-1953 a fost legată de sprijinirea materială și morală a fostelor partide politice „reacționare” și a mișcărilor de rezistență anticomunistă, fiind amintit ajutorul acordat Partidului Poporului, PSDI – Titel Petrescu – „coada de topor a burgheziei, care urmărea să înșele masele de oameni ai muncii”⁵¹ – și Mișcării Naționale de Rezistență: „Aproape nu a rămas grupare subversivă sau acțiune contrarevoluționară în care să nu fi apărut sprijinul francmason, manifestat fie prin procurarea de fonduri, alimente și armament, fie prin participarea directă a unor francmasoni în activitatea acestor grupări”⁵².

⁴⁹ *Ibidem*, f. 25.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, f. 30.

⁵² *Ibidem*, f. 32. Rolul lucrării de față nu este acela de a stabili cât de reale sunt acuzațiile aduse francmasonilor arestați în 1951, dar consider utilă citarea, acolo unde este posibil, și a opiniei celor acuzați sau a urmașilor acestora. Acest lucru este posibil în cazul lui Constantin Bellu – care a fost arestat pentru furnizarea de informații secrete economice și militare unui angajat al Ambasadei SUA din București, cunoscut sub numele de colonelul Anderson al cărui ginere, Panait Stănescu-Bellu, martor contemporan al

Ulterior arestării conducerii francmasoneriei române, cele mai importante acțiuni la care ar fi recurs membrii fostelor loji rămași în libertate au fost : întâlniri individuale sau în grupuri mici, între francmasoni, cu scopul de a discuta probleme masonice; întreruperea temporară a legăturilor unor francmasoni frunțași, cu scopul de a-i pune pe aceștia la adăpost de urmărirea organelor de Securitate sau de a le facilita păstrarea unor funcții deținute; păstrarea legăturilor cu francmasonii aflați în afara țării prin întreținerea corespondenței cu aceștia, în care „ponegresc regimul nostru democrat – popular”; primirea de pachete de la francmasonii din statele occidentale; sprijinirea altor organizații cu caracter contrarevoluționar și desfășurarea activității în cadrul acestora – de exemplu, în cadrul unor organizații antroposofice, comitete eparhiale, organizații ale minorităților naționale⁵³.

Acestea rămăneau ultimele forme de manifestare a activității francmasoneriei interne, grav afectate de represiunile dure din 1951-1953. Foștii masoni, rămași în libertate, vor fi menținuți sub continuă supraveghere, cel puțin până în 1975, iar cei care au mai apucat eliberarea din 1964 nu reiau nici ei vechile ritualuri, conștienți fiind de faptul că amnistia putea fi doar o măsură temporară. Se consemnează însă și o excepție de la această regulă generală – care constituie și un eșec de proporții al organelor Securității, însărcinate cu supravegherea foștilor masoni – și anume acțiunea lui Constantin Bellu, Suveran Mare Comandor al Supremului Consiliu pentru România, eliberat în 1964, care, în anul 1969, reușește să trimită în Franța, prin intermediul ginerelui său, Panait Stănescu-Bellu⁵⁴, parte din arhiva lojilor din România și o cerere, semnată de el și de alți nouă frați cu gradul masonic 33 din România, adresată Supremului Consiliu al Franței, prin care solicita reînnoirea sigiliului acordat Supremului Consiliu pentru România în anul 1923. Această acțiune a dus la renașterea, în exil, a Supremului Consiliu pentru România, a cărui conducere a fost deținută, până la moartea sa, în 1970, de Constantin Bellu, și la coagularea, în acest mod, a încă unui pol al opoziției față de regimul comunist din România, a cărui eficiență s-a arătat mai ales în perioada în care conducerea Consiliului a fost asigurată de Marcel Schapira⁵⁵.

evenimentelor, declara în cadrul unui interviu acordat după 1989: „El [Constantin Bellu] n-a recunoscut, dar eu știu că acestea erau într-adevăr activități ale lui, deoarece colonelul Anderson a venit la noi în casă. Eram și eu acolo. Toate discuțiile au avut loc în secret. Îl cunoscuse pe colonelul Anderson prin soția aceluia, care era româncă. Ea era prietenă cu soacra mea, care a fost o mare specialistă în ezoterism și făcea parte dintr-o lojă albă”. Această mărturie se referă însă doar la cazul lui Constantin Bellu și nu poate fi considerată un indiciu pentru situația celorlalți masoni arestați sub aceleași acuzații. Vezi *Interviu cu Prea Ilustrul Frate Panait Stănescu – Bellu*, apud Radu Comănescu, Emilian M. Dobrescu, *op. cit.*, p. 336.

⁵³ ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8795, f. 35-36.

⁵⁴ *Interviu cu Prea Ilustrul Frate Panait Stănescu – Bellu*, apud Radu Comănescu, Emilian M. Dobrescu, *op. cit.*, p. 331.

⁵⁵ ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 7, f.57-58. Cât de importantă a fost reînființarea Supremului Consiliu pentru România pentru organizarea francmasoneriei române din exterior și cât de mare a fost eșecul Securității române în a preveni organizarea acestei acțiuni, inițiate din interiorul României – dacă, într-adevăr, de un eșec este vorba și nu de o încercare de folosi în interesul regimului francmasonii din cadrul emigrației române pentru relațiile lor – reiese și din declarațiile ulterioare ale lui

Acțiunile ostile ale masonilor din exterior la adresa regimului politic din România se desfășurau, în opinia Securității, sub acoperirea unor instituții cu un „caracter supranational” precum Academia Internațională de Arte, Asociația Internațională a Criticilor de Artă, Institutul Internațional de Teatru⁵⁶ – din Franța sau prin intermediul unei rețele diversificate de cluburi – precum PEN – Club, Rotary – Club, în Franța, Opera – Club, în Belgia, Roma Club, în Italia ș.a.⁵⁷. Pe lângă aceste instituții de acoperire, francmasoneria acționa împotriva regimului politic din România și în mod oficial, în special prin intermediul Supremului Consiliu pentru România, aflat la Paris. Coordonarea acestor acțiuni s-ar fi realizat de către organizația evreiască B’Nai Brith și de Organizația Mondială pentru Asistență Masonică (O.M.P.A.M. – prescurtarea apare sub această formă în text), în spatele cărora s-ar fi aflat serviciile de informații ale Israelului sau ale S.U.A. (opiniile diverselor direcții ale Securității nu concordă în această privință)⁵⁸.

Ostilitatea francmasoneriei internaționale și a diverșilor săi interpuși față de regimul comunist din România ar fi reieșit și din declarațiile oficiale ale unor masoni de seamă, preluate apoi în rapoartele Securității, precum cea a pictorului Alberto Tujalor: „Principala direcție de acțiune a asociațiilor francmasonice trebuie să fie subminarea cu toate mijloacele ce le stau la dispoziție a regimurilor comuniste din țările socialiste”⁵⁹.

Dacă se încearcă o sistematizare a informațiilor prezentate de diversele compartimente ale Securității, mai ales de Centrul de Informații Externe (U.M. 0544), cu privire la acțiunile îndreptate împotriva regimului politic din România desfășurate de organizațiile francmasonice din străinătate, se constată faptul că acestea se pot încadra în câteva categorii, majoritatea lor vizând sectorul artă – cultură din România socialistă. Voi încerca, în continuare, să prezint aceste acțiuni, așa cum apar în cadrul rapoartelor Securității, grupându-le conform categoriilor menționate mai sus – în măsura în care pot fi încadrate astfel.

Marcel Schapira: „În momentul ajungerii în străinătate, noi aveam de multă vreme deja contacte și legăturile noastre de solidaritate cu toate lojile masonice. În România, masoneria nu mai există, templele noastre [...] fuseseră distruse și atunci ne-am regăsit oriunde în lume și ne-am considerat ca la noi acasă, pentru că așa este structurată legătura între masoni. Și masoneria română din exil a reușit să reconstituie un Consiliu Suprem, ceea ce este foarte important, pentru că a obținut astfel recunoașterea la același nivel cu Consiliile Supreme Masonice ale SUA, Franța, și ale altor țări. În felul acesta, putem mult mai ușor murmura în urechile unor francmasoni de vază din străinătate – miniștri, prim-miniștri, oameni de stat cu responsabilități – despre suferințele poporului român. Și facem acest lucru de 40 de ani, fără a fi implicați în doctrine politice și ideologii politice”. (Vezi *ibidem*, vol. 4, f. 23, Dialog între Neagu Djuvara și Marcel Schapira la Radio BBC, în cadrul emisiunii *Documentar* din 2 august 1988).

⁵⁶ *Ibidem*, vol. 6, f. 131 – *Documentar cuprinzând aspecte ale activității unor cercuri francmasonice în străinătate împotriva R.S. România*, redactat de U.M. 0544, din nov. 1981.

⁵⁷ *Ibidem*, vol. 1, f. 1 – *Raport cu propunerea de a se organiza activitatea informativ-operativă de securitate în problema francmasoneriei*, din 03.07.1984, semnat de Aron Bordea, șeful Direcției I a D.S.S. și de Alexie Ștefan, șeful Direcției a III-a.

⁵⁸ *Ibidem*, vol. 6, f. 146 – *Documentar cuprinzând aspecte ale activității unor cercuri francmasonice în străinătate împotriva R.S. România* al U.M. 0544, din nov. 1981.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 139.

Ca urmare, lojile masonice din statele occidentale erau acuzate de desfășurarea, în mod direct sau prin intermediul angajaților postului de radio „Europa Liberă” și a cercurilor „diversionist – teroriste, subordonate organizației Amnesty International”⁶⁰ și prin folosirea emigrației „reacționare” originare din România, a unei campanii de denigrare a „politicii partidului și statului nostru”, sub pretextul „așa-zisei apărări a drepturilor omului”⁶¹. În acest context, francmasoneria ar fi reușit „transformarea emigranților originari din România într-o masă de manevră pentru concretizarea unor acțiuni cu caracter ostil îndreptate împotriva statului român”⁶². Pe lângă organizarea unor „campanii de defăimare”, lojile masonice erau acuzate de organizarea scoaterii din România a unor persoane „așa-zis persecutate”, de crearea unor puncte de sprijin disidenților față de regimul comunist din România, de „documentarea” presei străine cu privire la lipsa de drepturi a populației din țară etc.⁶³.

Eșecul unor demersuri oficiale ale statului român în străinătate a fost legat tot de intervenția francmasoneriei internaționale. Un exemplu des citat în acest sens a fost împiedicarea autorităților din România de a reîntra în posesia bisericii ortodoxe române din Paris, în urma presiunilor efectuate asupra factorilor de decizie din statul francez de către unii conducători ai masonilor din Franța – fiind nominalizat Richard Depui, mare comandor al Marelui Orient din Franța⁶⁴. Cel mai implicați în astfel de acțiuni îndreptate împotriva intereselor statului român erau însă masonii originari din România, în special Marcel Schapira, care era, de altfel, unul din semnatarii unei scrisori – apel adresate Congresului Statelor Unite ale Americii, difuzate ulterior și de postul de radio „autointitulat” „Europa Liberă”, prin care se cerea să nu se acorde clauza națiunii celei mai favorizate României⁶⁵.

Francmasoneriei îi este atribuită și crearea, mai ales în rândul intelectualilor români, a ceea ce Securitatea numea o „atmosferă de neîncredere și chiar de opoziție împotriva politicii culturale a partidului și statului român, provocarea de acțiuni contestatate, crearea de așa-ziși dizidenți politici”⁶⁶. Vizați de aceste acțiuni ar fi fost scriitorii români, oamenii de teatru și cei din Uniunile de creație, din învățământ, cultură, presă și din sistemul de propagandă. Elementele contestatate atrase de francmasonerie erau sprijinite de aceasta prin acordarea de burse, invitații

⁶⁰ *Ibidem*, f. 139.

⁶¹ *Ibidem*, vol. 1, f. 158, *Notă privind unele aspecte ale activității desfășurate împotriva statului român de cercuri francmasonice din străinătate*, din 21 martie 1981, redactată de U.M. 0544.

⁶² *Ibidem*, vol. 6, f. 128, *Documentar ...* al U.M. 0544, din nov. 1981.

⁶³ *Ibidem*, vol. 1, f. 151, *Notă referitor la aspecte ale activității unor cercuri francmasonice din străinătate împotriva R.S. România*, din 30.10.1981, redactată de U.M. 0544.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 158.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 132, *Raport privind stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri în problema „Oculții”*, din august 1987.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 158, *Notă privind unele aspecte ale activității desfășurate împotriva statului român de cercuri francmasonice din străinătate*, din 21 martie 1981, redactată de U.M. 0544.

la conferințe, congrese, simpozioane, organizarea de expoziții și concerte, traducerea și editarea de lucrări, oferirea de posturi în învățământul superior și în unele organizații neguvernamentale⁶⁷.

Încurajarea dizidenței față de politica partidului în rândul oamenilor de cultură din România era completată de minimalizarea contribuției culturii și creației românești la patrimoniul culturii universale, precum și de „denigrarea marilor noastre valori [...] cu scopul de a le sustrage din patrimoniul culturii universale”. Pentru realizarea acestui obiectiv, francmasoneria ar fi condus campanii de denigrare a lui M. Eminescu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, I.L. Caragiale, etichetați drept „antisemiți, naționaliști”, precum și împotriva „mai multor scriitori, critici și publiciști contemporani patrioți, pe care îi etichetează ca fiind «de dreapta», «fasciști», «naționaliști» etc.”⁶⁸. Acțiunile masonilor în această privință ar fi fost concertate cu cele ale „cercurilor evreiești care dețin poziții cheie” în sistemul de propagandă, fiind amintit cazul rabinului Moses Rosen, care s-ar erija în apărător al evreilor din România și ar încerca să-i mobilizeze pe evrei și „chiar români care întrețin legături cu cercuri francmasonice pentru a lua poziție împotriva unei preținse psihoze antisemite care ar fi apărut în România”⁶⁹.

Masonii nu se limitau însă la discreditarea unor valori ale culturii române, ci recurgeau chiar la amenințarea și intimidarea directă a unor intelectuali români care se situau „pe poziția apărării naționale în domeniul preluării și valorificării moștenirii culturale și istorice a poporului nostru”. Ar fi primit asemenea amenințări Pompiliu Marcea, Zigu Ornea, Corneliu Vadim Tudor, Nicolae Georgescu, dintre care unii reclamaseră primirea unor scrisori și telefoane de amenințare și chiar a unor „obiecte cu simbolul răzbunării francmasonice”⁷⁰. Acestor acțiuni inițiate mai ales de francmasonii din afara țării li se adaugă cele ale unor cadre din cercetarea sau învățământul din România, care, având legături cu francmasoneria și cu angajații „Europei Libere”, „recurg la metoda calomnierii și discreditării unor cadre de valoare, loiale țării și lovesc în schimburile cultural – științifice promovate de statul român”⁷¹.

Aceste modalități de acțiune sunt atribuite francmasoneriei mai ales de angajații Centrului de Informații Externe, care, așa cum se poate observa, acordă o atenție specială problemelor sectorului cultural din țară. Deși în atribuțiile serviciului intrau, teoretic, mai ales probleme legate de spionajul extern, asta nu-i împiedică pe lucrătorii operativi din cadrul U.M. 0544 să se implice în disputele din lumea literară din țară și să descopere existența, în rândul scriitorilor români, a unei grupări formate în jurul lui George Macovescu (care ar fi fost poreclit, între scriitori, „Masonescu”), ce servea interesele francmasoneriei din exterior și conducea întreaga viață literară din țară conform acestor interese: „Întregul grup practică metoda clasică a francmasoneriei de „într-ajutorare frățească”, folosindu-se de pozițiile de decizie pe care le ocupă

⁶⁷ *Ibidem*, f. 159. Concluzia care se impunea de la sine era că toți cei care beneficiau de un asemenea sprijin sau primeau vreun premiu din străinătate deveneau suspecti de apartenență la francmasonerie.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*. Afirmările rabinului Moses Rosen erau total nefondate, așa cum se poate observa și din afirmațiile organelor Securității cu privire la francmasonerie citate mai sus.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Ibidem*.

la edituri, reviste, ziare, publicându-se reciproc, boicotând și excluzându-i pe scriitorii, criticii și publiciștii care nu le fac jocul, se situează pe poziții naționale și sprijină activ politica culturală a partidului și statului român. Unii dintre ei, ca Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Dana Dumitriu ș.a. încearcă să transmită această influență și asupra tineretului studios, în facultăți, licee, cercuri literare etc.[...]

Mai mult decât atât, și tinerilor scriitori li s-ar fi inoculat ideea că nu vor putea ajunge „mari” și nu se vor putea afirma în țară și în străinătate dacă nu se aliniază grupului amintit, cercurilor semite din țară și din străinătate («Europa Liberă», grupul de la Paris» etc.)

Este concludent pentru ideea concertării acțiunilor dușmănoase ale cercurilor francmasonice din exterior cu cele ale unor cercuri sioniste și faptul că «Europa Liberă» și «grupul de la Paris» sprijină cu insistență pe scriitorii, criticii, publiciștii și, în general pe oamenii de cultură și de artă cunoscuți cu poziție contestatară, turbulentă și de disidență politică, că în discuțiile cu francmasonii din exterior, unora dintre cetățenii români vizați a fi racolați li se spune deschis că, fără ajutor francmasonic și evreiesc, nu vor reuși să se realizeze în profesiile sau în arta lor, atât în țară, cât și în exterior”⁷².

Deci, conform agenților Centrului de Informații Externe, în anul 1981, în domeniul cultural din Republica Socialistă România dictau francmasonii din țară, sprijiniți de cei din exterior, iar cercurile sioniste, grupul de la Paris și cel de la „Europa Liberă” influențau în mod direct cariera tuturor scriitorilor din țară și își extindeau această influență, cu ajutorul acoliților lor și asupra „tineretului studios” român, pe când toți cei care sprijineau politica P.C.R. în cultură erau marginalizați, calomniați, discreditați, primeau telefoane de amenințare, iar unii mai primeau, pe deasupra, și „obiecte cu simbolul răzbunării francmasonice”. Toate acestea se petreceau în timp ce organele de Securitate nu puteau decât să asiste pasiv și să constate acapararea culturii din România de francmasonerie.

Nu era prima dată când Securitatea exagera influența francmasoneriei, dar modul în care era prezentată situația în rapoartele U.M. 0544 constituia și o acuzație voalată de incompetență adusă acelor compartimente ale Securității care se ocupau de supravegherea situației interne, fapt de natură să irite conducerea acestor unități. În consecință, Direcția I se grăbește să dezmință informațiile de mai sus, pe care le pune pe seama divergențelor apărute între scriitorii din România. Aceștia din urmă, potrivit raportului Direcției, s-ar fi constituit în două grupări adverse, care se acuzau reciproc de încălcarea politicii culturale a Partidului și își etichetau adversarii drept *naționaliști*, *adepti ai noii drepte* sau *sioniști*, *francmasoni* și *agenți ai „Europei Libere”*. Cu acest prilej, raportul mai preciza că în cadrul disputei dintre cele două grupări de scriitori, era „de subliniat virulența manifestărilor lui Eugen Barbu și Corneliu Vadim Tudor, care consideră că «masoneria manevrează din umbră» aproape în toate domeniile vieții social – economice și culturale din țară.

Cu prilejul discuției solicitate în luna martie a.c., Corneliu Vadim Tudor a relatat unui cadru de conducere al unității noastre că, deși a informat la diferite nivele despre activitatea

⁷² *Ibidem*.

«extremei dreapta din cultură, acum apelează și la armată», aceasta fiind, după opinia sa, singura instituție care ar putea să facă ordine în domeniul respectiv»⁷³.

Direcția I dezmințe sec, stabilind că „nu se confirmă” și alte informații furnizate de raportul Centrului de Informații Externe (între acestea și așa-zisa poreclă a lui George Macovescu), dar aceasta nu a influențat opinia conducerii Securității, care ia decizia de a reconsidera problema francmasoneriei, pe care o vedea acum drept un risc major pentru securitatea statului, de natură să perturbe buna funcționare a instituțiilor acestuia sau, cel mai probabil, vinovatul ideal pentru toate problemele care apăreau în România: „Există indicii că anumite fapte și fenomene negative care se manifestă în unele sectoare de activitate ar fi cauzate de acțiuni ale serviciilor de spionaj și ale cercurilor reacționare din Occident, în spatele cărora se află francmasoneria internațională”⁷⁴.

Recrutarea de noi adepți, din rândul cetățenilor români, a fost altă direcție de acțiune a francmasoneriei, care a atras atenția organelor de Securitate române. Recrutarea de membri ai lojilor masonice s-ar fi efectuat atât din rândul emigranților români din Occident, cât și din cel al românilor din interiorul granițelor țării. O parte din noii membri proveniți din rândul românilor din țară erau atrași să adere la diverse loji de către cetățenii străini aflați în România în vederea efectuării studiilor, care aduceau din țara natală diverse materiale de inițiere în francmasonerie, pe care le răspândeau în rândul studenților români sau le discutau împreună cu aceștia. Aceasta ar fi fost, potrivit datelor Securității, metoda principală de recrutare de noi membri pentru Ordinul Rosicrucienilor⁷⁵. O dată deveniți adepți ai Ordinului, cetățenii români astfel recrutați răspândeau ideile francmasonice în țară, în vederea racolării și a altor persoane, între cei vizați de acești adepți pentru recrutare aflându-se, la un moment dat, chiar și un ofițer de Securitate din Cluj Napoca, rămas neidentificat⁷⁶.

Interesul francmasoneriei se îndrepta, însă, mai ales, asupra tinerilor români care activau în domeniile artei și culturii, medicinei și justiției. Recrutarea de membri din rândul acestora se efectua fie indirect, prin intermediul foștilor masoni care se aflau încă în România, fie direct de către membrii lojilor masonice din exterior, care abordau persoanele vizate în momentul în care acestea călătoreau în diverse state din Occident⁷⁷.

Reluarea încercărilor de „redeșteptare” a lojilor francmasonice din România, desfășurate în special de membrii Supremului Consiliu pentru România, aflat la Paris, pare să fi fost unul din

⁷³ *Ibidem*, f. 177, *Raport al Direcției I din iulie 1981*, semnat de șeful Direcției, general maior Aron Bordea.

⁷⁴ *Ibidem*, vol. 5, f. 154, *Măsură privind reorganizarea muncii informativ – operative în rândul persoanelor suspecte de activitate francmasonică*, raport din martie 1983, semnat de adjunctul ministrului de Interne, general locotenent Nicolae Pleșiță și secretarul de stat la Ministerul de Interne, general locotenent Iulian Vlad.

⁷⁵ *Ibidem*, vol. 1, f. 67-68, *Notă din 02.10.1985*, semnată de șeful Direcției a III-a, general maior Aurelian Mortoiu.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 104, *Notă de analiză a dosarului de urmărire informativă „Michel” din 06 august 1985*, semnată de șeful Serviciului III Bihor, col. Aronescu Constantin.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 34, *Notă-raport privind stadiul măsurilor întreprinse în problema „Prevenirea acțiunilor organizației francmasonice” din 03 decembrie 1984*, redactată de Direcția a III-a a D.S.S.

principalii factori care au condus la reluarea urmăririi informative a vechilor francmasoni din țară. Au fost remarcate, în acest sens, acțiunile lui Marcel Schapira, care, „sub pretextul trimerii de ajutoare materiale vechilor francmasoni, vizează restabilirea legăturilor între aceștia, pe de o parte, iar pe de altă parte, între francmasoneria din țară și conducerea aflată în exterior”⁷⁸. Cum expedierea unor pachete conținând, potrivit datelor deținute de Securitate, medicamente ce nu puteau fi găsite în țară, constituia în sine o acțiune subversivă, concluzia firească trasă de organele Securității a fost că, astfel, se căuta crearea „unor grupuri organizate pe principiul francmasoneriei”, din care făceau parte foști francmasoni, precum Vasile Florescu, Alexandru Bilciurescu, Panait Stănescu – Bellu, descendenți ai acestora, care preluaseră „ideile și preocupările francmasonice ale părinților lor” și o serie de intelectuali, atrași de ideile masoneriei cu prilejul călătoriilor în Occident. Dacă la toate acestea se adaugă faptul că grupurile respective erau bănuite a fi în slujba serviciilor de spionaj occidentale, care ar fi „stabilit relații de conlucrare cu organizațiile francmasonice și acționează sub masca acestora pentru atragerea unor cetățeni români la activități informative”⁷⁹, devine evidentă suspiciunea cu care au fost privite toate acțiunile desfășurate de foștii masoni din România și de urmașii acestora.

Acest tablou poate fi completat cu diferitele informații obținute de Securitate de la surse din exterior, care afirmau că „francmasoneria are frați introduși în conducerea de partid și de stat, inclusiv în conducerea ministerelor”⁸⁰ pentru a înțelege interesul pe care îl arăta conducerea organelor de represiune românești pentru problemă. În contextul scandalului izbucnit în Italia, în 1981, legat de activitatea lojei „Propaganda Due”, au început să circule zvonuri privind existența în România a unor membri ai acestei loji, un ofițer al serviciului de informații italian afirmând chiar că „ar fi în posesia unei liste de 28 cetățeni români cu funcții de conducere, care fac parte din această lojă” între aceste nume fiind menționat, la un moment dat, cel al Ghizelei Vass⁸¹. Astfel

⁷⁸ *Ibidem*, f. 124, *Raport privind stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri în problema „Oculă”* din 14 august 1987.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 67, *Notă* din 2 octombrie 1985, semnată de șeful Direcției a III-a, general maior Aurelian Mortoiu. Nu toate aceste bănuiele ale Securității erau neîntemeiate, după cum va recunoaște și Marcel Schapira, într-un interviu ulterior, în care acesta vorbea și de datoria avută față de țara care îi acordase azil. Există, totodată, și relatări destul de convingătoare ale Securității despre abordarea, în străinătate, a unor foști francmasoni de către agenți ai unor servicii de spionaj occidentale. Vezi, în acest sens, *ibidem*, vol. 16, f. 235–238, *Raport privind rezultatele îndeplinirii sarcinilor încredințate informatorului „Jianu” cu prilejul deplasării în Franța*, din 15 aprilie 1989, al Securității Municipiului București.

⁸⁰ *Ibidem*, vol. 5, f. 154, *Măsuri privind reorganizarea muncii informativ – operative ...*, din martie 1983.

⁸¹ *Ibidem*, f. 209, *Notă* a Direcției a III-a din oct. 1982. Este cu totul remarcabilă vigilența ofițerilor de informații italieni, care, după ce ani de zile nu dăduseră semne că ar cunoaște cine sunt membrii italieni ai Lojii „P2” – din care, se pare, făcea parte inclusiv șeful serviciilor secrete italiene – acum descopereau, brusc, și membri ai acesteia din România. De altfel, informații de același gen sunt oferite Securității și de Leonte Răutu, prin intermediul lui Matei Oroveanu, o rudă prin alianță a fostului demnitar comunist. Astfel, conform lui Oroveanu, L. Răutu ar fi spus că „francmasonii de azi din România sunt mari personalități, ar fi acceptați ca atare de conducerea de partid și de stat, dar sunt sever controlați”. Conform aceleiași surse, în 1962 s-ar fi încheiat un pact între Gh. Gheorghiu – Dej și francmasoneria internațională, un adevărat

de informații, preluate ca atare de conducerea Securității, nu făceau decât să servească drept argument pentru începerea urmăririi informative a tuturor persoanelor bănuite a avea vreo legătură cu ideile francmasonice.

Activitatea de represiune împotriva francmasoneriei a organelor Siguranței și, ulterior, ale Securității, nu a fost declanșată imediat după preluarea puterii de către partidul comunist. Justificarea oficială, dată ulterior de Securitate, a acestei aparente indifferențe față de acțiunile francmasoneriei este legată de revenirea, după 1944, în funcția de Inspector General la Siguranță a lui Romulus Voinescu, el însuși francmason, care nu putea lua măsuri împotriva *fraților săi* și care, în momentul îndepărtării sale din funcție, ar fi „sustras din arhiva Siguranței toate dosarele și documentele privitoare la problema francmasoneriei”⁸². Materialul documentar sustras de acesta a fost redescoperit de organele Securității abia în 1951-1952, când începuseră deja arestările masive în rândul masonilor. Consecința acestei situații a fost că nu s-au luat nici un fel de măsuri împotriva francmasoneriei mai mulți ani după 1945, situația rămânând neschimbată chiar și după arestarea membrilor organizației contrarevoluționare Mișcarea Națională de Rezistență, când s-a descoperit implicarea unor vechi masoni în susținerea acestei mișcări⁸³.

Situația nu a cunoscut o schimbare semnificativă, din acest punct de vedere, nici după înființarea, în 1948, a Securității Poporului. Aceasta s-ar fi datorat faptului că organele Securității au preluat această problemă fără a dispune de nici un Informator – sau, cel puțin, aceasta era justificarea oficială în 1956. La aceste lipsuri moștenite de la structurile fostei Siguranțe, se adăuga atitudinea noilor cadre ale instituției, care ar fi abordat problema cu superficialitate, lăsându-se influențați de „concepția greșită, moștenită de la Siguranță, potrivit căreia masonii – oameni în vârstă și neserioși prin ritualul lor absurd – ar fi încetat singuri orice activitate”⁸⁴.

Totul s-a schimbat începând cu anul 1949, când a fost reținut „grupul” Stănculescu – Tomescu și cu arestarea, în 1951-1953, a întregii conduceri a francmasoneriei române, în frunte cu Constantin Bellu. Cu această ocazie a fost confiscată și o parte a arhivei lojilor din România și s-a reușit înspăimântarea tuturor francmasonilor din țară rămași încă în libertate într-o măsură suficientă încât să nu mai reia activitățile masonice. Cu toate acestea, aflându-se, din unele

„armistițiu politic” pentru „repunerea în drepturi a francmasonilor din țară” în urma căruia s-ar fi asigurat condiții pentru ca „francmasoneria din țară să ia legătura cu francmasoneria din exterior, iar pe plan intern ei să fie reconsiderați și valorificați în diferite funcții de partid și de stat”. Vezi *ibidem*, vol. 1, f. 155, Notă a U.M. 0544 din 2 septembrie 1981.

⁸² Idem, dosar nr. 8795, f. 33, *Lupta organelor Securității statului împotriva francmasoneriei*, ian. 1956.

⁸³ Idem, dosar nr. 8796, vol. 4, f. 262, *Unele aspecte ale activității ostile desfășurate de organizațiile francmasonice în Republica Socialistă România*, documentar.

⁸⁴ Idem, dosar nr. 8795, f. 33-34, *Lupta organelor...*, ian. 1956. Această convingere a rămas înrădăcinată în rândul cadrelor Securității, aparent în ciuda tuturor eforturilor depuse de conducătorii acestora de a o modifica. Și în materialul mai sus citat se sublinia că lucrătorii operativi trebuie să combată „concepțiile dușmănoase” ale unor informatori care credeau că masonii nu ar fi decât „niște persoane neserioase, pătrunse de misticism, ale căror manifestări nu prezintă pentru statul nostru nici un pericol” - vezi *ibidem*, f. 41.

surse, că unii din masonii rămași liberi din București și din provincie mai aveau încă „întâlniri ocazionale sau de prietenie, în cursul cărora discută și comentează evenimente politice interne și internaționale, în favoarea țărilor capitaliste”, Direcția a III-a a Securității (Informații interne) hotărăște, la 1 octombrie 1956, deschiderea unui dosar de evidență în problema francmasoneriei, „pentru luarea în evidență a elementelor francmasonice mai principale [sic!] și a fi luate informativ în vederea stabilirii activității ce eventual o desfășoară”⁸⁵.

Dosarul de evidență în problemă a fost menținut deschis până în anul 1975, deși este mutat ulterior de la Direcția a III-a (din 1967 – Direcția I) la Securitatea Municipiului București. În perioada 1960-1975, în urma activității organelor de Securitate în această problemă, au fost identificați și verificați peste 500 foști francmasoni, obținându-se și informații privind „unele încercări din exterior de reluare a activității francmasonilor în R.S. România, existența unor grupări restrânse de asemenea elemente și preocupări izolate de a se restabili legături cu cercuri ale emigrației reacționare din Occident și de a organiza ajutorul francmasonic în România”⁸⁶.

Cu toate acestea, interesul Securității pentru această problemă continuă să se mențină scăzut, motiv pentru care, în 1975, căpitanul Petre Ionescu, din cadrul Securității Municipiului București, propune – și i se aprobă – închiderea dosarului de problemă privind elementele dușmănoase din rândul fostei francmasonerie române, aducând următoarele argumente: „Analizând situația operativă din problemă, se constată că majoritatea elementelor au decedat, iar cele rămase în viață, datorită vârstei înaintate, nu mai prezintă pericol potențial.

În prezent, în evidențele noastre, se află un număr de 3 elemente din această categorie, fiind și fost condamnate pentru infracțiuni contra securității statului, urmărirea lor continuându-se în cadrul problemei 891 – foști condamnați fără nuanță politică.

Menționăm, de asemenea, că nici în cadrul Direcției I nu există un asemenea dosar de problemă”⁸⁷.

În momentul închiderii dosarului de problemă, în evidențele Securității figurau 738 francmasoni, dintre care 453 erau „foști exploataatori”, liber profesioniști și negustori, 163 – ingineri și tehnicieni, 30 – cadre de conducere din aparatul de stat, 37 – ofițeri activi, 15 – magistrați, 5 – înalți demnitari și 35 – membri ai P.C.R.⁸⁸.

Cu toate că s-a efectuat cu aprobarea conducerii Securității, închiderea dosarului de problemă în 1975 a fost îndelung criticată ulterior, când s-a hotărât redeschiderea sa sub numele de cod „Oculă”: „Datorită desființării acestei probleme de muncă, în acest domeniu nu s-au mai întreprins măsuri organizate de cunoaștere și prevenire și, drept consecință, nu se cunoaște situația prezentă a foștilor francmasoni din țară și din străinătate, în special a celor care au fost

⁸⁵ Idem, dosar nr. 8796, vol. 2, f. 207, *Hotărâre pentru deschiderea dosarului de evidență în problema francmasonică*, din 1 oct. 1956, semnată de lt. Oprea M.

⁸⁶ *Ibidem*, vol. 5, f. 153, *Măsuri privind reorganizarea muncii informativ – operative în rândul persoanelor suspecte de activitate francmasonică*, raport din martie 1983, semnat de general locotenent Nicolae Pleșiță, adjunct al ministrului de Interne și general locotenent Iulian Vlad, secretar de stat la același minister.

⁸⁷ *Ibidem*, vol. 2, f. 205, *Hotărâre* din 13 febr. 1975.

⁸⁸ *Ibidem*, vol. 1, f. 176, *Raport* al Direcției I din 1981, semnat de șeful Direcției, general maior Aron Bordea.

condamnați pentru activitate ostilă, precum și a descendenților acestora [...] și nu a existat o preocupare temeinică pentru depistarea emisarilor francmasoneriei și a canalelor de legătură [...]. Ca urmare, aparatul de securitate, nefiind instruit și orientat cu privire la această problemă, nu cunoaște formele și metodele specifice ale acțiunilor ostile desfășurate de francmasonerie și [...] nu este în măsură să sesizeze particularitățile activității de nuanță masonică a elementelor din baza de lucru suspecte sau să identifice persoanele racolate de organizație”⁸⁹.

Începând cu anul 1981, francmasoneria redevine brusc o problemă de mare importanță pe agenda Securității. Motivațiile acestei bruște schimbări de atitudine se refereau mai ales la activitatea francmasoneriei din exterior. Se citează, în acest sens, acțiunile Supremului Consiliu pentru România, care denigra regimul politic din România și făcea apel la „redeșteptarea lojilor francmasonice românești”, vizitele în România ale unor masoni din străinătate, suspectați a fi în slujba unor servicii de spionaj occidentale, dintre care unii ar fi proferat diferite amenințări la adresa autorităților române – precum cea de a se folosi de relațiile lor masonice pentru a distruge turismul românesc – menținerea legăturilor unor vechi membri ai lojilor din țară – de exemplu: Panait Stănescu – Bellu, Vasile Florescu, Alexandru Bilciurescu – cu Marcel Schapira, aflat la Paris, intrarea în contact a unor intelectuali români cu francmasoni din străinătate cu ocazia călătoriilor efectuate de aceștia în Occident etc.⁹⁰ Toate acestea nu par, însă, justificări suficiente de credibile ale interesului acordat francmasoneriei din anul 1981. Supremul Consiliu pentru România se înființase încă din 1969, legături ale intelectualilor români cu persoane bătute de apartenență la francmasonerie din Occident erau semnalate de multă vreme, după cum vizitele unor masoni străini în România se produsese și anterior. Cel mai probabil, toate acestea nu reprezintă decât justificări ulterioare ale unei hotărâri luate din cu totul alte motive. În ceea ce privește adevăratul motiv al reconsiderării problemei francmasoneriei, documentele nu oferă date suplimentare, dar este de remarcat coincidența acestei schimbări de atitudine a conducerii Securității cu scandalul lojii masonice italiene „Propaganda Due”, care a izbucnit în 1981, afectând întreaga clasă politică din Italia și care a beneficiat de atenția mass-media din întreaga lume. În rapoartele Securității apar referiri la acest scandal, extrase din presa italiană, reproduceri ale declarațiilor unor oficiali italieni – precum cele ale lui Aldo Bozi, președintele Partidului Liberal Italian, membru al Comisiei de anchetă a Parlamentului italian în cazul lojii „P2”, care afirma că, în România, s-ar găsi membri ai lojii amintite⁹¹. Este de remarcat, de asemenea, faptul că prima unitate care arată un interes deosebit francmasoneriei după închiderea dosarului de problemă în 1975 este Centrul de Informații Externe (U.M. 0544), care preia multe din informațiile presei occidentale referitoare la masonerie și caută să prezinte practicile lojii „P2” ca fiind generalizate în cadrul francmasoneriei. Toate acestea nu reprezintă, însă, decât o ipoteză, care nu este

⁸⁹ *Ibidem*, f. 2-3, *Raport cu propunerea de a se organiza activitatea informativ-operativă de securitate în problema francmasoneriei*, din 03 iulie 1984, semnat de șeful Direcției I, general maior Aron Bordea și de șeful Direcției a III-a, general maior Alexie Ștefan.

⁹⁰ *Ibidem*, f. 31-33.

⁹¹ *Ibidem*, vol. 5, f. 154, *Măsuri privind reorganizarea muncii informativ – operative în rândul persoanelor suspecte de activitate francmasonică*, din martie 1983.

confirmată și nici infirmată de documentele studiate. Oricum, pentru conducerea Securității, mai important decât să arate că își stabilea propria agendă în funcție de speculațiile presei occidentale, era faptul că astfel redescoperea un vechi „dușman”, în seama căruia putea pune unele acțiuni îndreptate împotriva regimului pe care îl apăra ba chiar, cu puțin efort, toate neajunsurile care apăreau în diverse sectoare de activitate din România.

Redeschiderea dosarului de problemă privind francmasoneria nu s-a produs, însă, din 1981. Aceasta s-a datorat, cel mai probabil, disputelor dintre diferitele unități ale Securității cu privire la compartimentul care ar fi trebuit să se ocupe de problema în cauză. La început, problema a căzut în sarcina U.M. 0544, dar, ulterior, ea a revenit compartimentelor care se ocupau de problemele interne (în special celor de informații interne și contraspionaj), Direcția I (Informații interne) propunând, în 1982, deschiderea dosarului de problemă „Persoane care desfășoară activitate francmasonică” sub îndrumarea angajaților săi⁹². Câștig de cauză, în această privință, va avea însă Direcția a III-a (Contraspionaj), care va aduce drept argument pentru această soluție, între altele, faptul că francmasoneria ar fi „o organizație cu caracter internațional, structurată pe principii și reguli de conspirativitate severe, similare activității serviciilor de spionaj”⁹³. Inițial, în martie 1983, dosarul de problemă a fost deschis doar la Direcția a III-a și la compartimentele corespondente din cadrul inspectoratelor județene Timiș, Iași, Cluj, Brașov, Dolj și la Securitatea Municipiului București, urmând ca, în funcție de rezultatul măsurilor întreprinse, să se deschidă și la alte inspectorate din țară⁹⁴. Abia în iulie 1984 s-a hotărât deschiderea dosarului la toate inspectoratele județene ale Securității din țară. Coordonarea activității pe țară era asigurată de Serviciul 7 din cadrul Direcției a III-a, laolaltă cu celelalte probleme date în sarcina serviciului respectiv – radioamatori, filateliști etc. Dosarul de problemă avea numărul 1780 – (denumit „Prevenirea acțiunilor organizației francmasonice”) - cu numele de cod „Oculă”, iar de coordonarea acțiunilor din cadrul acestuia răspundeau nemijlocit căpitanul Odroiu Dumitru și colonelul Ștefănescu Gh⁹⁵.

După stabilirea sediului problemei, s-a procedat la împărțirea sarcinilor fiecărei unități implicate în această activitate. Astfel, Direcția I avea prevăzute următoarele obiective: identifică și ia în lucru persoanele din sfera de preocupare care întrețin legături cu organizații sau elemente ostile din străinătate, urmărindu-se și eventuale acțiuni de nuanță francmasonică; stabilește creatorii de literatură și artă care sunt preocupați să introducă în lucrările lor simboluri francmasonice, previne publicarea unor asemenea opere și clarifică apartenența acestora la francmasonerie; analizează corelația posibilă dintre unele fapte sau fenomene negative din

⁹² *Ibidem*, f. 165 – 166, Notă din nov. 1982. Numele de cod al dosarului de problemă astfel deschis urma să fie „Simbolul”.

⁹³ *Ibidem*, f. 163, *Argumente pentru sediul problemei la Direcția a III-a*.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 158, *Program de măsuri* din martie 1983.

⁹⁵ *Ibidem*, vol. 1, f. 25. Asta nu însemna, însă, că problema direcției care trebuia să coordoneze acțiunile întreprinse în acest dosar a fost rezolvată definitiv. O dovadă în acest sens o constituie și faptul că, în septembrie 1985, generalul Iulian Vlad întreba: *„Direcția a III-a cum s-a impus ca unitate centrală cu sediul de problemă?”* – vezi *ibidem*, f. 70, Notă din 16 sept. 1985 a generalului Iulian Vlad.

anumite sectoare din artă, cultură, știință ș.a. și acțiuni ale cercurilor francmasonice internaționale; conlucrează cu organele centrale de presă în vederea publicării unor materiale demascatoare la adresa francmasoneriei; centralizează, analizează și sintetizează, la nivelul profilului de informații interne, informațiile obținute din lucrarea cazurilor suspecte pe această linie⁹⁶. Direcția a III-a avea, în schimb, mai mult atribuții de coordonare a activității din domeniu a altor compartimente, ea urmând să prezinte trimestrial rapoarte în care analiza eficiența muncii depuse de organele Securității în această problemă⁹⁷. Centrului de Informații Externe îi reveneau sarcini specifice, care se refereau la „penetrarea în mediile francmasonilor români aflați în străinătate”, în vederea identificării celor care acționau împotriva României, cunoașterii și neutralizării activității lor, comunicarea celorlalte unități ale Securității a numelui instituțiilor din străinătate folosite drept acoperire de francmasoneria internațională, precum și a identității francmasonilor ostili regimului și „lucrarea informativă” a acestora din urmă, mai ales a celor din Franța, Anglia, S.U.A., Israel și Italia⁹⁸. Sarcinile comune tuturor unităților Securității în problema „Oculă” erau: „lucrarea în mod calificat a persoanelor din țară suspectate de desfășurarea unei activități francmasonice sau de întreținerea de legături cu organizațiile francmasonice din străinătate, pentru prevenirea și neutralizarea oricărei forme de activitate ostilă pe această linie”; intensificarea supravegherii cetățenilor străini care veneau în România, suspecti a fi emisari sau că ar avea preocupări „de nuanță francmasonică”; controlarea informativă a cetățenilor străini aflați la studiu în România, în vederea depistării eventualilor masoni existenți în rândul acestora; identificarea și urmărirea informativă a persoanelor cu preocupări pe linia teosofiei, esoterismului, astrologiei și a altor „tendințe filosofice oculte”; selecționarea surselor *cu posibilități* pe lângă elementele suspectate de activitate francmasonică, completarea rețelei informative cu noi surse utile și reevaluarea foștilor informatori, în vederea selecționării celor care puteau fi utilizați în continuare; asigurarea unei instruirii adecvate a cadrelor și a informatorilor implicați în problemă⁹⁹. Pentru îndeplinirea acestor sarcini, fiecare unitate centrală sau locală a Securității trebuia să desemneze câte 1-2 ofițeri care răspundeau, după caz, în exclusivitate sau pe lângă alte sarcini, de problema „Oculă”.

Deci, pentru a sintetiza, cele mai importante sarcini ale organelor Securității implicate în activitățile desfășurate pe linia problemei „Oculă” constau în documentarea în privința activității francmasoneriei din țară și din exterior, urmărirea informativă a persoanelor bănuite de legături cu organizațiile francmasonice și crearea unei rețele informative specializate în această problemă.

Documentarea în problema francmasoneriei urmărea, teoretic, îndeplinirea a două obiective: însușirea, de către cadrele Securității angajate în activități pe linia problemei „Oculă”, a noțiunilor de bază referitoare la doctrina, ritualurile și organizarea lojilor francmasonice, precum și

⁹⁶ *Ibidem*, vol. 5, f. 159, *Program de măsuri*, martie 1983.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 160.

⁹⁸ *Ibidem*, vol. 1, f. 56-57, *Program de măsuri pentru cunoașterea și contracararea acțiunilor ostile țării noastre preconizate de francmasonerie*.

⁹⁹ *Ibidem*, vol. 5, f. 157, *Program de măsuri*, martie 1983.

justificarea deschiderii de către Securitate a unui dosar în această problemă prin pericolul pe care l-ar fi prezentat francmasoneria pentru siguranța regimului politic din România. Așa cum s-a putut vedea din cele prezentate mai sus, documentarele alcătuite de Securitate privind problema francmasoneriei par să pună foarte mult accentul pe îndeplinirea celui de-al doilea obiectiv al documentării, prin ample prezentări a celor mai variate teorii asupra pericolului pe care l-ar fi reprezentat organizațiile francmasonice pentru siguranța statului român. Situația se prezintă cu totul altfel în privința documentării asupra doctrinei, ritualurilor și organizării lojilor masonice.

Astfel, conform unor criterii pe care le stabilea chiar Securitatea în această privință, încă din 1956, atingerea acestui obiectiv al documentării presupunea cunoașterea „amănunțită și temeinică” de către lucrătorii operativi ai Securității a sistemului organizatoric, a ritualului și a „tuturor dogmelor de funcționare a organizațiilor francmasonice”. Cadrele ce se ocupau de această problemă trebuia să aibă cunoștințe temeinice în privința ritualurilor și a schimbărilor produse în acestea și în structura organizațiilor francmasonice pentru a putea „conduce în așa fel pe informatorul său, încât acesta să poată întocmi condițiile cerute pentru a accede la grade masonice cât mai înalte”; să cunoască temeinic rolul pașapoartelor masonice și condițiile de folosire a acestora, pentru ca, prin utilizarea unor astfel de documente masonice, „să poată organiza canale fictive de legătură”; să cunoască situația și componența fiecărei loji în parte, precum și a Supremului Consiliu. Pentru îndeplinirea acestor cerințe, lucrătorii operativi ai Securității foloseau documentele din arhiva lojilor masonice din România și declarațiile foștilor francmasoni care fuseseră anchetați sau se mai aflau în stare de arest¹⁰⁰.

Redeschiderea dosarului de problemă privind francmasoneria, în 1983 – 1984, a însemnat și punerea la dispoziția lucrătorilor operativi ai Securității a unei game mult mai variate de materiale pentru documentarea în problemă. Au fost redactate, în acest scop, numeroase sinteze documentare privind francmasoneria, unele fiind și publicate în buletinul intern *Securitatea*, au fost puse la dispoziție documentele și lucrările de specialitate aflate la Centrul de Informatică și Documentare, s-au utilizat materiale aflate la filialele Arhivelor Statului, articole publicate în presa occidentală, informații furnizate de foști francmasoni și informatori ai Securității. Varietatea surselor de informare nu constituie însă o garanție a calității informării, mai ales când modul de selectare a surselor este defectuos. Iar în ceea ce privește selectarea surselor, cadrele Securității par să fi deținut o adevărată artă în a le alege pe cele mai îndoielnice.

Astfel, principala modalitate de informare pentru cadrele care se ocupau de această problemă o reprezentau documentarele redactate, în general, de ofițeri de la București și distribuite apoi, pe diverse căi, inclusiv prin publicarea lor în buletinul *Securitatea*, în restul țării. Or, în privința acestora, se poate remarca, în primul rând, precaritatea surselor folosite cu prilejul redactării lor, care variază de la *Protocoloalele Înțelepților Sionului* până la diverse articole de factură senzațională apărute în presa occidentală¹⁰¹. Dincolo de acest aspect, însă, este evident

¹⁰⁰ Idem, dosar nr. 8795, f. 38-39, *Lupta organelor Securității împotriva francmasoneriei*, ian. 1956.

¹⁰¹ Vezi, de exemplu, col. Gavrilă Vălean, lt. col. Nicolae Călugărița, *op. cit.*, revista *Securitatea* – buletin intern, nr. 4 (68)/1984, p. 31; maior Dumitru Oproiu, *Unele aspecte ale activității ostile desfășurate de organizația francmasonică în România*, în *Securitatea*, nr. 1(77)/1987.

că autorii acestor documentare sunt mult mai preocupați de sublinierea influenței francmasoneriei asupra politicii mondiale decât de ritualurile și organizarea lojilor masonice. În privința ritualurilor masonice, informațiile sunt foarte sumare însoțite de multe ori de aprecieri subiective referitoare la natura și scopurile acestora: „Francmasoneria este o asociație secretă cu organizare și ierarhie proprii, desconsiderând ceea ce se bazează pe criterii obiective. Ea practică un ritual special sub diferite variante, dar cu principii comune – derivând, în principal, din percepțiile cultului mozaic. Ritualul, cu elemente de macabru și illogic (cranii, schelete, sicrie, jurăminte absurde etc.) are ca scop degradarea ființei umane, depersonalizarea individului cu scopul de a nu opune nici o rezistență”¹⁰².

Acesta este, cu mici excepții, nivelul informațiilor furnizate de aceste documentare cu privire la ritualul și organizarea francmasoneriei. Forma de prezentare a acelorași informații diferă, în funcție de inspirația de moment a autorului, dar conținutul rămâne același, nici unul din acești autori neuitând să amintească de prezența craniilor în cadrul ritualurilor masonice sau să avertizeze asupra caracterului lugubru al acestor ceremonii. Câteodată și inspectoratele județene ale Securității își aduc o contribuție originală la procesul de documentare, aducând la cunoștința conducerii D.S.S. noi date în această privință, obținute de la diverse surse locale: „«Bănățeanu», lucrat în supraveghere informativă, de profesie muzeograf, director al Centrului de Îndrumare Călărași, a fost semnalat de sursa «Peltea» că s-a referit la situația francmasonilor, arătând că masonii șamani și cei din ordinul cavalerilor sunt testați prin izolare într-o peșteră timp de 14 zile, legați de un schelet [sic!] și observați de conducerea Domnului”¹⁰³.

Informațiile furnizate asupra doctrinei oficiale a francmasoneriei sunt cu totul sumare – deși sunt citate pasaje din Constituțiile lojilor din România, acestea erau considerate nedemne de crezare, având în vedere faptul că scopul real al masonilor era controlarea vieții politice și economice din toate statele lumii – iar cele referitoare la diferitele rituri masonice lipsesc aproape cu desăvârșire. Singurul rit menționat este cel Scoțian Antic și Acceptat, iar singura gradăție masonică era cea care cuprindea 33 de grade și toți masonii cunoscuți de Securitate aveau obligatoriu gradul cel mai înalt – 33. Nu sunt furnizate informații nici cu privire la istoria extrem de agitată a francmasoneriei din România din perioada interbelică, iar dacă există, totuși, unele informații sumare în această privință, ele se referă la masonerie ca la un tot unitar, cu o conducere centrală, ascultată de toți membrii lojilor din România (această imagine fiind în contradicție flagrantă cu realitatea).

În afară de datele furnizate de documentarele amintite mai sus, cadrele Securității mai apelau la diverse lucrări apărute în România privind problema francmasoneriei, privilegiată fiind, în acest sens, cartea lui Toma Petrescu *Conspirația lojilor – Francmasonerie și Creștinism*, publicată în 1941, pe baza documentelor confiscate de legionari de la lojile masonice din România în 1940-1941. Cartea respectivă era considerată utilă din perspectiva Securității nu atât

¹⁰² ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 5, f. 227, *Scurt documentar privind Francmasoneria*.

¹⁰³ Idem, fond Documentar Călărași, dosar nr. 2357, f. 22, *Notă de analiză privind stadiul muncii informativ-operative în problema „Oculă” a Inspectoratului Județean Călărași - Securitate din 29 sept. 1989*.

datorită considerațiilor sale cu privire la francmasonerie, cât grație listei nominale a masonilor din România ce apărea la sfârșitul lucrării. Utilitatea unei astfel de liste la sfârșitul anilor '80 era cu totul îndoielnică, dat fiind faptul, recunoscut și de unul din ofițerii Securității, că aproape toți cei prezenți pe lista în cauză erau fie decedați, fie emigrați de multă vreme din România¹⁰⁴. Alături de lucrări publicate în perioada interbelică, de o factură asemănătoare cu cea a lui Toma Petrescu, sunt utilizate și documente furnizate de Filialele Arhivelor Statului din județe, care cuprindeau însă date de o importanță redusă privind reuniuni ale unor loji active pe plan local în perioada interbelică¹⁰⁵.

Pe lângă sursele documentare și bibliografice, Securitatea utilizează, în vederea documentării în această problemă, datele furnizate de diverși informatori, unii dintre aceștia foști francmasoni, care fie furnizează voluntar aceste date, fie dau simple declarații în care descriu diferite ritualuri masonice sau fac aprecieri generale cu privire la francmasonerie, unele din ele fiind de natură să înșele vigilența „organelor”: „Dorin Nicodim spunea că masoneria nu se potrivește cu firea românului, care n-are aplicație pentru secrete și practici oculte. Dacă a făcut la noi prozeliti, zicea el, este pentru că românul are, într-o zi pe săptămână, pentru nevastă un alibi sigur: spune că merge la lojă și, de fapt, se duce la amantă”¹⁰⁶.

Pe lângă toate acestea au existat, desigur, informații cu valoare practică furnizate de diverși informatori cu privire la modul de salutare al francmasonilor¹⁰⁷ sau la aspecte ale ritualurilor acestora, după cum au existat și materiale bibliografice și documentare de certă valoare privind francmasoneria la arhiva Centrului de Informatică și Documentare, dar acestea din urmă nu puteau fi consultate de toți ofițerii din țară care se ocupau de problema „Oculții” – presupunând că ar fi avut intenția de a o face.

Probabil că cea mai importantă consecință a modului defectuos în care s-a realizat documentarea în problema „Oculții” a fost faptul că, în final, cadrele Securității care se ocupau de această problemă nu puteau să facă diferența dintre francmasonerie și orice doctrină sau mișcare esoterică. Confuzia este întreținută și de conducerea Securității, care amestecă de multe ori noțiunile și furnizează cadrelor din subordine drept material documentar în problema „Oculții”

¹⁰⁴ Vezi *idem*, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 1, f. 8–24. Încercările inspectoratelor județene de a-și dovedi zelul în documentarea pe marginea problemei „Oculții” duce și la apariția unor situații ilare, precum cea generată de Inspectoratul Județean Timiș al Ministerului de Interne – Securitate, care înaintează conducerii Direcției a III-a, de la București, un exemplar din cartea lui Toma Petrescu, obținută probabil de la Biblioteca Județeană și deținută, oricum, de multă vreme de C.I.D., cu următoarea adresă: „În contextul executării sarcinilor pe linia Programului de măsuri Oculții înaintăm alăturat, pentru exploatare la fondul documentar, copia unui tabel cu 1319 membri ai asociațiilor francmasonice din România, editat în 1941, obținut prin mijloace specifice muncii”, vezi *ibidem*, vol. 4, f. 97, Adresă a Inspectoratului Județean Timiș al M.I. – Securitate, Serviciul 3 din 13.04.1989.

¹⁰⁵ *Ibidem*, vol. 10, f. 47 – 50.

¹⁰⁶ *Ibidem*, vol. 4, f. 321. Tot Dorin Nicodim – pe numele adevărat Nicolae Ioanidi, scriitor român, decedat în 1948 – definea francmasoneria, conform declarațiilor date Securității de un fost francmason, drept „o hârtie cleioasă de prins muște, [care] încheiază aripile celor care fac prea multă gălăgie”.

¹⁰⁷ Vezi *ibidem*, vol. 2, f. 10, Notă din 06 martie 1985.

informații despre esoterism, mistică, teosofie etc.¹⁰⁸, dar mai ales de cei care au avut rolul de a pregăti personalul în această problemă și care nu au oferit nici un fel de date cu privire la doctrina francmasoneriei și la ritualurile acesteia, preferând să vorbească doar de influența malefică a masonilor asupra vieții politice și economice internaționale. În fond, aceste sinteze - care reprezentau, totuși, cea mai importantă modalitate de documentare a lucrătorilor operativi în problema „Oculă” - nu răspundeau la cea mai importantă întrebare în problema francmasoneriei, din punctul de vedere al cadrelor Securității: cum puteau fi identificați adepții acesteia ? Această situație va genera, ulterior, numeroase confuzii, care se vor reflecta asupra modului în care au decurs celelalte acțiuni desfășurate de Securitate în problema „Oculă”.

Neajunsurile din procesul de documentare au fost sesizate ulterior și de ofițeri din cadrul Direcției I, dar aceștia nu puteau decât să înregistreze consecințele: „Ofițerii de informații interne, precum și unele cadre de conducere, nu au documentarea necesară privind obiectivele masoneriei internaționale, modul de acțiune, simbolurile, limbajul și gestică masonică, la activitatea de învățământ profesional, inclusiv la cursurile de perfecționare și reciclare, făcându-se puțin pe această linie”¹⁰⁹.

Urmărirea informativă¹¹⁰ a persoanelor bănuite de apartenență la francmasonerie sau de întreținerea de legături cu diferiți membri ai lojilor masonice a constituit cea mai importantă activitate desfășurată de Securitate în problema „Oculă”. Persoanele care intrau sub incidența urmăririi informative în problema francmasoneriei trebuia să se încadreze, teoretic, într-una din categoriile stabilite de la bun început de conducerea Securității prin *Programul de măsuri pentru cunoașterea și contracararea acțiunilor ostile țării noastre preconizate de francmasonerie*, întocmit cu prilejul deschiderii dosarului de problemă „Oculă”: „În evidența dosarului de problemă vor fi incluse persoane:

- a) Cunoscută că au făcut parte din francmasonerie înainte de anul 1948, când aceasta a fost scoasă în afara legii;
- b) Cu privire la care există indicii sau informații că au fost racolate ulterior la activități francmasonice;
- c) Depistate că au legături cu organizații sau elemente francmasonice din exterior;
- d) Semnalate că sunt trimise în țară cu misiuni din partea organizațiilor francmasonice din exterior;

¹⁰⁸ *Ibidem*, vol. 7, f. 159 – 214.

¹⁰⁹ *Ibidem*, vol. 5, f. 83, *Raport privind stadiul executării prevederilor Programului de măsuri pentru cunoașterea și contracararea acțiunilor ostile țării noastre preconizate de francmasonerie privind elemente din sfera de competență a informațiilor interne*, din 24 iunie 1987, redactat de maior Mălureanu Vasile din cadrul Direcției I.

¹¹⁰ Termenul „urmărire informativă” este folosit impropriu aici. Prin el am vrut să desemnez întreaga gamă de operațiuni utilizate de Securitate în problemă, adică supravegherea, verificarea și urmărirea informativă propriu – zisă.

e) Străini cunoscuți că fac parte din francmasonerie, care vizitează R.S. România ori acționează din exterior împotriva țării noastre;

f) În ale căror preocupări se regăsesc simboluri, expresii ori idei francmasonice;

g) Descendenți ai foștilor francmasoni care întrețin legături cu străini, călătoresc în străinătate ori sunt cunoscuți că desfășoară activitate ostilă;

h) Orice alte categorii de persoane în legătură cu care există sau se obțin informații cu esență de activitate francmasonică¹¹¹.

Programul de măsuri amintit mai sus stabilea, așadar, o gamă destul de largă de persoane asupra cărora se putea începe urmărirea informativă în problema francmasoneriei și permitea diverselor compartimente ale Securității raportarea obținerii unor succese în activitatea desfășurată pe această linie. Asta și datorită faptului că desemnarea multora din categoriile de persoane ce puteau face obiectul urmăririi informative pe această linie era suficient de vagă încât să permită fiecărei unități, locale sau centrale, a Securității să anunțe, în scurt timp, înregistrarea a măcar unu sau doi suspecti de activitate francmasonică. Lucrurile nu s-au petrecut însă întocmai conform planurilor.

Se poate consemna, într-adevăr, un progres rapid în privința numărului persoanelor care constituiau baza de lucru în problema „Oculă”. Astfel, la deschiderea dosarului de problemă, în iulie 1984, erau identificați, în România, 22 de francmasoni în viață – 14 în București, 4 în județul Cluj și câte 2 în județele Timiș și Constanța – cărora li se adăugau 50 de persoane suspectate de a fi fost racolate de francmasonerie în anii din urmă, majoritatea acestora fiind din București¹¹². Apoi, în decembrie 1984, în urma studierii materialului de arhivă deținut, sunt identificate 320 de persoane (români și străini) „care au făcut sau fac parte din francmasonerie, sunt descendenți de francmasoni, întrețin relații cu persoane din străinătate ce fac parte din francmasonerie, au preocupări pe linia teozofiei, ezoterismului ori altor practici oculte”. Dintre aceste persoane, 70 au fost incluse în baza de lucru, fiind subiectul propriu – zis al urmăririi – 22 cu dosar de urmărire informativă, iar 48 au fost puse sub supraveghere informativă¹¹³. În iulie 1987, numărul persoanelor care intraseră sub urmărirea informativă a Securității ajunsese la 92 – 77 români și 15 străini – dintre aceștia 62 aflându-se sub supraveghere informativă, iar 30 având dosare de urmărire informativă, din punctul de vedere al profilurilor situația prezentându-se astfel: 80 de persoane intraseră în atenția contraspionajului (Direcția a III-a), 5 în cea a informațiilor interne (Direcția I), 5 în cea a contrainformațiilor economice (Direcția a II-a), iar 2 făceau obiectul

¹¹¹ *Ibidem*, vol. 1, f. 54.

¹¹² *Ibidem*, f. 2, *Raport cu propunerea de a se organiza activitatea informativ – operativă de securitate în problema francmasoneriei*, semnat de șeful Direcției I, general maior Aron Bordea și șeful Direcției a III-a, general maior Alexie Ștefan, din 03 iulie 1984.

¹¹³ *Ibidem*, f. 31, *Notă – raport privind stadiul măsurilor întreprinse în problema „Prevenirea acțiunilor organizației francmasonice”*, redactată de Direcția a III-a, din 3 decembrie 1984. Se poate observa, deja, o lărgire a sferei persoanelor care puteau fi urmărite în această problemă, în plus față de ceea ce se stabilise prin programul de măsuri amintit mai sus.

atenției contrainformațiilor militare (Direcția a IV-a)¹¹⁴. Numărul celor urmăriți crește, în 1988, până la 103 persoane – 92 români și 11 străini – dintre care 34 aveau dosar de urmărire informativă, 2 aveau mape de verificare, iar 67 se aflau sub supraveghere informativă¹¹⁵. Dintre compartimentele implicate în urmărirea informativă a persoanelor bănuite de legături cu francmasoneria, se distinge Direcția I a Securității, ale cărei structuri teritoriale identificaseră, în 1987, un număr de 166 de elemente, cetățeni români și străini, care se încadrau în caracteristicile enunțate de *Programul de măsuri* întocmit la deschiderea dosarului de problemă „Oculă”, dar dintre aceștia doar 30 erau incluși efectiv în baza de lucru – 20 în urmărire informativă, 7 în supraveghere informativă și 3 cazuri în atenție¹¹⁶. Se poate remarca atenția pe care o acordă Direcția I, legat de problema francmasoneriei, persoanelor din mediul cultural – artistic, în 1988 existând 7 dosare de urmărire informativă deschise unor persoane din acest mediu, bănuite de apartenență la diverse loji masonice, existând totodată intenția de a se extinde urmărirea asupra a încă 18 persoane – scriitori, oameni de teatru, artiști plastici – pentru aceleași motive¹¹⁷.

Deși, în privința numărului persoanelor urmărite, se constată un progres continuu al organelor de Securitate, nivelul de implicare al diverselor compartimente în activitățile legate de această problemă este departe de a fi egal. Astfel, la câteva luni după deschiderea dosarului de problemă, în decembrie 1984, se putea remarca faptul că, în timp ce unele structuri teritoriale și centrale ale Securității depuneau eforturi pentru identificarea persoanelor bănuite de întreținerea de legături cu francmasoneria, 16 Securități județene „nu au obținut nici un fel de informații, nu au luat în lucru nici un element și nu au nici o sursă în problemă”¹¹⁸. Atenționările venite din partea conducerii, prin care conducătorii acestor unități teritoriale erau îndemnați să acorde o mai mare importanță problemei francmasoneriei au rămas, în general, fără efect, o dovadă în acest sens fiind și faptul că, 4 ani mai târziu, în 1988, situația rămăsese aproape neschimbată, 12 unități județene (Covasna, Dâmbovița, Giurgiu, Harghita, Maramureș, Mehedinți, Mureș, Prahova, Satu Mare, Tulcea, Vaslui și Vâlcea) neavând nici un element în atenție¹¹⁹. Nemulțumiri provoacă și

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 111, *Raport privind Stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri în problema „Oculă”, din iulie 1987, semnat de șeful Direcției a III-a, general maior Aurelian Mortoiu.*

¹¹⁵ *Ibidem*, f. 136, *Informare privind stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri în problema „Oculă”, raport din 1988, semnat de șeful Direcției I, colonel Rațiu Gheorghe și șeful Direcției a III-a, general maior Mortoiu Aurelian.*

¹¹⁶ *Ibidem*, vol. 5, f. 81, *Raport privind stadiul executării prevederilor Programului de măsuri pentru cunoașterea și contracararea acțiunilor ostile țării noastre preconizate de francmasonerie privind elemente din sfera de competență a informațiilor interne, din 24 iunie 1987, redactat de maior Mălureanu Vasile din cadrul Direcției I.*

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 4, *Notă privind activitatea desfășurată de Direcția I pe linia problemei „Oculă” în perioada 15 aug. 1987 – 15 aug. 1988.*

¹¹⁸ *Ibidem*, vol 1, f. 34, *Notă – raport privind stadiul măsurilor întreprinse în problema „Prevenirea acțiunilor organizației francmasonice” alcătuită de Direcția a III-a, din 03 dec. 1984.*

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 137, *Informare privind stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri în problema „Oculă”, raport din 1988, semnat de șeful Direcției I, colonel Rațiu Gheorghe și șeful Direcției a III-a, general maior Mortoiu Aurelian.*

activitatea de obținere a informațiilor referitoare la acțiunile francmasoneriei desfășurată de unitățile centrale și locale ale Securității, informațiile adunate de acestea fiind apreciate ca „de suprafață”, multe dintre datele obținute referindu-se la activitatea desfășurată de francmasonerie în trecut sau la „elemente de notorietate referitoare la foștii francmasoni”. Multe unități nu trecuseră nici la identificarea foștilor francmasoni, a descendenților și a rudelor și cunoștințelor acestora, iar în cazul în care se efectuase identificarea lor „nu s-a trecut la luarea lor în lucru operativ pentru a cunoaște și documenta dacă au preocupări masonice prezente”¹²⁰.

Cauzele lipsei evidente de rezultate a unor unități locale ale Securității în problema „Oculă” erau legate, mai ales, în opinia conducerii Direcției a III-a, de deficiențele în organizarea unei rețele informative adecvate, cadrele acestor unități nereușind să realizeze o selecționare a surselor care „să fie dirijate pe lângă elemente suspecte de activitate francmasonică”, impunându-se o reevaluare a surselor mai vechi, folosite anterior în problemă, pentru a se vedea în ce măsură acestea puteau fi utilizate în continuare, precum și recrutarea de noi informatori în această problemă¹²¹. Însă principala cauză a lipsei de rezultate în problema „Oculă” înregistrată de unele unități era legată de mentalitatea lucrătorilor operativi din cadrul acestora, care nu acordau acestei probleme importanța necesară: „În anumite situații, deși au fost identificate unele elemente care au făcut parte din organizații masonice, apreciindu-se cu ușurință că sunt în vârstă, bolnave ori că nu ar prezenta pericol pentru securitatea stațului, nu s-a trecut la selecționarea și luarea lor în lucru activ pentru a le cunoaște poziția și preocupările prezente, cu toate că informațiile atestă faptul că francmasonii, indiferent de vârstă și starea sănătății, mențin contacte între ei și acționează pentru răspândirea ideilor masonice și recrutarea de noi membri”¹²².

Lipsa de interes a unor cadre ale Securității față de problema francmasoneriei, precum și cantitatea redusă de informații de o importanță reală obținută de la deschiderea dosarului de problemă, stârnește adesea nemulțumirea conducerii organelor de represiune, dar nici exprimarea, în repetate rânduri, a acestei nemulțumiri, nu a fost de natură să modifice situația: „Stadiul general al activității în acest domeniu nu poate fi însă apreciat ca satisfăcător[...]. Pornind de la imperativele deosebite ce au impus reactivizarea problemei, de la fondul de informații ce necesita a fi clarificat, cele ce se raportează sunt doar niște aspecte mai mult formale de justificare cât de cât a unei activități.

Dacă cineva din conducerea Direcției a III-a are o altă părere, să vină cu argumentele! [...] Este nemulțumitor și greu de calificat faptul că nu s-a dat încă răspuns chestiunilor de fond vizate la deschiderea problemei”¹²³.

¹²⁰ *Ibidem*, f. 34-35.

¹²¹ *Ibidem*, f. 68, *Notă*, transmisă în teritoriu de șeful Direcției a III-a, general maior Aurelian Mortoiu, din 02 oct. 1985.

¹²² *Ibidem*, f. 112, *Raport privind stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri în problema „Oculă”*, din iulie 1987, semnat de șeful Direcției a III-a, general Aurelian Mortoiu.

¹²³ *Ibidem*, f. 109, *Notă* a general colonel Iulian Vlad din 10 iulie 1987.

Cele mai multe admonestări sunt primite, însă, de acele unități ale Securității care caută să aplice prevederile Programului de măsuri în problema „Oculă” și să raporteze un număr cât mai mare de persoane puse sub urmărire pentru apartenența la sau întreținerea de legături cu francmasoneria internațională. Prevederile vagi ale Programului de măsuri amintit au permis punerea sub urmărire a unui număr mare de persoane, care nu aveau propriu-zis o legătură cu francmasoneria, dar manifestaseră interes pentru activitatea acesteia sau pentru istoria ei ori pronunțaseră cuvântul „francmasonerie” în prezența unui informator al Securității. Cu toate acestea, unele inspectorate județene ale Securității nu reușesc nici în aceste condiții să raporteze identificarea unui suspect pe teritoriul județului și, în consecință, consemnează urmărirea, pe linia problemei „Oculă”, a unor pasionați de filatelie, radioamatori, a unor persoane care călătoriseră în Statele Unite sau erau rude ale unor evazionști etc.¹²⁴. Aceste încercări de inducere în eroare au fost sesizate de conducerea de la București, care acceptă în schimb introducerea pe lista persoanelor puse sub urmărire pentru apartenența la francmasonerie a lui Bertram Russel și a lui George Emil Palade, cu domiciliul în Marea Britanie, respectiv, S.U.A.¹²⁵. Se înregistrează și situații stranii, precum cea în care Direcția a IV-a a Securității, aflată în situația de a nu putea raporta nici o realizare în problema „Oculă”, începe urmărirea informativă a unui fost ofițer din cadrul U.M. 0544, care lucrase în problema francmasoneriei, încercând să se infiltreze în cadrul unei loji masonice formate de românii emigrați la Paris. După eșecul infiltrării, datorat deconspirării sale, ofițerul respectiv trece în rezervă, iar Direcția a IV-a îi deschide un dosar de urmărire informativă, pentru că acesta era semnalat că „ar fi fost influențat de doctrina masonică”. În final, dosarul de urmărire al celui cunoscut sub numele de cod „Marin” este închis, cu mențiunea: „Rezervistul este bine documentat cu privire la doctrina masonică, însă, din datele deținute de noi până în prezent, nu rezultă să fi fost influențat de aceasta”¹²⁶.

Majoritatea erorilor se produc însă ca urmare a modului defectuos în care s-a realizat documentarea în privința francmasoneriei și a ordinelor contradictorii ale conducerii Securității. Cel mai des este întâlnită confuzia între francmasonerie și diverse mișcări esoterice, oculte etc. Persistența acestor erori este remarcată de generalul Iulian Vlad și după 3 ani de la deschiderea dosarului de problemă: „La unele securități județene, cu toate măsurile luate, continuă a se manifesta unele confuzii în aprecierea și delimitarea categoriilor de persoane și a problematicii ce trebuie avute în atenție. Să se acționeze cu competență și răspundere pentru a nu se angaja forțele în probleme exterioare competențelor de securitate (magie, chiromanție, prezicători ș.a.). Tot așa, de exemplu, de ce unii emisari bapțiști sunt în atenție pe linia acestei probleme?! În consecință, conform programului de măsuri, să se stabilească în mod riguros criteriile operative de constituirea bazei de lucru”¹²⁷.

¹²⁴ Vezi, de exemplu, *ibidem*, vol. 8, f. 90–91, Raport din 29 iulie 1987 al Insp. Jud. Sălaj – Securitate; *ibidem*, vol. 9, f. 28, Raport din 13 aug. 1988 al Insp. Jud. Covasna etc.

¹²⁵ *ibidem*, vol. 1, f. 114–117.

¹²⁶ *ibidem*, vol. 10, f. 98, Raport al Direcției a IV-a din 27 aug. 1985.

¹²⁷ *ibidem*, vol. 1, f. 122, Notă a gen. Iulian Vlad din 18 aug. 1987.

Această delimitare a francmasoneriei de teosofie și esoterism era o poziție nouă a conducerii Securității, pentru că, în martie 1983, același general considera teosofia, esoterismul, astrologia și „alte tendințe filosofice oculte” ca fiind „aflate, ca dogmă, în vecinătatea francmasoneriei, ori folosite de aceasta drept acoperire”¹²⁸. Dacă la aceasta se adaugă confuzia întreținută de documentarele referitoare la francmasonerie, care nu ofereau date care să permită identificarea masonilor sau considerau francmasoneria o mișcare mistică – fără a se preciza în ce consta mistica acesteia – precum și cea produsă de numele de cod al dosarului de problemă – „Oculă” – se poate înțelege de ce un mare număr de persoane preocupate de meditația transcendentă sau de teosofie au ajuns să fie urmărite și pentru apartenență la francmasonerie.

Schimbarea de poziție a conducerii Securității din 1987 a reprezentat o surpriză neplăcută pentru cadrele care se ocupau de dosarul de problemă „Oculă”. Asta datorită faptului că, în 1987, din totalul de 92 de persoane urmărite mai bine de o treime se încadrau în categoria de adepți ai meditației transcendente, spiritismului, Yoga, filosofiei orientale etc.¹²⁹. Datorită acuzațiilor ce li s-au adus, de a nu-și fi însușit prevederile Programului de măsuri „Oculă”¹³⁰, unitățile centrale și locale au fost nevoite să scoată din baza de lucru persoanele care nu aveau nici o legătură evidentă cu francmasoneria, dar măsura a fost numai temporară. În fapt, aceste persoane au fost reintroduse în baza de lucru și în raportările trimise Centrului cu prima ocazie, iar urmărirea informativă a unor noi suspecti în problema „Oculă” s-a declanșat pe baza aceluiași criterii ca până atunci. Un control efectuat la 13 inspectorate județene ale Securității și la Securitatea Municipiului București în perioada 15 februarie – 15 mai 1988 privind stadiul muncii în problema „Oculă” nu făcea decât să constate persistența aceluiași probleme care apăruseră o dată cu deschiderea dosarului: „Persistă unele confuzii în ceea ce privește categoriile de persoane ce fac obiectul problemei «Oculă», la unele compartimente de contraspionaj aflându-se în lucru elemente cu preocupări pe linia meditației transcendente, yogismului, spiritismului etc. În toate aceste cazuri a fost luată măsura scoaterii din atenție și transferarea materialelor la compartimentele competente pe profil”¹³¹.

Este inutil de precizat că, imediat după plecarea controlului venit de la București, s-a reluat urmărirea, pe linia problemei „Oculă”, a categoriilor scoase din atenție la ordinul conducerii. O dovadă în acest sens este atitudinea celor de la Inspectoratul Timiș, unde controlul efectuat privind activitățile desfășurate în problema „Oculă”, din martie 1988, constata „inclusiunea în baza de lucru a unor elemente semnalate cu preocupări pe linia «Meditației Transcendente», Yogismului etc., care nu constituie obiectul problemei, cu ocazia controlului

¹²⁸ *Ibidem*, vol. 5, f. 154, *Măsuri privind reorganizarea muncii informativ – operative în rândul persoanelor suspecte de activitate francmasonică*, raport din martie 1983, semnat de gen.-lt. Nicolae Pleșiță, adjunct al ministrului de Interne și gen.-lt. Iulian Vlad, secretar de stat la același minister.

¹²⁹ *Ibidem*, vol. 1, f. 114 -121.

¹³⁰ *Ibidem*, f. 125, *Raport privind stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri „Oculă”* din 14 aug. 1987.

¹³¹ *Ibidem*, vol. 15, f. 98, *Raport al Direcției a III-a din mai 1988*.

stabilindu-se să fie transferate compartimentelor competente pe profil”¹³². Un an mai târziu, Inspectoratul Timiș raporta, „în contextul executării sarcinilor pe linia problemei «Oculă» pentru realizarea supravegherii informative în rândul persoanelor cunoscute că se preocupă cu teosofia, antroposofia, esoterismul, astrologia și alte tendințe și practici oculte”, începerea urmăririi informative împotriva unei persoane bănuite de preocupări „antroposofice și răspândirea de idei religioase, metafizice și de vechi practici mistice”¹³³.

Confuzia pornește însă chiar de la nivelul conducerii Securității, ale cărei priorități se schimbă mereu în această problemă, căutându-se combinarea urmăririi masonilor, care oricum nu puteau fi identificați, cu cea a unor vechi adversari ai regimului, care, de ce nu, ar fi putut fi și francmasoni, ușurând astfel munca organelor: „Se cere unităților centrale și securităților județene să manifeste o preocupare constantă pentru lărgirea câmpului de căutare a informațiilor, care să vizeze și membrii fostelor partide politice, foștii demnitari, intelectualitatea maghiară, germană și evreiască și toate categoriile de persoane ce ar putea fi vizate în prezent de acțiuni ale francmasoneriei”¹³⁴.

Nehotărârea existentă la nivelul conducerii centrale a Securității în privința priorităților în urmărirea aderenților la francmasonerie este rapid exploatată de structurile locale ale instituției, care folosesc și ele ocazia de a începe urmărirea și în această problemă împotriva unor vechi adversari - evreii. Este ceea ce propune, între altele, un plan de măsuri în problema „Oculă” prezentat de Securitatea Timiș: „Depistarea și luarea în lucru a celor susceptibili de a fi masoni, stabilindu-se că se pot emite unele suspiciuni întemeiate cu privire la activitatea unor persoane din domeniul cercetării medicale și tehnice, în rândul oamenilor de artă și cultură, în cadrul Muzeului Banatului, în sfera activității ideologice (unde își desfășoară activitatea mai mulți evrei, care au unele legături suspecte cu diverse personalități străine), în cadrul comunității mozaice, în învățământul universitar etc. [...] Depistarea tuturor evreilor care dețin funcții importante în industrie, economie, pretabili a fi atrași la activitățile masonice”¹³⁵.

Cu toate acestea, Securitatea dispunea, încă, de o rezervă care putea fi oricând valorificată atunci când se efectuau raportările realizărilor din problema „Oculă”: foștii francmasoni din perioada interbelică. Mulți dintre cei care mai trăiau încă în anii '80 au intrat din nou în atenția organelor, care, măcar în privința lor, erau sigure că nu greșesc. Numai că și în privința acestora existau probleme, datorate mai ales vârstei înaintate a celor urmăriți, în rândul cărora s-au înregistrat multe decese în acești ani. Acest fapt nu trebuia însă să fie o problemă pentru un ofițer cu inițiativă, în opinia conducerii Direcției a III-a, care își admonestează

¹³² *Ibidem*, f. 143, *Raport al Direcției a III-a din 24 martie 1988*.

¹³³ *Ibidem*, f. 147, *Raport al Inspectoratului Județean Timiș al Ministerului de Interne – Securitate, Serviciul III, din 11 iulie 1989*. Comentariu scris pe marginea raportului: „*Vedeți că este în afara problemei. Lămuiri!*”.

¹³⁴ *Ibidem*, vol. 1, f. 141, *Proces – verbal al ședinței Biroului Executiv al Consiliului de Conducere al Departamentului Securității Statului din 28 oct. 1988*.

¹³⁵ *Ibidem*, vol. 3, f. 153, *Notă – raport al Inspectoratului Județean Timiș al Ministerului de Interne, Serviciul I/A, din 04 martie 1983*.

subordonații pentru că „de multe ori, măsurile de securitate încetează în cazul francmasonilor decedați, fără a se delimita cu claritate cercul de relații avut, pentru selecționarea și luarea în lucru a elementelor suspecte”¹³⁶. Anumiți angajați nu aveau însă nevoie de asemenea îndemnuri de a fructifica, în fond, o ocazie unică moartea unui francmason: „Ion Frunzetti a decedat în luna septembrie 1985.

Deținem date că la funeralii au participat mai mulți francmasoni.

S-au luat măsuri informative de a intra în posesia filmului făcut la funeralii pentru a putea identifica persoanele participante suspecte pe linia problemei «Oculă»¹³⁷.

Urmărirea informativă post-mortem este, cu siguranță, o performanță remarcabilă, o mostră a perseverenței organelor Securității, deși demnă, de multe ori, de o cauză mai bună.

Se pot cita numeroase cazuri de confuzii sau de exces de zel al cadrelor angajate în activități pe linia problemei „Oculă”: urmărirea pentru apartenența la francmasonerie a promotorilor limbii esperanto¹³⁸, a persoanelor suspectate de scoaterea peste granițe a unor bunuri din patrimoniul cultural național și, mai ales, a scriitorilor și artiștilor cunoscuți peste hotare¹³⁹. Dincolo însă de erorile apărute în privința persoanelor supuse urmăririi informative în problema „Oculă”, consecințele pentru cei aflați sub urmărire erau aceleași, fie că aceștia erau francmasoni sau nu. La domiciliile acestora se efectuau percheziții secrete, în căutarea unor materiale propagandistice ale francmasoneriei, se foloseau mijloacele speciale de tehnică operativă, filajul, interceptarea corespondenței „în vederea stabilirii cercului de relații suspecte pe linie de francmasonerie, documentarea și neutralizarea activității sale”¹⁴⁰. De pe urma acestor măsuri au avut de suferit dacă nu francmasonii – atâția câți mai erau în România în acel moment

¹³⁶ *Ibidem*, vol. 1, f. 137, *Raport privind stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri în problema „Oculă”, aug. 1987.*

¹³⁷ *Ibidem*, f. 172.

¹³⁸ Vezi, de exemplu, *ibidem*, vol. 8, f. 107, *Raport al Inspectoratului Județean Timiș al Ministerului de Interne din 1987.*

¹³⁹ Vezi *ibidem*, vol. 1, f. 166-167, *Notă de analiză a dosar de urmărire informativă a lui Marin Sorescu din iulie 1985* – M. Sorescu era bănuț de apartenență la francmasonerie datorită legăturilor întreținute cu cetățeni străini cunoscuți pentru calitatea lor de masoni. În rezoluția pusă pe marginea analizei dosarului, generalul Iulian Vlad sublinia: „O atenție de excepție să se acorde acoperirii măsurilor și acțiunilor de securitate, astfel încât totul să fie bine conspirat și să nu se ajungă în nici un mod la determinarea ori sensibilizarea unor susceptibilități sau la crearea de atmosferă”.

¹⁴⁰ *Ibidem*, vol. 9, f. 13, *Notă privind activitatea desfășurată pe linia Direcției I în problema Oculă, în perioada 15 aug. 1987 – 15 aug. 1988.* În ceea ce privește interceptarea corespondenței a celor bănuți de apartenență la francmasonerie, aceasta s-a efectuat încă dinaintea deschiderii dosarului de problemă, Unitatea specială „S” interceptând, sub acest pretext, încă din 1981 corespondența a 105 persoane, iar în 1982 – a 130 de posibili francmasoni. Criteriile după care se stabilea caracterul masonic al corespondenței unei persoane erau destul de vagi. Se descoperise, astfel, faptul că masonii se adresau unii altora cu apelativul „frate” și că, în cuprinsul scrisorilor acestora, apărea frecvent un simbol masonic – trei puncte dispuse în formă de triunghi. Consecința acestei descoperiri a fost că, toate scrisorile interceptate în care figura apelativul „frate”, erau considerate corespondență masonică cifrată. Vezi *ibidem*, vol. 3, f. 132, 144. Pentru corespondență interceptată, vezi și *ibidem*, vol. 12 – 14, *passim*.

– atunci numeroase alte persoane, alese după criterii arbitrare de cadrele Securității, aflate și ele într-o permanentă căutare a depășirii de plan. Confuzia, incompetența și ignoranța sporeau pericolul reprezentat de organele de represiune, pentru că acțiunile lor deveneau imprevizibile.

Crearea unei rețele informative adecvate a constituit o prioritate pentru toate cadrele implicate în activitatea de urmărire a francmasoneriei încă de la deschiderea pentru prima dată a unui dosar de problemă în această privință, în 1956. De atunci datează și singurele teorii asupra modului în care trebuie efectuate recrutările de informatori din rândul francmasonilor, documentele ulterioare ale Securității neocupându-se de acest aspect.

Astfel, pentru a nu se mai repeta situația nefericită din 1945, când acțiunile organelor de represiune împotriva francmasoneriei porniseră fără a se deține nici un informator în rândul masonilor, li se punea în vedere cadrelor angajate în această problemă obligația de a crea o agentură „capabilă să pătrundă în clandestinitatea activității francmasonice”. Realizarea acesteia era posibilă fie prin infiltrarea de informatori în cadrul lojilor existente, fie prin recrutarea de informatori din rândul masonilor. Recrutarea de informatori din rândul francmasonilor era cea mai bună metodă de creare a unei agenturi în această problemă, dar și cea mai dificilă, avându-se în vedere faptul că „datorită poziției de clasă a francmasonilor și urei [sic!] pe care ei o poartă regimului de democrație populară, în majoritatea covârșitoare a cazurilor trebuie folosite materiale compromițătoare”¹⁴¹. Chiar și în aceste condiții, dacă recrutarea informatorului a reușit, lucrătorul operativ trebuie să țină seama de faptul că un asemenea candidat la recrutare, datorită legăturilor avute cu diferiți agenți ai serviciilor de spionaj „imperialiste”, putea deveni oricând un agent dublu, „periculos pentru munca organelor noastre”. Se recomanda lucrătorilor operativi să aleagă cu atenție candidații la recrutare, după studierea tuturor legăturilor acestora și a faptelor compromițătoare care pot asigura controlarea lor. Dar, chiar și în aceste condiții, era posibil încă să apară surprize: „În general, francmasonii cărora li se pune problema colaborării cu organele de Securitate acceptă cu oarecare ușurință să lucreze pentru organele de Securitate, căutând să pozeze chiar că au concepții democratice progresiste. Lucrătorul operativ este dator să nu se lase înșelat de faptul că asemenea recrutări se realizează relativ ușor, ci să ia măsuri, care să prevină intențiile de activitate fățarnică, dușmănoasă a informatorului”¹⁴².

Pentru aceste motive, se recomanda cadrelor implicate să verifice permanent „sinceritatea și atașamentul” francmasonilor recrutați. Însă, cu toate că folosirea lor era dificilă, doar acest gen de informatori putea furniza cele mai bune rezultate, pentru că, prin infiltrarea de informatori nu se putea obține accesul la nivelul Marii Loji Naționale sau al Supremului Consiliu, dacă aceștia nu erau masoni, „pentru că ar trebui să treacă prin toate cele 33 de grade masonice, ceea ce necesită timp îndelungat și condiții grele [sic!] de îndeplinit”¹⁴³. Puteau fi folosite, însă,

¹⁴¹ Idem, dosar nr. 8795, f. 40, *Lupta organelor Securității împotriva francmasoneriei*, ian. 1956.

¹⁴² *Ibidem*, f. 41.

¹⁴³ *Ibidem*, f. 42. Aceasta era o dovadă a nivelului redus de cunoștințe deținute de Securitate asupra istoriei francmasoneriei române, în fruntea căreia a ajuns, la un moment dat un personaj care nu putea dovedi nici când a fost inițiat în cadrul unei loji, pretinzând că inițierea sa ar fi avut loc în Ucraina, dar ar fi pierdut

infiltrările pe lângă membri ai acestor „organe de conducere, folosindu-se combinații și legende bine chibzuite, relațiile de muncă, de prietenie, de rudenie etc”.

30 de ani mai târziu, Securitatea reușește recrutarea ca informator a unui francmason cu relații foarte bune chiar la nivelul Supremului Consiliu pentru România, aflat la Paris. Acest informator – cu numele de cod „Jianu” – este supus la numeroase teste de loialitate de lucrătorii operativi din cadrul Securității Municipiului București, tocmai datorită considerentelor expuse mai sus. În final, aceștia se declară satisfăcuți de rezultat și expun și motivele care determinau, în opinia lor, loialitatea lui „Jianu” față de organele de Securitate: „«Jianu» este, în prezent, corect în raporturile cu organele de Securitate, atitudinea sa fiind determinată de:

- Sentimentele și legăturile afective față de patrie și rudele din țară (frate, soție, nepot);
- Atitudinea organelor de Securitate care, în pofida gravelor greșeli comise de el în prima perioadă a colaborării, l-au investit cu «încredere» dându-i posibilitatea să se deplaseze în străinătate și să furnizeze în continuare informații;

- Situația materială bună pe care o are (în 1987 a cumpărat un apartament, a beneficiat de câștiguri suplimentare pensiei prin întocmirea – cu acordul Baroului de Avocați al Municipiului București – a actelor necesare înfierii unor copii de către străini)”¹⁴⁴.

Cu toate că s-a subliniat de la bun început importanța constituirii unei rețele informative eficiente în problema francmasoneriei, Securitatea a reușit în puține cazuri să satisfacă această cerință. Astfel, după deschiderea pentru prima dată a dosarului, în 1956, conform propriilor statistici, nu se reușește încadrarea informativă a francmasonilor din România, o dovadă fiind și faptul că, în 1961, la o trecere în revistă a foștilor francmasoni din România, se poate constata că, din 491 de persoane trecute pe listă, doar câțiva sunt încadrați de agentură¹⁴⁵. Situația nu putea să se îmbunătățească după închiderea dosarului de problemă, în 1975, astfel încât, în 1982, Direcția a III-a nu putea decât să deplângă „lipsa unei rețele de contraspionaj din rândul francmasonilor și a legăturilor acestora, care să identifice elementele suspecte și să descifreze activitatea lor”. Aceasta era și o justificare a lipsei de rezultate a aparatului de contraspionaj, care „nu a identificat cadre și agenți de spionaj care desfășoară activitate informativă împotriva țării noastre, prin francmasonerie și are în lucru puțini cetățeni români suspecti de trădare dintre francmasoni”¹⁴⁶.

Redeschiderea, în 1984, a dosarului de problemă, cu numele de cod „Oculă”, a dus la îmbunătățirea sensibilă a situației, cel puțin din punctul de vedere al cantității. În decembrie 1984, la câteva luni de la deschiderea dosarului de problemă, se raporta deja recrutarea a 119 surse

documentele doveditoare. Asta nu l-a împiedicat, însă, să pretindă, o dată ajuns în România, faptul că ar avea gradul masonic 33 și să obțină titlul de Suveran Mare Comandor. Cât despre Marea Lojă Națională și Supremul Consiliu, în 1956 acestea nu mai existau.

¹⁴⁴ Idem, dosar nr. 8796, vol. 16, f. 238, *Raport privind rezultatele îndeplinirii sarcinilor încredințate informatorului „Jianu” cu prilejul deplasării în Franța*, din 15 apr. 1989, al Securității Mun. București.

¹⁴⁵ *Ibidem*, vol. 3, f. 53-99, *Proces-verbal* din 21 martie 1961, încheiat de Direcția a III-a.

¹⁴⁶ *Ibidem*, vol. 5, f. 210, *Notă* a Direcției a III-a din oct. 1982.

folosite de unitățile centrale ale Securității¹⁴⁷. Numărul informatorilor pare să crească în continuu, de-a lungul timpului, dovadă fiind și faptul că, în 1987, se raportează folosirea a 224 „surse cu posibilități pe lângă elementele suspecte de activitate francmasonică”, 154 aflându-se în legătura aparatului de contraspionaj (Direcția a III-a), 55 – a compartimentelor de informații interne (Direcția I) și 15 în legătura altor compartimente ale Securității. Se oferă, cu această ocazie și o analiză calitativă a rețelei: „Din punct de vedere al structurii rețelei pe studii și profesii, 47 lucrează în învățământ, 34 în domenii de artă – cultură, 30 sunt medici, 29 cadre tehnice cu pregătire superioară, 23 juriști, iar 61 în alte sectoare de activitate sau sunt pensionari”¹⁴⁸.

Anul 1988 aduce o sporire remarcabilă a numărului de informatori, care crește de mai bine de două ori, ajungând la 563, dintre care 232 se aflau în legătura aparatului de contraspionaj, 267 în cea a compartimentelor de informații interne și 64 în legătura altor profiluri de muncă¹⁴⁹.

În ceea ce privește calitatea informațiilor furnizate de rețeaua informativă extinsă atât de mult în doar câțiva ani, situația este cu totul diferită. Caracterul periferic al informațiilor furnizate, reluarea unor date istorice foarte cunoscute cu privire la francmasonerie, lipsa informațiilor de primă sesizare sunt constatări care se repetă obsesiv în analizele făcute de conducerea Securității activității cadrelor din subordine în problema „Oculă”: „Problematika operativă specifică problemei francmasoneriei continuă să fie slab investigată informativ, volumul datelor obținute nepermițând decât o cunoaștere pe cazuri izolate și contribuții preventive reduse, fapt ce atestă un front de lucru încă limitat și o muncă de informații insuficient axată pe îndeplinirea riguroasă a obiectivelor stabilite în programul de măsuri.

Ca urmare, activitatea generală desfășurată în problemă continuă să fie superficială și nu permite desprinderea unor concluzii certe cu privire la acțiunile francmasoneriei internaționale și activității unor elemente suspecte din interior”¹⁵⁰.

Raportările periodice trimise de Inspectoratele județene ale Securității, privind activitatea lor în problema „Oculă”, arată și cât efect au avut admonestările primite din partea conducerii. Astfel, se poate remarca, în primul rând, situația acelor unități care, de la deschiderea dosarului până la sfârșitul lui 1989, nu au desfășurat nici o acțiune în această problemă și nu au recrutat nici un informator – este cazul, de exemplu, al Inspectoratului Covasna. Alte unități preferă să se remarce prin recrutarea de informatori care nu furnizau însă nici o informație legată de francmasonerie și nu aveau nici o persoană urmărită – Inspectoratul Sălaj, de exemplu, recrutase 21 de informatori, care nu furnizau nici o informație de primă sesizare și nu urmăreau pe

¹⁴⁷ *Ibidem*, vol. 1, f. 31, Notă – raport privind stadiul măsurilor întreprinse în problema „Prevenirea acțiunilor organizației francmasonice”, a Direcției a III-a, din 03 decembrie 1984.

¹⁴⁸ *Ibidem*, f. 123, Raport privind stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri în problema „Oculă”, din 14 aug. 1987.

¹⁴⁹ *Ibidem*, f. 135, Informare privind stadiul îndeplinirii prevederilor Programului de măsuri în problema „Oculă”, din 1988.

¹⁵⁰ *Ibidem*, f. 139, Proces – verbal al ședinței Biroului Executiv al Consiliului de Conducere al Departamentului Securității Statului din 28 oct. 1988.

nimeni¹⁵¹. Recordul în materie pare a fi deținut de Direcția a IV-a a Securității, care, în 1989, raporta folosirea a nu mai puțin de 369 surse, fără a avea nici o persoană pusă sub urmărire în această problemă¹⁵². Caracteristic pentru modul de lucru în problema „Oculă” al multor unități ale Securității era procedeul utilizat de acestea atunci când își prezentau bilanțul activității lor în această privință: în momentul în care li se cerea raportarea rezultatelor obținute de informatorii din rețeaua proprie, de obicei, se menționa urmărirea de aceștia a unor persoane care aveau foarte puține legături cu francmasoneria – precum filатели, radioamatori, cunoscători de „esperanto”, teosofi, mistici ș.a.; după primirea bilanțului solicitat, conducerea Securității reproșa unităților respective că nu au studiat programul de măsuri în problema „Oculă”, iar acestea își făceau formal autocritica și așteptau să li se ceară următoarea raportare, când procedau în același mod, raportând, eventual, exact aceleași date ca la bilanțul precedent.

Cu adevărat originali se arată cei de la Securitatea județului Buzău, care au pornit activitatea în această problemă cu un număr de 7 informatori și o persoană urmărită – un inginer hidrolog, urmărit pentru că era cunoscător de „esperanto”. Confruntat cu dilema dacă este mai bine să aibă persoane urmărite în problemă sau mai mulți informatori, șeful Biroului 3 din Buzău optează cu hotărâre pentru ultima soluție și-l recrutează ca informator pe hidrologul cunoscător de „esperanto”, închizându-i astfel dosarul de urmărire informativă. În final, în problema „Oculă”, Buzăul avea 8 informatori, care, în perioada 15.08.1987–15.08.1988 furnizaseră o singură informație pe profilul problemei și nu urmăreau pe nimeni¹⁵³.

Există și excepții de la această regulă, una dintre ele fiind Securitatea Iași, care reușește să recruteze o profesoară de engleză din județ – sursa „Andra” – care menținea legătura cu un membru al Ordinului masonic „Cavalerii de Malta”, originar din Marea Britanie, pe care aceasta îl întâlnise în România. Cu permisiunea Securității, „Andra” îl vizitează, împreună cu soțul său, pe prietenul mason în Marea Britanie, și are astfel prilejul să furnizeze Securității informații detaliate asupra ritualurilor masonice, oferite de acesta din urmă, neuitând să aprecieze, în final ospitalitatea gazdei sale: „S-a arătat foarte bucuros să ne revadă, s-a comportat față de noi așa cum mă așteptam, ne-a făcut să ne simțim ca acasă și oriunde am fost și față de oricine am cunoscut s-a arătat mai mult decât mândru să aibă astfel de prieteni”¹⁵⁴.

Un succes remarcabil în privința recrutării de informatori în problema francmasoneriei pare să fi fost obținut de Securitatea Municipiului București, prin sursa „Jianu”. Aceasta, avocat de profesie, fost membru al lojei „Solidaritatea”, a fost recrutată de Direcția a III-a a Securității în

¹⁵¹ *Ibidem*, vol. 8, f. 91, *Raport* al Inspectoratului Județean Sălaj – Securitate din 29 iulie 1987.

¹⁵² *Ibidem*, vol. 9, f. 73, *Raport* al Direcției a IV-a din 1 nov. 1989.

¹⁵³ *Ibidem*, f. 19.

¹⁵⁴ *Ibidem*, vol. 16, f. 223, *Nota* nr. 0038 din 12 septembrie 1987 a sursei „Andra”. Inutil de precizat că informațiile despre francmasonerie date de „Andra” au fost însoțite de informații la fel de complete despre familia prietenului englez. În ceea ce privește Ordinul „Cavalerii de Malta”, acesta a fost integrat ritului masonic York (unul din cele mai răspândite rituri masonice, alături de cel Scoțian Antic și Acceptat) începând cu anul 1813, împreună cu celelalte ordine cavalești – Templieri și Rozicrucieni – vezi Radu Comănescu, Em. Dobrescu, *op. cit.*, vol. I (926-1960), Editura Europa Unită, 2001, p. 167.

1962, având sarcina de a contacta „elemente suspecte pe profil” în timpul deplasărilor anuale efectuate în străinătate. Datorită faptului că nu a raportat încercarea de recrutare a sa de către 2 agenți CIA, în timpul unei deplasări la Paris, este abandonat de Securitate și pus sub supraveghere până în 1976. În acest timp, nu a mai putut călători în exterior. În 1978 este reactivat de către Securitatea Municipiului București cu scopul supravegherii informative a unor străini veniți pe raza Capitalei și a legăturilor acestora cu cetățeni români, ridicându-i-se, totodată, interdicția de a călători în străinătate. „Jianu” furnizează numeroase informații, mai ales în urma călătoriilor efectuate în Franța, privind poziția ostilă a lui M. Schapira față de regimul de la București, legăturile acestuia cu serviciile speciale franceze și cu regele Mihai etc. Valoarea sa pentru Securitate se datora mai ales relațiilor apropiate pe care le întreține cu Marcel Schapira și, pentru a avea certitudinea loialității sale, este supus la numeroase verificări în perioada 1987 – 1988, prin teste și controlarea sa cu mijloace speciale în timpul a 14 întâlniri efectuate de „Jianu” cu cetățeni străini. Rezultatul este satisfăcător pentru Securitate, care evidențiază „sinceritatea informatorului față de organele de Securitate și interesul în rezolvarea sarcinilor încredințate”¹⁵⁵.

Valoarea informatorului „Jianu” a sporit considerabil pentru Securitatea română o dată cu avansarea sa, în ianuarie 1989, la Paris, de către M. Schapira, în gradul masonic 31 și numirea în calitate de „unic reprezentant și delegat general al Supremului Consiliu din Paris pentru România”¹⁵⁶.

Era, fără îndoială, un mare succes pentru Securitatea română deținerea unui informator atât de apropiat lui M. Schapira – asta în măsura în care acesta nu fusese, totuși, deconspirat sau nu făcea un joc dublu. Cu toate verificările Securității, acestea nu puteau decât să controleze comportamentul informatorului în țară, ceea ce se întâmpla în afara României depășind posibilitățile sale de verificare, după cum se și recunoștea într-un document intern: „Posibilitățile limitate de care dispunem pentru cunoașterea și verificarea activității lui «Jianu» în exterior, dar mai ales, a datelor raportate de el, impun adoptarea unei poziții prudente care să permită clarificarea deplină asupra sincerității și corectitudinii lui și preluarea inițiativei operative, fără a atrage însă atenția serviciului de spionaj francez”¹⁵⁷.

¹⁵⁵ ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 16, f. 236, *Raport cu propunerea de trimitere cu sarcini specifice în Franța a informatorului „Jianu”*, al Securității Municipiului București, din 20 dec. 1988.

¹⁵⁶ *Ibidem*, f. 230, *Raport privind rezultatele sarcinilor încredințate informatorului „Jianu” cu prilejul deplasării în Franța*, din 15 aprilie 1989, al Securității Municipiului București.

¹⁵⁷ *Ibidem*, f. 237, *Raport cu propunerea de trimitere cu sarcini specifice în Franța a informatorului „Jianu”*, al Securității Municipiului București, din 20 dec. 1988. Imposibilitatea de a verifica activitatea propriilor informatori în afara țării este un bun indicator al eficienței ofițerilor din cadrul Centrului de Informații Externe, a căror singură contribuție în activitatea Securității în problema „Oculă” a fost preluarea de informații din ziarele occidentale și din mediul literar din țară. Succesul Securității Municipiului București trebuie privit cu circumspecție, dacă avem în vedere și cele relatate de M. Schapira după 1989, privind întâlnirea sa la Paris cu un fost francmason din România, eliberat din închisoare recent, când, aflând că acesta primise viza pentru a veni în Franța doar după ce promisese Securității că-l „va face să vorbească” pe Schapira și va reda apoi conversația colonelului întreprinderii unde lucra, i-ar fi spus acestuia: „Scumpe frate, eu bănuiam de mult acest lucru, fiindcă ești al doilea care îmi faci figura. I-am propus și celui altul ceea ce-ți propun și ție:

Chiar și în aceste condiții, acesta pare a fi unul din puținele succese efective ale Securității în problema „Oculă”. Având în vedere faptul că, până la sfârșitul lui 1989, o mare parte din cadrele angajate în această problemă au mari dificultăți în a stabili cine sunt francmasonii și care sunt persoanele care trebuie supuse urmăririi informative și că rețeaua informativă folosită furniza, în cel mai bun caz, informații irelevante sau de notorietate cu privire la francmasonerie, s-ar putea trage concluzia că activitatea Securității în problema „Oculă” reprezintă un eșec.

Pe de altă parte, trebuie avut în vedere faptul că, dincolo de toate prezentările care înfățișau francmasoneria ca pe o organizație atotputernică, problema „Oculă” nu a reprezentat o prioritate pentru Securitate. Dacă ar fi fost văzută ca o problemă de mare importanță, cel mai probabil nu ar fi fost încredințată, la inspectoratele județene, „unor ofițeri tineri, cu experiență redusă”, după cum aprecia un raport alcătuit în urma unui control intern¹⁵⁸, iar coordonarea acțiunilor în problemă n-ar fi fost încredințată unui serviciu ce se mai ocupa de filатели și de radioamatori. Francmasoneria se arată, astfel, ca un pretext foarte bun de a organiza supravegherea unei părți a populației, mai ales a mediului cultural – artistic și de a introduce o interdicție în plus pentru restul cetățenilor României: aceea de a avea vreo preocupare legată de francmasonerie sau de a pomeni măcar de numele acesteia. Simpla nerespectare a acestei interdicții atrăgea după sine începerea urmăririi împotriva persoanei care comitea abaterea, cu tot ce presupunea aceasta. Iar confuzia care s-a făcut permanent între francmasoni și astrologi, mistici, pasionați de „esperanto”, s-ar fi putut dovedi chiar benefică, din punctul de vedere al Securității, pentru că, în acest mod, cercul celor urmăriți creștea în continuu, fiecare compartiment își putea încărca raportările periodice cu noi „realizări”, iar o parte din ce în ce mai mare a populației putea să simtă efectele atenției Securității îndreptate asupra sa. Din acest punct de vedere, acțiunea „Oculă” nu putea fi un eșec.

După 1989, Marcel Schapira afirma că prigoana împotriva francmasoneriei din România ar fi fost unică în Europa de Est, nefiind întâlnită în nici una din țările socialiste din regiune, dând exemplu situația din Polonia și Ungaria: „A existat activitate în perioada interzisă în Ungaria, în Polonia, fiindcă nici un mason de-acolo nu a fost băgat la închisoare. [...] Nimeni nu a fost arestat sau dus la spital, ceea ce dovedește că, la noi, oamenii au vrut să fie mai catolici decât Papa”¹⁵⁹.

Chiar dacă ar fi adevărat, faptul în sine nu are nimic excepțional. În fond, fiecare din organisme de represiune din această regiune și-a avut propriile obsesii, datorate și istoriei fiecărei țări în parte. Una din acestea pare să fi fost, în cazul Securității române, francmasoneria, dar, așa cum am încercat să demonstrez în materialul de față, doar o parte a conducerii organelor de represiune din România a arătat un interes real pentru această problemă. În fapt, atitudinea

decât să scrii idioteții în raport, dă-mi-l să ți-l fac eu, fiindcă eu mă știu mai bine și-ți jur că am să spun lucruri adevărate”. Vezi *Interviu cu Prea Ilustrul și Prea Puternicul Frate Marcel Schapira*, apud Radu Comănescu, Em. Dobrescu, *op. cit.*, vol. II (1961-1968), Editura Europa Unită, 2004, p. 327.

¹⁵⁸ ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 15, f. 98, *Raport* al Direcției a III-a nr. 373/O.D./001780, din mai 1988.

¹⁵⁹ *Interviu cu Prea Ilustrul și Prea Puternicul Frate Marcel Schapira*, apud Radu Comănescu, Em. Dobrescu, *op. cit.*, p. 328.

Securității față de francmasonerie, în anii '80 cel puțin, își găsește o destul de bună ilustrare în cuvintele generalului de Gaulle: „Masoneria [...] nu are destulă importanță pentru a te ocupa de ea, dar are prea multă pentru a o ignora”¹⁸⁰.

THE SECURITATE AND THE FREEMASONRY DURING THE 80'S

The present study was structured in two parts: the first part followed the image of the romanian freemasonry and its activity as they are described in the Romanian Security documents, and in the other part it was intended to portray an image of the way the repression authorities in Romania worked concerning the freemasonry problem, especially in the 1980's and the relations between the masonry and the romanian government in the years that after the 2nd World War.

In presenting the image of the freemasonry in the Security's documents, they intended to draw a comparisson between the way it is perceived by the repressive authorities in the beginning of the communist government in Romania, when for the first time was created a file concerning inimical elements of the ex romanian freemasonry and the image of the same phenomenon almost 30 years later, when the file in question was opened again under the code name, *Oculta*. In the same time, of the activity of the freemasonry were reflected only those aspects that were considered a threat for the security of Romania.

The illustration of the way in which the Romanian Security deals with the freemasonry issue contains a history of this problem during the period that followed the year 1944 and a presentation of the actions organized by the repression authorities together with the beginning of the examination of the deeds in question, with a stress on the events that took place during the 80's.

Although it represented a minor concern for the State Security, the issue of freemasonry was an interesting case study along the years and especially during the 1980's, being able to reveal not only the changes that took place at the level of the official ideology of the communist government but also the conceptions and the work methods of the repression authorities that supported it.

¹⁸⁰ ACNSAS, fond Documentar București, dosar nr. 8796, vol. 2, f. 203, traducere a articolului *Republica lojilor*, din 08.07.1981, apărut în publicația franceză „L'Express”.

Evoluția Direcției de Informații Externe și defectorii din spionajul românesc (1958-1978)

Liviu Țăranu

În orice serviciu de informații externe, și mai ales în unul care se ocupă și cu poliția politică, există convingerea (așa cum reiese din declarațiile ofițerilor anchetați după defectiunea generalului Ion Mihai Pacepa) că nu pot fi excluse total cazurile de trădare în propriile rânduri, dată fiind complexitatea situațiilor în care se poate afla un ofițer de informații și forțele care acționează asupra sa. Pentru a se limita acest fenomen sunt luate o serie întreagă de măsuri care să împiedice acțiunea contrainformativă a adversarului, concomitent cu verificarea permanentă și calificată a propriilor ofițeri. În cazul spionajului românesc din perioada comunistă aceste măsuri au fost frumoase în teorie dar mediocre, de cele mai multe ori, în practică. Corupția și clientelismul au năpădit și această zonă a Securității, creându-se astfel nu numai condițiile dar și motivele pentru defectările unor ofițeri români în Occident. Cauzele și formele de manifestare ale acestui fenomen prezent în întregul bloc socialist (România avea, la rândul ei, în 1989, un număr important de ofițeri „defeciori”) nu pot fi înțelese fără o privire generală asupra organizării și activității Direcției Generale de Informații Externe (DGIE) între 1951-1978.

Studiul de față își propune să schițeze evoluția acestei structuri a spionajului românesc până la defectiunea generalului Ion Mihai Pacepa (1978), prezentând la final un document din cadrul anchetei care a urmat acestei „trădări”, document care conține referiri la cei care, lucrând în spionajul românesc, au refuzat revenirea în țară în timpul sau la finalul executării misiunii în străinătate.

În România, activitatea (oficială) de obținere de informații externe și cea de contraspionaj a căzut, între anii 1948-1951, în sarcina Serviciului Special de Informații (SSI), instituție creată sub vechiul regim politic (1940). Bine încadrat cu numeroși consilieri sovietici, acest serviciu, care ținea de Președinția Consiliului de Miniștri, va fi restructurat și inclus la finele lunii martie 1951 în cadrul Direcției Generale a Securității Statului (DGSS), ca direcție autonomă – Direcția A – Informații Externe¹. Contribuția esențială la această schimbare au avut-o cei doi consilieri sovietici ceruți de Gheorghe Gheorghiu-Dej într-o scrisoare către Stalin, în noiembrie 1949, Alexandr Saharovski și un anume Patrakeev².

Consilierii amintiți au restructurat total noua direcție, încadrând-o cu ofițeri de securitate din alte direcții ale Securității. Deși în septembrie 1952 Securitatea este reorganizată, fiind scoasă de sub auspiciile Ministerului Afacerilor Interne și formând un minister separat – Ministerul Securității Statului, Direcția de Informații Externe își păstrează întâietatea devenind Direcția I. Prioritățile acesteia au rămas organizarea activității informative în Occident – erau vizate

¹ Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. DIE (1955-1980)*, București, Editura Ion Cristoiu, 1997, p. 13.

² Liviu Țăranu, Theodor Bărbulescu, *Jurnale din Rezistența anticomunistă, Vasile Motrescu, Mircea Dobre. 1952-1953*, București, Editura Nemira, 2006, p. 14.

îndeosebi SUA, Anglia, Franța și Germania de Vest, cu scopul de a „descoperi la timp intențiile agresive ale statelor capitaliste și de a culege informații politice și documentare cu caracter tehnico-științific, economic și de apărare”³.

Descoperirea acțiunilor de spionaj împotriva României și a țărilor din lagărul socialist, obținerea de documentații din sfera politică, economică sau militară occidentală, identificarea „contradicțiilor din lagărul imperialistilor” și desfășurarea de acțiuni informativ-operative în scopul „descompunerii” organizațiilor emigrației românești din străinătate figurau la loc de cinste între atribuțiile oficiale ale Direcției I-a de Informații Politice Externe⁴.

Conducerea DIE era asigurată, în continuare, de generalul de origine sovietică Serghei Nicolau, care deținuse acest post cheie, între 1947-1951, în cadrul SSI. După 1954, timp de mai bine de un an, la comanda DIE s-a aflat generalul Vasile Vâlcu, un activist cu doar șapte clase elementare. La rândul lui, acesta a fost înlocuit în decembrie 1955 cu fostul președinte al Comisiei Controlului de Stat și, totodată, șef al Secției Cadre a C.C. al P.M.R., Mihai Gavriluc, de meserie inginer minier, iar din 1956, general maior. Adjuncții săi, Nicolae Doicaru și Aurel Moiş, își vor disputa după 1959 această poziție importantă din spionajul românesc. Colonelul Aurel Moiş pierde în fața rivalului său care, pe lângă prestația „competentă” ca director al Direcției Regionale de Securitate Constanța, avea și o relație strânsă cu serviciile de profil sovietice. De profesie radiotelegrafist și cu un trecut nu prea clar (se pare că în timpul gimnaziului participase la o demonstrație legionară), Nicolae Doicaru intrase în P.C.R. în ianuarie 1945, după care parcurge toată ierarhia militară în cadrul MAI, de la comisar pe linie de poliție și siguranță până la cea de general colonel, șef al DIE și prim-adjunct al ministrului de Interne. Pregătirea sa fusese însă una modestă. Studiile liceale și le finalizează abia în 1960 (chiar după numirea ca șef DIE), iar Facultatea de Economie Generală din cadrul ASE București o absolvă prin examene de diferență cu cele de la Școala Superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu”, în 1967 când, pe lângă conducerea DIE, Nicolae Doicaru deținea și poziția de vicepreședinte la Consiliul Securității Statului⁵.

Generalul Nicolae Doicaru a fost cel mai longeviv șef al DIE, principala sa calitate care l-a recomandat pentru această poziție fiind disponibilitatea de a rezolva orice sarcină trasată de „comandantul suprem”, indiferent că aceasta ținea sau nu de specificul unui serviciu de spionaj. Cu toate acestea, în contextul schimbărilor din întreaga administrație și din Ministerul de Interne, în martie 1978, șeful DIE este înlocuit cu generalul maior Al. Dănescu, deși cel îndreptățit și cotate ca fiind succesor al lui Nicolae Doicaru era nimeni altul decât Ion Mihai Pacepa, cunoscut pentru relația sa foarte strânsă cu familia Ceaușescu. Această situație a constituit cu siguranță unul din motivele care au condus la „defectarea” generalului Ion Mihai Pacepa cu un impact dezastruos pentru întreg spionajul extern românesc.

³ Florian Banu, *Direcția I-a Informații Externe (DIE). Atribuții și organizare (1951-1956)*, în *Totalitarism și rezistență, teroare și represiune în România comunistă*, București, 2001, p. 42.

⁴ A.M.I., fond D.M.R.U., inventar nr. 7364, dosar nr. 12, f. 865.

⁵ Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR. 1945-1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 222.

Structura organizatorică a DIE, între 1951-1965, deși a suferit unele restructurări, în mare a rămas cea imaginată la începutul anilor de '50 de Alexandr Saharovski⁶: un secretariat, zece servicii, două secții sau birouri (unul de cifru și celălalt pentru devize și pașapoarte) și rezerva directorului. Secretariatul controla îndeplinirea ordinelor date de către director și întocmea sinteze asupra informațiilor obținute, asigura legătura cu ministerele implicate în activități externe, executa traduceri, ținea legătura radio cu rezidențele și gestiona arhiva operativă. Cele zece servicii erau profilate după atribuțiile pe care le-am menționat mai sus, asigurând și evidența cadrelor sau activitățile de administrare și gospodărire (Serviciile X și IX)⁷.

În plenara CC al PCR din 26-27 iunie 1967 sunt stabilite măsuri în vederea „perfecționării” activității Ministerului Afacerilor Interne (MAI) și schimbări în structura sa organizatorică. La 14 iulie 1967 Prezidiul Permanent al CC al PCR aprobă reorganizarea MAI, care în esență însemna crearea a două organe colective de conducere (Consiliul Securității Statului și Colegiul MAI) și reorganizarea direcțiilor Securității. Direcția Generală de Informații Externe (DGIE) era compusă din trei direcții: Direcția a V-a („obținerea de informații tehnico-științifice”), Direcția a VI-a („crearea de rezidențe ilegale în exterior”) și Direcția a VII-a (infiltrarea în serviciile de spionaj și contraspionaj străine, apărarea contrainformativă a reprezentanțelor statului român și „lupta împotriva emigrației române reacționare”). De asemenea, în cadrul DGIE, urma să funcționeze un serviciu de documentare externă⁸.

Invasia Cehoslovaciei în vara anului 1968 a avut un impact semnificativ asupra organizării DIE, urmărindu-se adaptarea structurii acesteia la noul context economic și militar din Europa. Birocratizarea excesivă a fost înlăturată, o atenție deosebită fiind acordată compartimentării activității de informații externe pentru a se asigura condiții mai bune de secretizare cât și o protecție mai bună în caz de invazie. Organigrama DIE era compusă din mai multe brigăzi, cu un profil bine precizat, care la rândul lor încadrau mai multe unități operative. Cea mai discretă și controversată era Brigada „U” care se ocupa de ofițerii deplin conșpirați sau „ilegali” care acționau sub diferite acoperiri în țările de interes pentru România. Brigada „ZI” (ziare și informații de interes) era o structură specializată în prelucrarea informațiilor din surse deschise (mass-media) cât și de la agenții din legătură, rapoartele zilnice redactate de această unitate având ca destinatari oficialitățile înalte ale statului comunist, în funcție de domeniul de interes. Unitatea specializată în procurarea de informații cu caracter științific era Brigada „SD” (știință și

⁶ În primăvara anului 1956, schema de organizare a Direcției I-a cuprindea nouă servicii cu birourile aferente și două secții – Secția „H” cifru și Secția Avize și pașapoarte. Serviciile erau specializate pe anumite zone geografice (Serviciul II – Germania de Vest și Austria, Serviciul III – S.U.A., Canada, Anglia, Argentina, Serviciul IV – Franța, Italia și Belgia) sau pe anumite probleme (Serviciul I – emigrații, Serviciul VI – informații tehnico-științifice). Acestea erau secondate în activitatea lor de către Serviciul Cadre și cel de administrare și gospodărire. Cf. Liviu Țăranu, *Direcția de Informații Externe în vremea lui Gh. Gheorghiu-Dej (structură, buget, activități)*, în *In honorem Viorel Faur*, Cornelii Crăciun, Antonio Faur eds., Editura Universității din Oradea, Oradea, 2006, p. 533-545.

⁷ A.M.I., fond D.M.R.U., inventar nr. 7364, dosar nr. 10, f. 15.

⁸ *Securitatea. Structuri, cadre, obiective și metode. 1948-1967*, vol. II, coord. Florica Dobre, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 13-14.

dezvoltare), ai căror ofițeri urmăreau obținerea de documentații și a aparaturii necesare institutelor din țară care asigurau cercetarea și proiectarea în industria națională⁹.

Un document relevant cu privire la organizarea DIE, pentru intervalul 1972-1978, este cel publicat de Mihai Pelin, în notele de final din cartea sa despre spionajul românesc, apărută în 1997¹⁰. Autorul a consultat cu acribie toate volumele dosarului anchetei desfășurate de Ministerul de Interne între anii 1978-1980 (în cazul Pacepa), găsind și o amplă sinteză redactată de serviciile vest-germane de spionaj și intitulată *Serviciile de Informații Române*, procurată de celebrul Mihai Caraman de la o sursă din Austria, chiar în ajunul defectării generalului Ion Mihai Pacepa – la 21 iulie 1978. Documentul oferă o imagine detaliată a organizării și funcționării DIE, precum și câteva nume din conducerea de atunci a direcției, ceea ce ne sugerează că informația provenea din cercuri foarte înalte de la București. De asemenea, sunt făcute o serie de considerații pe marginea relațiilor dintre serviciul român și cele din blocul socialist (îndeosebi cu cele sovietice), ca și despre relațiile foarte reci dintre diversele structuri de securitate ale statului român (relația DIE cu Direcția de Informații a Armatei și cu Departamentul Securității Statului).

În privința organizării DIE, Nicolae Ceaușescu a avut, după cum se arată în documentul amintit, un „interes personal” indicând direcțiile de acțiune și realizarea unei legături strânse între partid și structurile de comandă ale spionajului românesc¹¹. Începând din primăvara anului 1972, DGIE era formată din trei divizii (*Europa, Contraspionaj-emigrație, Alte regiuni*), două direcții independente și câteva servicii auxiliare, având un efectiv de aproximativ 2.000 de oameni¹².

Divizia I *Europa* era condusă de colonelul Gheorghe Toader și era împărțită în două grupe – *Țările germanice și țările nordice* și *Țări mediteraneene*. Dintre rezidențele cele mai importante pe acest spațiu, cele de la Londra, Paris și Köln aveau întâietate în planurile de influențare a emigrației sau în spionajul industrial.

Generalul maior Gheorghe Marcu era șeful Diviziei a II-a *Alte regiuni* împărțită la rândul ei, în trei grupe: *SUA-America Latină, Asia și Africa, Orientul Apropiat*. Prioritatea rezidențelor de spionaj pe spațiul american era dată de obținerea de informații în domeniul tehnico-științific (îndeosebi din SUA) și de situația comunității emigranților români. Șeful grupei SUA-America Latină, colonelul Aurel Florea, sprijinea ideea înființării unor rezidențe românești în Canada și

⁹ Cristian Troncotă, *Duplicarii. O istorie a serviciilor de informații și securitate ale regimului comunist din România. 1965-1989*, București, Editura Elion, 2003, p. 96-101.

¹⁰ Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 386.

¹¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 17, f. 216.

¹² Într-un interviu acordat Hotnews.ro despre varianta plecării „la cerere” a ofițerului Daniel Dăianu din Departamentul de Informații Externe, Ion Mihai Pacepa afirma „Când am părăsit România, el era unul din cei 2.708 subalterni pe care i-am avut în DIE” vezi www.hotnews.ro consultat la 27 septembrie 2007. În ziarul „Ziua” (nr. 3891, miercuri, 28 martie 2007) același Ion Mihai Pacepa menționa: „În iulie 1978, când am făcut ruptura cu DIE, aceasta avea 2.780 ofițeri conșpirați și 500 deplin conșpirați. Cu alte cuvinte, unul din fiecare 7.000 de cetățeni ai României era ofițer acoperit al DIE”. Era acesta argumentul principal în susținerea tezei că „DIE devenise *factotum* în activitatea de politică externă, economică și tehnico-științifică a României, după cum Securitatea era *factotum* în viața ei internă”.

Australia pentru a controla coloniile românești din aceste țări, recrutarea de noi agenți și lichidarea unor foști legionari.

Divizia a III-a *Emigrație și Contraspionaj*, condusă de generalul maior Gheorghe Bolănu, era alcătuită din trei grupe: *Emigrație*, *Contrainformații externe* și *Valută*. Prima grupă urmărea activitatea unor foști membri ai PNT, PNL și Garda de Fier care emigraseră în Europa Occidentală, în vederea neutralizării activității lor împotriva regimului politic de la București. Grupa de *Contrainformații* asigura reprezentanțele diplomatice, comerciale și culturale românești din străinătate împotriva oricărei infiltrări informative a unui serviciu de spionaj advers.

Între direcțiile care formau DGIE și acționau independent, Direcția *Illegali* era considerată a fi cea mai importantă, deși activitatea acesteia era departe de a mulțumi conducerea spionajului românesc, dar și pe Nicolae Ceaușescu, care ceruse, personal, să fie intensificată activitatea pe această linie. Pentru aceasta, șeful direcției Romeo Popescu, fusese schimbat în 1974, cu Gheorghe Maxim, fostul șef al rezidenței din Roma. Rezultatele au fost minime, în trei ani reușindu-se o singură acțiune clasică de infiltrare a unor agenți ilegali, cea mai mare parte a lor părăsind țara ca fugari, cu documente românești, ulterior prin căsătorie sau prin solicitarea dreptului de azil politic, stabilindu-se legal în Occident. Aceștia erau pregătiți în țară, timp de un an sau doi, de către un „ofițer instructor” al Direcției *Illegali* care recruta agenți la fața locului, îi instruia și îi plasa în domeniile în care erau competenți. Dificultatea majoră în găsirea ilegalilor consta în selecția celor cu aptitudini în activitatea de acoperire, buni cunoscători de limbi străine, vigilenți și atenți la regulile muncii conspirative. Datorită acestor cerințe, greu de îndeplinit în totalitatea lor, foarte mulți potențiali ilegali au fost abandonați pe parcurs. De reținut că acești agenți trebuiau să obțină informații în orice condiții, îndeosebi în acele țări cu care statul român nu avea relații diplomatice.

Sediul Direcției *Illegalilor* era situat pe Splaiul Independenței și funcționa sub acoperirea de Institut pentru Studii Economice Internaționale, într-o clădire în care se găseau și o parte din birourile Consiliului (Sfatul Popular) Județean Ilfov.

Între serviciile care țineau de această direcție, exista o structură care avea ca obiectiv depistarea și lichidarea acelor ofițeri DGIE care defectaseră în Occident sau refuzaseră întoarcerea în țară, la încheierea misiunii. Înainte de plecarea în misiune, fiecărui ofițer DGIE i se prezenta un set de fotografii cu persoanele urmărite (ofițeri DGIE „trădători”) și i se cerea să afle domiciliul acestora în străinătate. În cazul în care era identificată adresa respectivelor, serviciul încerca prin mijloace discrete să-i lichideze sau să-i aducă în țară. Dacă nu era găsit un intermediar pentru această acțiune, atunci se înscena un accident pentru lichidarea „trădătorului”, ofițerii din acest serviciu, sub conducerea colonelului Cornel Rizu, aveau puteri depline și puteau utiliza orice mijloace pentru îndeplinirea acestor misiuni.

O altă direcție importantă, condusă de colonel Gheorghe Morjan, era cea *Tehnico-Științifică* formată din aproximativ 250 de cadre, marea majoritate ingineri sau tehnicieni cu studii superioare. Rolul lor era de analiză a informației și mai puțin de procurare a acesteia. Cei mai mulți erau infiltrați în Ministerul Comerțului Exterior, Ministerul de Externe sau în alte ministere, DGIE nemaiavănd nici o influență în ceea ce privea cariera ofițerului, singurul responsabil de propria ascensiune. Amplasarea fenomenului este evidentă dacă ținem seama că într-un raport

intern al DGIE, se menționa că, în 1972, toți salariații din comerțul exterior care lucrau sau călătoreau în străinătate, erau cadre sau colaboratori ai instituției din strada Batiștei. De notat că această direcție lucra sub „îndrumarea” lui Nicolae Ceaușescu și avea ca obiectiv procurarea de patente, licențe, diverse informații de ordin economic și tehnic, îndeosebi despre construcția sateliților, utilizarea și producerea energiei atomice, producția de apă grea etc. Pentru anul 1972 fuseseră trasate 400 de tematici tehnico-științifice, 80% din ele având în vedere industria și cercetarea științifică din SUA.

O parte a notelor furnizate de către direcțiile amintite mai sus era transmisă către Direcția *Rapoarte-Solicitări*, condusă de colonelul Nicolae Cotigă, care avea rolul de exploatare și difuzare a materialelor informative intrate în direcție. Rapoartele și analizele întocmite de cei cca 30 de lucrători ai direcției amintite erau înaintate conducerii de partid și guvernului, conținând informații din domeniul politic, economic și militar occidental.

De pregătirea și acoperirea cadrelor era responsabilă Direcția *Personal-pregătire*, al cărei colectiv restrâns format din cinci ofițeri era condus de fratele lui Nicolae Ceaușescu, colonelul Nicolae Călin.

Toate structurile DGIE erau ajutate în munca lor de o serie de unități auxiliare: Unitatea LM responsabilă cu ajutorul și instruirea tehnică a ofițerilor (în domeniul scrisului simpatic, al fotografierii documentelor, al codificării etc.) și Secția Cifru care răspundea de recepția și emisia radiogramelor transmise sau primite din străinătate.

Pentru a se evita abuzurile în interiorul DGIE (aspect ce s-a dovedit valabil doar în teorie), se înființase în vara anului 1973, un serviciu de supraveghere care prelua sarcinile Direcției de contrainformații din Departamentul Securității Statului (condusă de generalul Neagu Cosma), și care urmărea starea morală și materială a ofițerilor, problemele de familie ale acestora, eventualele abuzuri în exercitarea funcției etc. Fiecare structură importantă era flancată de către un inspector supraveghetor care înainta rapoarte către șeful acesteia, de unde și posibilitatea mușamalizării celor mai multe dintre neregulile care au existat în DGIE până la defectarea generalului Ion Mihai Pacepa.

Conform sintezei furnizate de generalul Mihai Caraman, în structura DGIE, exista și un serviciu de „dezinformare” a cărui activitate se axa pe problemele de ordin național și teritorial, în sensul că aici erau prelucrate o serie de dovezi de ordin juridic și istoric cu privire la suveranitatea României și statutul unor teritorii românești aflate în dispută (Basarabia și Bucovina). Acest serviciu fusese înființat în 1967 la cererea lui Ion Stănescu, președintele CSS, meritul principal în punerea pe picioare a unei asemenea structuri avându-l generalul-maior Mihail Bozianu¹³.

Așadar, ca structură organizatorică, DGIE era *de iure* și *de facto* o instituție de sine stătătoare, ale cărei activități erau supervizate direct de conducătorul suprem, acesta fiind și cel care trasa o bună parte din direcțiile de acțiune ale spionajului românesc.

În sprijinul acestei idei vin aserțiunile fostului adjunct al DGIE, Ion Mihai Pacepa care susține că prin Decretul nr. 363 din 23 iunie 1973, această subordonare a fost legiferată complet

¹³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 6, f. 77-89.

contribuind la creșterea în mod exploziv a numărului de ofițeri acoperiți din diverse instituții ale statului român¹⁴.

¹⁴ Ion Mihai Pacepa își amintea, în ziarul „Ziua”, în detaliu, momentul în care N. Ceaușescu a semnat actul normativ care legaliza activitatea DIE: „Decretul 73 a fost semnat de Ceaușescu la 23 iunie 1973. Îmi aduc aminte de acea zi ca și cum ar fi fost ieri. Ceasul de pe biroul meu arăta câteva minute după ora 9 când a sunat telefonul scurt. «Tovarășul vă invită la dânsul împreună cu tov. Doicaru!». Era vocea melodioasă a lui Costică Manea, șeful de cabinet al lui Ceaușescu. «Aici e senin și soare» a adăugat el conspiratorial [conspirativ], informându-mă astfel că Ceaușescu era bine dispus. Doicaru mă aștepta la capul scării. «E totul așa cum am discutat?» ne-a întrebat Ceaușescu. «Cuvânt cu cuvânt» a răspuns Doicaru, îngroșându-și vocea de bariton. «Ați pus aici tot ce vă trebuie ca DIE să devină legal?» a întrebat din nou Ceaușescu, continuând să răsfoiască decretul. «Tot, tovarășe Comandant Suprem» am confirmat. «Inclusiv dreptul de a confecționa identități și acte fictive?»

«Inclusiv, tovarășe Comandant Suprem». Ceaușescu a pus pe birou decretul deschis la ultima pagină, și l-a bătut de câteva ori cu palma ca să-l țină deschis. «Cine are copie după el?»

«Copie?» a întrebat Doicaru stupefiat. «Nici Dumnezeu n-o să vadă decretul asta, tovarășe Comandant Suprem!»

Un minut mai târziu Ceaușescu a semnat decretul cu Mont Blancul lui gros cât un cârnăț, după care l-a sunat pe Manea. «Dă-mi un număr de decret» i-a cerut Ceaușescu. «Și scrie doar DIE în registru».

La mijlocul anilor 1990, dl. Petre Mihai Băcanu, atunci editor șef la România Liberă, mi-a dat trei agende de lucru ale generalului Teodor Sârbu, pentru care îi adresez din nou mulțumiri. Generalul Sârbu a fost unul din cei mai apropiați subalterni ai mei în DIE. Curând după ce am primit azil politic, el a murit într-un accident care pare a fi fost înscenat de Securitate. Agendele sale se referă la anii 1973, 1976, 1977, și au 1008 pagini numerotate ce conțin notițele generalului. În ziua de 23 iunie 1973, el consemna:

«1. Ședința la tov. ministru Doicaru. Decret privind organizarea și funcționarea D.I.E. 363/23.06.73. 1. DIE - se org. și funcționează în M.I.

2. DIE - subord. nemijlocit comandantului suprem».

Asta e tot ce a scris generalul Sârbu în legătură cu acel document de importanță cardinală pentru mafia spionajului lui Ceaușescu. Asta a fost de fapt esența a ceea ce Doicaru și subsemnatul am spus despre decret în acea memorabilă ședință. Și asta a fost, în fond, ceea ce Ceaușescu vroia ca ofițerii DIE să știe în legătură cu Decretul 363, care a fost – și a rămas – unul din cele mai secrete documente din istoria României comuniste.

În 1975, Doicaru s-a dus la primul ministru Manea Mănescu cu proiectul unei hotărâri a Consiliului de Miniștri pentru reglementarea curierului diplomatic, pe care Decretul 363 îl subordonase DIE. «Ca să semnez HCM-ul trebuie să văd Decretul 363» a condiționat Mănescu. Doicaru, care îi detesta îngâmfarea și vroia să-i plătească polițe vechi, i-a sugerat să ceară aprobarea lui Ceaușescu. Eram lângă Doicaru și l-am auzit pe Ceaușescu țipând ca apucat prin telefonul scurt: «C-Cât îți dă CIA ca să-i spui ce e în Decret?» Mănescu a semnat imediat HCM-ul, fără a mai întreba nimic.

De ce aceasta grijă excesivă pentru a păstra secretul Decretului 363? [...] Aici voi spune doar că Ceaușescu nu vroia să se afle că Decretul 363 a transformat spionajul României într-o armată personală, invizibilă restului conducerii de partid și de stat, ale cărei sarcini principale au fost exportarea cultului său în Occident și furtul de valută necesară îndeplinirii planurilor sale megalomane.

Ceaușescu nu vroia, de asemenea, să se știe că Decretul 363 a împuternicit DIE să dea grad militar oricărui salariat, indiferent de funcție, din sistemul Ministerului de Externe și al Comerțului Exterior,

În ceea ce privește cadrele Direcției, trebuie menționat deficitul de personal calificat cu care s-a confruntat DIE încă de la începutul înființării sale. Pentru a rezolva această criză, MAI a înființat încă din anii 1955-1956 zece birouri regionale (în cadrul direcțiilor regionale de securitate și, ulterior, în cadrul fiecărui inspectorat județean) a căror principală sarcină era selecția persoanelor cu aptitudini pentru munca de informații externe. În context, folosim acest prilej pentru a lămurii un aspect considerat incert, este vorba despre data la care Ion Mihai Pacepa a fost mutat în aparatul exterior al M.A.I. Datorită informațiilor de arhivă disponibile astăzi putem da

din Ministerul Turismului și ONT, din Ministerul Construcțiilor și Arcom, din Departamentul Cultelor, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, precum și din orice altă instituție de stat sau cooperatistă ce desfășura activități în străinătate.

Ceaușescu nu vroia să se știe nici că Decretul dădea dreptul DIE să plătească acestor ofițeri deplin conspirați salarii secrete, în lei și valută, peste cele primite oficial de la instituția în care lucrau, și să îi folosească atât în interiorul țării, cât și în străinătate.

Curând, ofițerii deplin conspirați ai DIE au împânzit toate eșaloanele Ministerului de Externe. Primul adjunct al ministrului, Cornel Pacoste, era colonel deplin conspirat al DIE pe care Ceaușescu vroia să-l facă prim-ministru (în 1989 devenise deja vice-premier). Adjunctul ministrului, Petre Burlacu, era de asemenea colonel deplin conspirat. Șeful Direcției consulare, Dumitru Bădescu, șeful serviciului curieri diplomatici, Anghel Ionescu, și adjunctul său, Petre Săndulescu, erau alți trei coloneli deplin conspirați. Mulți din șefii direcțiilor de spații geografice deveniseră de asemenea ofițeri deplin conspirați. Tot așa au fost majoritatea ambasadorilor din principalele țări NATO. La doar câteva zile după ce am primit azil politic în SUA, presa occidentală a anunțat că Ceaușescu a înlocuit 22 de ambasadori – ale căror state de salarii ca ofițeri deplin conspirați erau semnate de mine.

Cu riscul de a mă repeta, dau cuvântul lui Ion Gheorghe Maurer, care nu s-a sfiit să ironizeze, în stilul său, această armată invizibilă a lui Ceaușescu. «Știi ce-o să se întâmple dacă punei căcat pe umerii fiecărui ofițer conspirat pe care-l aveți în clădirea asta?» m-a întrebat Maurer în timpul unei convocări a salariaților din sistemul comerțului exterior care a avut loc în ianuarie 1974 la sediul ministerului. «Până și acoperișul șandramei o să miroase a latrină!».

Maurer a avut dreptate. În 1974, DIE avea deja 560 de ofițeri deplin conspirați în sistemul comerțului exterior (minister și întreprinderi de import-export). Colonel Nicolae Nicolae, ministru secretar de stat, colonel Constantin Stanciu, ministru adjunct, colonel Constantin Olcescu, directorul general al Vămirilor și general Nicolae Raceu, directorul de personal al MCE, sunt doar câteva nume din această armată conspirată a DIE. Celelalte ministere economice majore, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, Camera de Comerț și Departamentul Cultelor erau, de asemenea, pline ochi cu ofițeri deplin conspirați ai DIE. Aceasta armată de ofițeri deplin conspirați era remunerată de DIE cu dolari cash, cu salarii suplimentare în lei depuse pe CEC-uri secrete, pe posturi în țări vestice și cu promovări în funcții. Era natural și omenesc ca membrii ei să acorde prioritate sarcinilor primite de la DIE. Iar sarcina DIE era furtul. Toți furau pentru DIE, deoarece numai așa își puteau menține posturile privilegiate și salariile suplimentare. În puținele cazuri când asemenea funcționari au neglijat intenționat sarcinile primite de la DIE, ei au fost schimbați din posturi. Erau destui români care abia așteptau să aibă privilegiul de a lucra în Occident sau de a face măcar călătorii periodice în străinătate". (Vezi „Ziua”, nr. 3891, miercuri, 28 martie 2007).

ca sigură data de 1 ianuarie 1956 pentru mutarea sa din cadrul Direcției a IV-a Contrasabotaj unde conducea un serviciu¹⁵.

La mijlocul anilor '50, Direcția era prevăzută cu un număr total de 400 posturi, din care 343 ofițeri, 17 sergenți și 40 angajați civili¹⁶. Datorită faptului că în vara anului 1956 are loc o consistentă restructurare a întregului aparat al Securității, unele documente menționează existența unui efectiv real de 265 angajați, din care peste 200 erau ofițeri¹⁷. Numărul acestora a crescut exponențial după 1960, când relațiile externe ale României au cunoscut o extindere fără precedent, maximul de efectiv atins în anii '70 fiind de cca 2.000 de oameni.

Problema cadrelor nu se rezuma însă doar la aspectul numeric, pregătirea profesională și gradul redus de cultură al ofițerilor fiind obstacole de netrecut în activitatea de informații externe. Dacă ținem cont de faptul că mai bine de jumătate din ofițeri, la mijlocul anilor '50, aveau doar studii elementare și nu cunoșteau nici o limbă străină, avem dimensiunea nivelului de pregătire și calificare a personalului DIE. Sunt cunoscute cazuri când ofițeri români din rezidențe aflate la Londra sau Paris nu reușeau, ani la rând, să recruteze vreun agent, iar lucrul cu agentura pe care o preluaseră de la alți colegi era defectuos de așa manieră încât o bună parte din informatori refuzau să mai colaboreze. Erau de asemenea ofițeri care pierduseră materiale informative, recrutaseră agenți provocatori sau primiseră cadouri valoroase din partea unor persoane suspecte¹⁸.

„Marea epurare”, cum este numită de Cristian Troncotă schimbarea politicii de cadre a conducerii PMR în legătură cu Securitatea, a avut consecințe importante și în compoziția personalului din cadrul DIE¹⁹. Începută în 1960, sub auspiciile Secției CC al PMR de Control și Îndrumare a M.A.I., această „epurare” a avut în vedere, îndeosebi, trecerea în rezervă a ofițerilor de naționalitate ruso-ucraineană, evreiască și a celor căsătorii cu rusoaice. Au fost disponibilizate însă și o bună parte din cadrele slab pregătite din punct de vedere profesional dar și intelectual. Deși intenția mărturisită oficial era aceea a „îmbunătățirii” componenței naționale a întregului aparat de stat, conducerea PMR avea totuși în vizor o creștere a calității activității depuse de Securitate.

Pentru un nivel ridicat al pregătirii profesionale a ofițerilor de securitate, dar și pentru a se preveni repetarea abuzurilor din anii '50, au fost date o serie de ordine interne care prevedeau obligativitatea absolvirii liceului de către toate cadrele și înscrierea acestora în învățământul superior, precum și participarea la cursuri de limbi străine de circulație internațională. În acest sens a fost înființată încă din 1968 o școală de pregătire și perfecționare a ofițerilor cunoscători

¹⁵ Iată conținutul adresei prin care se decidea această mutare: „Prin ordinul Șefului Direcției Cadre nr. 127/1 ianuarie 1956, căpitan Pacepa Mihai, Șef Serviciu la Direcția a IV-a M.A.I. se mută în interes de serviciu în Aparatul Exterior al M.A.I.” (vezi A.M.I., fond D.M.R.U., inventar nr. 7363, dosar nr. 2, f. 104).

¹⁶ Idem, inventar nr. 7364, dosar nr. 10, f. 190.

¹⁷ *Ibidem*, f. 254.

¹⁸ Florian Banu, *loc. cit.*, p. 49.

¹⁹ Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 22.

de limbi străine, ai cărei cursanți urmau să fie ofițeri din aparatul central și local al Securității, care prin specificul activității aveau nevoie de cunoașterea unei limbi străine.

A fost înființată la Bran, în județul Brașov, o nouă Școală de securitate pentru reciclarea cadrelor de comandă, cu rolul clar stabilit de a ridica nivelul de pregătire al ofițerilor din conducerea MAI.

Dar cea mai importantă cale de îmbunătățire calitativă a compoziției cadrelor a fost recrutarea „direct din producție” sau de pe băncile facultăților a absolvenților cu studii superioare, ingineri, juriști, sociologi, economiști și profesori, toți fiind vârfuri de promoții, buni cunoscători ai domeniului lor de activitate și cunoscători de limbi străine. Sigur, dosarul de securitate trebuia să fie „curat” însă prin sistemul cunoscut de pile, relații și cunoștințe, existau posibilități de a fi evitat și acest din urmă obstacol.

Impactul acestei măsuri este vizibil dacă luăm în considerare că numai în anul 1969, în Departamentul Securității Statului, au fost angajați peste 2000 de tineri intelectuali cu specializări în diverse domenii. Mulți dintre ei erau atrași de noua meserie din mai multe motive: un salariu sensibil mai bun decât cel din viața civilă, posibilitatea de a călători în străinătate și, pentru ingineri, chiar de a se realiza ca buni profesioniști, având un contact direct cu ultimele tehnologii din Vest. Cu toții aveau însă nevoie de o pregătire „de specialitate” și ca urmare s-au luat măsuri pentru o bună instruire a acestor în concordanță cu misiunile și atribuțiile pe care le aveau unitățile de securitate din care făceau parte²⁰.

DGIE dispunea de o școală proprie pentru formarea cadrelor, subordonată Direcției Personal – pregătire, care era condusă de Nicolae Călin, fratele lui Nicolae Ceaușescu. Aflată la sud de Brănești, pe partea stângă a șoselei București-Călărași, școala era alcătuită din cinci compartimente, fiecare dispus într-o clădire separată. Studenții (proaspeți absolvenți de liceu) începeau pregătirea cu un ciclu de trei ani în domeniul securității, cu accent pe contraspiionaj și contrasabotaj. Apoi, fiecare dintre studenți urma unul din cele șase cursuri de specializare, în domeniul în care dovedea aptitudini. După absolvire, cei mai mulți erau păstrați în structurile centrale ale DGIE, foarte puțini fiind trimiși în exterior. Pentru străinătate erau preferați, așa cum am arătat mai sus, absolvenții facultăților civile, îndeosebi inginerii, care, înainte de plecare în misiune, nu frecventau un curs regulat ci erau obligați să parcurgă cât mai mult din literatura de specialitate²¹.

Schimbările din politica de personal s-au reflectat puternic în evoluția DIE, mai ales după 1965²², când sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu, regimul a continuat să-și consolideze în

²⁰ *Ibidem*, p. 43.

²¹ Mihai Pelin, *op. cit.*, p. 389.

²² În ziarul „Ziua” (nr. 3891, miercuri, 28 martie 2007) același Ion Mihai Pacepa menționa: „Majoritatea ofițerilor operativi ai DIE au avut dublă identitate. Confectionarea de către DIE a documentelor fictive necesare legalizării acestor identități contravenea însă legilor în vigoare, potrivit cărora buletinele de identitate trebuiau emise de Miliție, cărțile de muncă de Ministerul Muncii, și carnetele de partid de organe PCR. Această ilegalitate a fost eliminată în 1973, când instrucțiunile de funcționare și organizare ale DIE au

plan extern propria imagine, nu numai prin revenirea la valorile naționale, ci și printr-o reorientare a spionajului românesc spre domeniul economic și promovarea intereselor politice tradiționale ale statului român.

Având în vedere aceste realități nu putem să nu ne întrebăm de ce în spionajul românesc a existat un număr atât de mare ofițeri care au preferat să rămână în țările unde au lucrat sau să „defecteze” în Occident?

Trebuie spus că acest fenomen a fost abordat de cercetători ai serviciilor secrete, doi autori francezi, Geoffrey D'Aumale și Jean Pierre Fourre, identificând două categorii de „transfugi”²³: *transfugi exteriori* care își părăsesc țara sau își abandonează misiunea din motive politice, ideologice, economice sau profesionale trecând astfel la inamic și *transfugii interiori* (sau activi) care deși rămân în țara de origine, lucrează pentru un serviciu de informații străin.

În prima categorie, cea a defectorilor-transfugi externi, îi putem încadra (în deplin acord cu abordarea istoricului Cristian Troncotă), în cazul românesc, pe toți ofițerii de securitate aflați la post în străinătate și care au refuzat revenirea în țară, solicitând azil politic. Explicațiile oferite de istoriografie pentru gestul acestora sunt în principal două: o parte dintre acești ofițeri erau dirijați de serviciile secrete sovietice pentru a se infiltra în Occident (de aici și constatarea unora că, din perspectiva blocului socialist, din care România era parte integrantă, aceștia nu erau totuși trădători) iar ceilalți procedau la această alegere datorită unor nemulțumiri proprii, de ordin profesional, economic sau politic.

Cea mai mare parte a acestora au fost adunați, ulterior, în anii '80, de către serviciile americane de informații într-un organism informativ intitulat „Trust Organization” al cărui scop explicit a fost acela de a susține mișcarea de dizidență din Europa de Est și de a submina astfel regimurile aflate sub oblăduirea Moscovei²⁴.

Arhivele Securității ne dezvăluie profilul moral și profesional al unora dintre aceste personaje și, pentru că nimic nu redă mai fidel aceste portrete decât documentele epocii, am considerat că publicarea lor, fără intervenția noastră în text, este corectă și utilă.

Menționăm doar că nota raport a Securității (pe care o publicăm în continuare), face parte din ancheta desfășurată în cadrul fostei Direcții Generale de Informații Externe, pornită în urma defectării generalului Ion Mihai Pacepa (adjunct al șefului acestei direcții) la 28 iulie 1978. După doi ani de cercetări (1978-1980) asupra contextului în care a avut loc defectiunea lui Ion Mihai Pacepa, ancheta a fost oprită brusc, fără a se lua măsuri împotriva unor înalți demnitari ai regimului care fuseseră mituiți, la propriu, de către fostul șef al D.G.I.E. sau de către subordonații acestuia care se aflau la post în străinătate.

Nota de plată au achitat-o ofițerii din D.G.I.E. care au fost în legătură sau au lucrat cu generalul Ion Mihai Pacepa, aceștia fiind rechemați în țară și încadrați pe la diverse întreprinderi, cu interdicția de a mai pleca în exterior sau de a avea legături cu străinii.

fost înlocuite de Decretul 73 [363/23.06.73], care i-a dat dreptul, printre altele, să aibă ofițeri deplin conștienți, să creeze duble identități, și să confecționeze acte de identitate fictive”.

²³ *Apud* Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 122.

²⁴ *Ibidem*, p. 124.

Notă raport²⁵

privind analiza situației unor foști ofițeri din UM – 0920 care au trădat în timp ce se aflau în misiune în exterior

În perioada 1959-1976 au dezertat din misiune trecând de partea dușmanului, trei ofițeri superiori, cinci ofițeri inferiori și un subofițer; dintre aceștia trei erau ofițeri deplin conșpirați.

Analizând situația acestor trădători, raportăm următoarele:

1. Mandache D. Gheorghe, fost căpitan de securitate și lucrător operativ în cadrul Dir. Germania. A dezertat în RF Germania la 13 martie 1959, în timp ce se afla în misiune pe linia Brigăzii „U”.

Este născut la 13 feb. 1933, în com. Păltiniș - Botoșani, de profesie muncitor strungar. În țară a fost căsătorit și avea un copil.

În anul 1951, a fost încadrat în Ministerul de Interne cu gradul de plutonier, iar în 1952 a fost avansat sublocotenent.

În anul 1953, a fost mutat în DGIE unde a lucrat până în 1956 când a fost trimis la cursul de specializare de 2 ani din URSS.

Întorcându-se din URSS în anul 1958, a fost recomandat de consilierul sovietic ca un om capabil, bine pregătit și cu aptitudini pentru munca nelegală. Același consilier a dat indicații să nu fie ținut mult în țară, să i se facă o scurtă pregătire de 1-2 luni, în care timp să i se întocmească o biografie legendă temporară valabilă numai pentru RDG și trimis în această țară, pentru a-și perfecționa cunoștințele de limbă germană, a însuși obiceiurile, „modul de viață” și comportare al germanilor, apoi să fie trimis în misiune în RFG cu altă biografie legendă.

Dându-se curs indicațiilor primite, la 28 aug. 1958 Mandache Gh. a fost trimis în RDG, pe situația legendată având numele de Rudolf Bauman.

Întreaga acțiune de legalizare, pregătire și acoperire, s-a făcut în colaborare cu organele de securitate ale RDG, care au cunoscut combinația preconizată de noi în cazul Mandache Gh.

La 13 martie 1959, organele RDG ne-au informat că Mandache Gh. împreună cu logodnica sa Brunsch Käthe, cetățeană RDG, au dispărut trecând în RFG, unde s-au predat Serviciului de contrainformații, trădând misiunea și adevărata lor biografie.

Mandache Gh. nu a fost condamnat deoarece s-a considerat, la timpul respectiv, că va putea fi adus în țară, unde să fie judecat și condamnat. Nereușindu-se aducerea lui, fapta lui a suferit intervenția prescripției și a decretului de grațiere.

²⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 3447, vol. 36, f. 347-365.

În anul 1973, pe baza unor date sumare despre caz, sursa externă „Haer” a indicativului „L.C.” (valută) a stabilit că Mandache Gh. trăiește sub numele de Bruchner Rudolf în RFG, orașul Neuss.

Pe baza acestor noi date s-a deplasat în RFG, generalul mr. Tănăsescu Ion, care împreună cu col. Olaru Petre din cadrul lectoratului [rezidenței românești în RFG], au întreprins investigații, identificându-l și fotografiindu-l pe trădător²⁶.

Ulterior printr-o sursă a Brigăzii „U”, care lucrează la aceeași întreprindere cu Mandache Gh., s-a realizat un studiu complet asupra lui. Prin această sursă îl avem pe trădător sub control, ultimul raport primit de la sursa „U” este din martie 1978.

Cunoaștem în prezent următoarele date mai importante despre Mandache Gh.

- Domiciliul, numărul de telefon – înregistrat pe numele soției; schița locuinței și a împrejurimilor;
- Locul de muncă, programul de lucru, funcția ce o ocupă, numărul de telefon de la serviciu și relațiile ce le are în instituție;
- Locurile și localurile frecventate;
- Traseul parcurs de acasă la serviciu și mijloacele de transport folosite;
- Date despre soție și cei doi copii;
- Fotografii recente ale trădătorului.

Din analiza cazului rezultă că selecționarea și pregătirea lui Mandache Gh. ca lucrător nelegal s-a făcut la indicația expresă a consilierului sovietic trăgându-se concluzia că Mandache Gh. a fost bine cunoscut și instruit în timpul școlii de organele sovietice pentru a primi o astfel de misiune.

Afirmăm cele de mai sus, bazându-ne pe următoarele argumente:

- La un an după dezertare, Mandache Gh. a trimis la o adresă din RDG și la domiciliul din țară al părinților col. Tereș Ștefan, câteva scrisori adresate organului nostru, prin care își cerea iertare pentru fapta sa cerând întâlnire pentru a se clarifica față de noi. La timpul respectiv cererile sale au fost respinse, iar consilierii sovietici de pe lângă serviciul nostru și organele RDG nu au acordat nici un fel de sprijin în soluționarea cazului.
- De la dezertarea lui și până în prezent nu au avut loc provocări ale organelor de contrainformații dușmane în care să fi fost amestecat Mandache Gh. deși în cei peste 19 ani ce au trecut de la dezertarea lui au funcționat în RFG și alte țări, mai multe cadre ale organului

²⁶ Terminologia specifică spionajului românesc din această perioadă avea la bază denumiri codificate pentru fiecare sector de activitate, țară, regiune și funcție. Astfel sediul central al DIE era botezat universitate, ofițerii DIE erau cercetători, care la rândul lor lucrau în tipografii (ambasadele române) conduse de un tipograf șef (ambasadorul). Rezidența purta titlul de lectorat condus de un lector, iar toți ofițerii DIE aveau pseudonime. Fiecare țară sau capitală importantă avea un nume codificat: SUA – „Galaxia”, Washington – „Vldra”, Austria – „Vișoara”, RFG – „Kogălniceanu”, Brazilia – „Bârșă”, Atena – „Albeni”, Roma – „Radna”, Santiago – „Șendreni”, Ottawa – „Otopeni”, Cairo – „Ciceu” etc. Instituții precum CIA avea indicativul CS 1, iar Departamentul de Stat al SUA era botezat „Yowa”.

nostru cunoscute de către Mandache, atât din perioada cât a lucrat în țară cât și din școala urmată în URSS.

- Deși încă din anul 1960, Mandache Gh. a comunicat numele sub care trăia în RFG, iar orașul în care domicilia ne era cunoscut din scrisorile soției sale trimise la părinții ei din RDG, timp de 13 ani nu s-au luat în considerație comunicările respective, luându-se cu totul alte măsuri pentru depistarea sa.

Identificarea făcută de „Haer” în decembrie 1973 nu a fost altceva decât o confirmare a datelor pe care le dețineam încă din 1960.

Nu am stabilit nici un fel de alte acțiuni dușmănoase ale lui Mandache Gh., împotriva țării noastre.

Raportăm că pe baza datelor acumulate, în decembrie 1974, s-a inițiat de către generalul mr. Tănăsescu Ioan aducerea în țară a lui Mandache Gh.

Când toată această acțiune era deja pregătită din punct de vedere organizatoric și tehnico-operativ, din ordin superior echipa „Dinu” – „Vârtej” – cetățeni italieni – care trebuia să-l aducă în țară pe Mandache Gh. a fost retrasă și dirijată spre Viena cu ordinul de a acționa pentru recuperarea fugarului Tisan Axente, acțiune care a eșuat.

În acest caz propunem să se aprobe următoarele măsuri:

Aducerea în țară a lui Mandache Gh., folosind în acest sens o echipă formată din ofițeri de securitate, special pregătiți și trimiși în acțiune cu documente și biografii străine.

2. Mihai I. Atanasie, fost lt. maj. de securitate pe linia Brigăzii „U”. A dezertat în Franța la 1.XI. 1969.

Este născut la 3.IX.1932 în Buzău, de profesie inginer hidrotehnic. La 31.XII.1961 a fost încadrat în Ministerul de Interne cu gradul de lt. maj. După ce a fost pregătit și legendat ca cetățean francez, la 5.IX.1964 a fost trimis în misiune la Paris-Franța.

La 1.XI.1969 presa franceză a publicat date cu privire la arestarea lui Mihai Atanasie lăsând să se înțeleagă că aceasta a avut loc ca urmare a trădării lui Iacob Ioan, fost funcționar internațional la UNESCO-Paris.

În timpul anchetei Mihai Atanasie a trădat organelor franceze, adevărata sa identitate, calitatea de ofițer de securitate și misiunea ce-i fusese încredințată la plecarea din țară. După eliberarea din detenție, organele franceze l-au luat sub protecție, acordându-i ajutor material, locuință, loc de muncă și cetățenie franceză.

Pentru crima de înaltă trădare comisă, Tribunalul militar al R.S. România, prin sentința nr. 346 din 22.09.1970, l-a condamnat la moarte.

În urma măsurilor informativ-operative întreprinse s-au stabilit următoarele date despre trădătorul Mihai Atanasie:

- Este căsătorit cu o cetățeană franceză și are un copil.
- Locul de muncă din Paris
- Domiciliul pe care-l are la 30 km de Paris și traseul folosit cu regularitate între serviciu și domiciliu.

- Programul de lucru și unele locuri frecventate în afara orelor de program.
- Marca și numărul de înmatriculare al automobilului personal.

Se află sub controlul nostru printr-o sursă externă care l-a identificat și studiat. Prin această sursă dispunem de posibilitatea executării sentinței.

Analizând acest caz se constată faptul că selecționarea și pregătirea lui au fost necorespunzătoare, el neavând calitățile și aptitudinile necesare unui ofițer nelegal.

Cu toate că în perioada pregătirii sale Mihai Atanasie a dovedit trăsături de caracter negative (îngâmfare, comoditate, insuficientă hotărâre și voință, slab spirit critic etc.) care-l făceau necorespunzător pentru o astfel de muncă, totuși a fost trimis în misiune externă.

La scurt timp după stabilirea sa în Franța a cerut să fie retras din misiune. Aceste cereri insistente ale lui Mihai Atanasie au continuat până în iulie 1966, când comunicându-i-se aprobarea de venire în țară, acesta a refuzat, arătând că „preferă să rămână singur”.

Menționăm că în perioada 1966-1969 s-au efectuat mai multe contacte personale cu acesta la Paris și Bruxelles, încercându-se, fără succes determinarea lui de veni în țară.

Raportăm că din studiu și analiza faptelor petrecute în cazul trădătorului se poate trage și următoarea concluzie:

Mihai Atanasie cu o pregătire slabă contrainformativă și cu trăsături de caracter negative a fost depistat cu ușurință de organele franceze; contactat încă din 1967 când s-au făcut verificări și la adresa din țară, unde el a locuit pe identitatea reală. Este posibil ca trădătorul să fi dezertat la dușman încă din anul 1966, când a refuzat să mai vină în țară, iar organele franceze s-au folosit de trădarea lui Iacob Ion pentru a oficializa și a face publică și trădarea lui Mihai Atanasie.

3. Iacob Gh. Ioan, fost lt. colonel de securitate, lucrător operativ în cadrul biroului Franța. A dezertat în Franța, la 25 iulie 1969, în timp ce se afla în misiune pe linie V-1²⁷, împreună cu soția și copilul său.

Este născut la 13 mai 1931 în com. Băița-Bihor. Provine dintr-o familie de muncitori, iar el este de profesie laborant oțelar.

La 1 iunie 1951 a fost încadrat în Ministerul de Interne cu gradul de sublocotenent și repartizat la Timișoara.

În perioada anilor 1954-1955 a urmat un curs de specializare, pe linie de securitate, în URSS. Întors de la acest curs a fost numit ajutor șef serviciu iar în anul 1959 a fost promovat ca șef al fostului raion de securitate Arad.

La 1.II.1960 a fost încadrat în DGIE iar în mai 1961 a fost trimis în misiune la lectoratul din Paris, unde a lucrat sub acoperire de diplomat la ambasadă, iar mai târziu ca funcționar internațional în cadrul UNESCO.

²⁷ Deși nu sunt încă documente care să ne ofere explicit care erau atribuțiile în acest domeniu ale ofițerilor DGIE, cu o anumită rezervă, putem susține că este de fapt vorba despre activitatea Direcția a V-a care se ocupa cu obținerea de informații tehnico-științifice.

În general, o bună perioadă de timp, aproximativ până la sfârșitul anului 1967, Iacob Ioan s-a preocupat de rezolvarea unor sarcini profesionale, obținând și unele rezultate concrete pentru care a fost decorat, premiat și avansat la gradul de lt. col. înainte de termen. De la sfârșitul anului 1967 până în iulie 1969 aportul lui Iacob Ioan, în activitatea profesională a fost foarte scăzut, aproape inexistent.

După numirea lui Iacob Ioan la UNESCO, fiind salarizat cu mult peste nivelul chiar al ambasadorului a început să manifeste o atitudine de subapreciere a celorlalți diplomați dând dovadă de îngâmfare și grandomanie. Dacă de la început era în relații foarte bune – profesionale și de familie – cu g-ral mr. Caraman Mihai, șeful lectoratului, ulterior s-au certat, ajungând să se urască și să se suspicioneze reciproc.

Într-o astfel de atmosferă viciată, de neînțelegere între lector și ajutorul său, a fost posibil, după părerea noastră, ca organele franceze să acționeze la atragerea la colaborare a lui Iacob Ioan, folosindu-se de nemulțumirile sale, trăsăturile negative de caracter și slabul simț contrainformativ de care dădea dovadă. Sunt indicii certe că în timp ce lucra la UNESCO și nemaifiind sub controlul colectivului din cadrul ambasadei, serviciile de informații dușmane l-au studiat cu ușurință și au reușit să-i plaseze o femeie (funcționară UNESCO – cetățeană engleză de origine americană) prin care l-au studiat, exploatat în orb și apoi recrutat.

În august 1968 a avut loc căderea unui agent de mare valoare aflat în legătura g-ral mr. Caraman Mihai. Toate concluziile conduc la faptul că acesta a fost trădat de către Iacob Ioan pentru a-l compromite pe g-ral mr. Caraman Mihai și a-i lua el locul în calitate de lector.

În legătură cu acest agent, care a adus servicii deosebite statului nostru, prin informațiile furnizate din NATO, trebuie menționat că nu s-a întreprins aproape nimic pentru scoaterea lui din închisorile turcești, unde are de ispășit o pedeapsă de 20 de ani închisoare.

Nereușind să-și realizeze planul de compromitere a lectorului și fiind presat de termenul stabilit pentru analiză în țară, de unde datorită lipsei de rezultate nu mai avea certitudinea că se va mai întoarce la post, la 25 iulie 1969, împreună cu familia a dezertat, cerând azil politic în SUA.

Presa franceză și cea din majoritatea țărilor capitaliste au declanșat o campanie calomnioasă la adresa țării noastre, ca urmare a declarațiilor făcute de Iacob după trădare, trădătorul a furnizat organelor franceze și americane, informații pe baza cărora s-au făcut numeroase arestări și astfel a căzut o întreagă rețea valoroasă condusă de g-ral mr. Caraman Mihai.

La 6 mai 1974 s-a obținut prima informație că Iacob Ioan a fost admis în SUA în anul 1969, dându-i-se dreptul să rămână în continuare în această țară. Pornind de la această informație sursa externă „Bone” a obținut documentul Comitetului Juridic cu privire la acordarea cetățeniei americane lui Iacob Ioan. Ulterior s-au obținut și alte documente originale din care rezulta cu certitudine că Iacob Ioan se află în SUA aducând servicii deosebite acestei țări.

Prin măsurile informativ-operative întreprinse de către noi s-a reușit până în prezent să se stabilească următoarele despre trădător:

- Numele americanizat sub care trăiește.
- Domiciliul său din orașul San Rafael – California (SUA)
- Numărul de telefon de la domiciliu

- Fotografiile domiciliului său
- Avea mobilă și imobilă.

La indicația organelor de informații americane folosește alte adrese pentru corespondența cu rudele din țară.

Pentru crima de înaltă trădare Iacob Ion a fost condamnat la moarte prin sentința Tribunalului Militar nr. 346 din 22.09.1970.

Raportăm că la 24.X.1974, g-ral mr. Tănăsescu Ion a întocmit o notă raport în care arăta numele americanizat sub care trăiește Iacob Ioan și adresa sa exactă din SUA. În aceeași notă se cerea aprobarea trimiterii în SUA a ofițerilor Brigăzii „U” „Sturm-Daniela” din Austria pentru a efectua identificarea fizică a trădătorului și a familiei sale. Nota-raport a fost aprobată, la data menționată, de către Pacepa Mihai, însă nu s-a dat curs acțiunii.

La începutul lunii ianuarie 1975, deci la aproximativ 70 zile de la întocmirea acestei note-raport, s-a prezentat la tov. Pungan Vasile, ambasadorul american la București Barnes Jr. arătând că autoritățile americane dețin informații că organele noastre întreprind măsuri pentru identificarea lui Iacob Ioan. El a solicitat, în numele bunelor relații dintre România și SUA, ca aceste măsuri să fie sistate.

La timpul respectiv s-au făcut verificări pentru a stabili cum au aflat organele americane despre intențiile noastre în cazul trădătorului Iacob Ioan, însă nu s-a putut elucida cine a făcut deconspirarea sau trădarea acțiunilor noastre.

Față de cele raportate în acest caz propunem să se aprobe pregătirea unei echipe de ofițeri care să treacă la executarea sentinței pe teritoriul SUA.

4. Dumitrăchescu D. Constantin fost lt. col. de securitate, șef de serviciu și lector [șef rezidență] în India și Israel.

A dezertat la Tel-Aviv-Israel la 25.06.1972 în timp ce se afla în misiune pe linie V-2.

Este născut la 12 august 1925 în comuna Albești – Prahova.

În perioada 1940-1947 a fost muncitor mecanic la „Rafinăria româno-americană” din Ploiești.

În anul 1949 a fost încadrat în SSI iar în 1951 i s-a acordat gradul de locotenent.

În perioada 1951-1956 a lucrat în exterior la oficiul diplomatic din Washington, apoi timp de doi ani în cadrul misiunii permanente a țării noastre din New-York.

În anul 1958 a fost retras de la post, iar în 1960 a fost trimis ca lector la New-Delhi, India, unde a funcționat până în anul 1967.

După o scurtă ședere în centrală, în anul 1968, a fost trimis în calitate de lector la Tel-Aviv, unde a funcționat până la data dezertării.

Pentru refuzul înapoierii în țară a fost condamnat la 7 ani închisoare prin sentința nr. 580 din 29.09.1973, condamnare care în anul 1976 a fost grațiată.

Dumitrăchescu Constantin are în țară părinții, doi frați, soția și o fiică, o altă fiică a sa se află în Austria, unde a plecat legal în anul 1978.

După dezertare, Dumitrăchescu Constantin a scris cinci scrisori pe care le-a expediat din Paris la adresa soției și fiicei sale din București una din aceste scrisori a fost adresată conducerii DGIE.

În această scrisoare Dumitrăchescu arată motivele care l-au determinat să dezerteze (subaprecierea activității sale, suspicionarea sa și a familiei sale precum și corupția de care și-a dat seama că există în centrală).

De la primirea celor cinci scrisori expediate în perioada iulie-august 1972, alte informații despre existența lui Dumitrăchescu Constantin și locul unde se află nu s-au obținut.

Cu toate că s-au făcut demersuri oficiale pe lângă autoritățile israeliene acestea ne-au furnizat o serie de date care nu au corespuns realității cu scopul vădit de a ne dezinforma.

Analizând trădarea lui Dumitrăchescu Constantin am ajuns la concluzia că aceasta s-a datorat următoarelor cauze:

- Ținerea la post în exterior a lui Dumitrăchescu Constantin o perioadă de peste 19 ani în SUA, India și Israel, a influențat în mod negativ asupra caracterului și a modului său de viață, rupându-se de realitățile din țara noastră.

- Disensiunile care au existat între Dumitrăchescu Constantin și reprezentanții centralei pe diferite teme de muncă și comportare a familiei sale.

- Imoralitatea crescândă și slăbirea simțului contrainformativ a lui Dumitrăchescu C-tin a dus la posibilitatea studierii și recrutării sale de către serviciile de informații dușmane.

Raportăm că Dumitrăchescu întreținea relații intime cu diferite femei încă din India, acestea luând o amploare mai mare în Israel, unde frecventa marele hotel „Cheraton” din Tel-Aviv, împreună cu femei de moravuri ușoare și elemente dubioase origine din România. Acest lucru a fost recunoscut însăși de soția sa.

[...]

La ultima analiză din 1971 făcută lui Dumitrăchescu Constantin în țară i s-a adus la cunoștință comportarea imorală a fetelor sale, ceea ce l-a deranjat foarte mult și așa cum susține el în scrisoarea sa acest lucru a fost determinant în decizia lui de dezertare.

Din datele obținute până în prezent se desprinde faptul că Centrala respectiv conducerea Diviziei din care făcea parte cu toate că cunoștea o bună parte din abaterile trădătorului, disensiunile din familia sa, lipsa de rezultate în muncă, nu a luat măsuri la timp pentru curmarea acestora ci din contră le-au minimalizat fiind menținut în exterior, în Israel.

5. Răuță C. Constantin fost lt. maj. de securitate, în funcție de inginer principal la UM 0920/M – 500²⁸.

A dezertat la 24 noiembrie 1973 în SUA.

Este născut la 6 noiembrie 1943, în com. Bărbăuț-Alba, de profesie inginer electronist.

Până în anul 1971 a funcționat ca proiectant la IPROCHIM – București și apoi transferat la Direcția organizare și control din Ministerul Industriei Chimice, de unde a fost selecționat pentru

²⁸ Indicativul DGIE (până în august 1978) și al serviciului tehnic care avea atribuții în pregătiri și asigurări cu materiale pentru operații de ascultare (T.O.), al fotografierii documentelor, scrisului simpatic etc.

a fi încadrat la UM 0920/M-500. În acest scop a fost obținută aprobarea organelor de partid pentru atragerea lui la colaborare cu organele de Securitate, urmând ca încadrarea să aibă loc în raport de rezultatele obținute și a verificărilor efectuate prin mijloacele muncii de securitate.

La 1 iunie 1971 a fost chemat în cadrele active ale Ministerului de Interne cu gradul de lt. maj. fiind repartizat la M-500 în calitate de șef problemă la compartimentul „Depistări, pază și alarmare”.

În luna ianuarie 1972, în baza propunerilor făcute de conducerea lui M-500, s-a aprobat trimiterea sa la specializare în Italia cu o bursă ONUDI, pe care o obținuse înainte de a fi chemat în cadrele active ale unității noastre.

La 14 ian. 1972 a ajuns la Roma, iar la 24 ian. același an a mers în localitatea Brindisi unde timp de două zile – potrivit declarațiilor sale – a stat la un hotel fără a se prezentat la firma unde fusese repartizat pe motiv că a fost bolnav.

În ziua de 27 ianuarie 1972 a fost contactat la hotel de doi polițiști și invitat la Chestura poliției din localitate pe motiv că nu avea autorizație de acces în această zonă.

Ulterior s-a mai stabilit că Răuță C-tin era în legătură cu o româncă Nichita Ioana Alexandra aflată la specializare în Italia, pe cont propriu, pe care a adus-o în sediul agenției economice a RSR deși știa că nu-i este permis. Nu mergea la întreprinderea la care fusese repartizat și nu a raportat în țară aceste probleme.

La 40 de zile de la ajungerea lui Răuță Constantin la Roma, șeful UM 0920 aflându-se în Italia a analizat situația și comportamentul lui stabilind că acesta nu respectase instructajul ce se făcuse în țară, a ordonat chemarea imediată a lui Răuță Constantin în țară, unde să se ia toate măsurile de verificare prin sectorul „V.S.”.

Adus în țară la 25.02.1972, Răuță Constantin a fost anchetat în legătură cu abaterile săvârșite în Italia, anchetă care s-a efectuat pe bază de rapoarte. Verificarea lui s-a făcut printr-un mijloc simplu aflat în dotarea unității în care lucra și care a funcționat numai cinci zile, fără ca în perioada respectivă să se întreprindă vreo combinație informativ-operativă.

Imediat după aducerea lui în țară, ca urmare a celor întâmplate în Italia s-a ordonat scoaterea lui Răuță Constantin din cadrele active ale lui UM 0920, lucru care s-a tergiversat fiind menținut în continuare în același sector și trimis după aceea în câteva rânduri în misiuni externe – Israel, Cipru, RSF Iugoslavia – deși Răuță Constantin manifesta o preocupare vădită pentru continuarea specializării în străinătate, făcând chiar raport în acest sens.

La 24 noiembrie 1973 a fost trimis în misiune în cadrul unei grupe care avea sarcina să efectueze control T.O. și revizie tehnică a aparaturii din dotarea lectoratelor Washington și New-York.

Ajuns la New-York în timp ce se afla pe aeroport așteptând avionul pentru WashiŃgton, Răuță Constantin a dezertat la dușman luând cu el o servietă cu scule și aparatură și un plic cu corespondență diplomatică.

La 26 noiembrie 1973, organele americane din New-York ne-au informat că Răuță Constantin a luat hotărârea de a rămâne în SUA, restituindu-ne plicul diplomatic cu mențiunea că nu a fost violat.

Prin sentința Tribunalului Militar nr. 133 din 2 septembrie 1974 Răuță Constantin a fost condamnat la moarte și confiscarea totală a averii.

În țară trădătorul are pe mama sa, două surori, un frate, soția și un copil.

Răuță Constantin nu posedă cetățenia americană, având statut de refugiat politic.

Imediat după dezertare Răuță Constantin a stat ascuns la diferite adrese, după care a început să facă presiuni și demonstrații protestatare cerând să i se dea drumul soției și copilului său să plece în SUA²⁹.

Prin sursa externă „Felix” s-a făcut un studiu în SUA asupra acestui caz stabilindu-se: domiciliul; locul de muncă; traseul pe care îl urmează de acasă la serviciu și invers; schița imobilului și modul de pătrundere.

Având toate aceste date s-a organizat acțiunea de executare a sentinței prin lichidarea trădătorului, lăsându-se impresia că a fost jefuit.

Chiar în timpul desfășurării acestei acțiuni s-a primit ordin să i se comunice lui „Felix” stoparea acțiunii de lichidare.

Cu toate măsurile luate pe lângă soția trădătorului, aceasta fiind încurajată de Răuță Constantin și membrii ambasadei americane la București, se manifestă dușmănos și cere insistent să i se aprobe plecarea definitivă în SUA.

Pentru scoaterea soției trădătorului din țară s-au făcut intervenții la toate nivelele, ultima fiind în luna aprilie 1978 cu ocazia vizitei ce a făcut-o în SUA Îndrumătorul nostru Principal.

La întrebarea ce a fost pusă, tovarășul N. Ceaușescu a dat următorul răspuns:

„Cum ar rezolva guvernul american trădarea unui ofițer al Statelor Unite. Cei care au pus întrebarea probabil că nu cunosc aceste lucruri, de aceea despre trădătorii jurământului militar, nu doresc să vorbesc”.

Văzându-se în imposibilitatea de a o scoate legal din țară, se pare că în prezent CIA intenționează scoaterea acesteia în mod ilegal.

Din analiza și prelucrarea informațiilor obținute cu privire la comportarea și acțiunile trădătorului Răuță Constantin rezultă:

La dezertare Răuță Constantin a luat cu el și corespondența diplomatică intenționând ca prin șantaj să oblige autoritățile române să permită soției și fiului său să părăsească țara. Planul său nu a reușit deoarece autoritățile americane, pentru a nu compromite vizita în SUA, din anul

²⁹ Conform mărturisirilor publicate recent în presa românească, Constantin Răuță face un inventar al acțiunilor sale anticomuniste: „După 1973, am dus o activitate intensă pentru respectarea drepturilor omului în România. Am organizat sau participat la numeroase proteste împotriva regimului în fața Casei Albe și a Ambasadei române din Washington, am depus mărturie la audierile din Congres împotriva regimului Ceaușescu, am dat interviuri în presa americană despre nerespectarea drepturilor omului în România și am vorbit des la Vocea Americii și la Europa Liberă. Evident, activitatea mea nu a fost pe placul lui Ceaușescu. La timpul respectiv, am fost informat de FBI despre activitatea agenților regimului Ceaușescu împotriva mea, iar generalul Pacepa a descris, în cartea sa documentară Orizonturi Roșii înțelegerea făcută de Ceaușescu cu mafia americană să mă lichideze. Faptul că sunt acum, aici, este o dovadă că Securitatea nu a reușit să mă asasineze”. (www.badin.ro, consultat la 23.11.2007).

1973, a Îndrumătorului nostru Principal au predat plicul cu corespondența diplomatică în schimb i-au promis lui Răuță Constantin sprijin în rezolvarea solicitărilor sale.

La 4 aprilie 1974, Răuță Constantin s-a prezentat la ambasada noastră de la Washington unde a avut o discuție, care a fost interceptată, prin care cerea să i se dea soția și copilul din țară făcând anumite „amenințări” la fosta lui calitate de ofițer. Redăm în extras o parte din afirmațiile sale: „...Eu m-am angajat în serviciul în care am lucrat cu o condiție bine precizată, bine explicată, care a fost acceptată. Urma să fac specializarea pe care am obținut-o înainte de a mă angaja. Am insistat pentru această specializare pentru că este o dorință strict profesională, nu este vorba de altceva. Această specializare nu am putut să o fac”...

„...Am fost în Italia, nu am terminat specializarea și mi-a fost întreruptă pentru o perioadă, așa mi s-a spus. De altfel nici lucrurile mele din cameră nu am putut să le iau. Nu știu, nici eu ce motive au existat. Am discutat cu dâșii, le-am spus că dacă nu sunt motive, eu vreau să continui specializarea. Mi s-a spus că peste șase luni cel mai târziu am s-o reiau, dar această promisiune nu a fost respectată. Aceasta a fost condiția cu care m-am angajat în serviciul în care am lucrat”. „... Mai mult, într-o ședință de partid, când se făcea analiza activității mele, mi s-a făcut o mică pregătire înainte de ședință. Secretarul de partid și șeful meu mi-au atras foarte serios atenția să nu ridic dorința mea și anume că vreau să fac specializarea, deci mi se interzicea măcar să pun problema. Dacă au existat motive de suspiciune împotriva mea, trebuia să mi se spună atunci, pentru că eu aș fi spus foarte clar, aici nu rămân...”

„...Nu mă cunoașteți și din păcate nici cei cu care am lucrat mai îndeaproape nu m-au cunoscut. Nici atunci când am insistat luni întregi să-mi dea drumul la specializare sau dacă nu aveam dreptul trebuia să mi se spună, nu ți se permite, nu să mi se promită. Și atunci am hotărât singur”. „...Foarte pe scurt să vă explic motivul pentru care am luat acel curier. A fost, dacă vreți să apreciați sinceritatea, doream un șantaj. Vroiam să șantajez cu el pentru familia mea. Asta este realitatea. Nu este frumos, dar asta este adevărul”.

Raportăm că selecționarea pentru unitatea noastră a lui Răuță Constantin s-a făcut cu ușurință de către serviciul personal care nu a luat în considerație faptul că tatăl său a fost plutonier în armata veche. Nu s-a ținut cont de trăsăturile negative de caracter reieșite din verificări și de dorința acestuia de a ajunge cu orice preț în străinătate.

Răuță Constantin a condiționat încadrarea sa în Ministerul de Interne de plecarea lui la specializare în străinătate.

Părerea noastră este că Răuță Constantin a fost racolat de serviciile de informații occidentale, încă din Italia, motiv pentru care ar fi trebuit să fie temeinic verificat, lucru ce nu s-a făcut, cu toate că s-a primit ordin – la timpul respectiv – în acest sens și chiar să fie îndepărtat din cadrele armatei.

Ignorând faptele și ordinul dat, conducerea V-3 și M-500, l-au menținut pe Răuță Constantin în aceeași funcție, trimițându-l în continuare în misiuni externe, dându-i astfel posibilitatea de a-și pune în aplicare planul său³⁰.

³⁰ Într-un interviu acordat jurnalistului Andrei Bădin, de la „Jurnalul Național”, în 2007, C. Răuță clarifică câteva din detaliile sale biografice: „După terminarea facultății am fost repartizat la Ministerul Chimiei. Nu

Față de cele raportate mai sus, propunem deplasarea în zonă a unei echipe formată din ofițeri pregătiți special, care să execute sentința de condamnare la moarte a lui Răuță Constantin³¹.

6. Marcu V. Ioan fost lt. col. de securitate deplin conspirat al V-2³² la MCE

A dezertat la 1 august 1976 în timpul reîntoarcerii sale la post în Iran, unde îndeplinea funcția de șef al Agenției Economice.

Este născut la 21 ianuarie 1922 în Tatar-Bunar URSS de profesie inginer electromecanic. Este căsătorit și are doi copii.

A lucrat în MCE [Ministerul Comerțului Exterior] ca șef secție și director, apoi – în perioada 1956-1964 – a funcționat ca diplomat șef al agenției economice a RS România din Cairo.

În anul 1970 a fost numit șef al Agenției Economice române din Teheran, Iran, unde a funcționat până în august 1976, când a dezertat stabilindu-se în Canada.

Pentru refuzul înapoierii în țară Tribunalul Militar, prin sentința nr. 567 din 15.11.1977, l-a condamnat la 6 ani de închisoare.

Raportăm că Marcu Ioan prin relațiile sale ce le avea atât în cadrul unității noastre, MCE și alte instituții a reușit să obțină aprobările necesare pentru menținerea sa la post și scoaterea, în

am fost informator sau colaborator, nu am avut nicio legătură cu Securitatea sau DIE. La sfârșitul anului 1969 am câștigat prin concurs o bursă UNESCO în Italia și Franța, dar nu am primit pașaportul până nu am acceptat, la cererea fratelui dictatorului, Nicolae Andruța Ceaușescu, să lucrez ca inginer pentru DIE și să fiu instruit pentru spionaj tehnic împotriva țărilor NATO. Am acceptat, dar mi-am zis în sine: «Dați-mi pașaportul și o să mă mai vedeți când o face plopul pere și răchita micșunele!» - **Ce s-a întâmplat după aceea?** - Am fost transferat ca inginer în DIE, instruit în «arta» spionajului tehnic și trimis la studii. Când am intrat în avionul pentru Roma am crezut, în naivitatea mea de atunci, că am terminat cu DIE. Nu am făcut nimic din ceea ce mi s-a cerut, am crezut că am înțeles modul în care eram supravegheat, dar am greșit. După nici două luni am fost adus în România sub escortă și anchetat pentru suspiciunea de a fi «pactizat» cu «dușmanul». «Dușmanul» era NATO, din care România face azi parte. - **Și apoi?** - După multe interogatorii nu au găsit nimic compromițător în declarațiile pe care le-am dat. Nu am mai fost implicat în activități de spionaj, dar am primit sarcina să construiesc un sistem de alarmă pentru sediul tehnic al DIE. Când l-am terminat, colonelul Goga l-a apreciat ca fiind la nivelul tehnicii mondiale și m-a trimis să proiectez unul similar la locuința lui Nicolae Ceaușescu, de pe Bulevardul Primăverii. Apoi, am fost trimis la Tel Aviv să stabilesc dacă Mossad sau Shin Beth a introdus tehnică de ascultare în ambasadă. A fost, evident, o misiune de încercare, deoarece am fost urmărit pas cu pas. În 1973, generalul Pacepa m-a inclus în echipa DIE care trebuia să pregătească vizita oficială a lui Ceaușescu la Washington. Când am ajuns pe aeroportul din New York, am cerut însă azil politic". Vezi *ibidem*.

³¹ După primirea azilului politic și a dreptului de muncă în Statele Unite, Constantin Răuță a fost angajat prin concurs la cel mai mare centru de cercetări NASA, „Goodard Space Flight Center” din Greenbelt, Maryland, unde a lucrat cu mai multe sisteme de sateliți. Din 1999 până în prezent lucrează la diverse proiecte legate de apărarea Statelor Unite. Vezi *ibidem*.

³² Se pare că e vorba despre Direcția a VI-a, din cadrul DGIE, cu atribuții în crearea de rezidențe ilegale în exterior.

excursie, din țară a familiei sale (soție, fiu, fiică, ginere și nepot), punându-și astfel în aplicare planul său de dezertare.

Prin măsuri informativ-operative întreprinse, în ianuarie 1977, am reușit organizarea aducerii în țară a ginerelui trădătorului, care fusese scos din țară fără să cunoască intențiile de trădare ale socrului său. Acesta a fost încadrat în muncă și colaborează cu organele noastre, aducându-și o contribuție substanțială la cunoașterea unora din cauzele trădării lui Marcu Ioan.

Până în prezent am stabilit că Marcu Ioan, împreună cu familia, are domiciliul în Montreal-Canada, au primit cetățenia canadiană și au o avere de circa două milioane de dolari SUA. Această sumă a fost obținută în urma unor afaceri pe care Marcu Ioan le făcea, în numele agenției economice, cu partenerii iranieni, de la care primea comisioane confidentiale ce îi erau depuse la diferite bănci din Occident. Ajuns în Canada, din această sumă el a închiriat și mobilat două apartamente luxoase în Montreal, a cumpărat un automobil și a investit o parte din bani în diverse afaceri comerciale.

Soția sa și copiii corespundea cu rudele din țară, la rândul lor rudele din România le scriu la o adresă poștală din Montreal, cunoscută de organele noastre.

Printr-o sursă a lectoratului există posibilitatea verificării și ținerii sub control a trădătorului și familiei acestuia.

Analizând materialele informative existente în acest caz se desprinde concluzia că Marcu Ioan a fost încadrat ofițer superior fără verificări prealabile aprofundate; i s-au încredințat sarcini de importanță deosebită fără discernământ profesional, având astfel posibilitatea să cunoască conducerea centralei și unele probleme informative și de cadre care nu trebuiau să-i fie făcute cunoscute.

Raportăm că verificările ulterioare au scos în evidență slaba muncă de cunoaștere și verificare în acest caz. El este de origine macedoneană și a ajuns în funcțiile de conducere cunoscute, nu pe baza meritelor personale ci pe baza cadourilor și meselor oferite unor persoane care-l vizitau cu regularitate la Teheran (exemplu g-ral Munteanu Constantin și alții), și despre care pot da relații competente fostul lector la Teheran col. Ștefănescu care în prezent este director adjunct la V-2.

Multe dintre carențele în muncă și abaterile de la morală ale lui Marcu Ioan îi erau cunoscute fostului lector Ștefănescu, care-l avea în legătură, însă nu le-a raportat în centrală pentru a se lua măsuri de curmarea lor.

Soția lui Marcu Ioan, femeie imorală și reacționară, cu apucături burgheze a jucat de asemenea, un rol important în luarea deciziei de dezertare de către Marcu Ioan. Aceasta era cunoscută încă din tinerețe ca o femeie de moravuri ușoare. Ea a fost căsătorită cu un emigrant polonez cu care a avut un copil la Varșovia. Marcu Ioan a cunoscut-o pe actuala sa soție în timp ce lucra ca delegat al MCE pe lângă Agenția noastră comercială din Varșovia.

Este surprinzător faptul că o serie de cadre cu munci de răspundere, care l-au cunoscut îndeaproape pe Marcu Ioan, n-au sesizat tendința acestuia de căpățuială, îmbogățire și ruperea de realitățile din țară, după aproximativ 15 ani de ședere în exterior. Unele din aceste aspecte puteau ușor fi confirmate de bunurile materiale acumulate fără acoperire – în apartamentul său din București. Cu toate că principalele valori le-a scos din țară (bijuterii, tablouri etc.) în

apartamentul său au fost găsite obiecte în valoare de sute de mii de lei, care au fost confiscate și predate la stat.

Având în vedere particularitățile din acest caz propunem să se aprobe continuarea măsurilor de verificare, cu sprijinul lectoratului, în vederea stabilirii noului domiciliu din Montreal și obținerii de informații care să elucideze cauzele trădării sale și eventualii săi complici din țară și străinătate.

7. Vulpe C. Ion fost căpitan de securitate deplin conspirat la MCE Este condamnat la 15 ani închisoare. A dezertat la 8 septembrie 1971 împreună cu familia (soția și copilul) în timp ce lucra în calitate de secretar II economic la Agenția Economică a R.S. România din Londra.

Este născut la 19 septembrie 1935, în Tecuci, de profesie inginer electromecanic. A lucrat în MCE în calitate de șef serviciu până în anul 1967 când a fost trimis la post la Londra.

Din datele obținute până în prezent rezultă că autoritățile engleze i-au acordat cetățenia și dreptul de a se stabili și munci în orașul Londra.

Cunoaștem domiciliul și locul de muncă, situația sa materială și familială, relațiile sale cu autoritățile engleze și colonia reacționară din Anglia.

Vulpe Ion, lucrează la fițuica reacționară a fugarului lăncu Rațiu din Londra.

Ca urmare a cererii și protestelor sale făcute în Anglia, la 26 aprilie 1978, s-a aprobat plecarea din țară a fratelui său Vulpe Virgil, fost maior de miliție, dar pe care fratele său nu l-a primit în Anglia și în prezent Virgil Vulpe se află în RFG la rudele soției sale.

Analizând acest caz se desprinde concluzia că a fost încadrat ca ofițer, fără temeinice verificări, iar în timp ce se afla la post nu a fost antrenat și sprijinit în muncă, fapt ce a permis organelor engleze exploatând slaba pregătire a lui Vulpe Ion pe linie de securitate, să-l atragă de partea lor, mai ales că el răspundea de realizarea unor contracte în domeniul cumpărării de avioane și cooperării pe această linie.

După trădarea sa unii dintre colegii săi de la „Industrialexport” și-au explicat faptul de ce acesta era atât de insistent ca țara noastră să cumpere și să coopereze în domeniul aviatic cu Anglia.

Având în vedere că despre Vulpe Ion cunoaștem locuința sa proprietate personală din Londra și locul său de muncă sunt condiții de a fi neutralizat de către o echipă de ofițeri de securitate pregătiți special în acest scop.

8. Tipănuț Gh. Virgil, fost căpitan de securitate deplin conspirat la MCE. A dezertat împreună cu soția și copiii la 15 iunie 1975 în timp ce se afla în misiune pe linia Brigăzii S.D.³³, în cadrul Agenției Economice a RS România la Oslo-Norvegia.

Este născut la 15.11.1938 în Oradea, de profesie jurist. Este căsătorit și are doi copii minori.

³³ Brigada „SD” (știință și dezvoltare) avea în atribuții obținerea de documentații și aparaturii necesare institutelor din țară care asigurau cercetarea și proiectarea în industria națională.

Fiind ofițer deplin conspirat nu s-a aprobat, de fostul șef al colectivului nostru, să fie trimis în judecată, cu toate că erau probe, din presa occidentală, că a trădat o serie de probleme cunoscute de el cu privire la munca de securitate, cadre și agentură.

În țară are pe mama sa, o soră și alte rude din partea soției domiciliată la Oradea.

Soția trădătorului are un frate medic care a fost plecat pentru asistență medicală în Maroc. Acesta după expirarea contractului nu s-a mai întors în țară, rămânând definitiv la Paris împreună cu soția și copilul lor. Se presupune că acesta nu s-a mai întors în țară la îndemnul trădătorului Tipănuț Virgil cu care se afla în corespondență.

Până în prezent nu s-au putut afla nici un fel de informații cu privire la locul unde domiciliază și lucrează trădătorul.

Analizând acest caz am desprins concluzia că fostul șef al colectivului nostru (Pacepa Mihai) în mod deliberat a ținut în cabinetul său, întreg materialul cu privire la trădător, predându-i-l după insistențe, abia la sfârșitul lunii februarie 1978, deci după aproximativ doi ani de la trădarea lui Tipănuț V. De altfel, tot la indicațiile lui Pacepa Mihai nu s-au luat măsuri de verificare în exterior, spunând că acesta nu mai trebuie să facă obiectul preocupărilor noastre, motiv pentru care la diverse analize nici n-a fost amintit.

Apreciem că trădătorul nefiind bine controlat și verificat, atât în țară cât și în exterior, a putut să i-a cunoștință de foarte multe probleme strict secrete ale DGIE pe care le-a divulgat dușmanului. Acest din urmă aspect este confirmat și de unele articole apărute în presa occidentală.

Raportăm că factorii de răspundere de la Brigada SD au trecut cu mare ușurință peste unele carențe din activitatea trădătorului (frică, tendință de căpătuială, minciună etc.) menținându-l la post în mod nejustificat.

Mai mult chiar, conducerea Brigăzii SD cunoștea câte ceva și din legăturile neoficiale neraportate ale lui Tipănuț Virgil cu diplomați americani, acreditați în Norvegia. Este de presupus că americanii respectivi l-au studiat și determinat să dezerteze.

În acest caz ne propunem intensificarea măsurilor de verificare, în țară și străinătate, pentru identificarea trădătorului și neutralizarea acestuia.

9. Sârbu Dumitru, fost plutonier de securitate și lucrător de pază la V-3³⁴.

A dezertat în SUA împreună cu soția și cei doi copii la 20 ianuarie 1976, în timp ce se afla în misiune la ambasada R.S. România din Washington.

Este născut la 25 ianuarie 1949 în com. Stelnica – Ialomița. Este de profesie electrician.

A fost condamnat la 7 ani închisoare conform sentinței nr. 141 din 1976 a Tribunalului Militar.

În țară are părinții, frații și surorile cu care poartă corespondență.

³⁴ Se pare că este vorba despre fosta Direcție a VII-a, din cadrul DGIE, care răspunde de infiltrarea în serviciile de spionaj și contraspionaj străine, apărarea contrainformativă a reprezentanțelor statului român și „lupta împotriva emigrației române reacționare”.

Imediat după dezertare a folosit ca adresă o casuță poștală din Canada, ulterior stabilindu-se la Houston – Texas unde lucrează ca electrician la un atelier auto din acest oraș.

Din corespondența lui Sârbu Dumitru cu familia din țară lasă să se înțeleagă că îi este dor de țară și familie regretând într-un fel fapta comisă.

Nu are o situația materială prea bună, plângându-se că trebuie să muncească din greu pentru a asigura existența lui și a familiei sale.

Rudele apropiate din țară detestă gestul făcut de Sârbu Dumitru și îl îndeamnă să-și revizuiască atitudinea fiind oricând binevenit în mijlocul lor. Pe de altă parte Sârbu Dumitru a căutat să explice acestora cauzele care l-au determinat să dezerteze.

Analizând acest caz rezultă că încadrarea lui DGIE s-a făcut cu multă ușurință, trecându-se peste o serie de lipsuri care-l făceau incompatibil pentru munca unității noastre.

În acest sens este demn de semnalat faptul că deși se cunoștea că Sârbu Dumitru a purtat corespondență cu cetățeni străini din Franța și avea un unchi legionar, totuși a fost încadrat ca militar.

Astfel, Centrul de Cercetări Psihologice, în urma testărilor făcute lui Sârbu Dumitru, a stabilit:

- a. „emotivitatea apare ridicată și se impune un examen neuropsihiatric”
- b. „rezultatul la atenție arată că nu este corespunzător pentru misiunea preconizată”.

După ajungerea la post în comportarea lui Sârbu Dumitru au apărut unele manifestări de nemulțumire în legătură cu salariul și faptul că deși el cunoștea franceza, a fost trimis într-o țară de limbă engleză.

Ulterior s-a manifestat la el și aviditate după bani, nemulțumiri în viața sa personală și în atmosfera din ambasadă, ceea ce l-a făcut să afirme că dacă nu ar avea copii, s-ar sinucide.

A manifestat neglijențe în respectarea atribuțiilor de serviciu purtând discuții cu autohtoni care veneau la ambasadă, fiind găsit de mai multe ori dormind în timpul serviciului.

Considerăm că și tov. lector de la Washington – generalul mr. Angelescu nu a sesizat și nu a raportat la timp manifestările din comportarea lui Sârbu Dumitru lăsând ca situația să se agraveze, culminând cu decizia lui de a dezerta.

Tergiversarea manifestată atât de lectorat cât și de centrală în luarea hotărârii de aducere în țară a lui Sârbu Dumitru a dat acestuia posibilitatea să sesizeze că se pregătește trimiterea sa legendară acasă ca urmare a unor abateri săvârșite de el pe timpul misiunii la Washington și dând dovadă de slăbiciune de caracter a hotărât să dezerteze.

Față de cele raportate propunem ca în cazul trădătorului Sârbu Dumitru să se întreprindă măsuri de identificarea lui fizică la adresa cunoscută și apoi să se organizeze măsuri menite să ducă la neutralizarea sa.

Din studiul și analiza celor nouă cazuri de trădare se desprind următoarele concluzii:

1. În majoritatea lor verificările la încadrare și după aceea au fost superficiale trecându-se cu ușurință peste o serie de lipsuri din activitatea și comportarea trădătorilor la locul de muncă în familie și societate.

2. La încadrarea ofițerilor deplin conșpirați, nu s-au respectat principiile care stau la baza muncii de selecționare și verificare a unui ofițer de securitate. Fără a fi verificate în munca practică și fără a fi puși la diverse încercări li s-au încredințat sarcini de o deosebită importanță ca și cum aceștia ar fi avut o vechime îndelungată în Ministerul de Interne. Ex. cazul Marcu Ion și Vulpe Ion.

3. Tendința de căpățuială, imoralitate și minciună a unora dintre aceștia, nu a fost raportată la timp deși aceste trăsături negative de caracter erau, în mare parte, cunoscute de șefii lor ierarhici.

4. Urmare a unor relații neprincipiale statornicite între unii dintre trădători și șefii lor ierarhici din MAE, MCE și Ministerul de Interne, a fost posibilă menținerea acestora la post timp îndelungat, fără rezultate și trecerea cu vederea în mod deliberat peste unele lipsuri grave manifestate în activitatea acestora.

5. Unii dintre trădători (ex. Marcu, Dumitrăchescu și Iacob) au fost ținuți la post între 8 și 18 ani fapt ce a dus la ruperea lor de realitățile din țară, tocirea simțului lor politic și la ignorarea măsurilor contrainformative întreprinse de dușman asupra lor fiind astfel o pradă ușoară pentru serviciile de spionaj.

6. Apreciem că indiferent de cauzele care au provocat sau amplificat hotărârea de a trăda patria și jurământul militar, nu scuză cu nimic pe cei care au comis o astfel de faptă, ei sunt și vor rămâne dezertori din misiuni și trădători ai patriei și poporului lor, fapte pentru care trebuie să-și primească pedeapsa conform legilor Republicii Socialiste România.

THE GENERAL DIRECTION FOR EXTERNAL INFORMATION'S EVOLUTION AND THE DEFECTORS FROM ROMANIAN ESPIONAGE

The Romanian espionage, as the same structures from the soviet bloc, had a real problem with the "defectors", officers who work in Romanian diplomatic representations and passed to western secret services. The history of the General Direction for External Information, organizational structures, work methods and, behind all, the nature of political regime from Romania, explain this phenomenon.

Inside of Romanian espionage represented by the General Direction for External Information's worked a unit whose name was "U brigade" after a soviet model.

The principal issue of this structure was to recruit, instruct and send in different countries a number of illegal officers that have the mission to obtain economic, scientific and political information. A second mission to create an "agentura", a network made up of indigenes who activate in interest fields and to find the "defectors".

The results of these spies' activity were not so glorious because was difficult for Romanian Securitate as well as to find appropriate officers for that kind of job.

The Securitate archives contain documents with officer's biography, "traitors" for Romanian justice, but also details about possible motives for their defection.

Situația informativ-operativă în problema învățământ din județul Alba, în timpul regimului Ceaușescu

Liviu Pleșa

Preliminarii. Anii '50.

Relaxarea represiunii din ultimii ani ai regimului Gheorghiu-Dej, care a culminat cu amnistierea deținuților politici, dezvoltată și în primii ani după instaurarea la conducerea partidului a lui Nicolae Ceaușescu, a determinat apariția unor schimbări în metodele folosite de regim și Securitate pentru menținerea la putere. Măsurile brutale, care au mers de multe ori până la asasinat și execuții sumare, au fost înlocuite cu altele mult mai laxe, dar care considerăm că au fost la fel de eficiente. Accentul a fost pus pe intensificarea și mai ales pe generalizarea supravegherii informative, controlul asupra societății fiind realizat în cea mai mare parte prin aportul informatorilor. Cu ajutorul acestora, s-a reușit crearea în rândul cetățenilor a sentimentului de a se afla continuu sub atenta supraveghere a Securității, ceea ce în marea majoritate a cazurilor înăbușea din fașă orice încercare de împotrivire contra regimului, aceasta fiind considerată a fi fără nici o șansă de succes.

În cadrul acestei politici de generalizare a supravegherii informative, accentul a fost pus pe recrutarea unui număr cât mai ridicat de agenți și colaboratori ai organelor de Securitate. Totodată, din dorința de a acoperi toate obiectivele și mediile de interes, a fost inițiată deschiderea a cât mai multor dosare de problemă și obiectiv, astfel încât nici cel mai mic segment al societății să nu scape de sub control.

Un astfel de dosar problemă, care a intrat tot mai mult în atenția ofițerilor de Securitate în timpul regimului Ceaușescu, a fost cel referitor la învățământ, cu precădere a celui mediu și elementar, întrucât problematica învățământului superior se aflase și anterior în vizorul organelor de represiune.

Referindu-ne la situația din jud. Alba, trebuie să menționăm faptul că primele date referitoare la supravegherea organizată a unor persoane din mediul învățământului datează de la începutul anului 1950. În acea perioadă, ofițerii din cadrul Biroului I Informații Interne al S.J.S.P. Alba aveau în lucru problema „Categorii sociale”, în care erau urmăriti militarii deblocați, țărănimea, muncitorimea, angajații din justiție, din aparatul de stat și elevii. Situația era identică și în cazul S.J.S.P. Târnava Mică, cu reședința la Blaj. Ofițerii care răspundeau de această problemă în cele două servicii județene de Securitate erau subordonați Biroului 4 din cadrul Secției I Informații Interne a D.R.S.P. Sibiu, birou condus în 1950 de lt. Seleș Paul.

La începutul lunii ianuarie 1950, lt. Seleș Paul a întocmit planuri de muncă pentru ofițerii din cadrul S.J.S.P. Alba și Târnava Mică care răspundeau de problema „Categorii sociale”.

Acestea aveau în vedere perioada 10 ianuarie-6 martie 1950¹ și au fost aprobate de șeful D.R.S.P. Sibiu, lt.-col. Crăciun Gheorghe². Conform planurilor amintite, în perioada respectivă, referitor la învățământ, S.J.S.P. Alba trebuia doar să întocmească o evidență clară, având ca sarcină înființarea dosarului de problemă pentru elevi, fără a primi alte atribuții informative. Situația era mult schimbată în cazul S.J.S.P. Târnava Mică, care, pe lângă dosarul problemă pentru elevi, trebuia să formeze și dosare de obiectiv pentru școli, având totodată ca sarcină explicită și aceea de a urmări informativ „starea de spirit a elevilor” și de a face rapoarte „dacă sunt stări deosebite”³. Considerăm că ordinele sporite pe care le-a primit S.J.S.P. Târnava Mică referitor la elevi se datorau existenței în Blaj a prestigioaselor școli foste greco-catolice, ca și a liceului de pedagogi, care necesitau o supraveghere mult mai intensă.

În perioada respectivă urmărirea elevilor și a profesorilor s-a desfășurat însă la cote relativ reduse. În primul rând aceștia erau departe de a reprezenta principalul pericol pentru regim, care era mult mai ocupat cu represiunea împotriva liderilor, centrali sau locali, ai fostelor partide politice, împotriva legionarilor, a grupurilor de rezistență din munți, a țăranilor care se împotriveau colectivizării și cotelor obligatorii, ca și a altor categorii sociale nemulțumite de regim sau care se aflau în atenția organelor de represiune (preoți greco-catolici, ofițeri deblocați etc.). La acest aspect se adăuga și numărul redus de cadre de Securitate din acea perioadă, care acopereau cu mare greutate chiar și problemele amintite anterior, astfel încât rareori acestea erau disponibile pentru acțiuni de mai mică importanță, cum era și cea privind supravegherea elevilor sau a profesorilor.

De o atenție specială din partea organelor de Securitate au avut parte doar acei elevi și învățători care s-au alăturat numeroaselor grupuri de rezistență din zonă (Nicolae Dabija, Alexandru Maxim, Ștefan Popa, Leon Șușman, Cornel Deac etc.)⁴. În rândul acestor grupuri au fost prezenți mai mulți elevi ai liceelor din Alba Iulia și Blaj. Un eveniment marcant în viața tinerilor din orașul Alba Iulia l-a constituit arestarea și procesul elevilor grupați în ceea ce s-a numit Liga Anticomunistă, o organizație al cărei debut s-a situat în toamna anului 1949. Arestările au fost efectuate în anii 1952-1953 și au cuprins câteva zeci de elevi de la Liceul „Mihai Viteazu” și Liceul Comercial din Alba Iulia, care ulterior au fost condamnați la pedepse grele cu închisoare, care au mers până la 12 ani muncă silnică⁵.

¹ După cum se poate observa, ultima zi prevăzută în plan era chiar ziua când se aniversa instaurarea regimului. Procedul s-a menținut întocmai pe tot parcursul anului 1950, planurile de muncă ale ofițerilor de Securitate, cel puțin a celor din cadrul Biroului 4 al Secției I din D.R.S.P. Sibiu, fiind încadrate între datele de 1 mai, 23 august, 7 noiembrie și 30 decembrie, date aniversare pentru regimul comunist din România.

² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 195, vol. 1, f. 145.

³ *Ibidem*, f. 153-154.

⁴ Pentru detalii referitoare la toate aceste grupuri de rezistență, cu date privind prezența elevilor și învățătorilor în rândul acestora, inclusiv biografiile respectivelor persoane, a se vedea Ion Gavrilă Ogoranu, Ellis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*, vol. VII, *Mișcarea de rezistență din Munții Apuseni*, Baia Mare, Editura Marist, 2007.

⁵ Amănunte privind Liga Anticomunistă din Alba Iulia (program, membri, desfășurarea procesului, condamnările pronunțate etc.) pot fi consultate în *** *Noi nu am avut tinerețe. Cronica rezistenței*

În afara cazurilor amintite anterior, în care regimul se simțea amenințat direct de acțiunile unor elevi și învățători, organele de Securitate din județul Alba nu au întreprins acțiuni represive de amploare împotriva unor persoane implicate în procesul de învățământ. Importanța celorlalte probleme avute în atenție a făcut ca supravegherea informativă a elevilor și profesorilor să se afle într-un plan secund, fenomen care a continuat până în anii '60.

Un moment cu consecințe importante în ceea ce privește acțiunile Securității față de acest mediu l-au constituit protestele intelectualilor din Polonia și Ungaria din anul 1956. Sub impactul acestor evenimente și mai ales al Revoluției din Ungaria, care a avut rezonanțe în centrele universitare Timișoara și București⁶, liderii P.M.R. și ai Securității au devenit conștienți de faptul că intelectualii pot constitui o forță împotriva regimului. Cu acest prilej, a ieșit la iveală faptul că supravegherea informativă a studenților și profesorilor din universități era dezastruoasă iar în anumite medii chiar inexistentă⁷. În aceste condiții opinăm că situația nu putea fi mai bună nici în cazul învățământului general și mediu. Ordinele au vizat remedierea cât mai rapidă a acestei stări de fapt, astfel încât în scurt timp numărul informatorilor din universități a înregistrat o creștere de câteva ori față de cel din toamna anului 1956⁸.

Aceste schimbări nu au afectat însă decât în mică măsură situația informativă din învățământul mediu sau elementar, urmărirea elevilor și a profesorilor din școli și licee desfășurându-se în continuare la același nivel. Schimbări de amploare, mai ales în ceea ce privește supravegherea informativă, au avut loc abia după instaurarea regimului Ceaușescu, în contextul precizat la începutul studiului. Situația s-a reflectat întocmai și în cazul județului Alba.

Deschiderea dosarelor de problemă

La 11 aprilie 1969, I.S.J. Alba a emis o hotărâre de deschidere a dosarului de problemă „Învățământ, artă, știință și cultură”. Măsura a fost propusă de cpt. Chealda Vasile⁹, șef de birou

anticomuniste. 1945-1989, ediția a II-a, Editura „Altip”, Alba Iulia, 2005, în special mărturiile lui Pompiliu Peculea și Simion Drăgoi (implicați direct în evenimente) de la p. 89-95.

⁶A se vedea grupajul de articole din „Analele Sighet”, nr. 8, *Anii 1954-1956: Fluxurile și refluxurile stalinismului*, București, Fundația Academia Civică, 2000.

⁷Conform rapoartelor Securității, în toamna anului 1956, la Iași existau doar 13 agenți la 7.300 de studenți, la Cluj 9.000 de studenți și 700 de profesori erau supravegheați numai cu șapte informatori, iar la București în șapte din cele zece institute de învățământ superior nu existau agenți printre profesori (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 114, f. 112).

⁸Până în toamna anului 1957, la Iași au fost recrutați 69 de agenți noi, iar la Cluj 54 de agenți și trei rezidenți (*Ibidem*, f. 226-227).

⁹Chealda (Chialda) Vasile, născut în anul 1937, a fost încadrat în Securitate în anul 1957. A absolvit liceul și o Școală de Securitate de 2 ani. A deținut funcția de locuitor al șefului Secției raionale Alba Iulia (1964-1968). După desființarea regiunilor a fost numit șef de birou la Serviciul Informații Interne din cadrul I.S.J. Alba (febr. 1968-1970). Ulterior a fost numit șef al Biroului 1 și adjunct al șefului Serviciului I (1970-1971), apoi șef al Serviciului I (1981-1987) la I.S.J./I.J. Alba. Anterior avusese funcția de lucrător operativ la Problema III din Secția raională Ilia, D.R.S. Hunedoara (1958-1960). A avut gradele de locotenent (1958-

în cadrul Serviciului I Informații Interne, și aprobată de cpt. Rizoiu Constantin¹⁰, adjunctul șefului Serviciului I, și de col. Târnoaveanu Ioan¹¹, șeful inspectoratului Alba. Scopul: „pentru a urmări îndeaproape și a avea o evidență clară a elementelor dușmănoase și a activității potrivnice politicii partidului nostru ce ar putea desfășura”. Se menționa și „importanța obiectivelor” din domeniile amintite, între acestea fiind menționate liceele „Bethlen Gabor” și „Avram Iancu” din Aiud, „Iacob Mureșanu”¹² din Blaj, bibliotecile din Alba Iulia și Aiud, muzeele din Alba Iulia, Aiud, Blaj și Lupșa, ca și cenaclul literar din Alba Iulia¹³.

Într-un raport din 9 martie 1972, întocmit de lt. maj. Ceaușescu Ștefan¹⁴, se arată însă faptul că ulterior problema învățământului a fost despărțită de cea legată de artă și cultură, formând o problemă de sine stătătoare, fără a se deschide însă dosar separat¹⁵. În consecință, la 10 martie 1972, lt. maj. Rucăreanu Ioan¹⁶, ofițer în cadrul Serviciului I, a propus deschiderea

1960), căpitan (1964-1970), maior (1971), lt.-colonel (1981) și colonel (1987). A deținut și funcția de secretar al Comitetului de partid din cadrul I.S.J. Alba (1971). În mai 1970 a fost recompensat cu un aparat foto și cu suma de 850 lei și a fost decorat cu Ordinul „Tudor Vladimirescu” clasa I (A.M.I., fond D.M.R.U., inventar nr. 7.393, dosar nr. 3, nenumărat). Prin Ordinul nr. 02.036 din 1 dec. 1971 al președintelui C.S.S. a fost numit membru în colectivul de conducere al I.S.J. Alba (A.M.I., fond D.M.R.U., inventar nr. 7.393, dosar nr. 14, f. 88).

¹⁰ Căpitanul Rizoiu Constantin a deținut funcția de adjunct al șefului Serviciului I în perioada 1968-1972. În anii 1959-1961 fusese lucrător operativ la Problema 1 din Secția a II-a Contraspionaj a D.R.S. Hunedoara.

¹¹ Colonelul Târnoaveanu Ioan a deținut funcția de inspector șef la I.S.J. Alba din februarie 1968 până la 30 octombrie 1971, când a fost eliberat din funcție prin Ordinul nr. 01.844/30 octombrie 1971 al președintelui C.S.S. (A.M.I., fond D.M.R.U., inventar nr. 7.395, dosar nr. 13, f. 88). Pentru o biografie detaliată a se vedea Floarea Dobro (coord.), Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. II, 1967-1989, București, Editura Enciclopedică, 2006, p. 153-155.

¹² În 1970, Securitatea avea recrutat deja un informator în cancelaria liceului „Iacob Mureșanu”. Acesta avea numele conspirativ „Moldovan Ioan” și era dirijat de maiorul Cojocariu Dănilă (n. 1934, încadrat în Securitate în 1957), inspector principal la Biroul 2 din Serviciul I al I.S.J. Alba (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.639, vol. 2, f. 14).

¹³ În mod curios, nu este menționat nici un liceu din Alba Iulia, deși sunt precizate Școala pedagogică de 6 ani din Abrud, liceele din Câmpeni, Baia de Arieș și Sebeș, ca și Liceul agricol din Aiud. Se menționa că în aceste obiective „își desfășoară activitatea printre alții și elemente suspecte de activitate dușmănoasă, ca Șerban Ioan din Alba, Răchită Ioniță din Zlatna și alții” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 3).

¹⁴ Ceaușescu Ștefan a fost ofițer la Serviciul I (1972-1976), apoi șef al Serviciului II Contrainformații Economice (1984-1989) la I.J. Alba. A avut gradele de lt. major (1972-1973), căpitan (1976-1980) și maior (1984-1989).

¹⁵ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 2.

¹⁶ Preocupările acestui ofițer în domeniul învățământului erau mai vechi. Astfel, la 12 decembrie 1970 lt. maj. Rucăreanu Ioan a întocmit o *Notă-raport* referitoare la doi profesori de la Liceul „Iacob Mureșanu” din Blaj, Ioan Bărbat și Petru Salcău. Pentru supravegherea acestora ofițerul îl folosea informatorul „Barbu”, pe care l-a instruit „să urmărească mai îndeaproape activitatea și discuțiile acestora, pentru a vedea poziția lor prezentă” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.639, vol. 2, f. 37).

dosarului de problemă „Învățăământ-tineret”, propunere aprobată în aceeași zi de noul șef al I.S.J. Alba, lt.-col. Dumitrescu Dumitru¹⁷, dosarul primind numărul 102. De data aceasta, obiectivul era: „prevenirea, descoperirea și lichidarea oricăror acțiuni negative sau ostile din rândul tineretului și cadrelor didactice”¹⁸.

În referatul cu propunerea de deschidere a dosarului de problemă se menționa faptul că în județul Alba existau atunci 22 de licee, în care lucrau 16 cadre didactice „cunoscute cu antecedente politice sau penale” (5 dintre ele erau urmărite prin D.U.I., iar celelalte 11 „lucrate în cadrul supravegherii informative generale” – S.I.G.). Totodată, în atenția Securității se mai aflau și unii tineri considerați a fi „predispuși unor influențe dușmănoase sau negative”, din simplul motiv că ascultau posturi de radio străine sau aveau legături cu cetățeni străini. Dintre aceștia, un număr de șase erau cunoscuți cu intenții de a emigra clandestin în Occident. Nu în ultimul rând, se menționa faptul că în județ existau „unele medii prielnice desfășurării unor acțiuni negative în rândul tineretului”, fiind indicate „Clubul tineretului” din Alba Iulia și Blaj, dar și cofetăria „Parc” din Alba Iulia¹⁹. În aceste ultime cazuri, nu putem să nu reliefăm faptul că aceste cluburi, create pentru petrecerea timpului liber, fapt evidențiat tot timpul de propaganda comunistă, erau considerate în realitate de Securitate ca fiind locuri în care se desfășurau activități ostile regimului. Ca să nu mai vorbim și de faptul că în opinia lt. maj. Rucăreanu Ioan²⁰ o banală cofetărie era văzută ca loc de întâlnire al „dușmanilor comunismului”.

Una dintre caracteristicile dosarului de problemă învățăământ era aceea a subordonării liceelor. O parte dintre unitățile de învățăământ din județul Alba erau finanțate de Consiliul Popular Județean Alba, iar o altă parte, cea mai mare de altfel, de diferite ministere economice, fiind tutelate de întreprinderile pe lângă care funcționau (este vorba de majoritatea liceelor industriale sau agroindustriale). Din aceste considerente, unitățile de învățăământ din prima categorie trebuiau deservite informativ de către ofițeri din Serviciul I Informații Interne, iar cele din a doua categorie de către ofițeri din Serviciul II Contrainformații Economice. În ultimul caz, se avea în vedere faptul că aceste licee subordonate ministerelor economice pregăteau forță de muncă pentru întreprinderile pe lângă care își desfășurau activitatea, la care se adăuga și considerentul că elevii lor efectuau stagiu de practică în aceste unități economice²¹. În consecință, informatorii recrutați dintre elevii din aceste unități de învățăământ puteau fi folosiți în dublu scop, atât pentru a cunoaște situația din liceele respective, cât și pentru a acoperi informativ întreprinderile în care elevii făceau practica și în care urmau să-și desfășoare apoi activitatea.

¹⁷ Colonelul Dumitrescu Dumitru a condus I.J. Alba în perioada 1 noiembrie 1971-12 octombrie 1984. Pentru detalii referitoare la biografia lui a se consulta F. Dobre (coord.), E. Neagoe-Pleșa, L. Pleșa, *Securitatea...*, p. 145-147.

¹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 1.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Rucăreanu Ioan era născut în anul 1943 și a fost încadrat în Securitate în anul 1967. Absolvise o școală de Securitate de 3 ani și Facultatea de Drept, prin examene de diferență (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 80, vol. 2, f. 18).

²¹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 4.

Se observă, aşadar, cum practic regimul îşi selecta şi pregătea informatorii pentru un anumit obiectiv încă din timpul şcolii. Se poate folosi chiar termenul de infiltrare, ulterior aceşti informatori putând fi, în opinia Securităţii, ajutaţi să promoveze şi să ajungă în diferite poziţii utile din punct de vedere informativ-operativ pentru Securitate, care erau deficitare din punct de vedere al supravegherii.

Într-un mod asemănător se proceda şi în cazul studenţilor, cu precădere de către inspectoratele judeţene care răspundeau de centrele universitare. În 1975, pentru a acoperi informativ anii întâi de studii, ofiţerii din cadrul I.J. Cluj foloseau, cu bune rezultate, practica recrutării unor agenţi din rândul studenţilor încă din perioada în care aceştia îşi satisfăceau stagiul militar. În acest scop, ei se deplasau la respectivele unităţi militare, unde, ajutaţi de ofiţerii de contrainformaţii, studiau şi verificau posibii candidaţi, iar apoi treceau la recrutarea celor pe care-i considerau a fi utili şi cu aptitudini pentru munca informativă²².

Trebule menţionat însă faptul că deservirea informativ-operativă a liceelor de către ofiţerii Serviciilor I şi II din I.J. Alba nu era împărţită strict după principiul subordonării unităţilor de învăţământ. În 1983, în judeţul Alba funcţionau 25 de licee, din care patru erau finanţate de Consiliul Popular Judeţean Alba, 20 erau tutelate de diverse întreprinderi din judeţ, iar unul avea subordonare mixtă. Cu toate acestea, Serviciul I acoperea informativ 17 licee, iar Serviciul II doar 8. În consecinţă, în octombrie 1983, şeful Serviciului I, lt.-col. Chealdea Vasile, a întocmit un raport în care propunea reanalizarea situaţiei şi repartizarea către Serviciul II a tuturor celor 20 de licee subordonate întreprinderilor, cu excepţia Liceului „Bethlem Gabor” din Aiud şi a Liceului agroindustrial din Ciurubud. Acestea urmau să rămână la Serviciul I, „având în vedere problematica pe linie de naţionalişti maghiari”²³ (respectiv cele fiind frecventate de un număr mare de elevi din această etnie). Propunerea a fost aprobată, dar nu în întregime, Serviciului II fiindu-i repartizate doar alte şase unităţi de învăţământ. În atenţia Serviciului I au rămas în continuare toate liceele importante din judeţ („H.C.C.”, „Avram Iancu”, „Iacob Mureşanu”, Liceul economic din Alba Iulia, Liceul pedagogic din Blaj etc.)²⁴.

Faptul că obiectivele din problema învăţământ erau deservite informativ atât de ofiţeri ai Serviciului I, cât şi de ofiţeri ai Serviciului II, ridica şi o dificultate de natură organizatorică, aceea a coordonării şi conducerii activităţii de supraveghere din întreaga problemă. Adăugăm şi faptul că liceele din comunele Teiuş, Jidvei şi Baia de Arieş erau repartizate şefilor posturilor de Miliţie din localităţile respective, aceştia fiind coordonaţi de ofiţerii de Securitate care răspundeau de acele zone. Situaţia era identică şi în cazul şcolilor generale din mediul rural, care se aflau în atenţia organelor de Miliţie²⁵. În consecinţă, a fost numit un coordonator de problemă, un ofiţer din cadrul

²² Col. Dumitraşcu Neculai, lt.-col. Călian Liviu, *Aspecte ale muncii preventive în rândul tineretului şi al cadrelor didactice*, în „Securitatea”, nr. 4/1975, p. 27.

²³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 6.

²⁴ *Ibidem*, f. 5-6.

²⁵ La 22 iunie 1976, Consiliul de conducere al Ministerului de Interne a adoptat o hotărâre privind îmbunătăţirea activităţii informativ-operative în mediul rural, în care se stipula faptul că aceasta era asigurată de cadrele de Miliţie, coordonate de ofiţerii de Securitate: „Supravegherea informativă de

Serviciului I, care avea misiunea de a conduce întreaga activitate de supraveghere efectuată în liceele și școlile din județ, căruia îi erau subordonați așadar toți ofițerii care răspundeau de instituțiile de învățământ sau care erau implicați în urmărirea unor cadre didactice sau elevi.

Din tabelele cu evidența persoanelor urmărite în cadrul dosarului de problemă învățământ, reiese faptul că numai în perioada 1972-1983 în atenția Securității s-a aflat un număr de 247 persoane. Marea majoritate a acestora erau cadre didactice, dar se regăsea și un număr ridicat de elevi, cu vârste începând de la 14 ani. Motivele pentru care toate aceste persoane au fost urmărite de Securitate sunt destul de diverse: „comentarii tendențioase”, „manifestări dușmănoase”, intenții de evaziune²⁶, relații cu cetățeni străini, audierea emisiunilor postului de radio „Europa Liberă”, „manifestări iredentiste” etc. Un alt motiv, referitor mai ales la cadrele didactice, îl constituia apartenența în trecut la „fostele partide burgheze” (P.N.Ț. și P.N.L.) sau la Mișcarea Legionară, ca și faptul că unii erau foști deținuți politici²⁷.

Metodele repressive folosite în problema învățământ

Împotriva tuturor persoanelor urmărite, Securitatea a luat mai multe măsuri operative: avertizare, atenționare, influențare pozitivă, informarea organelor de conducere ale P.C.R. sau a conducerilor liceelor respective (în cazul membrilor P.C.R. și U.T.C.), punerea unor elevi în discuția clasei, semnalarea la Miliție în cazul unor fapte de natură penală sau antisocială etc. În privința persoanelor considerate a avea un potențial crescut de ostilitate față de regim s-a luat măsura deschiderilor unor dosare de urmărire individuală. Printre ofițerii care aveau în lucru astfel de D.U.I.-uri îi amintim pe lt. Drăgoi Dorel²⁸, lt. maj. Burian, lt.-col. Buda Grigore²⁹, lt.-col. Geber Francisc³⁰ etc.

securitate în mediul rural se execută de către ofițerii și subofițerii posturilor de Miliție, cu excepția obiectivelor și locurilor a căror asigurare informativ-operativă se realizează nemijlocit de către ofițeri ai serviciilor informativ-operative de Securitate ale inspectoratelor. Îndrumarea și sprijinirea cadrelor de la posturile de Miliție, în buna organizare și desfășurare a supravegherii informative de securitate, se asigură de către serviciile de informații interne ale inspectoratelor prin ofițeri anume desemnați (...) Ofițerii și subofițerii posturilor de Miliție vor avea în legătură o rețea informativă unică, cu posibilități de informare atât pe linie de securitate, cât și pe linie de miliție”. Hotărârea a fost abrogată la 22 august 1981 (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 125, vol. 12, f. 79).

²⁶ În 1975, ofițerii I.J. Cluj semnalau faptul că „avem de-a face cu o creștere a numărului de elemente tinere semnalate cu intenții de evaziune”. Ei apreciau această creștere ca fiind „un efect al propagandei anticomuniste a unor posturi de radio străine”, care reliefa libertățile și posibilitățile de afirmare care li se deschideau tinerilor în Occident. Se evidențiază și faptul că mediile în care luau naștere ideile de a emigra ilegal erau situate în afara liceelor sau a facultăților. Numai pentru aceste intenții de evaziune, ofițerii din I.J. Cluj au avertizat în anul 1975 un număr de 45 elevi (col. Dumitrașcu N., lt.-col. Călian L., *op. cit.*, p. 26-27).

²⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 7-12.

²⁸ Drăgoi Dorel era ofițer la Serviciul I din cadrul I.J. Alba, cu gradul de locotenent (1979-1983). Pentru alte detalii a se vedea I. Gavrilă Ogoranu, E. Neagoe-Pleșa, L. Pleșa, *Brazii se frâng...*, p. 368.

Dintre aceste metode, o mare atenție era acordată influențării pozitive a tinerilor semnați cu atitudini care contraveneau politicii regimului. În cazul elevilor, aceste influențări se făceau diversificat, atât prin rețeaua informativă, cât și prin intermediul anumitor factori educaționali (profesori, pedagogi etc.). În acest sens, informatorii Securității erau instruiți să nu se rezume doar la a aduna informațiile ce prezentau interes pentru Securitate, ci și de a adopta în conversații „o atitudine partinică de influențare”. Ofițerii de Securitate considerau că această măsură putea fi folosită cu succes în multe cazuri, deoarece constataseră că mulți tineri făceau comentarii critice la adresa regimului din „necunoașterea ori neînțelegerea politicii partidului”³¹. Desigur, în timpul acestor influențări accentul nu era pus numai pe preamărirea binefacerilor din România comunistă, tinerii fiind preveniți și asupra măsurilor care puteau fi luate împotriva lor dacă nu își schimbau comportamentul sau opiniile în sensul dorit de regim. De altfel, în cazul în care măsura nu dădea rezultatele scontate, ofițerii de Securitate treceau la aplicarea altora, mult mai dure, în raport cu „gravitatea faptelor”. Ținând cont de faptul că aceștia se aflau la o vârstă încă fragedă, efectele pozitive erau însă rapide, ceea ce și explică succesul și frecvența folosirii acestei metode în rândul elevilor.

În prima jumătate a regimului Ceaușescu, o măsură represivă foarte eficientă folosită în problema învățământ a reprezenta-o avertizarea. Avertizările erau efectuate fie în cadru restrâns³², fie în cadru lărgit³³. În ambele situații, acestea se soldau cu bune rezultate pentru organele de Securitate. Eficacitatea acestei metode era amplificată atunci când elevii erau avertizați în prezența părinților și a conducerii școlilor, a unor diriginți, profesori etc. În unele cazuri persoana avertizată era obligată să semneze și o declarație prin care să se dezică de ideile și faptele sale.

Frecvența ridicată a cazurilor în care era folosită avertizarea, chiar și în cazul tinerilor, reiese și dintr-un raport întocmit la 30 august 1977 de col. Gheorghe Vasile, șeful Direcției a VI-a

²⁹ Buda Grigore era ofițer la I.S.J./I.J. Alba (1971-1989), o perioadă activând în cadrul Serviciului I (1982-1989). A avut gradele de maior (1971) și lt.-colonel (1980-1989). Prin Ordinul nr. 01.350 din 8 mai 1971 al președintelui C.S.S., a fost premiat cu suma de 1.200 lei (A.M.I., fond D.M.R.U., inventar nr. 7.395, dosar nr. 13, nenumărat).

³⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 7-12.

³¹ Col. Dumitrașcu N., lt.-col. Călian L., *op. cit.*, p. 28.

³² Ofițeri de Securitate din problema învățământ de la I.J. Mureș arătau următoarele: „O importanță deosebită am acordat-o avertizărilor în cadru restrâns, cu participarea factorilor educaționali, fapt ce a constituit un bun prilej de analiză a comportării celor în cauză. Astfel de avertizări s-au făcut recent în trei cazuri la Institutul pedagogic și în opt cazuri la diferite licee” (lt.-col. Makkai Ernest, mr. Filka Andrei, *Cum realizăm prevenirea în rândul tineretului studios*, în „Securitatea”, nr. 3/1976, p. 21).

³³ Situația de la I.J. Cluj: „Avertizarea în cadru lărgit, la locul unde cel vizat își desfășoară activitatea, cu participarea factorilor educaționali și în cele mai multe cazuri și a părinților (mai ales când avem de-a face cu studenți și elevi), în practica muncii noastre a dat rezultate foarte bune. Eficiența și succesul unei astfel de măsuri depinde, pe lângă buna ei organizare, și de garanția că cel avertizat va adopta în fața auditoriului o poziție de recunoaștere și regret pentru faptele săvârșite” (Col. Dumitrașcu N., lt.-col. Călian L., *op. cit.*, p. 28).

Cercetări Penale. Astfel, dintr-un total de 1.554 de cazuri de avertizări și puneri în dezbatere publică efectuate în 15 inspectorate județene, 178 de cazuri (11,4%) au privit elevi și studenți, dintre care, în mod surprinzător, în 120 de situații a fost vorba de tineri sub 20 de ani (8,1% din totalul avertizărilor)³⁴. De altfel, col. Gheorghe Vasile chiar a criticat numărul ridicat de avertizări efectuate în rândul elevilor, de multe ori fără nici un motiv întemeiat, aducând ca exemplu cazul a patru eleve de 16 și 17 ani din orașul Anina, care fuseseră avertizate doar pentru că trimiseseră la „Europa Liberă” o scrisoare adresată cântărețului Criss Roberts³⁵.

Mult mai grav este faptul că printre cei avertizați se aflau și minori sub 14 ani³⁶, ceea ce demonstrează faptul că Securitatea nu se sfia să creeze un climat de teroare și frică chiar în interiorul școlilor generale. După cum se poate observa, abuzurile la care recurgeau ofițerii din problema învățământ în folosirea acestei măsuri erau atât de evidente, încât ele erau recunoscute și criticate chiar și de șefii Securității.

În 1977, în încercarea de a normaliza pe cât posibil această situație, dacă se poate vorbi de așa ceva în cazurile amintite anterior, col. Gheorghe Vasile a propus modificarea ordinului Ministerului de Interne referitor la avertizare, în sensul introducerii unor prevederi mai laxe în privința avertizării tinerilor și mai ales a minorilor. Astfel, minorii sub 14 ani urmau să nu mai fie avertizați și nici cuprinși în evidențele de Securitate, aceștia trebuind să fie încredințați părinților și profesorilor, pentru influențare pozitivă. Se permitea avertizarea minorilor cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani, dar numai „în cazuri deosebite”. Metoda trebuia aplicată în prezența părinților sau a întreținătorilor legali, „cărora să li se atragă atenția asupra obligațiilor ce le revin cu privire la creșterea și educarea minorilor”³⁷. Măsura avea așadar un dublu rol represiv, atât împotriva tinerilor, cât și a părinților acestora³⁸. După avertizare, minorii din această categorie trebuiau „să fie supravegheați în mod activ timp de un an” și dacă se constata că s-au îndreptat urmau să fie scoși din evidențe. Propunerile au fost aprobate prin Ordinul nr. 00.125/1977 al ministrului de Interne³⁹.

³⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 85, f. 1.

³⁵ *Ibidem*, f. 4.

³⁶ Într-un raport al col. Gheorghe Vasile din 16 noiembrie 1978 se arăta că în 1977 „au fost avertizați minori sub 14 ani, pentru fapte lipsite de pericol social și tineri numai pentru faptul că a audiat muzică «pop» înregistrată după emisiunile postului de radio «Europa Liberă»” (*Ibidem*, f. 56).

³⁷ *Ibidem*, f. 6, 53.

³⁸ În 1979, ofițerii de Securitate din Inspectoratul Municipal București au aflat de existența unui grup de elevi de liceu care organizau ceaiuri dansante. Conform ofițerilor, aceste întâlniri „prilejuiau nu un schimb sincer de opinii, de împărtășire a unor idealuri serioase de viață, ci comentarea denaturată, tendențioasă și defavorabilă a realităților noastre sociale”. În consecință, s-a trecut la măsuri de influențare pozitivă, care în final s-au dovedit a fi eficiente. Printre altele, „s-a stat de vorbă cu părinții elevilor în cauză, explicându-li-se gravitatea greșelii în care erau pe punctul să cadă copiii lor și care a fost partea lor de vină [s.n.] pentru cele întâmplate. Discuții privind răspunderea familiei pentru educarea tinerei generații au fost purtate și de către profesorii diriginți cu părinții celorlalți elevi” (lt.-col. Predoiș Nicolae, *Cu referire la activitatea de prevenire a unor acțiuni ostile în rândul tineretului studios*, în „Securitatea”, nr. 1/1979, p. 58-59).

³⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 85, f. 6, 53.

Eficiența avertizării este reliefată și de un *Plan de măsuri* referitor la urmărirea lui Ioan Bărbat⁴⁰, profesor de desen la Liceul „Jacob Mureșanu” din Blaj. Documentul a fost întocmit de mr. Bordean Traian⁴¹ la 1 septembrie 1972, iar în cuprinsul său se arătau următoarele: „Întrucât la data de 18 noiembrie 1969 a fost avertizat de către organele noastre pentru unele comentarii negative, dată de la care nu a mai fost semnalat cu această atitudine, se vor întreprinde măsuri de contactarea acestuia în scopul menținerii lui sub influență”⁴².

O altă măsură represivă folosită de Securitate împotriva elevilor a fost atenționarea. Metoda a fost reglementată abia în anul 1977, tot prin Ordinul nr. 00.125/1977 al ministrului de Interne, Teodor Coman⁴³. Atenționarea era definită ca fiind o măsură preventivă în activitatea organelor de Securitate, care urma să fie aplicată „pentru fapte ce formează obiectul muncii de securitate de o gravitate mai redusă sau care se află în stare incipientă, iar persoanele atenționate să fie luate numai în evidența dosarului de problemă sau de obiectiv”⁴⁴. Cum acest tip de măsură se preta foarte bine în cazul elevilor, ale căror fapte nu erau de o gravitate deosebită, ea a fost aplicată tot mai mult de ofițerii de Securitate care lucrau în problema învățământ. Alături de influențarea pozitivă și semnalarea la conducerea unităților de învățământ, atenționarea a fost una dintre metodele utilizate de ofițerii de Securitate pentru a înlocui avertizarea elevilor de liceu.

În anumite cazuri, mai ales atunci când situația o permitea, Securitatea folosea și punerea în dezbaterea publică a persoanelor aflate în atenția ei. Aceasta era însă mult mai greu de realizat decât celelalte metode, întrucât presupunea cumularea mai multor factori. În primul rând, faptele de care era acuzată persoana respectivă trebuiau să aibă un aspect penal sau, cel puțin, contravențional, astfel încât atât persoana pusă în dezbatere, cât și cei prezenți, să fie practic nevoiți să le dezaprobe. Spre exemplu, măsura era dificil de luat în cazul celor „vinovați” de comentarii negative la adresa regimului, pentru că aceștia se puteau prevala de libertatea de expresie, stipulată în Constituția României. Apoi, trebuia să existe garanția că persoana pusă în dezbatere va recunoaște în fața celor prezenți toate acuzațiile aduse. La aceasta se adăuga și necesitatea ca absolut toți cei prezenți să dezavueze în mod public respectivele fapte sau măcar să nu le aprecieze ca fiind nedăunătoare. Din aceste considerente, măsura se preta a fi utilizată cu succes relativ în puține situații, fiind folosită cu precădere împotriva persoanelor acuzate de

⁴⁰ Ioan Bărbat (n. 30 iunie 1913 la Blaj), fost membru P.N.T., a fost condamnat în 1961 în procesul intentat istoricului Ștefan Manciulea. Eliberat din detenție în 1963 a fost urmărit prin D.U.I. în perioada 21 februarie 1972-1 septembrie 1973, ca „fost membru P.N.T.” și „fost condamnat politic” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.639, vol. 2, f. 1-2).

⁴¹ Mr. Bordean (Bordeanu) Traian, născut în anul 1926, a fost încadrat în Securitate în anul 1951. A absolvit liceul și un curs de 6 luni de perfecționare pe linie de Securitate (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 80, vol. 2, f. 8). A fost ofițer la Biroul 2 din Serviciul I al I.S.J. Alba (1969-1971).

⁴² A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3.639, vol. 2, f. 4.

⁴³ Teodor Coman a îndeplinit funcția de ministru de Interne în perioada 22 martie 1975-5 septembrie 1978. Pentru detalii biografice a se consulta: F. Dobre (coord.), *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 169-170, și F. Dobre (coord.), E. Neagoe-Pleșa, L. Pleșa, *Securitatea...*, p. 755-756.

⁴⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 85, f. 16.

audierea posturilor de radio occidentale (îndeosebi a „Europei Libere”), împotriva aderenților la cultele interzise de stat (mai ales contra membrilor cultului „Mortorii lui Iehova”) sau a celor cu intenții de evaziune în Occident. În problematica legată de învățământ, punerea în dezbatere publică era folosită doar în cazul cadrelor didactice sau a altor angajați din școli și licee, fiind rare cazurile în care au fost implicați elevi (doar pentru anumite situații mai grave, ca de exemplu furturi etc.).

Unul dintre aceste cazuri a fost cel al lui Ioan Bîldea, profesor de matematică la Liceul de matematică-fizică din Sebeș. Cu ajutorul informatorilor, foarte probabil din rândul elevilor, Securitatea a aflat faptul că acesta le spunea elevilor de la seral bancuri „cu substrat politic de natură calomniatoare”, îndemnându-i totodată să asculte emisiunile postului de radio „Europa Liberă”. Cum profesorul era membru U.T.C., Securitatea a informat Comitetul orășenesc U.T.C. Sebeș și conducerea liceului, care au trecut la măsuri împotriva acestuia. Ca atare, în luna mai 1980, Ioan Bîldea a fost pus în discuția corpului profesoral din liceu și obligat să declare că regretă ceea ce a făcut. La 29 mai 1980, I.J. Alba raporta astfel conducerii Ministerului de Interne soluționarea acestui caz, menționând totodată faptul că în timpul punerii în discuție „cei prezenți au dezaprobat faptele săvârșite de Bîldea Ioan”⁴⁵. Acesta constituie totodată și un bun exemplu pentru a ilustra practica Securității de a lua măsuri prin intermediul altor organe, în încercarea de a-și disimula implicarea în represiune.

Problema audierii emisiunilor postului de radio „Europa Liberă”, ca și a eventualelor legături cu acesta, a reprezentat o adevărată marotă pentru organele de Securitate din România pe întreg parcursul regimului Ceaușescu. Pentru a combate acest fenomen în rândul tinerilor, Securitatea recurgea, în colaborare cu U.T.C., la prezentarea în adunările organizațiilor de tineret a unor materiale documentare, în care „Europa Liberă” era demascată ca „oficină imperialistă de spionaj și diversiune”, fără a se omite și evidențierea cadrului legal care permitea pedepsirea acestor fapte (Legea nr. 23/1971, H.C.M. nr. 18/1972 și H.C.M. nr. 19/1972)⁴⁶. Nu de puține ori se recurgea și la avertizarea elevilor care ascultau postul respectiv⁴⁷.

Nu în ultimul rând, Securitatea a recurs și la practica recrutării ca agenți a unora dintre persoanele supravegheate sau împotriva cărora fuseseră luate măsuri operative. În 1977, lt. maj. Ster Gheorghe, din cadrul I.J. Satu Mare, menționa faptul că „unii dintre tinerii avertizați, dovedind că regretă faptele comise, și-au schimbat atitudinea și comportarea, sesizându-ne și despre intențiile altor persoane de a comite acte antisociale, fapt pentru care am considerat oportună

⁴⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 327, vol. 4, f. 64.

⁴⁶ La această metodă a recurs și Securitatea din cadrul I.J. Teleorman în anul 1976 (lt.-col. Sălceanu Grigore, *Preocupări pentru prevenirea finalizării unor activități antisociale în rândul tinerilor*, în „Securitatea”, nr. 3/1976, p. 24).

⁴⁷ Spre exemplu, în anul 1976, ofițerii din cadrul I.J. Mureș au avertizat, într-un cadru largit, un număr de patru elevi de la Liceul agricol din Târgu Mureș, pe motiv că „ascultă posturile de radio imperialiste și colportează zvonuri și bancuri politice reacționare la adresa partidului și statului” (lt.-col. Makkai E., mr. Filka A., *op. cit.*, p. 19).

recrutarea unora dintre ei”⁴⁸. În mod similar, ofițerii din I.J. Cluj au recrutat mai mulți informatori din problema învățământ chiar în timpul aplicării măsurilor de avertizare⁴⁹.

În multe din aceste cazuri, atragerea la colaborare se făcea prin șantaj. Persoanele respective erau puse într-o situație dificilă, fiind amenințate că vor suferi consecințe penale sau de altă natură pentru faptele de care s-ar fi făcut vinovate, care însă în cea mai mare parte a cazurilor nu erau incriminate de nici o lege sau nu existau probe concrete care să le certifice. Ofițerul de Securitate le oferea apoi „soluția salvatoare”, aceea de accepta să devină informatori, urmând în schimb să se renunțe la măsurile punitive cu care erau amenințate.

Deosebit de grave ni se par recrutările efectuate prin aceste metode în rândul elevilor de liceu. Astfel de cazuri se regăsesc desigur și în practica ofițerilor de Securitate din I.J. Alba. Spre exemplu, un elev acuzat de „intenții de evaziune” a fost recrutat în scurt timp, cu toate că avea vârsta de doar 16 ani. În mod similar a fost recrutată și o elevă de 17 ani, iar exemplele pot continua⁵⁰.

Considerăm că aceste categorii de informatori, recrutați prin șantaj și mai ales la o vârstă atât de fragedă, de multe ori erau de fapt victime ale Securității, fiindu-le extrem de greu să reziste la acest tip de presiuni și să refuze colaborarea. În opinia noastră însă, principalii vinovați pentru toate abuzurile, traumatismele și ingerințele în viața privată la care au fost supuse persoanele urmărite sunt ofițerii de Securitate.

În materialele întocmite de ofițerii de Securitate se arată faptul că în munca cu rețeaua informativă din rândul tinerilor trebuia pus accentul pe educarea agenților. Obiectivul cel mai important al acestei educări a informatorilor trebuia să-l constituie „loialitatea și asigurarea păstrării în secret a colaborării cu organele de Securitate”. De asemenea, ofițerii de Securitate erau îndemnați să se apropie cât mai mult de tinerii recrutați ca informatori, astfel încât treptat să ajungă confidenții celor din urmă, ceea ce le-ar fi permis să-i controleze mult mai ușor, pentru ca apoi aceștia să execute cât mai bine sarcinile trasate⁵¹.

⁴⁸ Lt. maj. Ster Gheorghe, *Acțiuni ferme pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea infracțiunilor comise în rândul tinerilor*, în „Securitatea”, nr. 1/1977, p. 35.

⁴⁹ „Eficiența unor asemenea analize ne-a permis ca, în 1975, într-un număr de cazuri, să apreciem oportună recrutarea unora dintre persoanele în cauză ca informatori (care s-au dovedit, în procesul muncii, deosebit de valoroși prin conținutul materialelor furnizate). În contextul măsurilor preventive, menționăm și faptul că mai multe persoane, dintre cele avertizate de noi în acest an, s-au prezentat din proprie inițiativă la sediul unității și au făcut denunțuri scrise” (col. Dumitrașcu N., lt.-col. Călian L., *op. cit.*, p. 28).

⁵⁰ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 8-10.

⁵¹ Într-un material întocmit de un ofițer de Securitate, după ce se amintea faptul că tinerii nu sunt suficient de maturizați politic, au o experiență de viață redusă și sunt ușor influențabili, se precizau următoarele: „Tinerelor surse de informare trebuie să li se respecte personalitatea, atribut care la vârsta lor se manifestă cu multă putere. În cadrul legăturii ce se realizează cu tinerii din rețea trebuie să se creeze un asemenea climat încât să i se ofere posibilitatea să se destăinuie asupra preocupărilor pe care le are, relațiilor, frământărilor, «decepțiilor» – frecvente la această vârstă – eventualelor neajunsuri și greutăți pe care le întâmpină. Pe cât posibil, să se găsească întotdeauna timp pentru asemenea destăinuiri (...) În plus, solitudinea manifestată față de tânărul informator sau colaborator îl va apropia pe acesta de ofițer. Toate

După cum se poate vedea, ofițerii de Securitate nu ezitau să profite din plin de slăbiciunile inerente ale tinerilor și de lipsa lor de experiență. Fiind recrutați ca informatori la o vârstă atât de timpurie, deseori 16-17 ani, aceștia puteau fi fidelizați și dirijați mult mai ușor. Totodată, măsura era văzută și în perspectivă, pentru că acești agenți puteau fi dirijați apoi cu bune rezultate la viitoarele lor locuri de muncă, mai ales că exista și posibilitatea ca aceștia să fie special încadrați (infiltrați) în diferite obiective care nu erau suficient din bine acoperite informativ.

Nu în ultimul rând, pentru supravegherea îndeaproape a persoanelor aflate în atenția sa, Securitatea a recurs la interceptarea corespondenței, la instalarea mijloacelor T.O. în locuință și telefon (pentru ascultarea convorbirilor), filaj, aviz negativ în cazul solicitărilor de efectuare a unor vizite în străinătate etc. Toate aceste măsuri erau luate fără a exista acordul vreunei instanțe judecătorești.

În anumite situații, mai ales atunci când Securitatea dorea destrămarea anumitor grupuri de tineri, ofițerii combinau măsurile represive (influențare, izolare, avertizare, atenționare, amenzi contravenționale etc.), folosindu-le în funcție de personalitatea fiecărei persoane în parte⁵².

Represiunea împotriva elevilor

O evidentă intensificare a activității informative în problema învățământ în jud. Alba s-a produs în ultimii ani ai regimului comunist, mai ales în perioada 1988-1989. Într-un raport din 30 noiembrie 1989 se arăta faptul că în acel an asupra tinerilor fuseseră luate 51 de măsuri operative (18 atenționări, 2 influențări pozitive, 28 elevi au fost „încredințați factorilor educaționali”, iar 3 colectivelor de muncă din care făceau parte)⁵³. Numai în luna februarie 1988 Serviciul I din I.J. Alba a atenționat patru elevi și a făcut două informări la conducerea liceelor⁵⁴. În cea mai mare parte a cazurilor, măsurile au fost luate pentru „intenția de a emigra în Occident”, dar și împotriva unui număr mare de elevi care aparțineau diferitelor culte.

Se detașează cazul a șapte elevi de la Școala generală Șugag, cinci în vârstă de doar 13 ani și doi de 14 ani, a căror simplă „vină” era o presupusă aderență la cultul Martorii lui Iehova. În rapoartele Securității se menționa faptul că aceștia erau „semnalați în anturajul unor elemente iehoviste”, așadar ofițerii nici măcar nu erau siguri că acești copii aparțineau cultului respectiv. Asupra acestora Securitatea a luat măsuri operative represive în zilele de 15 aprilie și 9 mai 1989⁵⁵. Apartenența la cultul Martorii lui Iehova era considerată de Securitate ca fiind una dintre

acestea îi vor spori încrederea în ofițer, față de care se va simți moral obligat de a-i urma sfaturile și, în ultimă analiză, de a executa sarcinile ce-i vor fi trasate” (lt.-col. Casparovici Eugen, *Particularități ale instruirii și educării rețelei informative din rândul tineretului studios*, în „Securitatea”, nr. 2/1976, p. 21-22).

⁵² Lt. maj. Ster Gh., *op. cit.*, p. 36.

⁵³ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 17.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 13.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 19.

cele mai nocive, împotriva membrilor sau aderenților acestui cult luându-se măsurile cele mai dure, care mergeau până la excluderea unor profesori din învățământ⁵⁶.

Reliefăm de asemenea și faptul că la 1 august 1989 Securitatea Alba a luat măsuri împotriva unui elev de *numai 11 ani*, de la Școala generală nr. 2 din Cugir, acuzat nici mai mult nici mai puțin decât de... „tentativă de trecere a frontierei cu R.S.F. Iugoslavia”⁵⁷. Ofițerii de Securitate au fost așadar capabili de a considera a fi reală ceea ce în realitate era o simplă joacă a unui copil de clasa a V-a. Acuzația adusă acestui copil ar putea părea hilară în sine, dacă nu ar fi în realitate una este extrem de tragică, demonstrând pervertirea conștiințelor unor cadre care au servit regimul. Acest tip de acuzație nu era însă singular în anii '80, după cum o dovedesc unele materiale întocmite de Securitate. Spre exemplu, în 1984 se menționa faptul că printre acțiunile „dușmănoase” la care se pretau elevii de liceu se număra și: „Constituirea de anturaje în rândul tineretului, în mod deosebit din învățământul liceal și tehnic-profesional, vizând comiterea de fapte antisociale, *intenții de a procura armament și muniții* [s.n.] în scopul trecerii frauduloase a frontierei de stat”⁵⁸.

În acest context, nu putem să nu evidențiem traumele psihice la care au fost supuși acești copii, care luau un contact brutal cu Securitatea pentru niște motive absurde de fapt. Scopul acestor măsuri represive era însă cu bătaie lungă, acela de a-i teroriza și înspăimânta de timpuriu pe acești tineri, pentru a nu ridica ulterior probleme regimului comunist. Prin astfel de metode, în urma cărora unii tineri erau „treziți la realitate” chiar de pe băncile școlii, Securitatea dorea să-și impună controlul total asupra tuturor cetățenilor încă dintr-o fază incipientă.

Revenind la situația informativ-operativă din unitățile de învățământ din jud. Alba, trebuie să precizăm faptul că activitatea ofițerilor care lucrau în problemă a fost impulsionată și de numeroasele ordine primite de la centru, cu precădere de la Direcția I, condusă de col. Rațiu Gheorghe. În iunie 1989, Direcția I a ordonat I.J. Alba să întocmească un material detaliat privind cadrele didactice și elevii care făceau parte din cultele neoprotestante, în care trebuia să se precizeze modul în care aceștia „se implică în acțiunile organizate de școală, U.T.C. și organizația pionierilor”⁵⁹. Lucrarea trebuia finalizată până la 20 iunie 1989, iar pentru execuția ei au fost desemnați lt. maj. Huțanu Rodica, lt.-col. Buda Grigore și lt. Prună. În raportul întocmit de Securitatea Alba se arată faptul că „se acționează în scopul educării materialist-științifice a

⁵⁶ Spre exemplu, în 1977, ofițerii de Securitate din problema învățământ din cadrul I.J. Satu Mare au obținut informații conform cărora patru profesori de la un liceu din orașul Satu Mare se întâlneau și comentau preceptele cultului Martorii lui Iehova, încercând chiar să intre în legătură cu membrii acestui cult din străinătate. În consecință, Securitatea a informat organele locale de partid și, „prin factorii competenți, s-a intervenit în mod operativ”, astfel încât cele patru cadre didactice în scurt timp au fost înlăturate din învățământ (lt. maj. Ster Gh., *op. cit.*, p. 36).

⁵⁷ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 20.

⁵⁸ Mr. Trifan Viorel, *Prevenirea și contracararea unor activități necorespunzătoare din domeniul învățământului și cercetării științifice cu profil umanist*, în „Securitatea”, nr. 4/1984, p. 28-29.

⁵⁹ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 15.

acestor categorii de elevi⁶⁰. Desigur, ofițerii de Securitate din cadrul I.J. Alba nu puteau rămâne pasivi în fața planurilor P.C.R. și ale lui Nicolae Ceaușescu de creare a omului nou. Cum această amplă operațiune trebuia să înceapă încă de pe băncile școlii, este firească participarea ofițerilor de Securitate care lucrau în problema învățământ la ducerea la îndeplinire a sarcinii amintite.

De asemenea, în același ordin primit de la Direcția I se cerea și menționarea numărului de elevi, pe categorii de culte neoprotestante și „secte”, care urmau cursurile liceelor pedagogice (cel de la Blaj, în cazul jud. Alba). Regimul comunist și, implicit, Securitatea, acordau astfel o deosebită atenție acestui ultim aspect, ținând cont de faptul că absolvenții acestor școli erau viitori învățători. Cu toate acestea, măsura era abuzivă cel puțin în cazul membrilor cultelor neoprotestante, culte recunoscute legal de statul român, astfel încât întocmirea acestor evidențe nu poate fi justificată în nici un fel.

Unul dintre cele mai interesante ordine ale Direcției I a fost emis la 5 iunie 1989 și privea în special mișcările protestatare din Polonia, Ungaria sau China, care în final au dus la căderea regimurilor comuniste din cele două state europene, dar și la masacrul din Piața Tien-an-Men. Se preciza faptul că „forțele reacționare incită masele de studenți și elevi la acțiuni anarho-protestatare (...) Au continuat demonstrațiile de protest ale studenților din R.P. Chineză. Asemenea manifestări au avut loc și în unele centre universitare din Nigeria, precum și în R.P. Polonă”. În consecință, pentru prevenirea unor demonstrații de protest similare în România, se ordona „executarea unui control informativ sistematic, permanent și de profunzime în rândul studenților autohtoni și străini și al elevilor din unitățile de învățământ liceal, în vederea cunoașterii oricăror atitudini, fapte sau aspecte care ar putea să conducă la apariția de stări de spirit negative, de natură să se transforme în acte de dezordine și dușmănoase⁶¹. Toate informațiile de interes operativ trebuiau raportate de urgență, prin telefon, la centru. Printr-o rezoluție, șeful Securității din cadrul I.J. Alba, mr. Lupeș Gheorghe, cerea coordonatorului problemei învățământ „să asigure măsuri în tot județul”. La 8 iunie 1989, lt. maj. Huțanu Rodica semna de luarea la cunoștință a acestui ordin⁶².

**Un ofițer cu inițiativă, lt. maj. Huțanu Rodica:
„să protejăm tineretul de influența nocivă a Occidentului”**

Din analiza documentelor studiate până în prezent, reiese foarte clar faptul că unul dintre ofițerii de Securitate cei mai activi în acest domeniu, în ultimii ani ai regimului comunist, a

⁶⁰ Raportul era adresat Direcției I, datat 19 iunie 1989 și semnat de șeful Securității Alba, mr. Lupeș Gheorghe, și lt.-col. Preda Gheorghe, pentru șeful Serviciului I, dar desigur documentul a fost întocmit pe baza unor materiale redactate de cei trei ofițeri menționați (*Ibidem*, f. 14).

⁶¹ O atenție deosebită trebuia acordată situației din județele cu centre universitare în care se aflau la studii tineri din statele respective (China, Polonia, Ungaria, U.R.S.S., Nigeria). Conform ordinului, ofițerii de Securitate din respectivele inspectorate județene „vor acorda o atenție deosebită cunoașterii poziției acestora față de mișcările ce au loc în țările lor” (*Ibidem*, f. 13).

⁶² *Ibidem*.

fost lt. maj. Huțanu Rodica, din cadrul Serviciului I Informații Interne al I.J. Alba, care foarte probabil era coordonatorul problemei învățământ-tineret în anii 1988-1989. În această perioadă, acest ofițer a întocmit numeroase rapoarte referitoare la măsurile informativ-operative luate de Securitate pentru a-și asigura controlul asupra învățământului din județul Alba.

La 8 ianuarie 1988, lt. Huțanu Rodica a redactat un raport privind „situația operativă și concluziile” în problema în care lucra, precizând faptul că pentru supravegherea persoanelor aflate în atenție Securitatea se folosea de 220 de agenți (36 informatori, 163 colaboratori, 7 rezidenți, 8 gazde case de întâlniri și 6 surse P.C.R.). Totodată, adăuga faptul că numărul acestora era în realitate mult mai mare, mulți informatori fiind înregistrați în cadrul dosarelor de obiectiv sau la alte probleme („naționaliști maghiari” etc). Ofițerul de Securitate preciza și faptul că în recrutarea colaboratorilor s-a avut în vedere „nu numai *încadrarea strictă* [s.n.] a claselor din treapta a II-a de liceu”, ci și acoperirea informativă a unor anumite medii, precum internatele școlilor, discotecile, cenaclurile literare, „mediul elevilor navetiști” și chiar cluburile sportive școlare. O altă măsură luată de ofițerii din problema învățământ de la Securitatea Alba a fost aceea de „reinstruire a rezidenților și *darea în legătură a noi surse din rândul elevilor* [s.n.]”⁶³.

După ce semnală faptul că situația operativă din problemă nu se ridica la nivelul cerințelor, lt. Huțanu Rodica arată că „este necesar completarea potențialului informativ îndeosebi în orașele Blaj și Aiud, precum și în mediul rural, unde există școli generale”, iar până la sfârșitul anului urmau să fie recrutați alți 37 de noi informatori⁶⁴. Așadar, o activitate prodigioasă, care cobora până la nivelul școlilor generale, de care însă lt. Huțanu era nemulțumită, dorind amplificarea acesteia, în vederea unei cât mai vaste și mai profunde acoperiri a obiectivelor și persoanelor aflate în atenție. În scurt timp, toate aceste planuri ambițioase vor fi duse la îndeplinire în cea mai mare parte, după cum vom arăta mai jos.

La 28 aprilie 1989, lt. maj. Huțanu Rodica, avansată între timp în grad pentru „meritele” în activitatea din Securitate, a întocmit un nou raport referitor la situația din problema învățământ. Ofițerul arată faptul că în anul 1988 fuseseră recrutate 108 noi surse, iar în trimestrul I din 1989 alți 30 agenți, marea majoritate a acestora fiind incluși la categoria „persoane de sprijin” (nume sub care erau trecute în evidențe persoanele care erau membri ai P.C.R. sau U.T.C., a căror recrutare era îngrădită de partid). Ponderea cea mai mare a recrutărilor aparținea Serviciului II, care de altfel avea și cel mai ridicat număr de informatori din problemă. Prin aportul acestora, în anul 1988 „s-a obținut un volum sporit de informații despre elemente semnalate cu preocupări necorespunzătoare”.

Conform aceluiași document, în 1988 Securitatea a întreprins 131 măsuri „preventive” (dintre care 17 atenționări, o destrămare de enturaj, 20 de influențări pozitive, 8 informări la organele P.C.R., 15 semnalări la Miliție și 48 semnalări la conducerile unităților de învățământ), iar în trimestrul I din 1989 alte 33 de astfel de acțiuni. Dacă pe parcursul întregului an 1988 fuseseră luate în lucru, în formă organizată, doar 14 noi persoane considerate a fi ostile regimului,

⁶³ *Ibidem*, f. 24-25.

⁶⁴ *Ibidem*.

numai în trimestrul I al anului 1989 s-a început urmărirea a 12 persoane, amplificarea acțiunilor represive ale Securității în domeniu fiind evidentă⁶⁵.

Cu toate acestea, lt. maj. Huțanu Rodica arăta că „pe viitor, *ne propunem să intensificăm măsurile informativ-operative în scopul creșterii calității muncii în problemă* [s.n.]”. Mai mult, printr-o rezoluție pusă pe acest raport, mr. Lupeș Gheorghe aprecia și el că situația este „necorespunzătoare ca număr” și cerea o analiză urgentă cu toți ofițerii din sistemul de învățământ din județ, fapt pentru care a ordonat ca „în prealabil tov. Huțanu să facă deplasări la orașe și analize cu ofițerii după un ghid stabilit”⁶⁶.

Un nou raport detaliat a fost redactat de lt. maj. Huțanu Rodica la 13 iunie 1989, în care erau prevăzute și măsurile ce urmau să fie luate de Securitate în decursul celui an, cu termene precise și cu menționarea ofițerilor care răspundeau de îndeplinirea acestora, precum cpt. Crișan Gheorghe⁶⁷ sau cpt. Călușer Gheorghe. Ofițerul preciza faptul că în rândul cadrelor didactice din județul Alba exista un număr de 48 descendenți de legionari, 6 descendenți ai membrilor „foștelor partide burgheze”, 2 descendenți ai „foștilor condamnați pentru infracțiuni contra securității statului” și 64 de persoane care aveau rude în străinătate⁶⁸.

După cum se poate observa, toți acești angajați din unitățile de învățământ se aflau în atenția Securității pentru simplul motiv că erau fiii unor persoane care ipotetic ar fi putut să fie contra regimului comunist sau pentru că aveau rude emigrate în Occident. În opinia lt. maj. Huțanu, și în general a organelor de represiune, vinovăția acestor categorii de persoane era apriorică și certă, considerându-se probabil că era „moștenită” de la părinți și rude (deși nici măcar în cazul acestora nu era dovedită), astfel încât era necesară ținerea lor sub o strictă supraveghere, chiar dacă împotriva lor *nu existau nici un fel de date, chiar și sumare, care să ateste vreo vinovăție concretă*. Considerăm că aceste tipuri de acțiuni sunt niște abuzuri clare și încălcări evidente ale drepturilor omului.

La data amintită anterior, ofițerii din problema învățământ aveau în lucru un număr de 39 de persoane (9 în D.U.I., 5 în mape de verificare și 25 în S.I.G.). Un număr de 11 cadre didactice erau supravegheate de alte servicii. Pentru acoperirea informativ-operativă a tuturor obiectivelor și persoanelor din sfera de preocupare, ofițerii de la I.J. Alba beneficiau de aportul a 276 surse (34 informatori, 221 persoane de sprijin, 6 rezidenți și 10 gazde case de întâlniri), cărora li se adăugau alte 28 surse (19 informatori, 7 persoane de sprijin și 2 rezidenți) recrutate în cadrul unităților școlare de ofițeri din alte probleme sau din alte servicii⁶⁹.

În privința variației numărului agenților Securității folosiți în problema învățământ, trebuie să precizăm și faptul că era inerentă scoaterea unora dintre ei din evidența rețelei informative a problemei învățământ. Ne referim aici la acei elevi recrutați de Securitate care încheiau ciclul de

⁶⁵ *Ibidem*, f. 29-31.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 29.

⁶⁷ Cpt. Crișan Gheorghe avea ca sarcină recrutarea unui informator cu ajutorul căruia să le supravegheze pe cele 12 cadre didactice din Cluj, care predau și la Institutul de subingineri din Cugir (*Ibidem*, f. 23).

⁶⁸ *Ibidem*, f. 22.

⁶⁹ *Ibidem*.

învățămant și care așadar nu mai erau utili în supravegherea școlilor sau liceelor unde învățaseră. Opinăm însă că doar un procent mic dintre aceștia au fost abandonați, ei continuându-și activitatea în cadrul altor probleme sau obiective, la locurile de muncă, la unitățile de satisfacere a stagiului militar sau în cadrul instituțiilor de studii superioare (caz în care erau preluați de ofițerii din problema învățămant de la respectivele inspectorate) etc.

Ofițerul de Securitate amintit menționa și faptul că în județul Alba exista „un număr relativ mare de elevi care fac parte din culte sau secte religioase”, arătând că împotriva unora dintre aceștia fuseseră luate măsuri de prevenire prin intermediul conducerilor școlilor respective⁷⁰. Această practică, prin care Securitatea lua măsuri împotriva unor elevi în colaborare și prin intermediul conducerilor școlilor sau a organelor U.T.C., era uzitată și de ofițerii care lucrau în problema învățămant în cadrul altor inspectorate județene⁷¹.

Conform lt. maj. Huțanu, un astfel de caz era cel al elevului Rusalin Pîrvu, de la Școala de Cooperație din Alba Iulia, care nu doar că participase la adunările religioase ale unui cult, dar luase cu el și doi colegi de internat, o „vină” care nu putea scăpa nepedepsită. În consecință, împotriva acestuia, cu sprijinul factorilor educaționali, au fost luate „măsuri de prevenire”. Totodată, în următoarele două săptămâni urma să fie luată în lucru și Maria Popa, maistru instructor la Liceul nr. 4 din Alba Iulia, care era „semnalată cu preocupări cultice”, mai exact era acuzată că „frecventează casele de rugăciuni”⁷².

Ne întrebăm de ce oare acest ofițer considera că trebuiau luate aceste măsuri represive, din moment ce „faptele” aveau legătură cu simpla exercitare a credinței de către niște elevi sau profesori, în condițiile în care de cele mai multe ori persoanele implicate aparțineau unor culte religioase legale, iar libertatea credinței era garantată de către stat. Amintim faptul că, la 31 octombrie 1974, România ratificase „Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale”, adoptat de Adunarea Generală a O.N.U. la 16 decembrie 1966, care, la art. 18, lit. 1, conține următoarea prevedere: „Orice persoană are drept la libertatea gândirii, conștiinței și religiei; acest drept implică libertatea de a avea sau de a adopta o religie sau o convingere la alegerea sa, precum și libertatea de a-și manifesta religia sau convingerea, individual sau în comun, atât în public, cât și în particular”⁷³.

Revenind la măsurile luate de Securitate împotriva anumitor elevi, se observă faptul că multe dintre ele au fost luate în strânsă colaborare cu diverși factori educaționali din unitățile de învățămant (diriginți, profesori, pedagogi, maiștri etc.). Unii dintre aceștia erau agenți ai Securității și furnizau ofițerilor de Securitate date și informații referitoare la anumiți elevi. Securitatea era interesată în recrutarea unor surse din rândul acestor categorii, întrucât aceste persoane se aflau

⁷⁰ *Ibidem*, f. 23.

⁷¹ În 1976, lt.-col. Sălceanu Grigore, ofițer de Securitate în cadrul I.J. Teleorman, preciza următoarele: „Apărarea tinerilor de influențele nefaste pe care unele elemente fanatice (inclusiv din rândul unor secte ilegale) le-ar putea exercita asupra acestora este un alt obiectiv pe care organele noastre îl realizează în colaborare cu organele U.T.C. și conducerile școlilor” (lt.-col. Sălceanu G., *op. cit.*, p. 24).

⁷² A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 23.

⁷³ „Buletinul Oficial”, nr. 146, 20 noiembrie 1974.

atât în proximitatea colegilor lor aflați în supraveghere, cât mai ales a elevilor, pe care-i puteau influența cu mai mare ușurință. Într-un material din 1976, ofițerii din cadrul I.J. Mureș arătau următoarele: „În procesul prelucrării individuale, un real sprijin în cunoașterea stării de spirit și a comportării necorespunzătoare a unor elevi sau studenți ne-au adus diriginții de clasă și îndrumătorii de studiu. În cadrul conlucrării cu acești factori educaționali, s-au primit, nu o dată, informații utile ce au constituit obiectul unor măsuri preventive concrete”⁷⁴. Situația era identică și la I.J. Satu Mare, unde rezidenții erau recrutați mai ales din rândul educatorilor și maiștrilor, iar un profesor de liceu era lăudat pentru că informase Securitatea de faptul că în caietele unora dintre elevii săi găsisese adresele unor tineri din Occident cu care aceștia corespondau⁷⁵. Asistăm așadar la un dublu rol represiv al unora dintre informatorii de acest tip ai Securității, pe lângă faptul că erau folosiți pentru culegerea de informații privind elevii din școlile unde profesau, ulterior erau implicați și în punerea în practică a măsurilor împotriva acestora (atenționări, influențări pozitive etc.).

Conform lt. maj. Huțanu Rodica, tot „în vederea ridicării calitative a muncii de Securitate”, pentru a se acoperi informativ toate școlile din județ, urmau a fi recrutate noi surse, fiind indicate Școala generală nr. 2 din Alba Iulia, Liceul „Jacob Mureșanu” din Blaj, Liceul agroindustrial din Jidvei și Școlile generale nr. 2 și 3 din Aiud. De ducerea la îndeplinire a acestei ultime măsuri răspundea chiar lt. maj. Huțanu Rodica, iar termenul final era de 30 decembrie 1989. Același ofițer urma să răspundă, până la 30 iulie 1989, și de stabilirea necesarului de recrutări „pentru încadrarea informativă eficientă a școlilor generale clasele I-X din mediul rural”⁷⁶.

Eforturi susținute trebuiau depuse și pentru supravegherea persoanelor de naționalitate maghiară din învățământ, care erau suspectate de iredentism, un fenomen împotriva căruia regimul a depus eforturi deosebite începând din anii '70⁷⁷. Erau avute în vedere cadrele didactice și elevii de la Liceul „Bethlem Gabor” din Aiud, de la Școala generală nr. 1 din Alba Iulia, precum și de la toate școlile generale din comunele cu o populație majoritară maghiară⁷⁸.

Nu în ultimul rând, lt. maj. Huțanu preciza și faptul că „este necesar să se acționeze pentru lărgirea bazei de lucru [s.n.], care este mică în comparație cu numărul mare de persoane cunoscute cu probleme pe linie de Securitate”⁷⁹.

⁷⁴ Lt.-col. Makkai E., mr. Filka A., *op. cit.*, p. 20.

⁷⁵ În 1977, ofițerii care lucrau în problema învățământ la I.J. Satu Mare arătau că „pentru menținerea operativității legăturii cu rețeaua informativă și exploatarea în timp util a informațiilor de interes operativ, provenite din rândul surselor cu experiență, au fost selecționați, verificați și instruiți temeinic rezidenți, cu predilecție dintre educatori și maiștri” (lt. maj. Ster Gh., *op. cit.*, p. 35).

⁷⁶ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 22.

⁷⁷ Acest aspect se afla de altfel în atenția tuturor inspectoratelor de Securitate din Transilvania. Spre exemplu, numai în prima parte a anului 1977, ofițerii din cadrul I.J. Covasna au avertizat 7 cadre didactice și 11 elevi, pe motiv că „au propagat idei naționalist-iredentiste”. Ei arătau totodată că intelectualii și elevii reprezentau jumătate din totalul persoanelor avertizate pentru astfel de manifestări (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 85, f. 2).

⁷⁸ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 1, f. 23.

⁷⁹ *Ibidem*.

Paroxismul este atins însă în finalul raportului, când se arată necesitatea realizării unei pregătiri contrainformative a elevilor de liceu, pe ani de studii, „în scopul protejării tineretului studios din învățământul liceal împotriva influențelor nocive din Occident [s.n.]”⁸⁰. Formularea este identică cu cele din cei mai staliști ani ai regimului Gheorghiu-Dej, perioadă în care propaganda vitupera împotriva „imperialiștilor anglo-americani” și mai ales împotriva culturii occidentale⁸¹, ceea ce arată că în structurile de bază ale regimului totalitar nu s-au înregistrat schimbări semnificative.

Mentținerea acestui tip de discurs pe toată perioada regimului comunist reiese și din diversele materiale teoretice publicate de unii ofițeri de Securitate. Într-un astfel de articol privind problema tineretului, apărut în 1975, col. Dumitrașcu Neculai și lt.-col. Călian Liviu, ambii din cadrul I.J. Cluj, arătau că „vigilența noastră în acest domeniu nu trebuie să slăbească, având în vedere că tineretul constituie unul din obiectivele vizate atât de cercurile reacționare din exterior, cât și de anumite elemente ostile din interior, scopul fiind otrăvirea conștiinței tinerilor cu idei retrograde [s.n.] și, în final, antrenarea lor în acțiuni potrivnice orânduirii noastre sociale și de stat”⁸².

Referindu-ne la activitatea laborioasă a lt. maj. Huțanu Rodica în problema învățământ, nu putem să nu observăm faptul că toate ordinele și instrucțiunile pe care aceasta le-a dat ofițerilor din subordine reprezintă grave încălcări ale drepturilor omului, uneori de-a dreptul flagrante. Menționăm și faptul că România semnase Declarația Universală a Drepturilor Omului și Declarația de la Helsinki⁸³. Toate aceste documente s-au dovedit a fi simple petice de hârtie în

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ În acea perioadă, persoanele care admirau cultura occidentală erau acuzate de cosmopolitism, singura cultură străină care trebuia acceptată fiind desigur cea sovietică. Începând de la sfârșitul anilor '40, cultura occidentală era considerată de liderii partidului ca având o „influență nocivă”, fiind văzută ca un mijloc prin care dușmanii regimului încercau să „otrăvească” mințile cetățenilor: „ploconirea fătășă în fața diverselor mostre ale culturii imperialiste occidentale este forma cea mai directă sub care se manifestă cosmopolitismul (...) Cosmopolitismul trebuie privit ca un canal de pătrundere a influenței imperialismului anglo-american și tratat ca atare. Oamenii de bună credință căzuți în mrejele cosmopolitismului sau aflați în parte sub influența sa trebuie ajutați să se debaraseze de această influență otrăvitoare. Ei trebuie lămurii asupra felului în care imperialiștii anglo-americani folosesc cosmopolitismul în scopurile lor josnice” (Leonte Răutu, *Împotriva cosmopolitismului și obiectivismului burghez în științele sociale*, în „Lupta de clasă”, nr. 4, octombrie 1949, p. 80-81).

⁸² Col. Dumitrașcu N., lt.-col. Călian L., *op. cit.*, p. 26.

⁸³ Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa a fost semnat la 1 august 1975, la Helsinki. Statele semnatare, printre care se afla și România, s-au declarat de acord să acționeze în conformitate cu scopurile și principiile Cartei O.N.U. și cu Declarația Universală a Drepturilor Omului. Documentul final de la Helsinki prevede respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, inclusiv a libertății de gândire, religie sau convingere. Totodată, țările care le-au semnat s-au angajat să recunoască și să respecte libertatea individului de a practica, singur sau în comun; religia, acționând după imperativele propriei sale conștiințe (*** *Actul final al CSCE-Helsinki, 1975*, București, Editura Politică, 1975).

ochii ofițerilor de Securitate, care erau conștienți de faptul că România le semnase exclusiv din considerente propagandistice și nu cu intenția de a le transpune în practică în interiorul țării.

Gravitatea unora dintre măsurile represive stipulate în rapoartele de Securitate amintite anterior, accentul pus pe amplificarea continuă a supravegherii și pe extinderea categoriilor de persoane care trebuiau urmărite, la care se adaugă și limbajul folosit, ne arată că Securitatea nu s-a schimbat aproape deloc ca mentalitate pe întreg parcursul regimului comunist. Reliefăm și faptul că ofițerul de Securitate care coordona problema învățământ, lt. maj. Huțanu Rodica, era un ofițer tânăr, absolvent al unei facultăți, ceea ce demonstrează faptul că, deși nivelul de educație al cadrelor se schimbasese radical față de anii '50, o parte dintre noii ofițeri de Securitate erau complet ideologizați și dogmatizați.

Urmărit de Securitate pentru corespondența cu Jose Saramago

În majoritatea rapoartelor menționate anterior se prevedea și intensificarea acțiunilor informative duse pentru descoperirea profesorilor care purtau corespondență cu persoane din spațiul occidental. Supravegherea acestora intra desigur în logica amintită anterior, aceea conform căreia ei trebuiau „protejați de influențele nocive” ale Occidentului. Se avea în vedere și faptul că profesorii puteau apoi să propage aceste „idei subversive” și în rândul elevilor, ceea ce nu făcea decât să amplifice așa-zisul „pericol” pe care ei îl reprezentau pentru regim.

Un caz mai deosebit îl constituie interceptarea corespondenței lui Alexandru Rădulescu, profesor de desen la o școală generală din Alba Iulia, care executa lucrări „ex-libris” de calitate, fapt pentru care era invitat să expună în țări precum Portugalia, Canada, Italia etc. La 13 octombrie 1989, U.M. 0647 București a trimis către I.J. Alba o notă de relații cuprinzând traducerea unui pasaj dintr-o scrisoare trimisă lui Alexandru Rădulescu de scriitorul Jose Saramago, viitorul laureat al Premiului Nobel pentru literatură. Acesta îi scria următoarele: „Vă mulțumesc că mi-ați scris, vă mulțumesc și pentru prețiosul cadou, acea plachetă puțin (doar puțin?) amară, de un expresionism nedatat, ce este însă un bun mijloc de exprimare în cazul în care cineva nu dorește să fie un artist oficial, labirintul, contradicția sfâșietoare de a fi român astăzi. Eu sunt comunist, dar privesc cu un fel de stupeoare ceea ce se întâmplă în țara dumneavoastră. Să nu-mi spuneți ce credeți despre acest subiect. Eu v-am spus opinia mea”. Totodată, Saramago se oferea să-i trimită lui Alexandru Rădulescu și noul său roman *L'annee de la mort de Ricardo Reies (Anul morții lui Ricardo Reies)*. În consecință, Serviciul I din I.J. Alba a trecut la urmărirea calificată a profesorului, pentru „clarificarea legăturilor lui cu cetățeni străini” și pentru „prevenirea unor acțiuni ostile”⁸⁴, cu toate că nu era vorba decât de o banală corespondență cu un scriitor de prestigiu. După cum se poate observa și din textul scrisorii respective, scriitorul Jose Saramago era pe deplin conștient de pericolul la care s-ar fi expus Alexandru Rădulescu în cazul în care ar fi încercat să-i răspundă și să-i spună părerea în privința situației reale din România.

⁸⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 528, vol. 2, f. 1.

În final, vom încerca să tragem câteva concluzii privind problematica supravegherii informativ-operative a unităților de învățământ din județul Alba.

În plan informativ, se observă faptul că accentul a fost pus pe creșterea continuă a numărului de agenți recrutați în interiorul școlilor, atât printre elevi, cât și printre profesori sau alți angajați. Dacă în primii ani se încerca recrutarea cu precădere a persoanelor care nu erau membri P.C.R., în ultimii ani ai regimului Ceaușescu marea majoritate a agenților din rețeaua informativă erau membri în diverse organizații de partid. Fenomenul se explică prin presiunile făcute de P.C.R. pentru generalizarea înscrierilor în organizațiile sale, astfel încât baza de selecție pentru recrutarea informatorilor s-a restrâns atât de mult încât nu se putea evita atragerea la colaborare a membrilor de partid. Fenomenul era amplificat și mai mult în cazul elevilor, pentru care înscrierea în U.T.C. era practic obligatorie, aceasta făcându-se imediat după împlinirea vârstei de 14 ani.

Amintim și faptul că deseori pentru ținerea legăturii cu sursele recrutate din rândul elevilor erau folosiți rezidenți. De cele mai multe ori acești rezidenți erau profesori, maiștri, pedagogi etc., uneori fiind chiar persoanele care furnizaseră notele informative folosite în timpul recrutării elevilor respectivi. Pe lângă cinismul acestei metode, care ducea la denaturarea gravă a relației dintre profesor și elev, pentru Securitate măsura prezenta avantajul de a disimula implicarea instituției în folosirea elevilor ca surse de informare.

Cu ajutorul acestor informatori, ofițerii de Securitate din cadrul I.J. Alba au trecut la acoperirea informativă a tuturor unităților de învățământ din județ, inclusiv a școlilor generale din mediul rural. Procesul nu era pe deplin încheiat în anul 1989, dar ofițerii din problemă își propuneau finalizarea lui cât mai curând. Desigur, accentul era pus pe elevii din treapta a doua de liceu, încercându-se o „încadrare strictă” a acestora.

De asemenea, Securitatea a trecut și la supravegherea informativă a tuturor mediilor frecventate de elevi, recrutând agenți în internate, discotecii, cinacluri, cluburi sportive școlare, în rândul școlarilor navetiști etc., mergându-se chiar până la supravegherea cofetăriilor.

Cu toate acestea, în anii 1988-1989, ofițerii de Securitate care răspundeau de problema învățământ erau nemulțumiți de stadiul supravegherii informative a unităților de învățământ, considerând că acesta era deficitar, motiv pentru care au luat numeroase măsuri ce urmau să ducă la amplificarea ei.

Din punct de vedere operativ, se remarcă paleta diversificată de metode și măsuri luate de Securitate împotriva persoanelor considerate a avea atitudini necorespunzătoare. În primii ani ai regimului Ceaușescu s-a folosit cu predilecție avertizarea, însă ulterior locul acesteia a fost luat de alte măsuri, precum: atenționarea, influențarea pozitivă, punerea în dezbatere publică (mai ales în cazul profesorilor), destrămarea unor anturaje considerate a fi nocive, măsuri luate în colaborare sau sub acoperirea organelor de partid și a Miliției sau cu ajutorul conducătorilor școlilor și al altor factori educaționali etc.

Uneori aceste măsuri se finalizau cu recrutarea persoanei împotriva căreia fuseseră luate, ceea ce reprezenta un câștig important pentru organele de Securitate, cel urmărit devenind informator. Recrutarea unor informatori încă de pe băncile școlii era văzută ca fiind utilă și pe

termen lung, ofițerii de Securitate luând în considerare și faptul că aceștia puteau fi apoi folosiți și la viitoarele lor locuri de muncă.

În cazurile mai grave, când se considera că faptele unei anumite persoane aveau un grad mai ridicat de pericolozitate, se trecea la supravegherea organizată a acesteia, fie în cadrul S.I.G., fie prin deschiderea unui Dosar de verificare sau a unui D.U.I.

În privința ofițerilor de Securitate din cadrul I.J. Alba implicați în toate aceste măsuri informativ-operative menționate deținem încă foarte puține date. Se evidențiază lt. maj. Huțanu Rodica, mai ales pentru activitatea sa „prodigioasă” de la sfârșitul regimului Ceaușescu. În cercetările noastre ulterioare pe acest subiect ne vom axa cu preponderență pe activitatea acestor ofițeri de Securitate, concentrându-ne pe acțiunile inițiate sau îndeplinite de ei, dar mai ales pe metodele represive utilizate.

Referitor la persoanele aflate în atenția ofițerilor de Securitate din I.J. Alba care au lucrat în problema învățământ, mai exact a ceea ce se numea „baza de lucru”, pot fi observate câteva modificări de structură. În primii ani ai regimului Ceaușescu, s-au aflat în atenție prioritar cadrele didactice care anterior suferiseră condamnări politice sau care fuseseră membri ai fostelor partide politice. Treptat, acestea au părăsit însă unitățile de învățământ, pensionându-se, motiv pentru care fie a încetat urmărirea lor, fie cazurile au fost transferate altor probleme. Spre finalul regimului comunist, locul acestor persoane în cadrul supravegherii a fost luat de profesorii care erau fiii unor foști condamnați politici sau ai unor membri ai fostelor formațiuni politice. Aceștia li s-au alăturat și persoanele care aveau rude emigrate în Occident.

Câteva categorii de persoane au fost supravegheate însă pe întreaga perioadă a regimului Ceaușescu. Este vorba de ascultătorii posturilor de radio occidentale, de cei care comentau critic realitățile din țară, de cei suspectați că aveau intenții de evaziune sau de membrii cultelor interzise. În cazul tuturor acestor categorii, se constată o amplificare a supravegherii informative și uneori chiar a măsurilor represive luate contra lor. Relevante sunt cazurile copilului de numai 11 ani acuzat de intenția de a emigra clandestin în Iugoslavia și al elevilor din Șugag, cu vârste între 13 și 14 ani, împotriva cărora s-au luat măsuri pentru o presupusă aderență la cultul Martorii lui Iehova.

Considerăm că generalizarea supravegherii informative, ca și duritatea anumitor măsuri represive luate împotriva unor elevi, încă de la o vârstă foarte fragedă, aveau ca scop final instaurarea unui climat de teroare asupra întregii societăți, astfel încât controlul acesteia de către Securitate și regim să poată fi realizat cu o cât mai mare ușurință. Se avea desigur în vedere și faptul că elevii reprezentau viitorul României, astfel încât se acționa pentru transformarea acestora în cetățeni model, care ulterior să nu ridice nici un fel de probleme dictaturii conduse de Nicolae Ceaușescu. Ofițerii de Securitate acționau astfel pentru transpunerea în practică a unui plan mai vechi al regimului comunist, acela de creare a „omului nou”.

Pentru viitor, ne propunem adâncirea documentării referitoare la această temă, având în vedere relevarea unor cazuri concrete de persoane supravegheate sau împotriva cărora s-au luat măsuri represive, cu accent pe cazul elevilor. Considerăm că numai aceste cazuri, și nu cifrele seci, sunt singurele care pot aduce la lumină abuzurile comise de Securitate în domeniul învățământului.

THE INFORMATIVE-OPERATIONAL SITUATION WITHIN THE EDUCATION MATTER IN ALBA COUNTY DURING CEAUSESCU REGIME

The relaxation of the direct repression during the first years of Nicolae Ceausescu's dictatorship lead to the appearance of certain changes of the methods used by the regime and the Security in order to preserve its power position. The emphasis was put on the generalization of the informative surveillance, the control over the society being mainly made through the contribution of the informers. Wishing to cover all the goals and interest areas, opening of as many problem and objective files as possible was initiated, so that even the smallest society segment would be under control. Such a file was also open at I.S.J. Alba regarding the medium and elementary education.

During the first years of Ceausescu regime, the attention of the Alba Security was focused mainly on the teachers that have previously been politically blamed or who have been members of the former political parties. Closer to the end of the communist regime, their place was taken by the teachers who were the sons of political ex-convicts or of member of the former political groups, as well as by the persons who had relatives emigrated to Occident. The surveillance over the persons who listened to western radio stations, who commented in a critical manner the realities of the country, which were suspected with evasion intentions or who were members of forbidden cults was not only continuous but also magnified with time.

The generalization of the informative surveillance, obvious at the end of the '80s, as well as the toughness of some of the repressive measures taken against some students – starting with an age as unripe as 11 years old – had as a final goal the establishment of a terror climate over the entire society, so that the control of the Security and the regime over it would be done as easy as possible. Of course, it was taken into consideration that the students represented tomorrow's citizens of Romania, therefore the actions were meant to transform them into obedient subjects who, in time, would not raise problems for the dictatorship lead by Nicolae Ceausescu. The Security officers acted this way in order to put in practice an older plan of the communist regime, the plan of creating "the new man".

III. LITERATURA ISTORICĂ ȘI DOCUMENTELE SECURITĂȚII

Câteva considerații privind istoriografia Securității

Florian BANU

Moto:

*Sunt puține domenii ale ideologiei unde lupta
ideologică este atât de acerbă ca în istorie*

Leonte Răutu

Proliferarea serviciilor secrete de-a lungul secolului al XX-lea pe întreg mapamondul a atras după sine un interes deosebit al mass-media, acestea satisfăcând ancestrala fascinație a omului față de secret, mister, violență. Nici mediile academice nu au rămas străine de această atracție, interesul manifestat față de studierea serviciilor secrete fiind potențat de rolul deloc de neglijat pe care acestea l-au jucat în desfășurarea unor confruntări militare și în derularea unor evoluții politice, atât în statele democratice, cât și în cele de factură totalitară.

În cazul României, publicul a luat cunoștință încă din perioada interbelică de existența, organizarea și importanța unor servicii secrete din străinătate, iar instituțiile românești cu rol informativ au fost, nu de puține ori, analizate, criticate sau elogiate¹. Instaurarea regimului comunist a modificat această situație, în sensul așternerii unui secret absolut asupra organizării și funcționării Securității, instituție ce preluase și centralizase atribuțiile informative deținute anterior de Poliția de Siguranță, Jandarmerie, Secția a II-a a Marelui Stat Major și Serviciul Special de Informații.

De-a lungul existenței regimului comunist, românii au avut acces în special la lucrări din genul romanului polițist care prezentau acțiunile patriotice ale unor bravi ofițeri de securitate², în permanentă luptă cu dușmanii poporului interni și externi. În plus, în scopul „pregătirii contrainformative” a populației și în scopuri ideologice au fost traduse și publicate o serie de lucrări care arătau caracterul malefic al serviciilor de informații străine și modalitățile prin care

¹ C. G. Costa-Foru, *Abuzurile și crimele Siguranței Generale a Statului*, București, 1925; Ch. Lucieto, *Răsboiul inteligențelor în misiuni speciale: memoriile unui agent din serviciul de spionaj și contraspionaj al Înțelegerii*, Pitești, Tipografia „Artistica” P. Mitu, 1928; G.-ral. I. Teodorescu, col. Z. Goescu, *Pericolul spionajului: ce trebuie să știe și de ce trebuie să se ferească orice bun român*, București, Tipografia Bucovina, I.E. Torouțiu, f.a.; Ray Oscar, *Spionajul: istoric, tehnică, spioni*, București, Tipografia ziarului „Universul”, 1938; Silvan Alexandru, *Tainele războiului nevăzut*, București, Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, f.a.

² Genul este deosebit de bine reprezentat, astfel că socotim inutilă orice exemplificare.

acestea își ating scopurile³ sau care prezentau publicului finalitatea acțiunilor Securității⁴ și faptele de eroism ale unor agenți aflați în slujba socialismului⁵.

Treptat, au văzut lumina tiparului și lucrări de cercetare istorică a lumii serviciilor secrete, dar aria de investigare era restrânsă la activitatea acestora până la finele celui de-al doilea război mondial⁶. Securitatea continua să rămână învăluită în mister, potențându-i-se chiar aura de omnisciență și omniprezență.

Colapsul violent al regimului comunist din România, asocierea strictă a partidului comunist cu Securitatea⁷ și implicarea Securității în evenimentele sângeroase din decembrie 1989 au făcut ca investigarea organizării și funcționării acestei instituții să fie strâns legată de confruntările politice post-revoluționare și să fie viciată de factorul emoțional, factor ce a condus la o radicalizare excesivă a discursului public⁸.

³ Annabelle Bucar, *Adevărul asupra diplomaților americani*, București, Editura de Stat, 1949; Julius Mader, *Mâna cenușie: secretele serviciului de spionaj al Germaniei Occidentale*, București, 1963; *** *Fapte din Berlinul Occidental: acțiuni subversive, război economic, revanșism îndreptate împotriva statelor socialiste*, București, 1962; Efrim Borisovic Cerneak, *Cinci secole de război secret*, București, Editura Politică, 1968; Ilie Mocanu, *Însemnări despre spionajul tehnico-economic*, București, Editura Militară, 1975; Paul Rönitz, *Spionajul economic*, București, Editura Militară, 1976; Paul Ștefănescu, *Agenți secreți și misiuni confidențiale*, București, Editura Militară, 1978; Ilie Mocanu, *Rețeaua cenușie*, București, Editura politică, 1978; V.P. Borovička, *Din culisele războiului secret*, București, Editura Politică, 1973, Idem, *Cifru strict secrete*, București, Editura Politică, 1984.

⁴ *** *Procesul unui grup de spioni, trădători și complotiști în slujba Vaticanului și a Centrului de Spionaj Italian*, București, 10-17 septembrie 1951, București, Editura de Stat pentru Literatură Științifică, 1952.

⁵ Mihail Kolesnikov, *Richard Sorge așa cum a fost*, Iași, Editura Junimea, 1977.

⁶ Nicolae Minei, *Frontul invizibil*, București, Editura Politică, 1971; Neagu Cosma, Dumitru Marinescu et al., *Fapte din umbră*, vol. I-IV, București, Editura Politică, 1975-1983; Horia Brestoiu, *Acțiuni secrete în România în preajma și la începutul celui de-al doilea război mondial*, București, Editura Politică, 1973, Idem, *Impact la paralela 45°. Incursiune în culisele bătăliei pentru petrolul românesc*, Iași, Editura Junimea, 1986, Idem, *O istorie mai puțin obișnuită: în culisele frontului secret din România*, București, Editura Politică, 1987; Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

⁷ Punctul 8 al „Proclamației de la Timișoara”, din 11 martie 1990, preconiza ca „legea electorală să interzică pentru primele trei legislaturi consecutive dreptul la candidatură, pe orice listă, al foștilor activiști comuniști și al foștilor ofițeri de Securitate. Prezența lor în viața politică a țării este principala sursă a tensiunilor și suspiciunilor care frământă astăzi societatea românească. Până la stabilizarea situației și reconcilierea națională, absența lor din viața publică este absolut necesară”.

⁸ În 1999, referindu-se la re-memorarea trecutului comunist, profesorul de psihologie socială Adrian Neculau nota: „Memoria victimelor comunismului este încă fragilă. Insuficient recunoscută și instituționalizată, periferică, atingând doar unele grupuri sociale, îndeosebi victime sau descendenți. Ea nu a fost asumată de toate forțele sociale, indiferent de opțiunea lor politică sau ideologică, ca în cazul holocaustului. Explicația – după părerea noastră – este simplă. Evenimentele sunt încă de dată recentă, iar unii executori (sau beneficiari) ai acestor acțiuni de excludere, eliminare sau chiar nimicire trăiesc și joacă adesea roluri importante. Sunt directori de conștiință, ideologi, oameni politici, responsabili importanți. Complicii lor și descendenții ajută la întreținerea acestei conjurații a tăcerii sau marginalizării, utilizează

Ofițerii Securității s-au aflat, oarecum, într-o situație similară cu aceea a foștilor ofițeri S.S.I. după 23 august 1944⁹. Regimul politic pe care îl slujiseră se prăbușise, iar cei considerați „obiective” până mai ieri se numărau printre cei care revendicau puterea politică și doreau pedepsirea celor care exercitaseră represiunea polițienească, cu tot cortegiul ei de crime și abuzuri, în perioada comunistă. În acest context, în mod firesc, fostele cadre de securitate, trecute temporar în subordinea Armatei și reintegrate aproape în totalitate în nou creatul Serviciu Român de Informații, și-au căutat protectori politici în rândul celor din eșalonul doi al fostului partid comunist, regrupați sub titulatura F.S.N. și deținători în fapt ai puterii.

Ca urmare, toate confruntările cu miză politică explicită sau implicită s-au răsfrânt asupra cercetărilor și dezbaterilor privind Securitatea. Această instrumentalizare a problemei a imprimat caracteristici comune peisajului istoriografic relativ la instituția Securității și discursurilor despre comunism din societatea românească post-totalitară. Evident că situația nu era una nouă, în acest sens Benedetto Croce observând că istoria e mereu „contemporană”. Așadar, atitudinea pragmatică față de trecut și valorizarea acestuia în profitul actualității au fost și au rămas practici curente în istoriografie. Cu sau fără voia celor care au slujit-o, istoria a fost mai totdeauna un mijloc de legitimare, un instrument manipulabil în interesul puterii¹⁰.

În cazul particular al istoriografiei Securității se impun câteva precizări preliminare. Am optat pentru termenul „istoriografie” în cel mai larg sens al său, incluzând aici nu doar acele contribuții care îndeplinesc cerințele minime din punct de vedere metodologic și conceptual ale cercetării istorice, ci și acele producții care țin mai degrabă de sursele acesteia: memorii, jurnale, interviuri.

În al doilea rând, am operat o grupare a lucrărilor în două mari categorii, delimitarea acestora fiind făcută nu după modul în care acestea respectă sau nu rigorile investigației istorice, ci după tipul discursului abordat¹¹.

Instrumentele oferite de societățile democratice pentru a impune aruncarea în derizoriu sau pentru a minimaliza faptele abominabile. Forțe importante se solidarizează într-o operă de uitare dirijată. Abuzul de uitare nu e deloc dificil de diagnosticat” – Adrian Neculau, *Memoria pierdută. Eseuri de psihosociologia schimbării*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 195.

⁹ Transformarea Uniunii Sovietice din inamicul principal în aliatul principal și ascensiunea partidului comunist pe scena politică au dus la declanșarea unei „vânători de vrăjitoare” în cadrul serviciului, ofițerii de informații care acționaseră împotriva U.R.S.S. fiind nevoiți fie să se ascundă, fie să încerce să-și răscumpere „păcatele” prin punerea în slujba noilor stăpâni. Fostul șef al Eșalonului Operativ de pe Frontul de Est, colonelul Ioan Lissievici, își exprima plastic dezamăgirea în timpul anchetei căreia îi era supus în luna mai 1945: „Stăpâne, ia aminte: când ai un câine vrednic și credincios în casă, prezintă-i în prealabil prietenii, dacă vrei să ți-i ferești de neplăcerea colților propriului tău câine, iar apoi să-l pedepsești pe acesta pe nedrept, numai pentru că și-a făcut datoria, așa cum l-ai învățat din fragedă tinerețe” - Florin Pintilie, *Serviciul Special de Informații din România (1939-1947)*, vol. I, București, Editura A.N.I., 2003, p. 406.

¹⁰ Al. Zub, *Istorie și finalitate*, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 21.

¹¹ Inițial, înclinam spre o abordare „clasică” a istoriografiei Securității, în sensul unei analize structurate pe principalele tipuri de lucrări: documente editate, instrumente de lucru (dicționare, enciclopedii, bibliografii),

Mai precis, am identificat lucrări care, chiar realizate fiind de persoane cu pregătire academică și care uzează de instrumentele cercetării istorice, adoptă **un discurs anticomunist puternic emoționalizat, militant, cu o retorică vehementă și cu puternice accente vindicative**¹². Cea mai mare parte a acestui tip de lucrări se datorează, totuși, nu istoricilor, ci fostelor victime ale regimului, unor ziariști în căutarea succesului de piață sau unor militanți politici care au văzut în anticomunism o sursă de legitimitate politică.

O a doua categorie de lucrări, net diferită, reunește abordările făcute profesionist, pornind de la respectarea deontologiei istoricului și uzând de metode de cercetare onestă. **Discursul uzitat în acest gen de lucrări este unul ce întrunește criteriile discursului științific, evitându-se vehicularea unor date incerte, neverificate, aplicarea de etichete și, mai ales, trimiterile către scena politică contemporană.** În același timp, trebuie menționat că și unele scrieri ale „diletanților” într-ale istoriei dovedesc o profundă înțelegere a epocii studiate și reușesc o abordare echilibrată în registrul aprecierilor și al discursului, în general.

Din acest punct de vedere, peisajul istoriografic este de o asimetrie pregnantă, lucrările puternic marcate de emotivitatea post-totalitară și de tendința vădită de a sluji obiective din sfera politicii, printr-un discurs legitimant¹³, fiind copleșitoare ca număr, în raport cu lucrările puse în slujba obiectivului de „a cunoaște pentru a ști, nu de a cunoaște pentru a condamna”¹⁴.

În prima categorie se pot distinge **două subcategorii**, și anume cea a lucrărilor virulent anticomuniste și anti-Securitate realizate de foste victime ale regimului sau de urmașii acestora, lucrări cărora li se contrapun scrierile justificative, encomiastice, aduse în atenția publicului de către Serviciul Român de Informații, de foști ofițeri de securitate sau de foști potențai ai regimului comunist.

Accente anticomuniste puternice se regăsesc cu precădere în lucrările, preponderent memorialistice, realizate de victimele Securității. În mod firesc, cei care au îndurat

memorii, lucrări generale, lucrări speciale, dar am considerat că o taxonomie bazată pe tipul de discurs utilizat va aduce un plus de comprehensibilitate demersului nostru.

¹² Florin Abraham, *Direcții ale cercetării represiunii comuniste în România după 1989*, în „Arhivele Totalitarismului”, anul XIV, nr.52-53 (3-4/2006), p. 191; În această categorie se înscriu o mare parte din comunicările prezentate la simpozioanele organizate la Sighet de către Academia Civică, ilustrativ în acest sens fiind volumul intitulat *Memoria ca formă de justiție: comunicări prezentate la Seminarul de la Sighetu Marmăției (10-12 iunie 1994)*, București, Editura Făt Frumos, 1994; vezi și seria celor zece volume intitulate *Analele Sighet*.

¹³ Situația contemporană ne permite o mai bună înțelegere a observațiilor lui Nicolae Iorga referitoare la legitimarea prin istorie: „Ceea ce ține în picioare societățile și complicatele clădiri pe care ele se razimă nu pe numărul, nici forma, nici organizarea strânsă, ci *justificația* lor. De aceasta nici o alcătuire omenească n-a fost în stare să se scutească. Totdeauna păstrătorii puterii, conducătorii muncii omenești au simțit nevoia morală să îndreptățească ceea ce reprezintă și ceea ce le folosește. Și această îndreptățire nu e decât o idee, o idee care a fost un ideal și a devenit un principiu care sprijină o tradiție, care consfințește” – N. Iorga, *Generalități cu privire la studiile istorice*, ediția a III-a, București, Institutul de Istorie Universală „N. Iorga”, 1944, p. 74.

¹⁴ Florin Abraham, *loc. cit.*, p. 192.

chinuri și umilințe îngrozitoare în timpul regimului totalitar au ținut să facă cunoscute întregii lumi aceste lucruri, să scoată de sub „pecetea tainei” crimele comise de dictatura comunistă. Așa cum s-a observat, acest gen de lucrări utilizează „un discurs puternic ideologizat”, care „construiește și operează cu doar două categorii: «eroii» («rezistenții», «disidenții») și «anti-eroii» (torționarii, activiștii de partid, securiștii etc)”¹⁵, evitând aducerea în atenție a „majorității tăcute” a populației, majoritate care, la extremă, este chiar culpabilizată retroactiv.

Operarea unei selecții în noianul de lucrări apărute după 1989 este dificilă, dar vom încerca să amintim aici numai acele lucrări care, în pofida tipului de discurs adoptat, au o valoare documentară mai mare și pe cele ale căror autori au știut să extrapoleze experiența proprie, să o raporteze la ansamblul edificiului totalitar, să identifice cauzele adânci ale răului căruia i-au căzut victime.

Vom începe această „inventariere” cu lucrarea unui intelectual comunist, căzut victimă propriilor convingeri: Herbert (Bellu) Zilber, alias Andrei Șerbulescu¹⁶. Acesta a fost implicat în procesul înscenat lui Lucrețiu Pătrășcanu și detenția îndelungată, marcată de torturi prelungite, i-a oferit ocazia înțelegerii esenței malefice a comunismului. Bun cunoscător al ideologiei comuniste, a existenței partidului în perioada interbelică, precum și a activității organelor informative „burghezo-moșierești”, dar și comuniste, Zilber a reușit să surprindă aspirațiile secrete ale regimului și a consemnat câteva considerații asupra naturii perverse a Puterii extrem de interesante. Înzestrat cu condei scriitoricesc și cu un neștirbit simț al umorului, Bellu Zilber nota, de exemplu, faptul că unul din anchetatorii săi, pe nume Mișu (Mișu Dulgheru?), îi confiasse în timpul lungilor anchete „planul de perspectivă al securiștilor”:

„Mai întâi, stărpirea contrarevoluționarilor, spionilor și trădătorilor, apoi formarea unui dosar complet pentru fiecare locuitor. După ce această operă ar fi fost încheiată, urma educația politico-ideologică a întregii populații. Ascultam halucinat visul unui securist. (...) Vedeam orașul dosarelor, cu blocuri înalte străjuite de oameni înarmați, cu nesfârșite săli [și] rafturi pline cu dosare pe vârste, profesii, națiuni, totul ordonat după sistemul zecimal, și imensa catedrală din mijlocul orașului, cu Mișu la amvon, predicând transfigurat mulțimii nesfârșite de credincioși cu dosare”¹⁷.

Merită amintită apoi lucrarea lui Ion Ioanid¹⁸ în care, cu o meticulozitate de invidiat, sunt „fotografiate” o întreagă galerie de figuri de deținuți și torționari, nenumărate locuri ale suferinței umane împinsă la forme paroxistice, totul îmbinat într-o veritabilă frescă a gulagului românesc. Nu putem să nu amintim prezența lui Radu Cluceanu în peisajul memorialisticii

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Andrei Șerbulescu, *Monarhia de drept dialectic. A doua versiune a memoriilor lui Bellu Zilber*, București, Editura Humanitas, 1991.

¹⁷ *Ibidem*, p. 133-134.

¹⁸ Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, vol. I-IV, București, 1991-1994.

românești. Farmecul povestirii, dublat de finețea analizelor, fac lectura volumelor¹⁹ domniei sale nu doar instructivă, ci și plăcută. De asemenea, notele întocmite de un erudit cercetător al perioadei comuniste, Octavian Roske, sporesc valoarea științifică a acestor lucrări.

Alături de memoriile publicate direct de către fostele victime trebuie amintite volumele de interviuri. Dintre ele amintim pe cele în care Corneliu Coposu²⁰ și Elisabeta Rizea²¹, fiecare dintre ei o figură emblematică pentru o anumită formă de rezistență anticomunistă, își relatează experiențele și ne împărtășesc opiniile asupra regimului totalitar comunist. Se cuvin amintite aici și volumele de interviuri dedicate rezistenței armate anticomuniste, realizate sub egida Institutului de Istorie Orală din Cluj²².

Din nefericire, majoritatea interviurilor, publicate sub formă de volum sau în diverse periodice, sunt realizate de o manieră jurnalistică, urmărind cu precădere senzaționalul și sensibilizarea laturii emoționale a cititorului. Tehnica interviului sociologic și tehnicile istoriei orale par a fi destul de relativ stăpânite în cele mai multe cazuri, fapt ce conduce la eșecul unei reconstituiri adecvate a epocii.

Nici volumele care se doresc a fi de analiză a comunismului, în ansamblu, și a rolului Securității în cadrul sistemului politic comunist, în particular, nu duc lipsă de exagerări și note patetice. Am aminti, în acest sens, afirmații precum cele referitoare la „mitralierea unor sate întregi, nimicite apoi cu tunurile și prin atacuri de aviație”²³ în timpul colectivizării agriculturii, la cei peste 2.000.000 (!) de țărani uciși²⁴ sau la totalul deținuților politici în perioada 1945-1989, cifrat („pe baza unor estimări prudente”) la 1.131.000 de oameni²⁵. Nu mai vorbim de cei peste

¹⁹ Radu Ciuceanu, *Intrarea în tunel*, prefață și note de Octavian Roske, București, Editura Meridiane, 1991; idem, *Potcoava fără noroc*, București, Editura Meridiane, 1994; idem, *Pecetea diavolului*, București, I.N.S.T., 2002.

²⁰ Corneliu Coposu, *Confesiuni. Dialoguri cu Doina Alexandru*, București, Editura Anastasia, 1996.

²¹ *** *Povestea Elisabetei Rizea din Nucșoara. Mărturia lui Cornel Drăgoi*, culese și editate de Irina Nicolau și Theodor Nițu, București, Editura Humanitas, 1993.

²² Cornel Jurju, Cosmin Budeancă, „Suferința nu se dă la frați...”. *Mărturia Lucreției Jurj despre rezistența anticomunistă din Apuseni (1948-1958)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002; Denisa Bodeanu, Cosmin Budeancă (eds.), *Rezistența armată anticomunistă din România. Grupul „Teodor Șușman” (1948-1958). Mărturii*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2004; Idem, *Rezistența anticomunistă din România: grupul „Capotă-Dejeu” (1947-1975). Mărturii*, Cluj-Napoca, editura Argonaut, 2006; Vezi și modalități de valorificare a mărturiilor orale în Doru Radosav, Valentin Orga, Almira Țentea, Florin Cioșan, Cornel Jurju, Cosmin Budeancă, *Rezistența anticomunistă din Apuseni. Grupurile „Teodor Șușman”, „Capotă-Dejeu”, „Cruce și Spadă”. Studii de istorie orală*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2003.

²³ Florin Mătrescu, *Holocaustul roșu*, București, Gerom Design, 1993, p. 43.

²⁴ Dr. Filip Păunescu, *Cunoașterea și combaterea comunismului*, în „Libertatea”, an VIII, martie, 1989, nr. 72 apud Florin Mătrescu, *op. cit.*, p. 43.

²⁵ Aceste cifre sunt vehiculate în contextul în care un document întocmit de Securitate în 1958 privind „dinamica arestărilor” efectuate în intervalul 1950-1958, indică 75.808 persoane arestate și 23.023 persoane internate administrativ. Fără a cădea în idolatrie față de document, ne întrebăm ce interes ar fi avut Securitatea să minimizeze aceste cifre într-un document *strict secret*, neredactat „în vederea istoriei”, după expresia lui A.D. Xenopol, ci pentru informarea conducerii M.A.I. și a conducerii partidului. Avea vreo

500.000 de oameni morți în închisoare în perioada 1948-1964²⁶. Seducției exercitate de o astfel de statistică a ororii i-au căzut victimă chiar și istorici de profesie, precum Gheorghe Onișoru, care, pe baza studierii parțiale a unor fonduri de arhivă ale Tribunalului Militar, estima cifra de 549.000 de persoane judecate din motive politice în intervalul 1949-1960²⁷. Am putea aminti aici că, potrivit recensământului din 25 ianuarie 1948, populația totală a României era de 14.872.624 locuitori, iar la recensământul din 21 februarie 1956 au fost înregistrați 17.489.450 locuitori, înregistrând un plus de 10,2% față de precedentul recensământ.

De asemenea, lucrările unor istorici de profesie, valoroase în ansamblul lor, suferă pe alocuri de aprecieri pripite, de paralele forțate sau de vehicularea unor cifre cel puțin hazardate, deficiențe pe care îndrăznim să le punem pe seama unei abordări emoționale a unor subiecte adesea prea apropiate temporar și prea dureroase pentru mulți dintre români. Avem în vedere afirmații precum aceea potrivit căreia „în fond, România anilor '80 nu era esențial diferită de România anilor '50, când consilierii sovietici comandau peste tot și țara era plină de *Sovrom-uri*”²⁸ sau cea conform căreia „la mijlocul anilor '50, numărul Trupelor de Securitate era estimat la 165.000 de ofițeri și militari în termen, organizați în brigăzi și echipați cu artilerie și tancuri”²⁹.

Creonarea atmosferei din România comunistă în culori vădit sumbre și apelul la unele tehnici discursive de factură literară nu au fost elemente care să asigure un plus de credibilitate demersului științific, ci au relevat doar tendințele empatice ale autorilor. De exemplu, Dennis Deletant susține că „pe la sfârșitul lui 1952, (...) călătoriile erau permise doar în scop profesional sau pentru motive de sănătate”, afirmație vădit falsă, dar menită să re-creeze imaginea unei societăți sub asediu. Același autor afirmă că „susținătorul principal al ajutorului pe care P.M.R. trebuia să-l dea intervenției sovietice în Ungaria a fost agentul N.K.G.B., Emil Bodnăraș. Pe

logică diminuarea „meritelor” în lupta cu „dușmanul de clasă”? Inadvertențe, dar în nici un caz de ordinul a zeci de mii sau sute de mii de persoane, pot apărea datorită unei proaste calități a muncii în evidențele Securității sau a absenței unor documente referitoare la arestarea sau internarea în lagăre a unor persoane, dar până la cifrele citate mai sus e cale lungă – cf. S.R.I., *Cartea Albă a Securității*, vol. III, București, 1995, p. 158-159.

²⁶ Gheorghe Boldur-Lăteșcu, *Genocidul comunist în România*, vol. II, București, Editura Albatros, 1994, p. 19-20.

²⁷ *Cu unanimitate de voturi*. Sentințe politice adunate și comentate de Marius Lupu, Cornel Nicoară și Gheorghe Onișoru, București, Fundația Academia Civică, 1997, p. 22.

²⁸ Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente. 1949-1989*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 11.

²⁹ Dennis Deletant, *Studiu introductiv* în Marius Oprea, *op. cit.*, p. 31; în realitate, în luna mai 1956, **întreg efectivul M.A.I. era de 139.461 de funcții** – cf. Florica Dobre, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldovan, Liviu Țăranu, *Trupele de Securitate (1949-1989)*, București, Editura Nemira, 2004, p. 104; În lucrarea *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 44, Dennis Deletant, citând datele din capitolul „The Armed Forces” din lucrarea editată de Alexandru Cretzianu, *Captive Romania. A Decade of Soviet Rule*, Londra, Atlantic Press, 1956, oferea cifra, mult mai realistă, de 55.000 persoane pentru Trupele de Securitate.

timpul revoltei, el a fost numit ministru al Transporturilor și Comunicațiilor și de pe această poziție el a supervizat deschiderea drumurilor de importanță strategică pentru trupele sovietice³⁰.

Lăsând la o parte întrebarea dacă trupele sovietice aveau nevoie de o „supervizare” românească pentru „a li se deschide drumurile”, afirmația este una tezigă, fără acoperire în realitatea epocii. Cea mai apropiată remaniere a guvernului R.P.R., față de data declanșării evenimentelor din Ungaria, a avut loc pe 3 octombrie 1955. Până la acea dată, Bodnăraș fusese ministrul Forțelor Armate (24 mart. 1950-3 oct. 1955), iar de la 3 octombrie este numit prim vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (în locul lui Iosif Chișinevschi), funcție ce o deține până pe 19 martie 1957. Abia la această dată este desemnat ministrul Transporturilor și Telecomunicațiilor (19 mart. 1957-17 apr. 1959)³¹. În perioada revoltei din Ungaria, nici nu exista un minister al Transporturilor și Telecomunicațiilor, ci un Minister al Căilor Ferate, condus de Ion Cosma, și un Minister al Transporturilor Navale și Aeriene, condus de Gheorghe D. Safer. Telecomunicațiile se aflau în subordinea Ministerului Poștei și Telecomunicațiilor, condus de Dumitru Simulescu³².

În volumul *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, rezultat al unor ample investigații în arhive, cumulate cu interviuri cu diverse personalități și cu o minuțioasă parcurgere a bibliografiei, Dennis Deletant nu reușește totuși să se distanțeze pe deplin de anumite stereotipuri bine întipărite în mentalul colectiv românesc. Astfel, analizând acțiunile de represiune ale Securității în urma grevei minerilor din Valea Jiului, din august 1977, Deletant susține că: „s-a deschis o anchetă pentru descoperirea centrului grevist, iar în următoarele luni circa 4.000 de mineri au fost mutați în alte zone miniere; despre unii se spunea că ar fi fost trimiși în coloniile de muncă de la Canalul Dunăre – Marea Neagră”³³. Fragmentul citat comportă mai multe observații: **faptul real**, ancheta Securității (condusă personal de gen. Emil Macri, șeful Direcției a II-a Contraintformații economice din D.S.S.) și a Procuraturii R.S.R. (o brigadă de procurori de la Procuratura Generală s-a deplasat de la București la Petroșani), este împletit cu **ficțiunea**: numărul de 4.000 de mineri mutați „în alte zone miniere” este evident nefundamentat, autorul neîntrebându-se care erau acele „zone miniere” capabile să absoarbă 4.000 de noi angajați și nici ce ar fi însemnat această deportare pentru Valea Jiului³⁴. În plus, utilizarea unor termeni consacrați într-un context diferit urmărește de asemenea crearea unei reacții emoționale. „Coloniile de muncă” de pe șantierul canalului Dunăre – Marea Neagră nu mai erau cele din anii 1949-1953, împrejmuite cu sârmă ghimpată, păzite de

³⁰ Dennis Deletant, *Studiu introductiv* în Marius Oprea, *op. cit.*, p. 33.

³¹ C.N.S.A.S., *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, Florica Dobre (coord.), București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 104.

³² Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de istorie a României*, București, Editura Meronia, 2001, p. 148-149.

³³ Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 233.

³⁴ Potrivit unei anchete efectuate de S.R.I. în, pe baza documentelor de arhivă și a interogării unor participanți la grevă, „circa 10-15 persoane au fost condamnate pentru diferite infracțiuni, de drept comun, până la maxim 5 ani, din care au executat cel mult 1-1,5 ani. După condamnare au fost reîncadrați în unități miniere din Valea Jiului” - A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 117, vol. 5, f. 132-141.

santinele cu câini-lup și sub amenințarea cuiburilor de mitralieră. Cele mai multe erau șantiere în care se mergea pe voluntariat real, dar și impus (așa-numitele „șantiere ale tineretului”). Munca deținuților de drept comun a fost folosită pe scară restrânsă. Deci, termeni comuni, realități diferite! Nu mai discutăm afirmația unui presupus martor ocular, preluată necritic, în care se susține că acesta „a văzut cum 35.000 de mineri, înghesuiți în subteran, ascultau ce le spuneau Dobre, G. Jurcă (inginer la mină) și o femeie”³⁵, afirmație ce poate fi crezută doar de cineva care nu a văzut niciodată o mină sau 35.000 de oameni adunați laolaltă. Ca fapt divers, populația orașului Lupeni la recensământul din 5 ianuarie 1977 era de 28.123 de persoane³⁶.

Dennis Deletant reia și dezvoltă unele din tezele formulate în lucrarea amintită într-un nou volum dedicat exclusiv perioadei în care în fruntea comuniștilor români s-a aflat Gheorghe Gheorghiu Dej³⁷. Autorul ne avertizează că lucrarea sa „nu este pur și simplu o istorie a Securității din timpul regimului Dej, ci mai curând o analiză a rolului pe care l-a jucat impunerea terorii, a represiei în menținerea la putere a lui Dej, în suprimarea opoziției și a disidenței de orice fel”. Dintre cele 13 capitole ale volumului nu mai puțin de trei sunt dedicate aproape exclusiv Securității: Capitolul 6 – *Securitatea și teroarea*, capitolul 9 – *Gulagul românesc* și Capitolul 10 – *Rezistența armată*, autorul reușind astfel, încă o dată, să-și aducă o semnificativă contribuție la scrierea istoriei Securității, chiar dacă, uneori, discursul său capătă o tentă patetică.

Așa cum am precizat anterior, exagerările și discursul partizan nu au fost apanajul scriiturii anticomuniste, dimpotrivă, apologetii comunismului și ai Securității nu au rămas datori, formele lor de exprimare fiind multiple. Chiar dacă un discurs public vădit pro-comunist este destul de greu de identificat în spațiul public românesc, tendințele de a nega, justifica sau a diminua anumite laturi negative ale regimului comunist sunt numeroase.

În acest sens, al prezentării subiective și justificative, date punctuale referitoare la anumite practici ale Securității sau la implicarea acestei instituții într-un eveniment sau altul pot fi desprinse din lucrări memorialistice, precum cele semnate de personaje din cercurile puterii comuniste ca Silviu Brucan³⁸, Dumitru Popescu³⁹, Gh. Gaston Marin⁴⁰, Paul Niculescu Mizil⁴¹ sau Paul Sfetcu⁴². Același gen de informații se regăsește și într-o subspecie a memoriilor, aceea în care participanții la evenimentele istorice rememorează trecutul în cadrul unui interviu⁴³. Dintre

³⁵ Dennis Deletant, *op. cit.*, p. 231.

³⁶ Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *op. cit.*, p. 525.

³⁷ Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu Dej și statul polițienesc. 1948-1965*, Iași, Editura Polirom, 2001.

³⁸ Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, Ed. Calistrat Hogaș, București, 1992.

³⁹ Dumitru Popescu, *Am fost și cioplitor de himere. Un fost lider comunist se destăinuie*, București, Editura Expres, 1993.

⁴⁰ Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000.

⁴¹ Paul Niculescu Mizil, *O istorie trăită*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

⁴² Gh. Gaston Marin, *În serviciul României lui Gheorghiu-Dej. Însemnări din viață*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000; Idem, *Consemnări*, București, Editura Semne, 2003.

⁴³ Interviuurile, ca metodă a istoriei orale, ridică la fel de multe probleme, datorită tentației memoriei de a „reconstrui” cele văzute și auzite, ca și memorialistica. Vezi, în acest sens, considerațiile lui Jean François

aceste lucrări se disting, prin poziția centrală deținută de interviueat în cadrul evenimentelor rememorate, interviurile realizate de Lavinia Betea cu figuri de marcă ale nomenclaturii comuniste, precum Ion Gheorghe Maurer⁴⁴, Alexandru Bărlădeanu⁴⁵ sau Corneliu Mănescu⁴⁶.

Destul de bogată este și literatura memorialistică produsă de foștii purtători de epoleți care, la bătrânețe, au simțit nevoia să-și preamărească faptele de arme și să-și justifice, în fața lumii și, uneori, a propriei conștiințe, acțiunile. Mulți dintre ei, însă, nu au făcut decât să-și continue opera de dezinformare în care s-au specializat în perioada cât au fost ofițeri activi ai Securității⁴⁷. Utilizarea acestor mărturii solicită din plin discernământul cercetătorului pentru că utilizează stratagema clasică, dar atât de eficace, a împletirii unor jumătăți de adevăr cu minciuni sfruntate și cu fantezii personale. Ne vom limita la a menționa doar câteva nume dintre cele ale ofițerilor cu veleități de memorialiști.

Astfel, Neagu Cosma, fostul șef al contraspionajului în anii '60-'70, s-a dovedit a fi destul de prolific, susținându-și tezele prin publicarea mai multor volume⁴⁸ și a unor articole în diverse publicații. Teza sa principală este aceea că acțiunile abominabile ale Securității s-ar datora aproape exclusiv ofițerilor alogeni care acaparaseră posturile de conducere din instituție și care slujeau alte interese decât interesul național. În urma înlăturării acestora, Securitatea s-ar fi transformat într-un redevabil instrument de apărare a României, acționând exclusiv în limitele „legalității socialiste”.

Un alt bun cunoscător al realităților din M.A.I și Securitate, generalul (r) Ionel Gal, a realizat, de asemenea, o lucrare pseudo-memorialistică, dar a preferat să-și cantoneze demersul în perioada 1965-1989, deși activase în M.A.I. și în anii '50⁴⁹. Opțiunea e lesne de înțeles, întrucât, potrivit autorului, „activitatea organelor Ministerului Afacerilor Interne din anii 1946-1964

Soulet pe marginea surselor orale ale istoriei în lucrarea *Istoria imediată*, București, Editura Corint, 2000, p. 66-72.

⁴⁴ Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Fundația Ioan Slavici, 1995.

⁴⁵ Idem, *Alexandru Bărlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997.

⁴⁶ *Convorbiri neterminate. Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea*, Iași, Editura Polirom, 2001.

⁴⁷ Australianul Phillip Knightley consideră că „toate poveștile spionilor trebuie tratate cu un scepticism maxim. Chiar și varianta «acum pot să vă spun», în care spionii care au păstrat tăcerea timp de 40 de ani dezvăluie în sfârșit marile triumfuri ale agențiilor lor, se dovedesc a fi, la o atentă examinare, în cel mai bun caz, exagerări și, în cel mai rău, mituri și legende” – Phillip Knightley, *The Second Oldest Profession. The Spy as Bureaucrat, Patriot, Fantasist and Whore*, London, André Deutsch, 1986, p. 7; Fără a fi spioni, în deplinul sens al cuvântului, (deși le place să creadă că asta au fost), ofițerii de securitate au păstrat aceeași înclinație spre fabulație și dezinformare.

⁴⁸ Vezi Neagu Cosma, *Cupola. Securitatea văzută din interior. Pagini de memorii*, București, Editura Globus, 1994; idem, *Contribuția unor „minorități” naționale la bolșevizarea României*, București, Editura Bravo Press, 1996; idem, *Securitatea, poliția politică, dosare, informatori*, București, Editura Globus, 1998.

⁴⁹ Ionel Gal, *Rățiune și represiune în Ministerul de Interne. 1965-1989*, Iași, Editura Do-minoR, 2001-2002, vol. 1-2.

nu poate fi asemuită sau comparată cu cea din anii 1965-1978 sau din următorii ani până la evenimentele din 1989". Autorul se dovedește a fi un exponent al tezei naționaliste privind evoluția Securității și de aceea a preferat să expună evenimente din perioada „legalistă” a Securității. În opinia sa, „este unanim acceptată culpabilizarea rolului funest jucat de organele Ministerului Afacerilor Interne în primele două decenii după cel de-al doilea război mondial când România a avut un statut de țară ocupată și inclusă în zona sovietică prin înțelegerea dintre Marile Puteri. Toate actele de represiune individuale și colective, toate acțiunile de încălcare brutală a drepturilor fundamentale ale omului, inclusiv schimbarea regimului politic sunt cunoscute ca fiind impuse de Imperiul Roșu”⁵⁰. Această opinie este completată de aceea potrivit căreia, după 1965, „doctrina și teoria luptei de clasă, criteriile de apreciere a dușmanului au fost abandonate” și „respectarea legilor a fost transformată într-un cult solicitându-se tuturor exigență și fermitate în aplicarea prevederilor legale”. Lipsa de temei a unor astfel de aserțiuni și dihotomii simpliste considerăm că nu mai trebuie demonstrată aici.

Printre cele mai tendențioase lucrări poate fi amintită cea semnată de Dumitru Iancu Tăbăcaru⁵¹. Simpla enumerare a câtorva din titlurile capitolelor este edificatoare. Astfel, Securitatea „a fost un organism legal al statului român”, „a îndeplinit numai misiuni în apărarea Siguranței naționale”, „nu a fost un organ de represiune”, „nu a deservit familia Ceaușescu”, „cadrele de Securitate nu au fost privilegiate”. În ciuda unei pledoarii impresionante pentru Adevăr, autorul, mizând pe faptul că „până ce istoricii autentici vor avea acces la documente, vor trece câteva generații”⁵², propune cititorului o versiune proprie a istoriei Securității, bazată pe „cunoștințele noastre directe sau aproape”, declarându-se în același timp credincios ideii că „memoria poate întemeia informația istorică doar parțial”. Trebuie remarcată maniera extrem de abilă în care autorul încearcă să camufleze aspectele reprobabile din activitatea Securității prin invocarea cu lux de amănunte a unor principii de drept, prin citarea unor articole din codurile de legi, a unor definiții din diverse dicționare sau prin maxime și aforisme emise de ilustre personalități de-a lungul timpului⁵³. Și acest autor pledează pentru o dihotomie radicală în evoluția Securității, marcată de evenimentele de la jumătatea deceniului al șaptelea al secolului trecut („Declarația P.M.R. din 1964”, moartea lui Dej în 1965), afirmând că măsurile luate ulterior au transformat radical instituția:

„Se știe, de pildă, că la jumătatea anilor '60 s-a declanșat un proces drastic în această privință, cu un efort juridic care poate va rămâne în istorie alături de cel din vremea lui

⁵⁰ *Ibidem*, vol. I, p. 8-9.

⁵¹ Dumitru Iancu Tăbăcaru, *Sindromul Securității*, București, Ed. Paco, f.a.

⁵² *Ibidem*, p. 11.

⁵³ De exemplu, în opinia autorului, represiunea declanșată în timpul regimului comunist împotriva adversarilor politici și a unei mari părți a populației nu își are originea în principiile marxism-leninismului, ci „represiunea își are izvorul de legalitate în ideea de stare de asediu și de necesitate înscrisă în Constituție (art. 72, alin. 3, lit. e și art. 93 alin. 1), ca pe o îndatorire a Parlamentului și a Președintelui de a restrânge prin lege exercițiul unor drepturi și libertăți (art. 49, alin. 1), la o parte a populației, a teritoriului sau la întregul lor”, neuitând să adauge „dura lex, sed lex” – *ibidem*, p. 63.

Alexandru Ioan Cuza. **Au fost complet abolite normele care contraveneau principiilor de drept ori atentau la drepturile și libertățile cetățenești** (subl. ns. F.B.). Într-o gândire modernă, înscrisă în cea practică pe plan internațional, dar adaptată la sistemul social existent atunci la noi”⁵⁴.

Referindu-se la Codul Penal și Codul de Procedură Penală, modificate în 1968, același autor nota: „De la un capăt la altul și în mod subliniat, codurile în cauză **au pus în valoare respectarea statului de drept, a drepturilor și libertăților constituționale ale cetățeanului, supremația legii** (subl. ns. F.B.), cu aspre punițiuni în cazul neaplicării lor”.

Nu mai insistăm asupra valorii de adevăr a unor astfel de aserțiuni.

Amintiri „glorioase” deapănă și generalul Nicolae Pleșiță într-un dialog prelungit cu Viorel Patrichi⁵⁵. Cei „42 de ani de serviciu în munca de informații”, cum îi place generalului să spună, ies permanent la iveală pe parcursul interviurilor, Nicolae Pleșiță aruncând cu abilitate momeli interlocutorului, eschivându-se sau răspunzând „în doi peri” la întrebările incomode. Replici ca „aiurea!”, „spanac!”, „vax!” sau „treaba mea!” sunt frecvent folosite de general pentru a evita un răspuns sau pentru a arunca în derizoriu o problemă sesizată de interlocutorul său. Împănăt cu fanfaronade⁵⁶ și condimentat cu episoade demne de seriarele polițiste de mână a doua⁵⁷, volumul aduce, cu toate acestea, și o sumă de informații utile, folosibile mai ales prin coroborarea cu alte surse.

Gh. Ionescu Olbojan este pseudonimul sub care un alt fost ofițer se „răfuește” cu un defector celebru, Ion Mihai Pacepa. Cărțile sale au meritul că aduc în atenție o serie de practici ale Securității, în special în domeniul acțiunilor externe, radiografiind și o serie de personaje care s-au ilustrat, într-un fel sau altul, în acest domeniu⁵⁸.

⁵⁴ Dumitru Iancu Tăbăcaru, *Sindromul Securității*, București, Ed. Paco, f. a., p. 61

⁵⁵ *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță. Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999-ianuarie 2001*, București, Editura Lumea, 2001.

⁵⁶ Semnificative sunt numeroasele episoade în care generalul povestește cum „le dădea replica” potențailor zilei și, mai ales, lui Nicolae Ceaușescu. Ori, stenogramele păstrate în arhive consemnează cu totul altceva – cf. Florian Banu, *Din paradoxurile Epocii de Aur – Ceaușescu versus Securitatea*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 7(83)/2003, p. 38-39.

⁵⁷ Vezi, de exemplu, episodul implantării de microfoane în tocurile pantofilor ambasadorului S.U.A. la București în momentul în care acesta își dusesese pantofii la pingeluit (!) – *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță. Dialoguri consemnate de Viorel Patrichi în perioada aprilie 1999-ianuarie 2001*, București, Editura Lumea, 2001, p. 63.

⁵⁸ Gh. Ionescu Olbojan, *Good bye, domnule Pacepa!*, București, R.A.I. Isis, 1992; idem, *Fantomele lui Pacepa*, București, Editura Corida, 1994; idem, *Fața neagră a Securității & Ion Mihai Pacepa*, București, 1999.

Tot Pacea este pretextul pentru scrierea unor volume de către alți foști ofițeri de securitate, volume care, citite cu spirit critic, pot fi considerate ca utile pentru înțelegerea lumii Securității⁵⁹.

Desigur, nu putem încheia succintă trecere în revistă a acestor producții memorialistice fără a menționa lucrările lui Ion Mihai Pacepa, personaj extrem de controversat încă. Începând de la celebrul volum *Orizonturi roșii*⁶⁰, cunoscut publicului românesc încă înainte de 1989, prin transmiterea sa în foileton de către unele posturi de radio occidentale și apoi prin *samizdat*, și până la mai târziile lucrări *Moștenirea Kremlinului* (București, 1993) sau *Cartea neagră a Securității* (București, 1999), scrierile lui Pacepa sunt bazate pe experiența proprie, dar sunt realizate într-o manieră cel puțin îndoielnică în ceea ce privește onestitatea mărturiilor. Întrebări sunt ridicate fie și de simplul fapt că *Orizonturi roșii* a apărut la nu mai puțin de zece ani de la defectiunea lui Pacepa, când imaginea lui Nicolae Ceaușescu în Occident era deja teribil de șifonată. În plus, cartea nu oferă prea multe detalii despre organizarea și funcționarea Securității, ci pune accentul aproape exclusiv pe ororile și mașinațiunile săvârșite de clanul Ceaușescu, mai mult sau mai puțin confirmate de alte surse⁶¹.

Un alt exemplu de scriere tendențioasă a istoriei Securității este și volumul *Moștenirea Kremlinului*, publicat de același Pacepa. De exemplu, autorul ne încredințează că în România, câtă vreme a lucrat în Securitate, n-au fost prinși alți spioni decât cei parașutați în anii '50, Occidentul neavând nici un interes să spioneze România. Ca urmare, Pacepa afirmă, „cu mâna pe inimă” că astăzi „nici măcar fosta Uniune Sovietică nu mai prezintă interes operativ pentru organele de informații occidentale” și se întreabă retoric „e oare Vestul atât de stupid încât să-și cheltuiască banii și timpul pentru a fura tehnologii și secrete de producție românești?”⁶². Întrebarea denotă cel puțin rea-credință, mai ales venind de la o persoană ce a lucrat ani de zile în spionaj și știe foarte bine care sunt interesele și direcțiile de acțiune ale serviciilor de informații din întreaga lume.

⁵⁹ Alexandru Nichita, *Pacea contra Pacea. O istorie a serviciilor secrete românești de la începuturi și până la căderea lui Ceaușescu*, București, 1996; Titu Simon, *Din culisele serviciilor secrete românești. Pacea quo vadis?*, București, Editura Odeon, 1992.

⁶⁰ Ion Mihai Pacepa, *Orizonturi roșii. Amintirile unui general de securitate*, București, Editura Venus, 1992 (ediția princeps Ion Mihai Pacepa, *Red horizons: The True Story of Nicolae & Elena Ceausescu's Crimes, Lifestyle and Corruption*, Washington D.C., Regnery Gateway, 1987).

⁶¹ Numeroasele inadvertențe ale „mărturiilor” lui Pacepa au fost inventariate și disecate și de foștii camarazi de armă, vezi Neagu Cosma, *Cum a fost posibil? Cârțița Pacea*, Editura Paco, București, f.a., capitolul „Mărturisirile” lui Pacepa, p. 113-130; pentru o „reabilitare” a lui Pacepa și a lucrărilor sale pledează Sorin Roșca Stănescu și Cornel Dumitrescu în lucrarea *Autopsia. Demontarea unei înscenări securiste împotriva generalului Pacepa*, București, Omega Press, 1998; vezi și lucrarea lui Victor Mitran, fost ofițer D.I.E., care a contactat reprezentanții C.I.A. de la ambasada S.U.A. din Belgrad în septembrie 1977 oferindu-se să colaboreze cu C.I.A. „în scopul schimbării regimului comunist din România”, lucrare intitulată *Blestemul șarpelui. Cui îi e frică de I.M. Pacepa*, București, Editura Omega SRL, 1999.

⁶² Ion Mihai Pacepa, *Moștenirea Kremlinului. Rolul spionajului în sistemul comunist de guvernare*, București, Editura Venus, 1993, p. 503-504.

Dezinformarea și manipularea opiniei publice și chiar a cercetătorilor istoriei Securității este practică de foști ofițeri superiori și prin intermediul mass-media. Ne vom opri asupra unui singur exemplu. Într-un interviu publicat în „Jurnalul Național” (5 aprilie 2007), fostul șef al Consiliului Securității Statului, Ion Stănescu, strecoară o serie de dezinformări grosolane. Întrebat fiind despre schimbările intervenite în activitatea Securității după momentul 1968, acesta nu se sfiește să afirme: „În evidența operativă, la centrul de informare și documentare, erau foarte mulți în vârstă. În baza de lucru. Adică aceia care erau lucrați. Și am spus: toți peste 60 de ani i-am scos din evidență”.

Din sutele de exemple păstrate în arhive⁶³, care contrazic flagrant declarația lui Stănescu, ne vom referi doar la o notă de analiză redactată chiar în 8 noiembrie 1989, cu puțin înainte de colapsul generalizat al sistemului. Pentru a sublinia ridicolul situației și modul aberant de lucru în care se complăcea Securitatea, vom reda câteva fragmente din notă:

„Obiectivul, datorită vârstei înaintate, 84 de ani, și a unor afecțiuni, este imobilizat la pat. (...) Pe acest fond, obiectivul mai primește vizita câte unui amic ce se interesează de starea sănătății lui; unii dintre aceștia, în scurtele vizite ce le fac, încearcă să-l informeze și să discute cu el probleme de politică internațională. Obiectivul nu se lasă angrenat în asemenea discuții, afirmând că nu-l mai interesează nimic”⁶⁴.

Orice om normal s-ar aștepta ca acest „caz” să fie închis, dar Securitatea acționa după o logică proprie: „Având în vedere situația informativ-operativă din caz, se impune a acționa în continuare pentru:

- cunoașterea persoanelor ce îl vizitează la domiciliu, a naturii discuțiilor ce se poartă cu aceste ocazii;
- prevenirea angrenării obiectivului fără voia sa în activități ostile R.S.R.;
- prevenirea scoaterii în exterior a diferitelor valori de patrimoniu pe care le deține la domiciliu; (...)
- se vor exploata în continuare mijloacele „S”, I.T.I. și T.O. complexe pentru cunoașterea preocupărilor obiectivului și a persoanelor ce se interesează de situația sa”⁶⁵.

Deci, un om de 84 de ani, imobilizat pe patul de suferință era urmărit cu perseverență de Securitatea pe care Ion Stănescu o reformase în 1968!

Referindu-se la numărul informatorilor, Stănescu susține ritos: „Nu aveam o situație centralizată a informatorilor”. Însă, un alt ofițer superior de securitate, generalul Neagu Cosma susține altceva: „În anul 1967, când ministru de interne a devenit Ion Stănescu, un om energic, hotărât să facă treabă bună, întrezăream ceva speranțe în a pune ordine între D.I.E. și celelalte unități ale D.S.S., eliminând regimul privilegiat acordat primei în raport cu celelalte. Erau multe

⁶³ Vezi și Florian Banu, *Epilog optzecist la mișcarea de rezistență armată din anii '50*, în C.N.S.A.S., „Mișcarea armată de rezistență anticomunistă din România. 1944-1962”, București, Editura Kullusys, 2003, p. 442.

⁶⁴ A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 117, vol. 5, f. 48.

⁶⁵ *Ibidem*.

fapte care arătau că D.I.E. se suprapunea competențelor celorlalte unități, racolându-le cei mai capabili ofițeri și cei mai buni și mai productivi agenți. **Avea acces la unitatea de evidență operativă a Securității, inclusiv la evidența rețelei informative**, ceea ce însemna încălcarea, cu consecințe incalculabile, a celor mai elementare norme ale muncii specifice⁶⁶. Existența unei evidențe riguroase a rețelei informative este, de asemenea, confirmată de nenumărate grafice și situații statistice pe această temă, păstrate în arhiva Securității.

Manipularea informațiilor privind istoria Securității în scopuri politice a fost asumată tacit și de continuatorul instituțional al acesteia. În fapt, în anul 1994 Serviciul Român de Informații, moștenitorul logisticii, arhivelor și, parțial, al cadrelor temutei Securități, a inițiat o amplă acțiune de imagine menită tocmai să demonstreze societății românești „ruperea de trecut” a instituției și plasarea ei pe coordonatele specifice activității unui serviciu de informații dintr-un stat democratic⁶⁷. Totodată, pentru a justifica menținerea unui mare număr de ofițeri în noul serviciu, s-au făcut eforturi serioase pentru acreditarea ideii că au existat „mai multe Securități”: una a alogenilor (evrei, ruși, maghiari) și una a autohtonilor⁶⁸, o Securitate care exercita atribuții

⁶⁶ Neagu Cosma, *Cum a fost posibil? Cărțița Pacepa*, București, Editura Paco, f. a. , p. 42.

⁶⁷ În deschiderea volumului I, Virgil Măgureanu, directorul din acea vreme al Serviciului Român de Informații, afirma că „a pune la îndemâna opiniei publice de la noi, într-o formă cât mai nepărtinitoare și mai lipsită de riscul unor interpretări tendențioase ori interesate, documente fundamentale, emanând de la Securitate, ni se pare o datorie elementară pentru instituția noastră. Așa s-a născut *Cartea Albă a Securității* – lucrare de proporții, în mai multe volume și urmărind cronologic perioada 1944-1989”. Despre buna credință a autorului acestor rânduri, care prefera să pună „la îndemâna opiniei publice” documente *selectate* și nu să asigure accesul liber la fondurile arhivistice cu caracter documentar, istoric, este inutil să mai discutăm. Tendințele de manipulare au fost rapid sesizate de cei care au avut acces la aceste volume editate de S.R.I. și, ca urmare, *colectivul de redacție*, a inserat o notă în versiunea volumului I tipărită în 1997 în care se preciza: „acest prim volum al *Cărții Albe a Securității* a fost distribuit presei, într-un număr redus de exemplare și într-o formă mult mai restrânsă, la începutul anului 1995. Reacțiile publice au fost dintre cele mai diverse: unele de un entuziasm ponderat, altele sceptice, iar altele marcate de un negativism mai puțin sau mai mult pronunțat, mergând uneori până la acuze de manipulare”. În încheierea acestei note, același *colectiv de redacție* nota modest și „onest”: „Singurul merit pe care ni-l acordăm este acela de a fi declanșat defrișarea unei arhive care astăzi se află la dispoziția tuturor celor interesați și dispuși să o consulte”. Despre această ultimă afirmație, autorul acestor rânduri se vede obligat să precizeze că, atunci când a dorit să confrunte, în perioada 2001-2005, unele trimiteri bibliografice din „*Cartea Albă a Securității*” cu dosarele citate ajunse în arhiva C.N.S.A.S. a avut surpriza să constate că lipseau fie fișele respective, fie chiar, în unele cazuri, un volum sau altul din dosarul cu pricina!

⁶⁸ Trebuie remarcată abilitatea editorilor în atingerea obiectivelor, abilitate ce denotă o îndelungată practică în arta dezinformării. Astfel, după ce redau o afirmație tranșantă a generalului de securitate Neagu Cosma („...în vara anului 1948, N.K.V.D.-ul îmbrăcase haina care purta eticheta: Direcția Generală a Securității Statului. Că nu era securitatea poporului român, s-a putut vedea în anii care au urmat înființării ei, atât timp cât această instituție a fost o anexă a temutului serviciu sovietic”), editorii, după trei pagini cu diverse informații privind evoluția Securității între 1948-1958, vin cu aprecieri „nuanțate”: „Organizată după modelul serviciilor secrete sovietice, dar fără să dispună de experiența, posibilitățile materiale și rețelele lor externe, în primii ei ani de existență, Securitatea a fost efectiv condusă de reprezentanți oficiali sau neoficiali,

de poliție politică a regimului comunist și o Securitate de factură patriotică, preocupată exclusiv de contraspijonaj, antiterorism și spionaj tehnico-economic și militar în străinătate.

În cadrul acestei acțiuni au fost editate și cinci volume din așa-numita „Carte Albă a Securității”, destinate să prezinte evoluția instituției pe tot parcursul existenței sale (1948-1989)⁶⁹. Selecția documentelor din numărul imens de dosare aflate în arhivele păstrate de S.R.I. și redactarea pentru fiecare volum de documente a câte unui studiu introductiv a fost încredințată unui colectiv coordonat de Mihai Pelin⁷⁰.

Tendințele de influențare a opiniei publice transpar cu destulă ușurință din parcurgerea *avertismentelor* și *studiilor introductive* care preced documentele. În primul rând, se urmărește acreditarea ideii că documentele aduse la lumină au o valoare de adevăr absolut și cele menționate în cuprinsul lor trebuie luate ca atare: „...ne aflăm în fața unui corp masiv de documente a căror autenticitate nu poate fi contestată, în care se consemnează minuțios și concret cvasitotalitatea actelor de dizidență din spațiul literaturii și artei române din cele două decenii premergătoare evenimentelor din decembrie 1989”⁷¹.

Editorii volumelor au continuat lupta de dinainte de 1989 cu „agenturile” folosind vechea schemă „ai noștri, ca brazil”, contrapuzând „uneltelor” imperialismului, desigur cu oarecare edulcorare a tonului. Astfel, în opinia editorilor, „realizatorii emisiunilor culturale ale postului de radio *Europa Liberă*, chiar în cazul în care și-ar fi propus, nu puteau uza ca de simple unelte de oameni de talia criticului literar Nicolae Manolescu sau a criticului de artă Andrei Pleșu, cum încerca să insinueze propaganda aceluia timp. Și asta chiar în virtutea faptului că un nivel intelectual inferior nu își poate subordona un nivel intelectual superior. (...) Cu alte cuvinte, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, alții și alții, au făcut și ei ce au putut. Greul a stat pe umerii celor ce au angajat lupta aici, acasă”⁷².

declarați sau nedeclarați ca atare, ai sovieticilor din România. Încet, dar sigur, aceasta a fost transformată în poliție politică preponderent antiromânească și în instrument al Moscovei pentru promovarea intereselor ei în această parte a Europei. În acest context, trebuie să se recunoască și faptul că, la o asemenea situație, s-a ajuns și în virtutea veleitarismului și oportunismului manifestat de mulți ofițeri autohtoni de Securitate, cu funcții de comandă mai mult sau mai puțin importante” - Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității*, vol. II, București, 1994, p. 22.

⁶⁹ Primele patru volume, tipărite în 1994-1995, au tratat efectiv istoria Securității, în vreme ce volumul al V-lea, purtând subtitlul „Istории literare și artistice. 1969-1989”, a apărut în 1996 la Editura Presa Românească. Publicului larg i-au fost accesibile doar volumele I și V, celelalte având un circuit restrâns la anumite cercuri din mass media, nefiind puse în vânzare în librării.

⁷⁰ În nici unul din volume nu sunt menționați editorii sau coordonatorul, implicarea lui Mihai Pelin în acest proiect fiind atestată de declarațiile acestuia (vezi și prezentarea autorului în volumul *Opisul emigrației politice*, București, 2002) și atribuită relației vechi pe care o avea cu directorul S.R.I. din acea vreme, Virgil Măgureanu, cu care fusese coleg de studii.

⁷¹ Serviciul Român de Informații, *Cartea Albă a Securității. Istории literare și artistice. 1969-1989*, București, 1996, p. VII.

⁷² *Ibidem*, p. VIII.

O altă preocupare constantă a editorilor a fost aceea de a contura o imagine cât mai „umană” a Securității, înlăturând acuzele frecvente că instituția a fost implicată în maltratarea sau chiar lichidarea unor oponenți ai regimului, aruncând responsabilitatea pe umerii Partidului și neșovăind chiar să insinueze o oarecare „dizidență” a Securității: „...nu am întâlnit documente care să propună, de la nivelul Securității, soluții extreme împotriva unor adversari declarați ai regimului comunist sau intervenții brutale în treburile breslelor de scriitori și artiști. Toate măsurile grave, care au vizat subordonarea uniunilor de creație, dezorganizarea lor, destrămarea solidarității literaților și artiștilor, afectând deseori în mod nemijlocit și condițiile lor de viață, au emanat sistematic de la nivelul conducerii de partid. Mai mult din unele documente rezultă în chip explicit că Securitatea nu aplauda totdeauna măsurile grave la care ne-am referit și care îi creau ei înseși dificultăți și probleme noi, înmulțindu-i peste noapte «obiectivele». Este un adevăr și se cuvine a fi spus, indiferent de reacțiile pe care le poate stârni”⁷³.

Dincolo de scopurile urmărite în subsidiar de Serviciul Român de Informații, publicarea celor cinci volume din *Cartea Albă a Securității* a constituit o acțiune benefică pentru cercetarea istorică, atât studiile introductive, ce vădesc o documentare amplă, cât și corpul documentar punând la dispoziția cercetătorilor informații de primă importanță.

Implicarea Serviciului Român de Informații în scrierea istoriei Securității s-a făcut nu doar prin editarea volumelor de documente amintite, ci și prin publicarea unui număr de lucrări purtând semnătura unor personalități ale instituției. Un bun exemplu în acest sens este lucrarea realizată de directorul serviciului, Alexandru-Radu Timofte, intitulată *Originile și mărirea, declinul și renașterea lumii informațiilor secrete*⁷⁴. Volumul impunător, de 555 pagini, este o amplă și bine documentată radiografie a ceea ce a însemnat activitatea informativă, începând din antichitate și până în stricta actualitate, în cele mai diverse areale geografice. Inevitabil, demersul științific l-a condus pe autor și la analizarea activității „serviciilor speciale ale României în perioadele regimurile totalitare” (p. 113-141), grosul acestui subcapitol fiind alocat perioadei postbelice.

Analiza rolului serviciilor speciale în cadrul regimului comunist este una pertinentă, argumentată, dar autorul rămâne cantonat în interpretarea stereotipă a evoluției Securității: perioada anilor '50, în care „obiectivele represiei erau situate în înseși valorile definitorii ale spiritualității și identității naționale, cu scopul de a ni se anula caracteristicile de neam și cultură de sorginte latină și europeană”⁷⁵, și perioada de după 1964-1968, apreciată ca fiind „o perioadă în care între ofițeri ai securității și populație s-a statornicit un nou tip de legături, bazate pe încredere, ceea ce ar putea explica de ce unele persoane cu o bună reputație au acceptat «să colaboreze cu securitatea din patriotism»». Este o realitate ce nu trebuie trecută cu vederea, dacă dorim să respectăm adevărul”⁷⁶.

⁷³ *Ibidem*, p. IX.

⁷⁴ Alexandru-Radu Timofte, *Originile și mărirea, declinul și renașterea lumii informațiilor secrete*, București, Editura A.N.I., 2004.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 122.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 127.

Fără a nega existența unor colaborări „pe bază de sentimente patriotice” în perioada respectivă, propriile investigații în arhivele Securității ne-au condus mai degrabă la concluzia că acceptarea colaborării era rezultatul unui reflex de teamă condiționată⁷⁷, rezultat al brutalităților din anii 50, decât o acceptare datorată unui sentiment patriotic pe deplin asumat. E adevărat că aceeași motivație, a impulsului patriotic, a fost evocată și de numeroși colaboratori ai Securității deconspirați de către C.N.S.A.S., dar care preferaseră, până la momentul deconspirării publice, să-și treacă sub tăcere astfel de activități „patriotice”.

Dincolo de unele deficiențe ale aparatului critic⁷⁸, lucrarea aduce în atenție o sumă de informații și documente care permit o descifrare a evoluției Securității în cadrul statului totalitar comunist, iar aprecierile privind rolul serviciilor de informații în raport cu viața politică rămân de actualitate.

O categorie aparte de lucrări referitoare la Securitate, cu o declarată obiectivitate, dar cu numeroase opinii partizane inserate în conținut, este aceea realizată de ziariști⁷⁹. Un bun exemplu pentru această categorie este lucrarea lui Teșu Solomovici, *Securitatea și evreii. Despre călăi și despre victime*⁸⁰. Deși declară formal: „nu edulcorez, nu demasc, nu judec, nu dau verdicte”, autorul își circumscrie, în mare măsură, investigația în jurul argumentării unei alegații a lui Wilhelm Filderman: „un evreu care devine comunist a încetat să mai fie evreu”⁸¹.

Astfel, pentru Teșu Solomovici, cei mai mulți dintre evreii care au slujit sistemul comunist, într-un fel sau altul, au făcut-o pentru că, asemenea ofițerului de securitate Marcel Blecher, au „aderat la mișcarea comunistă din convingere!”⁸². Același Blecher a aderat la comunism pentru că „era foarte tânăr și credea în lozincile vremii. Imediat după 23 august 1944 a devenit activist de partid. Ulterior a fost bucuros când i s-a propus să urmeze o școală de ofițeri ai Ministerului Afacerilor Interne”⁸³.

⁷⁷ Teamă pe care o resimțea oricare cetățean român la auzul unui enunț gen „ai fost căutat de Securitate” era ironizat în folclorul anilor '80 în următoarea anecdotă: „într-un miez de noapte în ușa unui cetățean se aud bubuituri. Trezit din somn, acesta întreabă: „cine-i acolo?”. De dincolo de ușă o voce fioroasă îi răspunde: „Moartea!”. Răsufând ușurat, omul spune: „Slavă Domnului! Credeam că-i Securitatea!”.

⁷⁸ De exemplu, o apreciere a Condoleezei Rice asupra rolului factorilor externi în folosirea terorii de către poliția politică este citată la modul: „Condoleeza Rice, „Poliția secretă cehoslovacă” în Adelman, *Politicele terorii și comunismului*, Apud Kieran Williams, *op. cit.* - Alexandru-Radu Timofte, *op. cit.*, p. 139.

⁷⁹ O lucrare ce tratează regimul comunist, în general, dar cu numeroase referiri la Securitate este și cea realizată de Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, București, Editura Humanitas, 1990.

⁸⁰ Teșu Solomovici, *Securitatea și evreii. Despre călăi și despre victime*, vol. I, București, Editura Ziua, 2003; vol. II, cu subtitlul *Teroare. Crime. Turnători. Colaboraționiști*, București, Editura Teșu, 2004.

⁸¹ „Erau mulți acești adolescenți și tineri care se simțeau rău în pielea lor de evrei; înrolându-se sub steagul roșu, automat ei abjurau condiția lor evreiască” - Teșu Solomovici, *Securitatea și evreii. Despre călăi și despre victime*, vol. I, București, Editura Ziua, 2003, p. 328.

⁸² *Ibidem*, p. 119.

⁸³ *Ibidem*, p. 120.

Când investigația îl conduce pe autor la personaje care numai de idealism nu pot fi bănuite, soluția este la îndemână. Atunci când îl evocă pe generalul Grigore Naum, fost partizan sovietic, parașutat în România în spatele frontului, șef, ani la rând, al Direcției de Contrainformații Militare din cadrul Securității, Solomovici admite că acesta era „de un fanatism ideologic și faptic teribil”, neuitând însă explicația „Evreismul lui Naum? Totalmente refuzat, cel puțin în partea lui vizibilă. Dumnezeu știe ce se petrecea în adâncurile conștiinței sale!”. Vorbind despre un teribil tortionar al anilor '50, colonelul Ludovic Weiss, autorul notează: „Evreul acesta rău și fanatic a încetat să fie evreu când a devenit securist, dar când a devenit securist a fost mai rău și mai fanatic. Un paradox care poate fi apelat, desigur, dar nu voi înceta să-l repet oricând va fi vorba despre evreii comuniști sau securiști”⁸⁴. Ba chiar tortionarul poate fi chiar înțeles: „Ludovic Weiss nu a fost un oportunist, devenise comunist din convingere. O convingere curată, fie ea chiar comunistă, e vrednică de stimă. Weiss și-a dedicat viața unei ideologii, adevărat, nefaste, dar opțiunea era după anii dezmățului nazist, era după Auschwitz. (...) Weiss a torturat, a smuls mărturii mincinoase și a împușcat, nu pentru că era evreu, rău, fanatic, ci a fost rău și fanatic pentru că așa i-au cerut-o șefii și ideologia în care credea, ideologia «urii de clasă»”⁸⁵.

Dacă idealismul nu e de folos pentru scuzarea unor anumite opțiuni politice, autorul are și alte argumente:

„Inocența presupune ceva curat la suflet, semnifică nevinovăție, candoare, naivitate. Inocența dacă nu frizează însă și ignoranță, nu are haz.

Din ignoranță, la 23 august 1944, evreii au avut proasta inspirație să-i primească pe ostașii sovietici cu flori. Nu au fost singurii care vor plăti această inocență. Cel puțin evreii aveau o scuză: rușii îi eliberaseră de teroarea fascistă și acum comunismul le deschidea în față porțile Speranței”⁸⁶.

Așadar, convingerile sincere⁸⁷, idealismul, inocența și ignoranța, sau, uneori, întâmplarea⁸⁸ (!) sunt responsabile pentru înregimentarea a numeroși evrei în rândurile partidului comunist și ale aparatului represiv. Ne întrebăm dacă astfel de motivații onorabile ar fi acceptate atunci când se analizează îmbrăcarea cămășii verzi sau fie și numai publicarea unor texte de către anumiți tineri intelectuali din România interbelică: poate și ei au fost tineri și inocenți,

⁸⁴ *Ibidem*, p. 254.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 91.

⁸⁷ „Jeșiți din beciuri, din lagăre și din frică, foarte mulți evrei s-au înregimentat, cu o credință sinceră, sub faldurile Steagului Roșu” – *ibidem*, p. 92.

⁸⁸ „Numai întâmplarea l-a făcut pe acest evreu deștept să îmbrace uniforma Securității. Mișu Dulbergher nu credea în comunism și nu desfășurase activități comuniste ilegale. Întâmplarea a făcut ca să fie închis la Târgu Jiu, unde își ispășeau pedepsele câțiva importanți deținuți ilegali comuniști. Mișu Dulgheru știa să scrie și să citească, vorbea limbi străine. A avut și ghinionul de a arăta bine, cu o alură sportivă, milităroasă, moștenită din armată, făcută la cavalerie. «Să lucreze la serviciile secrete» - au decis tovarășii! Așa s-a trezit Mișu Dulgheru colonel și șeful temut al Direcției Anchete” – *ibidem*, p. 214; autorul uită să menționeze „meritele” acumulate de Dulgheru (Dulberger) în ochii partidului și ascensiunea acestuia de la încadrarea sa în Ministerul Afacerilor Interne, în martie 1945, până la înființarea Securității, în august 1948.

idealiști și ignoranți sau, poate, întâmplarea i-a făcut să adere pentru scurtă vreme la „Frățiile de Cruce”! Sau nu ar fi mai comod să susținem că, devenind legionari, ei au încetat a mai fi români, în ciuda ideologiei la care aderau? Pogromurile și „trenurile morții” ar fi, în acest caz, mai scuzabile?⁸⁹

„Sunt gata să-mi încep îndeletnicirea. Fie să nu mă îndepărtez de calea adevărului fără să roșesc...”. Astfel sună un fragment din jurământul lui Maimonide, evocat de Teșu Solomovici în introducerea la lucrarea sa. În ceea ce ne privește, avem motive să credem că autorul a roșit adesea în timpul redactării celor două impunătoare volume. În același timp, obiectivitatea ne obligă să recunoaștem că lucrarea aduce în atenție o serie de informații valoroase, atât din arhive cât și din memorialistică și din interviurile cu numeroși foști ofițeri de securitate care trăiesc sau au trăit până nu demult în Israel. Se impune și observația că aparatul critic suferă de o anumită imprecizie, unele trimiteri la lucrări publicate nefiind însoțite de precizarea paginii (vezi vol. I, p. 51, 395, 433, vol. II, p. 218), iar în alte cazuri, reproducerea unor pasaje ample nu este însoțită decât de menționarea autorului, fără a preciza lucrarea din care se citează. De asemenea, fragmente din stenogramele Biroului Politic al P.C.R. (și în general din arhiva C.C. al P.C.R.) sunt reproduse fără a indica sursa (care, poate, nu era încă accesibilă publicului larg la momentul consultării de către autor), în schimb citatele extrase din documente aflate în arhiva S.R.I. sunt redactate cu indicația exactă a cotei dosarului și a filei respective.

Un alt ziarist cu vechi preocupări în sfera serviciilor de informații și autor al mai multor volume privind Securitatea este Mihai Pelin⁹⁰. Dintre lucrările publicate de Mihai Pelin ne oprim atenția asupra celei intitulată *Un veac de spionaj, contraspionaj și poliție politică. Dicționar alfabetic*. Proiectată a fi „o istorie a serviciilor speciale din România prin prisma biografiei protagoniștilor lor, a celor ce au fost vânați de aceste servicii, ale numeroaselor lor victime, în mare parte nevinovate, precum și prin acelea ale numeroaselor lor victime, în mare parte nevinovate, precum și prin acelea ale străinilor care au intrat în contact cu serviciile speciale din România sau, într-un fel sau în altul au influențat destinele unor români”, lucrarea își atinge doar parțial obiectivul.

În primul rând, fișele personajelor incluse în dicționar nu au o structură unitară, spațiul acordat fiecărei fișe variind nu atât după importanța sau rolul avut de respectiva persoană, cât după informațiile pe care Mihai Pelin le-a regăsit în dosarele de arhivă sau în lucrările consultate⁹¹.

⁸⁹ În „Cuvântul autorului” din deschiderea volumului al II-lea Teșu Solomovici mărturisește că „totul mi se părea cum nu se poate de normal în lupta, sau mai exact «ura de clasă»”. Cum li se va fi părut „ura de rasă” unor adepți ai antisemitismului?

⁹⁰ Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. (1955-1980)*, Editura Evenimentul românesc, București, 1997; idem, *Genii și analfabeți. Militari și intelectuali sub lupa Securității*, București, Editura Universal Dalsi, 2002; idem, *Un veac de spionaj, contraspionaj și poliție politică*, București, Editura Elion, 2003.

⁹¹ Potrivit lui Paul Veyne, „numărul de pagini acordat de autor diferitelor momente și diferitelor aspecte ale trecutului este o medie între importanța pe care o au aceste aspecte pentru el și bogăția documentării” – Paul Veyne, *Cum se scrie istoria*, București, Editura Meridiane, 1999, p. 25; în cazul lui Mihai Pelin această „medie” e departe de a fi una onorabilă.

În al doilea rând, unele informații sunt destul de puțin credibile și, în absența unor trimiteri bibliografice (normală la un dicționar sau lexicon), menite a fi crezute doar pe baza autorității autorului. De exemplu, pentru Dumitru Mazilu, născut la 24 iunie 1934, ni se oferă informația că în perioada august 1965-august 1967 „a fost comandant al Școlii de cadre de securitate de la Băneasa”. Cu toată promovarea pe care o făcea regimul comunist tinerilor (din evidenta lipsă de cadre „fără antecedente politice!”), ne e greu să credem că un tânăr ofițer de 31 de ani conducea principala școală de ofițeri de securitate, mai ales că, în general, acest gen de posturi, era adjudecat de ofițeri cu experiență, dar care, dintr-un motiv sau altul, erau împinși pe linie moartă.

În al treilea rând, Mihai Pelin nu-și poate reprima tentația adoptării unui limbaj cu vădită tentă ziaristică și nici pe cea a plătirii unor polițe sau a aducerii unor elogii unor personaje care l-au sprijinit în demersurile sale. Astfel, în fișa lui Virgil Măgureanu⁹² insistă asupra activității științifice a acestuia („Doctor în filozofie, în 1971. Asistent la fosta Academie de studii social-politice Ștefan Gheorghiu. Din 1968 până în 1983, a publicat numeroase lucrări de specialitate (...) în iulie 1995, a devenit conferențiar la catedra de sociologie, psihologie și pedagogie a Universității din București”), preferând să treacă *bref* activitatea acestuia în Securitate: „După absolvirea facultății, a fost tentat să se angajeze în Direcția de Informații Externe a Securității, dar nu i-a convenit atmosfera din mediu și, după un scurt stagiul efectuat în cadrul unui sector de sinteză a presei occidentale, a revenit în viața civilă”. Se evită în mod evident afirmarea faptului că a lucrat în cadrul Securității prin acea formulă a „tentației”. Activitatea lui Virgil Măgureanu în fruntea S.R.I. este reflectată, de asemenea, la modul elogios, autorul găsind chiar scuze pentru unele aspecte mai puțin onorabile din primii ani de funcționare și chiar compătimentându-l pe directorul S.R.I. („în timpul mandatului său, a fost obstrucționat și atacat din toate direcțiile”). Astfel, reintegrarea a numeroși ofițeri de securitate în noua instituție e pusă pe seama „forței împrejurărilor”, iar „acuza că ar fi transformat S.R.I. într-o nouă poliție politică, în tradiția fostei Securități, susținută intens de o presă dezabuzată, s-a dovedit a fi lipsită de orice temei”.

Cea de-a doua mare categorie de lucrări referitoare la Securitate, aceea care cuprinde abordările făcute profesional, fără ură și părtinire, fără a-și propune obiective de natură morală sau politică, ci obiective cognitive, este, din nefericire, mult mai puțin bine reprezentată.

În această categorie credem că, în primul rând, se cuvine înscrisă lucrarea lui Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*⁹³. Din cele 500 de pagini ale lucrării, aproape 200 tratează istoria Securității în perioada 1948-1965⁹⁴. Beneficiind de o documentare amplă în arhivele fostei Securități și valorificând din plin și alte surse de informație, autorul a reușit o cercetare obiectivă a istoriei temutei instituții, surprinzând în paginile

⁹² Mihai Pelin, *Un veac de spionaj, contraspionaj și poliție politică*, București, Editura Elion, 2003, p. 182-183.

⁹³ Cristian Troncotă, *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*, București, Editura Ion Cristoiu, 1999.

⁹⁴ Pentru perioada ulterioară, vezi idem, *Duplicitarii. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România. 1965-1989*, București, Editura Elion, 2003.

lucrării nu doar aspectele de poliție politică, ci și pe cele ale activității de informații, precum și metodele și tehnicile uzitate de Securitate pentru îndeplinirea obiectivelor propuse.

Autorul a acordat spații ample analizei politicii de cadre a instituției, organizării și funcționării rețelei informative, anchetelor informative și cenzurii corespondenței, precum și modalităților de folosire a tehnicii operative. Nu au fost ocolite nici aspectele legate de abuzurile Securității, fiind tratate și subiecte mai puțin abordate de alți autori, cum e cazul supravegherii Armatei de către Securitate sau legăturile cu structurile similare din țările socialiste.

Lucrarea, de neocolit pentru orice cercetare a subiectului, suferă în principal de lipsa notelor, pe care autorul a preferat să le înlocuiască cu o bogată bibliografie anexată la sfârșitul capitolelor⁹⁵.

Trebuie amintită apoi lucrarea lui Mihai Pelin *Culisele spionajului românesc. D.I.E. (1955-1980)*⁹⁶. Investigarea lumii tenebroase a Direcției de Informații Externe a Securității, plecând de la „cutremurul” provocat de defecțiunea lui Pacepa, îi oferă autorului ocazia de a prezenta cititorilor aspecte inedite ale spionajului românesc, oameni și fapte care au făcut senzație în epocă.

Pentru activitățile de peste hotare ale Securității, pe lângă lucrările lui Mihai Pelin⁹⁷, se impun a fi cercetate volumele semnate de Stejărel Olaru, dedicate fie unui eveniment punctual (atacul Legației României de la Berna)⁹⁸, fie unui proces de durată (colaborarea Securității cu Stasi)⁹⁹. Tot pentru activitatea de peste hotare a Securității este esențială și consultarea lucrării

⁹⁵ Această deficiență a fost înlăturată în mai recenta lucrare a aceluiași autor, *Istoria Securității regimului comunist din România. 1948-1964*, București, INST, 2003. Din păcate, această lucrare nu face decât să rela, cu mici modificări și completări, capitolele dedicate Securității din *Istoria serviciilor secrete românești. De la Cuza la Ceaușescu*, iar citarea surselor este adesea defectuoasă. Vezi și idem, *Torționarii. Istoria instituției Securității regimului comunist din România (1948-1964)*, București, Editura Elion, 2006.

⁹⁶ Mihai Pelin, *Culisele spionajului românesc. D.I.E. (1955-1980)*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997.

⁹⁷ Pe lângă lucrările citate anterior se cuvin amintite și volumule: Mihai Pelin, *Operațiunile „Melita” și „Eterul”. Istoria „Europei Libere” prin documente de Securitate*, București, Editura Albatros, 1999; idem, *Genii și analfabeți. Militari și intelectuali sub lupa Securității*, București, Editura Universal Dalsi, 2002; idem, *Opisul emigrației politice. Destine în 1222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, Editura Compania, 2002.

⁹⁸ Stejărel Olaru, *Cei cinci care au speriat Estul*, Iași, Editura Polirom, 2003; în ce ne privește, parcurgerea celor 140 de pagini ale lucrării și a celor 135 de pagini de documente din anexă ne-a lăsat impresia că autorul nu a reușit să catalogheze în mod univoc atacul asupra Legației R.P.R. de la Berna. Astfel, dacă la p. 26 se subliniază că cei cinci români atacatori au încălcat „numeroase norme de drept internațional”, în *Epilog* Stejărel Olaru face câteva considerații pe marginea definirii noțiunii de *terrorism*, pentru a conchide că „chiar dacă nu putem accepta crima, nu este greu să analizăm și să înțelegem condițiile care au dus la înfăptuirea ei” (p. 139). Dilema *teroriști* sau *eroi* s-a dovedit insolubilă pentru autor.

⁹⁹ Stejărel Olaru, Georg Herbrist, *Stasi și Securitatea*, București, Editura Humanitas, 2005; acest volum, foarte interesant, rod al colaborării cercetătorului român (absolvent al Facultății de Teologie Ortodoxă și a unui master în Științe Politice) cu un cercetător din cadrul Oficiului pentru Administrarea Arhivelor STASI din Berlin, suferă totuși de câteva minusuri, printre care am aminti reminiscențele unui limbaj prea patetic

semnată de Pierre Accoce și Daniel Pouget¹⁰⁰, deși autorii au fost acuzați că au căzut în plasa întinsă de serviciile secrete franceze și au tins să acorde o importanță nejustificată unor acțiuni controlate, de fapt, de aceste servicii.

Știut fiind faptul că în interpretarea documentelor emise de fosta Securitate la dificultățile specifice exegezei izvoarelor istorice se adaugă și problema cunoașterii termenilor speciali utilizați de serviciile secrete, un dicționar al acestor termeni nu poate decât să reprezinte un util ajutor al cercetării istorice. Un astfel de dicționar propune un fost ofițer de securitate, el publicând, sub pseudonimul Radu Cristescu, un volum ce reunește peste 100 de termeni uzuali ai dosarelor fostei Securități, împreună cu câteva date biografice ale unor personalități proeminente din lumea spionajului și câteva date despre principalele servicii secrete de informații din lume¹⁰¹. Așa cum îi spune și titlul, lucrarea nu se adresează exclusiv specialiștilor, dar reușește să facă accesibilă înțelegerea unor termeni precum *periere*, *legendă*, *exploatare în orb*, *șipcă*, și, în acest mod, o apropiere adecvată de studiul unor documente emise de Securitate.

Un impuls al cercetării științifice asupra organizării și funcționării Securității a fost reprezentat de înființarea Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității. Avem în vedere atât faptul că instituția a pus la dispoziția cercetătorilor interesați fondurile arhivistice preluate în gestiune, cât și crearea unui departament propriu de cercetare, axat, în special, pe studierea rolului jucat de securitate în cadrul regimului comunist.

Munca acestui departament s-a concretizat în publicarea unui număr important de volume și studii, care, în general, se înscriu în paradigma unei cercetări științifice riguroase. Încă din primul volum de studii¹⁰², cercetătorii C.N.S.A.S. au abordat aspecte privind problema cadrelor în Securitate (criterii de recrutare, salarizare, profilul angajatului „tipic” ș.a.m.d.), diverse probleme ale organizării și funcționării rețelelor informative, implicarea Securității în lichidarea grupurilor de rezistență armată, persecutarea clerului diverselor culte.

Alături de volumele de studii centrate pe o temă dată¹⁰³, departamentul a publicat și trei numere dintr-un anuar intitulat, sugestiv, *Arhivele Securității*¹⁰⁴. În această publicație și-au

(gen „guvernul comunist de la București era deja etichetat ca nelegiuit și infam”, p. 29, vila în care sunt cazați pe litoralul românesc, în 1962, E. Mielke și M. Wolf fusese construită de „deținuți politici” – p. 79), preluarea necritică a unor informații din surse nesigure, precum I.M. Pacepa (vezi cazul U.M. 0920/A, p. 110) sau furnizarea unor explicații forțate pentru unele aspecte probate documentar (vezi considerațiile privind „autoizolarea” Securității în „comunitatea serviciilor secrete comuniste”, vizibilă mai cu seamă după 1970 – p. 73-74).

¹⁰⁰ Pierre Accoce, Daniel Pouget, *Rețeaua Caraman: cei treisprezece români care au zguduit NATO*, București, Editura Compania, 1999.

¹⁰¹ Radu Cristescu, *Spionajul și contraspionajul pe înțelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete*, București, 2000.

¹⁰² C.N.S.A.S., *Totalitarism și rezistență, teroare și represiune în România comunistă*, coord. conf. univ. dr. Gheorghe Onișoru, București, 2001.

¹⁰³ C.N.S.A.S., *Mișcarea armată de rezistență anticomunistă din România. 1944-1962*, coord. prof. univ. dr. Gheorghe Onișoru, București, Editura Kallusys, 2003.

găsit locul studii valoroase referitoare la rețeaua informativă, interferența Securității în destinul unor personalități ale vieții științifice, culturale și politice ale României, colaborarea Securității cu alte instituții represive (Trupele de Securitate, Miliția, Trupele de Grăniceri), contribuția Securității la impunerea politicii P.C.R. în diverse sectoare de activitate ș.a.m.d.

A fost inițiată și o serie de volume de documente care să reflecte, pe larg, organizarea și modul de acțiune al Securității în diverse conjuncturi¹⁰⁵.

Confrunțați cu un volum mare de documente și încercând să răspundă unui larg orizont de așteptare, cercetătorii din cadrul acestui departament și-au îndreptat eforturile spre subiecte diverse, plasate cronologic în întreaga perioadă a regimului comunist.

Astfel, un prim volum de documente a fost consacrat mișcării de rezistență armată anticomunistă¹⁰⁶. Intitulat „Bande, bandiți și eroi”. *Grupurile de rezistență din munți și Securitatea (1948-1968)*, volumul reunește 168 de documente, structurate în două părți, oferind o imagine diacronică asupra fenomenului. Prima parte include 51 de documente, dateate între 18 mai 1948 și 21 iulie 1960, referitoare la planuri de măsuri inițiate de Securitate pentru lichidarea grupurilor de luptători din munți, dări de seamă asupra unor acțiuni din teren, extrase din jurnalele de operații ale unor unități ale Trupelor de Securitate. Deci, o imagine „la cald” asupra adevăratului război purtat de Securitate asupra acelei părți din poporul român care refuza să accepte comunismul ca pe un „dat” al istoriei. Cea de-a doua parte a volumului (106 documente) redă modul în care evenimentele au fost rememorate de participanții în uniformă la un moment festiv: în 1968, la sărbătorirea a 20 de ani de la înființarea Securității. Punerea în oglindă a celor două tipuri de documente oferă istoricului prilejul unor utile reflecții asupra valorii de adevăr a memorialisticii, istoriei orale și documentului istoric. Informațiile din volum acoperă, practic, întreg fenomenul rezistenței armate, fiind prezentate acțiuni ale și împotriva unor grupuri de cele mai diverse facturi politice și din toate zonele geografice unde au existat astfel de acțiuni. Cele 64 de fotografii ce însoțesc documentele sunt în măsură să întregescă în mod elocvent, uneori chiar șocant, imaginea durității confruntării dintre forțele represive ale regimului și opoziții acestuia.

Ulterior, cercetarea rezistenței anticomuniste a fost aprofundată de cercetătorii de la C.N.S.A.S. atât prin publicarea unei largi serii de studii și articole în diverse publicații de specialitate, cât și prin editarea altor volume de documente, dedicate fie unei grupări anume¹⁰⁷, fie unor figuri emblematice ale mișcării de rezistență¹⁰⁸.

¹⁰⁴ C.N.S.A.S., *Arhivele Securității*, vol. 1, București, Editura Pro-Historia, 2002; vol. 2, București, Editura Nemira, 2004; vol. 3, București, Editura Nemira, 2006.

¹⁰⁵ Adrian Nicolae Petcu (coord.), *Partidul, Securitatea și Cultele. 1945-1989*, București, Editura Nemira, 2005, C.N.S.A.S., *Securitatea. Structuri/cadre, obiective și metode*, coord. Florica Dobre, vol. I 1948-1967, vol. II 1967-1989, București, Editura Enciclopedică, 2006.

¹⁰⁶ Florica Dobre (coord.), „Bande, bandiți și eroi”. *Grupurile de rezistență din munți și Securitatea (1948-1968)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.

¹⁰⁷ Camelia Ivan Duică, *Rezistența anticomunistă din Maramureș. Gruparea Popșa (1948-1949)*, București, I.N.S.T., 2005.

¹⁰⁸ Liviu Țăranu, Theodor Bărbulescu (editori), *Jurnale din rezistența anticomunistă. Vasile Motrescu, Mircea Dobre. 1952-1953*, București, Editura Nemira, 2006.

Dacă primul volum de documente editat sub egida C.N.S.A.S. a fost consacrat „oamenilor pădurii”, cum mai erau numiți luptătorii anticomuniști, demersurile științifice nu au ocolit nici aparatul represiv. Astfel, Trupele de Securitate, principala componentă a M.A.I. utilizată împotriva rezistenței armate, sunt prezentate de-a lungul existenței lor de patru decenii într-un volum care reunește 157 de documente, create în intervalul 15 octombrie 1947 – 9 aprilie 1990. Documentele provin atât din arhiva C.N.S.A.S., cât și din arhiva Comandamentului Național al Jandarmeriei și oferă o imagine elocventă asupra evoluției structurilor și rolurilor atribuite acestei arme pe întreaga perioadă a regimului comunist: de la lichidarea grupurilor de rezistență din munți în anii '50 și până la misiunile antiteroriste și folosirea trupelor în activități ale economiei naționale în anii '70 și '80, practic, fiecare acțiune semnificativă a acestor unități se găsește reflectată în paginile volumului¹⁰⁹.

O altă direcție fertilă de investigație a fost reprezentată de studierea modului în care Securitatea a malformat biografiile unor figuri de marcă ale scenei politice românești, ale culturii și științei. Un astfel de efort de cercetare s-a materializat prin publicarea volumului de documente dedicat generalului Nicolae Rădescu¹¹⁰. Acesta circumscrie o perioadă de 67 de ani (1933-2000) și reunește documente de o factură foarte diversă: de la adeziunea generalului la Partidul Poporului în anul 1933, la manuscrise inedite ale acestuia, de la note de urmărire întocmite de S.S.I. și Siguranță până la documentele de urmărire ale Securității. Volumul se încheie, apoteotic, cu decizia privind recursul în anulare declarat de Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție din 17 ianuarie 1947. Au urmat apoi volume de documente dedicate lui Nicu Steinhardt¹¹¹, psihologului Nicolae Mărgineanu¹¹², istoricului și omului politic Gheorghe Brătianu¹¹³.

Nici faptul că activitatea Securității a interferat într-un mod brutal în arii de activitate de o sensibilitate aparte, cum este cazul vieții religioase nu a fost neglijat. Modul în care partidul comunist a înțeles să controleze cultele din România prin intermediul „brațului său armat”, Securitatea, este sugestiv documentat în volumul *Partidul, Securitatea și Cultele. 1945-1989*¹¹⁴.

¹⁰⁹ Florica Dobre, Florian Banu, Camelia Duică, Silviu B. Moldovan, Liviu Țăranu (editori), *Trupele de Securitate (1949-1989)*, București, Editura Nemira, 2004.

¹¹⁰ Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului Nicolae Rădescu*, documente selectate și editate de Monica Grigore, Oana Ionel, Dragoș Marcu, studiu introductiv de prof. univ. dr. Gheorghe Onișoru, București, Editura Enciclopedică, 2004.

¹¹¹ Clara Cosmineanu, Silviu B. Moldovan (editori), *Nicu Steinhardt în dosarele Securității. 1959-1989*, București, Editura Nemira, 2005.

¹¹² C.N.S.A.S., Nicolae Mărgineanu. *Un psiholog în temnițele comuniste. Documente preluate din arhiva C.N.S.A.S.*, editie îngrijită de Cristina Anisescu, Iași, Editura Polirom, 2006.

¹¹³ C.N.S.A.S., Gheorghe I. Brătianu în dosarele Securității. *Documente. Perioada domiciliului obligatoriu. Arestarea. Detenția. Moartea. (1947-1953)*, selecția documentelor, studiu introductiv, note și addenda Aurel Pentelescu, Liviu Țăranu, prefață Acad. Dinu Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2006.

¹¹⁴ Adrian Nicolae Petcu (coord.), *Partidul, Securitatea și Cultele. 1945-1989*, București, Editura Nemira, 2005.

De o importanță aparte este o lucrare cu caracter enciclopedic realizată de o echipă de cercetători din cadrul C.N.S.A.S., coordonată de Florica Dobre: dicționarul membrilor C.C. al P.C.R. din perioada 1945-1989¹¹⁵. Pornind de la premisa că Securitatea nu a fost decât o unealtă a partidului comunist și că pentru a înțelege acțiunile unelei e necesar să cunoști creierul care le comanda, cercetătorii au realizat o muncă plină de acribie, decopertând un imens volum de material arhivistic provenit din Arhivele Naționale, Arhivele Militare, Arhiva Camerei Deputaților și, evident, arhiva C.N.S.A.S., trecându-l prin filtrul criticii istorice și turnându-l în forma standardizată a unor fișe biografice. Unealtă prețioasă pentru oricare cercetător al istoriei contemporane a României, dicționarul membrilor C.C. își sporește valoarea printr-un foarte documentat studiu introductiv semnat de Nicoleta Ionescu-Gură.

Pe aceeași linie, a evidențierii modului complex în care acțiunile Securității erau direct condiționate de evoluțiile ideologice și schimbările din conducerea partidului comunist, se înscrie și publicarea principalelor documente ale Plenarei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 30 noiembrie – 5 decembrie 1961¹¹⁶. Importanța acestui demers trebuie subliniată cu atât mai mult cu cunoașterea acestor documente este de o importanță capitală nu doar pentru descifrarea istoriei Securității, ci și pentru cunoașterea evoluției regimului comunist din România în ansamblul său.

Evident, eforturi deosebite au fost făcute în direcția descifrării evoluției instituționale a Securității și a mecanismelor prin care aceasta a reușit să exercite un control cvasi-total asupra societății românești, eforturi concretizate prin publicarea unor volume consistente. Dintre acestea, se impune atenției, prin numărul considerabil de documente, precum și datorită acoperirii întregii perioade de existență a instituției, lucrarea „Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode”, structurată, cronologic, pe două volume: vol. I: 1948-1967 și vol. II: 1968-1989¹¹⁷. Beneficiind și de două studii introductive consistente, precum și de fișele biografice ale unor figuri de marcă ale aparatului Securității, lucrarea pune la dispoziția cercetătorilor documente esențiale pentru înțelegerea mecanismelor de funcționare, a modificărilor înregistrate de-a lungul timpului de tactica și strategia Securității și oferă o imagine de ansamblu asupra instituției.

Din aceeași categorie face parte și lucrarea intitulată „Partiturile» Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)»¹¹⁸. Așa cum indică și titlul, volumul aduce la lumină o

¹¹⁵ C.N.S.A.S., *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, coordonator Florica Dobre, autori: Liviu Marius Bejenaru, Clara Cosmineanu – Mareș, Monica Grigore, Alina Ilinca, Oana Ionel, Nicoleta Ionescu-Gură, Elisabeta Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, studiu introductiv: Nicoleta Ionescu-Gură, București, Editura Enciclopedică, 2004.

¹¹⁶ Consiliul Național pentru Studiarea Arhivelor Securității, *Dosarul Ana Pauker. Plenara Comitetului Central al partidului Muncitoresc Român din 30 noiembrie – 5 decembrie 1961*, vol. I-II, selectarea și editarea documentelor, studiu introductiv și note: Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, cuvânt înainte acad. Florin Constantiniu, București, Editura Nemira, 2006.

¹¹⁷ Consiliul Național pentru Studiarea Arhivelor Securității, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode*, coord. Florica Dobre, vol. I-II, București, Editura Enciclopedică, 2006.

¹¹⁸ „Partiturile» Securității. Directive, ordine, instrucțiuni (1947-1987)», ediție îngrijită de Cristina Anisescu, Silviu B. Moldovan și Mirela Matiu, București, Editura Nemira, 2007.

serie de ordine și instrucțiuni (40 la număr) care au configurat instituția și au trasat liniile de acțiune ale acesteia de-a lungul timpului. Lectura volumului permite decelarea într-o mai bună măsură a componentei de poliție politică în ansamblul activității Securității și contribuie la înțelegerea raporturilor reale dintre Securitate și puterea politică, dintre Securitate și societatea românească în ansamblul său. Studiile introductive, semnate de Cristina Anisescu și Silviu B. Moldovan, precum și glosarul de termeni, sporesc valoarea lucrării.

Utilă pentru cercetătorul istoriei Securității este și lucrarea realizată de Carmen Chivu și Mihai Albu, de asemenea, consilieri CNSAS, referitoare la reflectarea vieții private și publice în dosarele întocmite de această instituție¹¹⁹. Abordarea într-o manieră sociologică a sferei de activitate și a metodelor și mijloacelor utilizate de Securitate, datorată, probabil, pregătirii profesionale a autorilor¹²⁰, nu împieteză asupra valorii istoriografice a volumului, ba chiar dimpotrivă. Această aserțiune are în vedere, în primul rând, dicționarul de „termeni uzuali folosiți în dosarele Securității”, ce reunește 71 de termeni și expresii întâlnite frecvent în documentele Securității, și care se constituie într-un ajutor prețios în înțelegerea adecvată a informației documentare. De asemenea, aportul informațional este sporit prin includerea unor documente de primă mână, precum „Planul de căutare a informațiilor pe anul 1979”, „Planul de căutare a informațiilor în problema «artă-cultură» pe anul 1987” sau „Raport asupra modului cum organele de Securitate au acționat pentru realizarea obiectivelor și sarcinilor din programele de măsuri în problemele «artă-cultură», «presă-radioteleviziune-poligrafie», «sănătate», «justiție»”. De asemenea, punerea în lumină a diverselor aspecte ale vieții private care se „bucurau” de atenția Securității oferă o imagine grăitoare a anchilozării depline a sistemului.

Nu putem să nu sesizăm totuși o mică incongruență între titlul volumului, care se referă la aspecte reieșite din „tehnica operativă”¹²¹, și conținutul acestuia, cu ample referiri la investigațiile la domiciliu, fragmente din scrisori interceptate, rapoarte ale Securității. Frapează în mod neplăcut și caracterul tezist imprimat unor capitole sau subcapitole ale lucrării. Astfel, în cazul subcapitolului intitulat *Sistemul sanitar și sănătatea populației* referirile sunt făcute aproape exclusiv la legislația antiavort. În plus, unele din informațiile furnizate sunt contradictorii¹²² sau eronate¹²³.

¹¹⁹ Carmen Chivu, Mihai Albu, *Noi și Securitatea. Viața privată și publică în perioada comunistă, așa cum reiese din tehnica operativă*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006.

¹²⁰ Autorii sunt absolvenți ai Facultății de Științe Politice și Administrative, respectiv a Facultății de sociologie, ambii absolvind studii de master în Științe politice.

¹²¹ Potrivit dicționarului din lucrare, tehnica operativă „reprezintă ansamblul de metode și mijloace (aparatura) destinate interceptării discuțiilor purtate de persoanele urmărite, precum și cele necesare transmiterii informațiilor atât pe cale electronică (emitoare de diferite tipuri), cât și pe cale fotochimică (micropunct, scriere simpatică)” - Carmen Chivu, Mihai Albu, *op. cit.*, p. 214.

¹²² De exemplu, aserțiunea autorilor „în închisori, deținuți politici, în cadrul programului de exterminare la care erau supuși, «aveau parte» și de lipsa îngrijirii medicale sub orice formă ar fi fost ea: consult, medicamente, regim alimentar”, este urmată, pe aceeași pagină, de un fragment de document în care un fost deținut politic îi povestește altei persoane: „...Și pe urmă am intrat în greva foamei. A venit la Văcărești un ștab mare cu niște ofițeri de ăștia alți de la Securitate și m-au dus și m-au hrănit. Când am sosit acolo, i-

Un minus al volumului este reprezentat și de prezența unor date vădit inexacte, de care este greu de spus cine este responsabil, autorii lucrării sau autorii documentelor citate¹²⁴, alături de unele interpretări forțate¹²⁵.

Studii valoroase centrate strict pe studierea Securității, ca instituție, au fost elaborate și de cercetători de la institutele Academiei Române, în acest sens amintind contribuțiile lui Sorin

a primit comandantul închisorii, directorul spitalului, că și în închisoare au un spital extraordinar de bine utilat, foarte bine pus la punct, și supus unui tratament serios. «Nu veți pleca de la mine decât complet sănătos» – *ibidem*, p. 86; pentru o descriere veridică a asistenței medicale din penitenciare, atâta câtă era, vezi Mihai Pușcașu, *Asistența medicală la Aiud în 1954-1956*, în Arhiva Asociației Foștilor Deținuți Politici din România, „Din documentele rezistenței”, nr. 3, 1991, p. 2-13.

¹²³ Autorii susțin că „avortul a fost interzis pentru prima dată în 1948, urmând modelul sovietic. Întreruperea sarcinii a fost considerată infracțiune și pedepsită ca atare prin introducerea art. 482 în Codul penal din 1948” (p. 80). Simpla răsfoire a Codului Penal „Carol al II-lea” (intrat în vigoare la 1 ianuarie 1937) i-ar fi convins pe autori că problema avortului fusese avută în vedere de legiuitor și făcea obiectul... art. 482: „Acela care prin orice mijloace provoacă întreruperea cursului normal al sarcinei, comite delictul de avort și se pedepsește precum urmează:

1. când delictul e săvârșit fără consimțământul femeii însărcinate, cu închisoare corecțională de la 2 la 5 ani.

Dacă s-a cauzat femeii însărcinate vreo vătămare a sănătății sau o infirmitate din cele arătate la art. 473, pedeapsa este închisoarea corecțională de la 3 la 6 ani, iar dacă s-a pricinuit moartea acesteia, închisoarea corecțională de la 7 la 10 ani.

2. când delictul e săvârșit de însăși femeia însărcinată necăsătorită, sau când aceasta a consimțit ca altcineva să i-l provoace, cu închisoare de la 3 la 6 luni, iar dacă femeia este căsătorită, cu închisoare corecțională de la 6 luni la un an.

Aceeași pedeapsă și după distincțiile de mai sus se aplică și aceluia care săvârșește faptul cu consimțământul femeii” – *Codul Penal Regele Carol al II-lea explicat de Const. Vîforeanu, Eugen Petiț, Nicolae I. Tanoviceanu*, ediția a II-a revăzută și corectată, f.l., Editura Adevărul S.A., f.a., p. 152-153.

Potrivit art. 484, „nu se consideră avort întreruperea cursului normal al sarcinii făcută de un medic:

1. când viața femeii este în pericol iminent sau când sarcina agravează o boală de care suferă femeia, punându-i viața în pericol, care nu putea fi înlăturat prin alte mijloace și este vădit că intervenția n-a fost făcută decât cu scopul de a salva viața femeii;
2. Când unul din părinți este atins de alienație mintală și este certitudine că copilul va purta grave tare mintale. În caz de pericol iminent, medicul este obligat a aduce faptul în scris și confidențial la cunoștința parchetului în 48 de ore după intervenție”.

¹²⁴ „În rândul Țiganilor există și elemente care pentru rezolvarea unor probleme personale recurg la acțiuni cu caracter «protestatar». Spre exemplu, R.E. în vârstă de 2 ani, la data de 17.II.1979 a ieșit cu pancarte în fața sediului C.C. al P.C.R., fapt pentru care a fost condamnat la 4 luni închisoare în baza decretului 153/1970” – Carmen Chivu, Mihai Albu, *op. cit.*, p. 152.

¹²⁵ De exemplu, unele calambururi vehiculate în 1948 între membrii P.N.T., precum „R.P.R.” = „Regele pleacă rege” sau „România pleacă la război” sunt considerate de autori drept „texte convenționale”, în sensul de „text obișnuit, convenit între expeditor și destinatar, având alt înțeles decât cel care apare la prima vedere” – *ibidem*, p. 26.

D. Ivănescu¹²⁶ și Dorin Dobrințu¹²⁷, de la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, din Iași, Vasile Cristian¹²⁸ de la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” sau ale lui Cristian Troncotă¹²⁹, la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului.

Nu putem încheia scurtul excurs istoriografic fără a menționa aportul lui Marius Oprea în acest domeniu. Întemeiate în special pe cercetări în arhive, numeroasele sale demersuri au elucidat diverse aspecte ale înființării, organizării și activității Securității¹³⁰. Valorificarea informației primare completată cu eșantioane de istorie orală și coroborată cu informații din izvoare editate și literatura de specialitate a permis crearea unor studii solide, astfel că apelul la ele este inevitabil pentru oricine se oprește asupra studierii Securității.

Printre minusurile sesizate în cadrul demersurilor științifice ale lui Marius Oprea amintim în primul rând inconsecvența în unele aprecieri. De exemplu, într-un studiu dedicat relațiilor dintre partidul comunist și Securitate, Oprea susține că Ceaușescu, spre deosebire de Gheorghiu-Dej, „a preferat (...) un control direct și personal mult mai puternic asupra Securității, și nu intermediat prin pârgurile decizionale ale partidului”¹³¹. După doar două pagini, autorul e de altă opinie: „În Biroul Politic (și **nimic nu ne poate face să credem că situația a fost mult**

¹²⁶ Sorin D. Ivănescu, *Metodele de lucru ale Securității și consecințele lor în societatea românească postbelică*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, tom XLI, 2004, p. 437-456; idem, *The de-sovietization of the system of the Securitate after 1960*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, 2001-2002, 40-41, p. 307-314; idem, *Organizarea Securității în perioada 1948-1958*, în „Identitate națională și spirit european”, București, 2003, p. 247-258; idem, *Cadrele Securității în anii '50*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, XLIII-XLIV, 2006-2007, p. 519-526.

¹²⁷ Dorin Dobrințu (ed.), *Proba infernului. Personalul de cult în sistemul carceral din România, potrivit documentelor Securității. 1959-1962*, București, Editura Scriptorium, 2004; idem, *Informatorii Securității în comunitățile religioase din Centrul Moldovei*, în „Arhiva Istorică a României”, 2004, an I, nr. 1, p. 223-232.

¹²⁸ Cristian Vasile, *Rețeaua informativă a Securității din învățământul teologic la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80*, în „Arhivele Totalitarismului”, anul XI, nr. 38-39, nr. 3-4/2003, p. 47-53; idem, *Securitatea și „problema greco-catolică” în anii 1965-1989*, în „Anuarul Institutului Român de Istorie Recentă”, I, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 245-267.

¹²⁹ Cristian Troncotă, *„Noua politică” în domeniul instituției securității regimului comunist din România. 1965-1989*, în „Arhivele Totalitarismului”, anul IX, nr. 32-33, 3-4/2001, p. 112-133; idem, *About the Espionage Activity of the Romanian Communist regime. 1965-1989*, în „Arhivele Totalitarismului”, anul X, nr. 34-35, 1-2/2002, p. 215-233.

¹³⁰ Marius Oprea, *Nașterea Securității*, în „Analele Sighet 6”, București, Fundația Academia Civică, 1998, p. 271-307; idem, *Tortura în anii '50*, în „Analele Sighet 8”, București, Fundația Academia Civică, 2000, p. 335-344; idem, *O istorie a informatorilor Securității*, în „Analele Sighet 9”, București, Fundația Academia Civică, 2001, p. 464-488; idem, *Pagini din „copilăria” Securității române*, în „Dosarele istoriei”, nr. 5, 1996, p. 34-39; idem, *Gheorghiu Dej, poliția secretă și puterea*, în „Dosarele istoriei”, nr. 3(8), 1997, p. 29-32; idem, *Informatorii Securității*, în „Magazin istoric”, nr. 10/2001, p. 26-29; idem, *Mijloace de tortură ale Securității*, în „Memoria”, 2002, nr. 38, p. 16-24; idem, *Partidul și Securitatea*, în Marius Oprea (coord.), *Securității partidului. Serviciul de Cadre al P.C.R. ca poliție politică. Studiu de caz: arhiva Comitetului Municipal de Partid Brașov*, Iași, Editura Polirom, 2002.

¹³¹ Vezi studiul *Partidul și Securitatea*, în loc. cit., p. 19.

diferită în C.P.Ex. – subl. ns. F.B.) nu se stabilea doar componența echipei de comandă a aparatului represiv, ci se discutau și detalii legate de funcționarea acestuia¹³². Ori, Comitetul Politic Executiv (C.P.Ex.) a fost creat de Nicolae Ceaușescu și reprezenta forul superior de conducere a partidului. Până la urmă, cine trasa liniile de evoluție a Securității: Ceaușescu personal sau C.P.Ex.-ul? Biroul Politic și C.P.Ex. erau „forme fără conținut” și deciziile erau luate de Dej, respectiv Ceaușescu? A existat, din acest punct de vedere, o continuitate sau o ruptură între stilul de conducere al celor doi lideri comuniști?

Într-o altă lucrare, Marius Oprea se declară adeptul necondiționat al teoriilor politologului argentinian Ernesto Garzon Valdes, considerând că modul de exercitare a puterii în regimul comunist „il apropie până la confundare de trăsăturile terorismului de stat sud-american descrise de Garzon”¹³³. Fără a analiza aici similitudinile dintre comunismul românesc și dictaturile militare sud-americane, destul de forțate în opinia noastră, ne rezumăm la semnalarea faptului că autorul, în dorința evidentă de a reliefa notele comune ale celor două tipuri de dictaturi, devine din nou contradictoriu în afirmații. Astfel, Marius Oprea este de părere că „riguroasa disciplină internă din aparatul militarizat al poliției politice comuniste oferă și ea o similitudine tulburătoare cu modelul terorismului de stat de tip sud-american”. Totodată, în paginile lucrării ne furnizează numeroase date care dovedesc tocmai indisciplina, dezordinea și haosul care domnea în diverse structuri centrale și teritoriale ale Securității (vezi p. 69, p. 85, p. 145, p. 234).

Pentru aceeași lucrare, trebuie semnalată și asimetria ce caracterizează partea documentară. Astfel, *Partea I: Securității* cuprinde 40 de documente, după cum urmează: șase pentru anul 1949, 19 documente pentru anii '50, cinci pentru anii '60, nici un document pentru anii '70 și 10 documente pentru anii '80. *Partea a II-a: Reglementări și ordine interne ale Securității* reunește 15 documente: unul din 1948, unul din 1951, unul din 1977 și 12 documente din anii '80. Această structură imprimă, inevitabil, un caracter provizoriu judecăților de valoare formulate pe baza acestor documente întrucât arii mari de activitate și importante segmente temporale din existența Securității nu au acoperirea documentară necesară. Desigur, această structură a fost imprimată lucrării de dificultățile de documentare cu care cercetătorul unei astfel de teme s-a confruntat o lungă perioadă după 1989.

La capătul incursiunii noastre în istoriografia Securității credem că se pot desprinde câteva concluzii, chiar dacă analiza noastră a fost departe de a epuiza totalitatea lucrărilor ce vizează Securitatea. În primul rând, se poate lesne observa că volumul mare al lucrărilor dedicate problemei nu a însemnat neapărat și un progres cognitiv în materie. Tributară unor prejudecăți conturate în ultimii ani ai regimului comunist și care s-au consolidat și au căpătat un gir de credibilitate după 1990, prin vehicularea unor memorii sau interviuri așa-zis „incendiare”, istoriografia Securității se află, din punct de vedere științific, la începuturi. Puținele demersuri științifice care au avut ca obiect Securitatea au fost obstrucționate de factorul politic, de varii

¹³² *Ibidem*, p. 21.

¹³³ Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a securității în documente. 1949-1989*, studiu introductiv de Dennis Deletant, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 13.

nuanțe, care, de teama „scheletului din dulap”, a preferat menținerea ambiguității asupra trecutului apropiat, împiedicând prin varii mijloace o cercetare științifică onestă, neangajată¹³⁴.

Ca urmare, nici până în momentul de față **nu avem la dispoziție o monografie a instituției** sau măcar a unuia din compartimentele sale de maximă importanță, precum Informațiile Interne sau Informațiile Externe. Nici „mediile” sau „obiectivele” nu au beneficiat încă de o abordare monografică, chiar dacă unele încercări, mai ales în ce privește cultele religioase sau mișcarea armată de rezistență armată – ca obiective ale Securității, au existat. **Nu există încă o bibliografie a lucrărilor dedicate istoriei acestei instituții**, așa cum beneficiază unele din serviciile de informații¹³⁵. **Instrumente, precum dicționare, cronologii, enciclopedii, sunt foarte puține și suferă de numeroase lacune**¹³⁶. De asemenea, **reflecțiile teoretice asupra rolului spionajului și a poliției politice în cadrul statului român în secolul al XX-lea sunt cvasi-inexistente**¹³⁷, spre deosebire de largul interes de care se bucură aceste probleme în cercetarea occidentală¹³⁸.

¹³⁴ Simptomatic pentru situația în care se află cercetarea istoriei Securității în România este și faptul că România este reprezentată într-un proiect internațional inițiat de Institutul Memoriei Naționale din Polonia privind polițiile politice din Europa Centrală și de Est de un istoric...britanic: Dennis Deletant. Vezi Dennis Deletant, *Romania* în Krzysztof Persak, Lukasz Kaminski (eds.), „A Handbook of the Communist Security Apparatus in East Central Europe. 1944-1989”, Warsaw, Institute of National Remembrance, 2005, p. 285-238.

¹³⁵ Robert Goehrlert, Elizabeth R. Hoffmeister (eds.), *The C.I.A. A Bibliography*, Monticello (Illinois), Vance Bibliographies, 1980; Edward Smith, *The Okhrana. The Russian Department of Police. A Bibliography*, Stanford, Hoover Institution of War, Revolution and Peace, 1967; Max Gunzerhauser, *Geschichte der Geheimen Nachrichtendienst (Spionage, sabotage und Abwehr): Literatur Berichte und Bibliographie*, Frankfurt, Bernard und Graefe, 1968; Paul W. Blackstock, Frank L. Schaf, *Intelligence, Espionage, Counterespionage and Covert Operations. A Guide to Information Sources*, Detroit, Gale, 1978; Walter Pforzheimer (ed.), *Bibliography of Intelligence Literature*, Washington D.C., Defense Intelligence College, 1985; Raymond G. Rocca, John Dziak, *Bibliography on Soviet Intelligence and Security Services*, Boulder – Colorado, Westview, 1986.

¹³⁶ Merită amintit efortul făcut de I.N.S.T. în acest sens, concretizat prin publicarea lucrării coordonate de Octavian Roske, *Mecanisme represive în România. 1945-1989. Dicționar biografic. A-C*, București, I.N.S.T., 2001; de asemenea, trebuie semnalate și inițiative individuale, precum aceea a Doinei Jela, *Lexiconul negru. Unele ale represiei comuniste*, București, Editura Humanitas, 2001 sau a lui Cicerone Ionițoiu, *Cartea de aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I-II, București, Hrisovul S.R.L., 1995-1996; idem, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. I-V, București, Editura Mașina de Scris, 2000-2003.

¹³⁷ Alexandru Popescu, *Academia secretelor: intelectualii și spionajul. O istorie universală*, București, Editura Meronia, 2006; Lionede Ochea, *Comunitatea de informații a României: tradiție și modernitate*, București, Editura Paco, 2005; Gheorghe Nicolaescu, *Intelligence services and crises at the beginning of the millenium: monitoring and management*, Bucharest, Glykon and Fortuna, 2003; Mireille Rădoi, *Serviciile de informații și decizia politică*, București, Editura Tritonic, 2003.

¹³⁸ Bibliografia domeniului este imensă, astfel că ne vom mulțumi a cita doar câteva titluri: Allen Dulles, *The Craft of Intelligence*, New York, Harper & Row, 1963; Christopher Felix, *The Spy and His Masters: A Short*

În ciuda acestor minusuri, progresele înregistrate în ultimii ani, atât în direcția accesului la fondurile documentare, cât și în scrisul istoric, ne îndeamnă să fim ceva mai optimiști asupra posibilității de reconstituire a structurii organizatorice a acestei instituții de primă importanță, a modului de acțiune, a obiectivelor vizate de aceasta și, nu în ultimul rând, a contextului socio-politic în care a acționat.

Așa cum observa Alexandru Zub, „iluziile unei «istoriografii perfecte» s-au risipit demult. Rămâne convingerea că istoricul aparține unui timp și are datoria să participe, cu instrumentele de care dispune, la opera de limpezire, de înnobilare a celui timp”¹³⁹. În cazul studierii Securității, opțiunile istoricului par să se situeze între „o istorie care ne învață mai mult și explică mai puțin și o istorie care explică mai mult și ne învață mai puțin”¹⁴⁰. Dificultatea opțiunii este sporită de faptul că miza sa, departe de a fi una rezervată dezbaterii de idei și oferirii de argumente, a fost și rămâne una, inevitabil, politică.

În contextul actual, în care accesul la fondurile arhivistice esențiale pentru scrierea istoriei comunismului este mult mai facil, alegerea tipului de scriitură devine o sarcină ce ține exclusiv de probitatea profesională, nemaiputând fi invocată ca scuză pentru vehicularea a tot felul de exagerări absența informației documentare. Cu toate acestea, nu putem încheia prezentul demers fără a sesiza faptul că noi *tabuuri* sunt pe cale să se instaureze în câmpul istoriografic, unele dintre ele validate prin acte legislative, iar mult blamata cenzură a regimului comunist a fost, în numeroase cazuri, înlocuită de o cenzură interioară, structurată pe liniile de forță ale *corectitudinii politice*.

În același timp, aprecierile de tip „Pulchra, bene, recte!”¹⁴¹, venite cu larghețe nu atât din partea istoricilor de profesie, cât din partea mass-media, tind să acrediteze, inclusiv în mediile academice, o serie de pseudo-autorități în domeniul istoriei Securității, care să suplinească dispariția unui Roller sau a unui Iosif Chișinevski. Nu ne rămâne decât să sperăm că aceste „autorități” *ad-hoc*, care înlocuiesc competența cu vehemența, vor avea o strălucire la fel de

Course in the Secret War, London, Secker & Warburg, 1963; Michael Herman, *Intelligence Power in Peace and War*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996; Roger Hilsman, *Strategic Intelligence and National Decisions*, Glencoe, Free Press, 1966; R.V. Jones, *Reflections on Intelligence*, London, Heinemann, 1989; Kent, Sherman. *Strategic Intelligence for American World Policy*. Princeton, Princeton University Press, 1949; Ralph D. Sawyer, *The Tao of Spycraft: Intelligence Theory and Practice in Traditional China*, Boulder-Colorado, Westview, 1998; Abram N. Shulsky, *Silent Warfare: Understanding the World of Intelligence*, New York, Brassey's, 1991; Abram N. Shulsky, Jennifer Sims, *What Is Intelligence?* Washington DC, Consortium for the Study of Intelligence, 1992; John P.A. Von Hoene, *Intelligence User's Guide*. Washington DC, DIA, 1983; Ernest Volkman, *Spionaj*, București, Editura Rao, 1998; Alain Dewerpe, *Spionul. Antropologia secretului de stat contemporan*, București, Editura Nemira, 1998; Jeffrey T. Richelson, *Un secol de spionaj: serviciile de informații în secolul XX*, București, Editura Humanitas, 2000.

¹³⁹ Al. Zub, *Istorie și finalitate*, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 9.

¹⁴⁰ Paul Veyne, *op. cit.*, p. 24-25.

¹⁴¹ „Frumos, bine, corect!” – Horatius, *Ars poetica*, 428.

efemeră ca și a predecesorilor amintiți, iar răul făcut istoriografiei române să fie șters prin cercetări riguroase și cât mai ferite de imixtiunea factorului politic.

SOME CONSIDERATIONS ABOUT THE HISTORIOGRAPHY OF THE FORMER ROMANIAN POLITICAL POLICE - SECURITATEA

The 20th century faced an increasing number of secret services all over the world, which stirred the interest of mass media. All these are not coming out of the blue, but fed the fundamental attraction of mankind toward secrecy, mystery and violence. The academic wits could not be indifferent to these and were interested as everybody in studying the secret services. The reason to their approach derives from the important role played by secret services in military combats or in politics no matter the political regime: democratic one or totalitarian.

In Romania, the public learnt of the existence and the importance of some foreign secret services even since 1944. As a consequence the Romanian institutions of this kind were frequently analyzed in critical terms or highly praised.

The situation changed completely once the communist regime became a power. A top-secret label defined more and more the activity of the Securitate's institution. Actually it was functioning as a unique organization, taking over the role of all previous institutions of this kind: Political Police Department (*Siguranța*), Gendarmerie, Second Section of the Great General Staff, Special Service of Information (S.S.I.).

The violent collapse of the communist regime in Romania, the continuous association of the Communist Party with the Securitate institution and its involvement in the blooded events in December 1989, justified the connection made between this institution and post-revolution political conflicts. In addition to these, an emotional touch damaged these conflicts because it led to extreme subjective positions in the public discourse.

Regarding the special issue of Securitate's historiography we have to emphasize some ideas. First of all, we used the term historiography in its most general meaning: it includes both the papers which respect the minimum elements from the history methodological point of view, but also those which represents its sources: memories, diaries, interviews.

Secondly, we made use of two main groups of papers, distinction made not from the way they respect the principles of history research but according to their type of discourse.

To be more precise, we identified papers where, in spite of the academical background of the authors and their display of historical research tools, the discourse was rather inadequate. Thus, they adopt a very emotional, militant, anticommunist discourse, full of a vehement and vindictive rhetoric. Anyway, only some of these papers' authors are actually historians. They are, usually victims of the communist regime, journalists looking for a roaring success or some political militants who understood by anticommunism a source of gaining political legitimacy.

The second group of papers, entirely different, is characterized by a professional approach, as their authors respect the historian's code and make use of honest methods of

research. They remained within scientific discourse criteria, avoided both the usage of uncertain data and calling names, and more important than that, they did not make connexions between the past and the present from political point of view. In the same time, we need to mention that there are some papers belonging to authors who are not very experienced in history research but show a deep understanding of the epoch's problems and have also pertinent discourses.

As a consequence, the historiography dealing with this epoch is rather unbalanced. There is an overwhelming number of papers embarked upon serving political objectives of any kind comparing with those which want "to learn in order to know and not to blame".

Sursele istorice ale Arhivei CNSAS. Limitele documentelor din Fondul Penal (1945-1968)

Spiridon Raluca Nicoleta

Între memoria amenințată de eliminarea urmelor trecutului și perpetuarea mistificărilor din documente

Moștenirea perversă a regimurilor totalitare își are originea, potrivit lui Tzvetan Todorov, în ambiția acestora de a controla informația și comunicarea până la cele mai mici detalii. Chiar dacă ignoranța sau ștergerea sistematică a depozitelor memoriei a existat din totdeauna iar autorul sus-menționat aduce drept exemplu eliminarea cărților și monumentelor ordonată de împăratul aztec Itzcoatl în sec. XV, care a refăcut tradiția în stil propriu și a întemeiat o civilizație grandioasă distrusă mai apoi fără regrete de conchistadorii spanioli, s-au menținut alte mărturii. Aceasta pentru că „nefiind totalitare, aceste regimuri nu atacau decât depozitele oficiale ale memoriei, lăsând să supraviețuiască multe alte forme ale sale, cum ar fi relatările orale sau poezia”¹.

Pentru regimurile totalitare ștergerea memoriei, atât a celei oficiale consacrată înainte de instituirea lor cât și a celei sociale paralele, a fost o chestiune de timp. De asemenea a fost un proces care s-a desfășurat pe mai multe paliere: 1. prin îndepărtarea fizică a elementelor neconvenabile în reamenajarea trecutului și implicit prin neperpetuarea lor în ceea ce Pierre Nora numea „lieux de mémoire”; 2. în privința faptelor în derulare la acel timp prezent s-a procedat fie la selectarea și distorsionarea lor în funcție de necesitățile propagandistice, operație mai puțin violentă dar cu efecte vizibile și nocive în dirijarea sau manipularea conștiințelor, fie s-a manifestat o grijă deosebită pentru acoperirea a numeroase acțiuni inavuabile în efortul de acaparare a puterii și de neutralizare a opozanților reali sau potențiali. În această din urmă situație, atât cât a permis apropierea vârstei biologice a supraviețuitorilor de segmentele semnificative ale propriului lor trecut abuzat s-au mai devoalat din experiențele personale trăite în comunism, dar tot atât de posibil ar fi fost ca trecerea generațiilor să fi șters cu totul aceste amintiri.

Într-un discurs intitulat *Memorie și uitare a bolșevismului*, derulând o comparație între cele două totalitarisme ale secolului XX – comunismul și nazismul –, în fața enunțării unor principii ideale, precum cele ale lui Alfred Grosser: „...atunci când e cântărită responsabilitatea crimelor trebuie să fie aplicate aceleași criterii pentru toată lumea”², Alain Besançon remarcă „o listă nerestricțivă de factori”. Dintre aceștia, factorul timp, mai precis durata diferită a nazismului și

¹ Tzvetan Todorov, *Abuzurile Memoriei*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999, p. 9-10.

² Alfred Grosser, *La Mémoire et l'Oubli* apud Alain Besançon, *Discurs la Institut rostit cu prilejul ședinței anuale a celor cinci academii, 21 octombrie 1997 în Nenorocirea Secolului despre comunism, nazism și unicitatea «Șoah» - ului*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 143.

comunismului, (perioada mai lungă de funcționare a acestui din urmă sistem, având în opinia aceluiași autor „un efect autoamnistiant”) și-a spus cuvântul: „nazismul este mai bine cunoscut decât comunismul, pentru că dulapul cu cadavre a fost larg deschis de către trupele aliate și pentru că mai multe popoare occidentale l-au trăit în mod direct: i-am întrebat adeseori pe studenți dacă aveau cunoștință de foametea artificială declanșată în Ucraina în 1933. Nu au zis niciodată vorbindu-se de așa ceva. Crima nazistă a fost în primul rând de natură fizică. Ea nu și-a contaminat moral victimele și martorii, cărora nu li se cerea o adeziune la nazism”³.

În concluzie, trebuie să-i dăm dreptate lui Tzvetan Todorov când afirmă că „tiraniile din secolul al XX-lea și-au impus monopolul asupra memoriei și au vrut s-o controleze până în străfundurile cele mai intime. Uneori, aceste tentative au eșuat, dar e sigur că în multe cazuri (pe care, prin definiție, nu le putem inventa), urmele trecutului au fost eliminate cu succes”⁴. Mai rămâne, însă, de stabilit locul documentelor create de însăși aceste regimuri în decursul practicii și existenței lor instituționale – Ce constituie? Ce transmit? Ce alte surse istorice le confirmă sau le infirmă, și cât? Aceasta pentru că unele dintre ele, și mai ales cele din fondul penal, de care ne vom ocupa, sunt rezultatul final al represiunii și au acoperit tocmai acțiunile inavuabile în cursul acaparării și păstrării controlului asupra puterii politice și societății de către comuniști. De asemenea, decriptarea lor nu poate fi separată de procedura penală existentă în epocă. Mai ales în prima parte a existenței regimului comunist, în lipsa laturii obiective a infracțiunii se recurgea la construirea celei subiective din mărturisirile inculpaților în perioada de arest. Aceste mărturisiri erau luate cel mai adesea după presiuni fizice și psihice asupra inculpaților care sfârșeau prin a recunoaște fapte pe care nu l-au comis, pentru a scăpa de „metode ilegale de anchetă”.

În altă ordine de idei, acea parte a depozitelor oficiale creată de comunism care perpetuează documentar minciunile și mistificările operate de regimul cu același nume, conștient sau inconștient, nu este mai periculoasă decât produsele elitiste de propagandă sau ceea ce Marc Ferro numea „tăcerile istoriei”? Unul din anchetatorii implicați în pregătirea procesului „reeducării” îi destăinuia lui Octavian Voinea cum se edifica temelia noii lumi comuniste: „Trebuie să-ți intre bine în cap – Voinea – că viu din mâinile noastre nu vei scăpa, mai ales tu pe care te considerăm șef. Vom face din voi ceea ce vrem noi, nu ceea ce doriți voi. Nu veți fi eroi așa cum vă sunt principiile. Veți fi niște ticăloși mascați, departe de orice virtute. Nu veți muri decât atunci când vrem noi. Întâi vă vom transforma în monștri...Apoi vă vom obliga-prin metodele noastre- să declarați numai ce vrem noi. Aceste declarații smulse cu cleștele roșit în foc le vom păstra ca mărturie, ca acte pentru arhivă, după care se va scrie istoria. Vom păstra dosarele până veți pieri. Vom muri și noi. Istoria se va scrie pentru generațiile viitoare după aceste documente. Astfel cercetătorii vor scrie cum vrem noi, nu cum este realitatea. Noi creăm istoria așa cum ne place. Așa cum ne convine. Proștii de azi – care sunteți voi – o veți scrie cu mâinile voastre așa cum vrem noi. Tâmplii de mâine o vor confirma așa cum noi am imaginat-o în dosarele ticluite de noi”⁵.

³ *Ibidem*, p. 144.

⁴ Tzvetan Todorov, *op. cit.*, p. 9-10.

⁵ C.N.S.A.S., *Pseudomemoriile unui general de Securitate, Documente selectate și editate, studii introductive și note* de Cristina Anisecu și Silviu B. Moldovan, București, Editura Humanitas, 2007, p. 123.

Cu toate acestea, oricât s-au străduit regimurile totalitare, urmele trecutului sau sursele de opoziție nu au fost eliminate întotdeauna la modul absolut. Pe de altă parte dimensiunea intențională a surselor create de aceste regimuri în practica lor instituțională este analizată în prezent din mai multe perspective.

Într-o pledoarie pentru o critică de document, potrivit căreia „arhiva a devenit, din colecție de documente, construcție serială de date”⁶ iar istoricul are nevoie „să dispună de date relevante...și comparabile între ele pe o perioadă relativ lungă de timp”⁷, întrucât „documentul, data nu mai există pentru ele însele ci în raport cu seria care le precede și cea care le urmează”⁸, François Furet, conchidea că ele „sunt mai puțin susceptibile de o critică internă de veridicitate - prin comparație cu alte mărturii din aceeași epocă, decât de o critică internă de coerență - prin instituirea comparabilității lor în interiorul sistemului pe care îl formează”⁹.

Raportarea documentelor din fondul penal la o perspectivă lungă - va sfârși prin a reflecta mai degrabă o puternică discontinuitate în politica statului, de control social în urma penalizării relațiilor sociale odată cu instituționalizarea comunismului. În măsura în care procesului de supunere al justiției atât la nivelul principiilor de drept cât și a cel al structurilor instituționale, i-au fost consacrate contribuții importante¹⁰ iar abordarea noastră are în vedere mai mult o analiză a surselor istorice ale fondului penal, ne vom limita la a fixa doar câteva repere.

Transformarea justiției într-unul din instrumentele funcției represive a statului a debutat în perioada 1945 - 1947 când au fost introduși acuzatorii publici iar „sub titlul apropierei aparatului de justiție de masele populare au fost modificate din procedurile civile și penale,...numeroase procese fiind trecute în competența judecătoriilor rurale”¹¹. Adoptarea Constituțiilor Comuniste (1948, 1952, 1965) „a permis existența cadrului legal de dominație a partidului unic”¹², în timp ce legalizarea represiunii care s-a manifestat în forme maxime în perioadele 1948-1953 și 1958-1961 a fost consacrată prin modificările și completările uneori succesive ale unor articole din Codul Penal, Codul de Procedură Penală și Codul Justiției Militare. La acestea s-a adăugat schimbarea structurilor instituționale ale justiției și înlocuirea personalului în paralel cu formarea de noi cadre.

Dacă între anii 1945-1968, perioadele de maximă represiune (1948-1953 și 1958-1961) au fost însoțite de ideologizarea legislației, depășind puțin cadrul cronologic al abordării noastre,

⁶ François Furet, *Atelierul Istoriei*, București, Editura Corint, 2002, p. 91.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Vezi capitolul *Instituții Juridice*, pp. 201-237 și capitolul *Legislația cu caracter represiv*, pp. 493-504 în Comisia Prezidențială pentru analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport Final*, București, Editura Humanitas, 2007; Cezar Măță, *Justiția populară - între represiune și coerție (1948-1953)*, pp. 109-116 în „Studii și materiale de istorie contemporană”, Serie nouă, vol. III, București, Editura Academiei Române, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, 2004; Ion Bălan, *Legislația cu caracter represiv*, pp. 79-97 în *Regimul Concentraționar în România*, București, Editura Fundația Academia Civică, 2000.

¹¹ Cezar Măță, *op. cit.* p. 109.

¹² Comisia Prezidențială pentru analiza Dictaturii Comuniste din România, *op. cit.* p. 205.

o privire asupra evoluției sistemului de control social, face vizibilă din 1962, înlocuirea metodelor prescriptive cu cele restrictive iar din 1977, substituirea infracțiunilor politice cu infracțiuni de drept comun, pentru a masca intervențiile de forță în fața unor proteste. Aceasta întrucât însăși regimurile comuniste au funcționat o perioadă destul de lungă, între cincizeci și șaptezeci de ani, dacă e să ne referim la cele europene, spre deosebire de nazism care a durat doisprezece ani, or în acest timp au loc mutații semnificative chiar în cadrul sistemului.

Limitele surselor istorice din fondul penal

Documentele fondului penal reprezintă partea finală a represiunii și nu sunt suficiente pentru înțelegerea într-un mod integral a funcției represive a statului. În cazul acestor documente se impune o înțelegere a regulilor de creație ale acestora întrucât regimurile comuniste: a) au ideologizat legislația – mișcare specifică oricărui regim totalitar; b) instrumentarea unei părți a proceselor politice a fost decisă de Biroul Politic, în timp ce în alte procese au fost supradimensionate la nivel ideologic fapte mai puțin grave; c) s-a recurs, în lipsa unor probe solide, la folosirea Securității pentru producerea și înaintarea lor către tribunale.

a. În Germania, unde reevaluarea severă a trecutului a reușit să treacă peste eludarea distorsiunilor suferite de drept și de știința dreptului, Bernd Ruthers a dedicat simbiozei dintre evoluția organizării etatice și transformările dreptului o analiză retrospectivă și de pionierat în *Dreptul degenerat. Teorii ale dreptului și juriști proeminenți în cel de-al Treilea Reich*. Sintagma prin care național-socialiștii au desemnat procesul de transformare a ordinii juridice în conformitate cu obiectivele lor politice și ideologice a purtat numele de *înnoire populară a dreptului*, Bernd Ruthers rezumând tot acest proces în 24 de teze și conchizând într-una dintre acestea că: „statul și dreptul sunt fundamentate pe o bază indisolubilă de dogme „metafizice”- concepție despre lume, religie, filozofie socială transcendentă, „valori fundamentale”¹³ (a 21-a teză).

Potrivit aceluiași autor, rezistența în fața pervertirii dreptului nu poate avea sorți de izbândă contra unui sistem totalitar dacă nu este dusă înainte de «preluarea puterii» întrucât „fiecare ordine juridică se bazează pe o ordine axiologică, declarată obligatorie pe calea procedurii editării normelor, pe o etică socială care-și pune amprenta asupra conținutului dreptului. Nu este de conceput o ordine juridică fără o asemenea bază axiologică fundamentată metafizic. Dacă aceste baze ideologice ale ordinii juridice se transformă semnificativ prin efectul unor noi forțe și grupări politice în cadrul populației, atunci această transformare socială se va repercuta – chiar și cu o anumită întârziere – asupra conținutului ordinii juridice, prin intermediul a numeroase instrumente de interpretare, figuri juridice sau acte interpretative, figuri juridice sau

¹³ Bernd Ruthers, *Dreptul degenerat Teorii ale dreptului și juriști proeminenți în cel de-al Treilea Reich*, traducere, studiu introductiv și îngrijire a ediției de Marius Balan, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p. 329. Un demers științific românesc în materie care analizează, ce e drept, infracțiunile contrarevoluționare prin prisma degradării conceptului de „siguranță a statului”, vezi în Dan Constantin Măță, *Siguranța Statului în România „democrat-populară”. Cazul Infracțiunilor „contrarevoluționare”*, Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”, XLII, 2005, p. 497-507.

acte interpretative dirijate din partea aplicantului dreptului: *transformarea metafizicii determină o transformare a dreptului*¹⁴.

De asemenea, rezistența judecătorilor și procurorilor este limitată într-un sistem totalitar stabilizat¹⁵. Codul de procedură penală al R.S.F.S.R. enunța clar că „aprecierea probelor existente în cauză se face de judecători, după convingerea lor intimă, bazată pe cercetarea tuturor împrejurărilor cauzei în ansamblul lor. (art. 19, C. Pr. Pen. al R.S.F.S.R.). La formarea intimei convingeri a Judecătorului, rolul cel mai important îl joacă *conștiința socialistă de drept a judecătorului*”¹⁶. Aceste două aspecte – ideologizarea legislației dar mai ales producerea probelor prin mecanisme de anchetă căreia i se adaugă slaba putere de rezistență a judecătorilor și procurorilor sunt eludate nu atât datorită lipsei unui spirit critic, cât mai ales datorită faptului că acest mecanism reprezintă partea aproape invizibilă a construirii culpei.

De asemenea, s-au păstrat foarte puține mărturii din interiorul funcționării sistemului. Interogat în procesul generalului Ion Eremia asupra unui material despre funcția represivă a statului – întocmit pe baza unor observații personale, Aurel Ardeleanu – colonel, procuror acuzator în procesul Pătrășcanu a precizat că își exprimase poziția „față de organele Securității statului în sensul că organele M.A.I., în mod nejustificat depășindu-și atribuțiile ar căuta să subordoneze celelalte două organe și anume procuratura și justiția”¹⁷. Tot în această ordine de idei, dintre aspectele negative sesizate de colegii săi¹⁸, în perioada 1952-1954, se numărau:

¹⁴ *Ibidem*, p. 316.

¹⁵ În fața *degenerării dreptului* din perioada național-socialismului german: „Justiția nu a constituit un centru potențial de focalizare a unei rezistențe cu șanse de succes contra sistemelor deja instituite ale nedreptății”. Dacă în cazul german, nu puțini dintre judecătorii și procurorii care respingeau totala ideologizare a dreptului și justiției au încercat acolo unde era posibil să mai frâneze dorințele conducerii național-socialiste de aplicare a politicii rasiale sau de eliminare a adversarilor politici prin recurgerea la argumente de tipul „sublinierii zeloase a concepției național-socialiste despre drept” în cazul comunismului libertatea de mișcare a fost aproape nulă (*ibidem*, p. 319).

¹⁶ I. D. Levin, A. V. Carass, *Bazele statului și dreptului sovietic*, Editura de Stat, Literatura Juridică, 1949, p. 579.

¹⁷ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 10, ff. 273-275.

¹⁸ Aurel Ardeleanu lucrase la pregătirea unor procese penale alături de Grigore Răpeanu, procuror general adjunct, Pahonțu Ion, colonel, procuror din procuratura militară, Rudolf Rossmann, în 1958 ministru adjunct la justiție, Moisescu Ilie, general- maior, în 1958 șeful Direcției tribunalelor militare din Ministerul Justiției. Din asemenea mărturii rezultă o anumită reticență a corpului juridic dar nu ca un fapt premeditat, autoimpus și ofensiv cât mai degrabă spontan, instinctiv, avându-și resorturile și în cunoașterea alternativei neviciate de ingerințele politice, pomenită acum cu nostalgie profesională: Răpeanu Grigore „arată că înainte de 23 august 1944, în timpul regimului burghezo-moșieresc, când lucra ca procuror, organele securității nu se băgau în treburile justiției, că atunci judecătorii erau absolut liberi să acționeze, iar acum – după cum considera el activitatea procurorilor și judecătorilor ar fi subordonată și controlată de organele de Securitate, interpretând acest fapt ca o îngrădire a libertății de acțiune a procurorilor și judecătorilor” (*ibidem*.); Moisescu Ilie, vorbind despre modul în care s-a desfășurat procesul legionarilor parașutați și-a manifestat disprețul „în sensul că procesele organizate de Securitate s-ar desfășura ca pe sfoară, că toți arestații vorbesc și își recunosc învinuirile ce li se aduc, că la procese nu s-ar mai vedea, din această cauză

existența legilor secrete, atribuirea în mod nejustificat către tribunalele teritoriale a competenței de a judeca infracțiuni contrarevoluționare pentru care se aplică pedeapsa capitală, detașarea pentru anumite procese a altor procurori din țară. În ceea ce privește poziția procurorului general adjunct Râpeanu Grigore: „în discuțiile purtate ...acesta... mai spunea că a ajuns să-i fie tot așa frică la fel ca celor din boxă, arătând că actualul șef al Direcției de Anchete Penale din M.A.I. ar fi stat tot timpul lângă el la procesul spionilor parașutați și i-a dat îndrumări, considerând acest fapt ca o lipsă de încredere în capacitatea sa și un amestec nejustificat în treburile procesului arătând despre acest tovarăș că era lipsit de caracter”¹⁹.

b. În aparatul puterii regimului totalitar – „poliția secretă” constituia un „organ executiv al guvernului, [al partidului, n.n. R.S.] prin care se transmit toate ordinele”²⁰. Latura decizională în instrumentarea proceselor politice împotriva grupurilor și a celor care au fost considerați un pericol major pentru regimul popular s-a consumat în cea mai mare parte în cadrul Biroului Politic al C.C. al P.M.R. Pentru perioada 1949-1953 „din conținutul proceselor-verbale și al stenogramelor celor peste 110 ședințe ale Biroului Politic al C.C. al P.M.R. ... reiese cu toată claritatea faptul că nici un proces politic nu s-a «judecat» de către justiția populară, fără consilierea acestuia de către «un tovarăș» din Biroul Politic”²¹. Pe de altă parte, nu de puține ori, o serie de fapte mai puțin grave au fost considerate infracțiuni politice și condamnate în consecință. Astfel, ignorarea unei critici externe se va dovedi iluzorie în momentul invocării credibilității acestor surse.

c. Securitatea, prin metode coercitive care uzau fizic și psihic pe arestați reușea să obțină nu numai mărturisiri false prin care aceștia se autoînvinovăteau și care consemnate în procese-verbale de interogatoriu constituiau principalele probe în proces dar anchetatorii, după cum vom vedea, dirijau de la bun început aceste mărturii pentru a reuși să supradimensioneze organizații subversive sau să le fabrice întru totul și de asemenea să probeze cu ele o infracțiune care să se încadreze în articolele Codului Penal. În foarte multe situații lipsind latura obiectivă a infracțiunii se crea cea subiectivă întrucât, pentru a parafraza din *Raportul lui Hrușciov cu privire la cultul personalității și consecințele sale* rostit la 25 februarie 1956 „misiunea organelor de Securitate era să dovedească atât vinovăția celor arestați, cât și corectitudinea materialelor inventate de ea”²². De altfel, același raport (cu toate limitele lui) a devoalat câteva mijloace

lupta dintre părți acuzare și apărare și că aceste procese ar fi niște piese de teatru puse în scenă și regizate de către organele de Securitate... Legat de aceasta, Rossman Rudolf ...susținea și el aceasta în mod disprețuitor – că ce acestea sunt procese? Că nu sunt procese vii etc. și că a avut el procese grozave în care s-au luptat cu acuzații să stabilească adevărul, cât și alte aspecte...” (*Ibidem*, ff. 261-262).

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Hannah Arendt, *Originile Totalitarismului*, București, Editura Humanitas, 1994, p. 557.

²¹ Mircea Chirițoiu, *Rolul Biroului Politic al C.C. al P.M.R. în instrumentarea proceselor politice din România anilor 1949-1953*, în *Anii 1949-1953 Mecanismele Terorii, Analele Sighet 7*, București, Fundația Academia Civică, 1999, p. 281 – 292.

²² *Raportul lui Hrușciov cu privire la cultul personalității și consecințele sale*, într-o traducere din limba rusă de Vasile Limbide, cu note de Armand Goșu, în *Doina Jela, Vladimir Tismăneanu (coordonatori), Ungaria 1956: revolta minților și sfârșitul mitului comunist*, București, Editura Curtea Veche, 2006, p. 34.

procedurale și metode de construire a culpabilității în decursul desfășurării anchetelor și chiar în timpul proceselor politice:

1. Astfel, în situațiile în care nu existau dovezi împotriva acuzațiilor ceea ce califica aceste cazuri drept slabe, contrar tuturor normelor jurisprudenței s-a recurs „la «recunoașterea» de către acuzatul însuși a culpei... care însă... așa cum au arătat verificările ulterioare, era obținută prin presiuni fizice și psihice”²³.

La aceasta se adaugă și constrângerea semnării proceselor – verbale scrise de către anchetatorii penali, nu de către cei acuzați.

2. „Recunoașterile” sau „mărturisirile” erau direcționate pentru a umple cu existență centre teroriste, de sabotaj, spionaj, diversionism cu mai multe ramificații fabricate de fapt de N.K.V.D. Anchetat în procesul privind „Centrul terorist de sabotaj, spionaj și diversionism din Leningrad” din 1937, Rozenblium i-a comunicat lui Hrușciiov că în scopul unei depoziții convingătoare „Zakovski a desfășurat în fața mea variante de propuneri de scheme de organizare ale acestui centru și ale filialelor lui... Prezentându-mi schemele Zakovski a spus că N.K.V.D. pregătește un dosar privind acest centru, procesul urmând să fie public. Vor fi deferiți instanței câte 4-5 inși, câte doi, trei de la fiecare filială. Dosarul privind centrul din Leningrad trebuie să fie solid. În acest sens, martorii au o importanță decisivă”²⁴.

3. Mecanismele anchetei erau completate de așa-zisele „confruntări” în fapt o punere de acord a declarațiilor celor anchetați, pentru a se ajunge în instanță cu un caz „veridic”, fără mărturii contradictorii. De asemenea, exista și o pregătire a anchetatului înainte de a compărea la tribunal și pentru a cita același caz Rozenblium conform ordinelor lui Zakovski, nu trebuia să inventeze nimic: „N.K.V.D. îți va da un conspect gata întocmit pentru fiecare filială în parte; treaba ta este să-l studiezi, să reții bine toate întrebările și răspunsurile care pot apărea în instanță...te vei pregăti să nu compromiți ancheta și pe tine însuși. De felul cum se va desfășura și finaliza procesul depinde soarta ta viitoare”²⁵.

1. Mărturisirile – principalul element al unui caz bun

Previzionată de Dzerjinski²⁶ încă din 1918 în urma cercetărilor asupra celor considerați dușmani ai guvernului sovietic, *mărturisirea drept temei în sine pentru condamnare* a fost teoretizată de Vișinski și a reprezentat un mecanism de bază în cadrul anchetelor penale.

Exceptând sursele orale sau memorialistice, un document singular, transmis în teritoriu și intitulat *Instrucțiuni cu privire cum se face ancheta de Siguranță*²⁷ ne oferă o imagine completă asupra etapelor parcurse de anchetatori și implicit anchetați, cu mențiunea că este vorba despre

²³ *Ibidem*, p. 14.

²⁴ *Ibidem*, p. 31.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ „Când sunt confrunțați cu dovezi, criminalii mărturisesc aproape de fiecare dată; și ce argument ar putea avea o greutate mai mare decât confesiunea unui criminal.” (*Novaia jizn*, 8 iunie 1918, citat în J. E. Scott, „The Ceka”, *Soviet Affairs*, nr.1, 1956, p. 8 *apud* Robert Conquest, *Marea Teroare O Reevaluare*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 165.

²⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 130, vol. 1, ff. 5-8.

acea Siguranță infiltrată cu agenți N.K.V.D. iar în ceea ce privește partea de anchetă propriu-zisă o vom cita în întregime. Astfel după două faze pregătitoare: 1. culegerea materialului informativ; 2. pregătirea și efectuarea arestărilor cu maxim de rapiditate și prin păstrarea secretului desăvârșit urma 3. ancheta care trebuia să se desfășoare și să notifice următoarele aspecte: „se cercetează fișa individului sau a indivizilor la cazier. Primul contact cu anchetatorul [anchetatul] nu discuți nimic în legătură cu problema pentru care a fost adus. Se face împreună cu individul autobiografia acestuia pe care o discutăm cu el și în nici un caz nu îl vom lăsa să scrie singur.

Autobiografia va fi cât mai amănunțită întrucât de aici se scot o serie de lucruri care ne vor ajuta în cursul anchetei. Se va urmări în cursul acestei autobiografii să prindem toate slăbiciunile, legăturile familiale, dacă este căsătorit și are copii, întrucât și în ce măsură își iubește familia și copii, etc. toate aceste amănunte fiind foarte necesare la momentul oportun spre a fi folosite. După acesta se formează un chestionar care să cuprindă o serie întreagă de întrebări fără a se trece la problema care interesează. Se pun întrebări, discutăm răspunsuri și dacă ne satisfac le așternem pe hârtie. Nu lăsăm să scrie ce dorește învinuitul și în discuție se stabilește răspunsul și se trece în declarație sub formă de dictat. Răspunsul să aibă o formă cât mai apropiată de problema ce o urmărim. Anchetatul să simtă în timpul acesta că organul anchetator este superior lui. Să nu i se aplice metode tari. În cadrul anchetei este foarte necesară câștigarea încrederii anchetatului și înțelegerea situației lui. Regimul aplicat trebuie să fie în funcție de comportarea anchetatului. Materialul informativ să fie exploatat metodic și pe măsura adâncirii anchetei. Se va urmări de a se descoperi noi elemente pe care nu le avem în materialul informativ. Să se caute eventuali complici. În cazurile de spionaj nu există material, ci numai perseverența cu care se duce ancheta de către organele anchetatoare va da rezultate. În cazul anchetei se va da o deosebită atenție recrutării de informatori. După ce s-au luat un număr de declarații la sfârșitul anchetei se va lua o declarație sinteză. Nu se vor pune la dosar toate declarațiile ci numai acelea care ne interesează. Declarația primă trebuie să conțină toate datele de stare civilă, studii, profesiunea, originea socială a individului și a familiei, averea personală a lui și a familiei, apartenența politică a lui și a familiei sale, eventuale condamnări, etc. În timpul anchetei se pot întrebuința informatori instruiți care să fie introduși în celula individului. Se va evita cu totul contactul individului cu cei din sferă. Scrierile ce eventual s-ar încerca să fie introduse din afară vor fi interceptate. Se vor opri copii și li se vor da curs la individ dacă este necesar interceptându-se răspunsul său care se poate să fie de mare folos în cursul cercetărilor. Aceste interceptări să se facă cu mare grijă pentru ca atât învinuitul cât și cei din afară să nu priceapă și să nu se bănuiască că scrisorile au fost interceptate. După terminarea anchetei se va trece la reconstituirea faptelor cu luare de fotografie care fac proba în cazul în care învinuitul va încerca în Justiție constrângerea morală sau fizică. Ținând [seama de] faptul că în anchetele în care sunt implicați mai mulți indivizi aceștia se prezintă ca un bloc în timpul cercetărilor – vom căuta să creăm o breșă între învinuiți care breșă să fie exploatată cu mult tact. Să fim obiectivi în încheierea actelor. Se vor studia articole din Codul Penal în care urmează a fi încadrată infracțiunea. Cercetările să fie făcute la fața locului pentru a nu se [îm]pieдика [de] probleme. Să se caute a se specializa un anchetator și în timpul cercetărilor organelor anchetatoare să nu fie sustras nici o clipă de la liniștea de care are nevoie la facerea anchetei. Pregătirea procesului.

Ofițerul anchetator trebuie să cunoască cât mai bine pe infractor și din această constatare vom putea vedea care sunt cauzele ce l-au determinat să comită infracțiunea. Cunoșcându-i-se slăbiciunea și părțile vulnerabile, știut fiind faptul că infractorii se așteptau la maltratări fizice și sunt moralicește în acest sens și dacă vom reuși ca organele anchetatoare să vorbească cu anchetatul ca doi prieteni, rezultatul va fi bun. Nu i se va pune în vedere în nici un caz gravitatea infracțiunilor sau consecințele și vom căuta să-l uzăm fizic sau moral fără să simtă aceasta. Factorul timp cât și izolarea lui completă vor influența foarte mult asupra moralului individului. Prin declarații dese îl face pe inculpat să-și piardă firul apărării. Să nu arătăm niciodată celor anchetați ce știm noi despre activitatea lor și să lăsăm impresia că aici știm tot ce a făcut el. Să nu inventăm lucruri în care să descoperim că nu știm nimic. Chiar faptele cele mai mici trebuie dovedite cu grijă. După terminarea anchetei se va urmări procesul și pe infractori căutând continuu să ținem legătura cu ei și să-i convingem că este înspre binele lor să recunoască în fața justiției mărturisirile ce le-au făcut prin declarații în fața noastră. [...] Veți prelucra în mod serios aceste instrucțiuni cu personalul dumneavoastră”²⁸.

2. *Supradimensionarea sau fabricarea organizațiilor subversive* – procedeu copiat și de sistemul represiv românesc este posibil să aibă o origine mult mai veche. O veche metodă a Ohranei, amintită de Hannah Arendt a fost un sistem de clasare în care „fiecare suspect era notat pe o fișă mare în centrul căreia numele său era înconjurat de un cerc roșu; prietenii săi politici erau desemnați prin cercuri roșii mai mici și cunoștințele sale politice prin cercuri verzi; cercurile cafenii indicau persoane care erau în contact cu prietenii suspectului dar pe care el nu-i cunoștea personal; relațiile între prietenii suspectului, politici și apolitics și prietenii prietenilor săi erau indicate prin linii între cercurile respective”²⁹. Este foarte posibil ca și organizațiile prerevoluționare să fi fost radiografiate în acest mod, procedeu pe care comuniștii (foștii urmăriti) l-au preluat de această dată împotriva opozanților lor. Dosarele fondului penal sunt pline de scheme ale unor organizații de rezistență cu largi ramificații care lasă într-un mod eronat impresia că cei care le-au constituit, au plănuit într-un mod premeditat extinderea lor, ori în foarte multe cazuri pentru a supraviețui condițiilor vitrege, astfel de organizații s-au divizat. Dacă pe timpul Ohranei, conspirațiile erau descoperite iar când deveneau prea periculoase provocate, Stalin va umple scheme fictive din declarațiile membrilor de partid, aruncând metoda în derizoriu.

Pentru spațiul românesc, o distincție cronologică trebuie totuși făcută. Între 1945-1948, inițiativele de rezistență sunt puține iar prin infiltrarea și provocarea lor cu informatori și agenți³⁰

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Hannah Arendt, *op. cit.*, p. 562.

³⁰ În cazul a ceea ce a fost numit M.N.R., întrucât în cercul gen. Aurel Aldea nu se putea pătrunde informativ a fost infiltrat pe lângă doi tineri naționaliști (din gruparea Haiducii lui Avram Iancu) agentul Nicolae Dumitrescu care-i va sfătui, nu de puține ori, spre ce personalitate politică, militară, ecleziastică să se îndrepte. Dată fiind perioada în care s-a consumat sentința în procesul M.N.R., cu o zi înaintea alegerilor de la 18 noiembrie 1946, nu se poate ignora similitudinea cu Rusia sovietică, unde „provocarea, departe de a fi arma secretă a poliției secrete, a fost folosită ca metodă publică larg sprijinită, de propagandă a regimului pentru «a lua temperatura» opiniei publice. Lipsa de entuziasm a populației de a profita de

se va încerca legarea lor de partidele politice, nu numai pentru stigmatizarea acestora din urmă dar și pentru a lua pulsul stării de spirit a populației într-un mod camuflat. După 1948, în urma ajutorului dat și de consilierii sovietici, inițiativele de rezistență fie vor fi infiltrate și dezvoltate conform scenariului care trebuia să creeze cât mai multe ramuri, fie vor fi fabricate de-a binelea. Motivația este acum alta și a ținut de impunerea și în România a paradigmei politice, economice și sociale comuniste, proces în care lupta de clasă nu trebuia să înceteze pe măsura înregistrării succeselor economice și a înaintării spre socialism³¹.

În cazul a ceea ce a fost numit M.N.R. în 1946, dacă gen. Aurel Aldea a avut ideea unei rezistențe organizate în opt zone acestea ar fi trebuit conduse de apropiați ai generalului și nu se avea în vedere subsumarea unor organizații deja existente (Graiul Sânelui; Grupul Înarmat Sinaia) cu singura excepție - tinerii naționaliști organizați în gruparea „Haiducii lui Avram Iancu”. Folosindu-se de periplurile acestora, S.S.I. – ul a radiografiat diferite medii, în plus, pentru a crea impresia unei imense rețele subversive la proces s-a mers pe raționamentul că dacă A cunoaște pe B iar B cunoaște pe C, atunci și A este în legătură cu C. Pentru a exemplifica, gen. Aurel Aldea a fost în legătură cu tinerii naționaliști care s-au autointitulat „Haiducii lui Avram Iancu”, la rândul lor, aceștia au fost în legătură cu unii ofițeri considerați a se fi coagulat sub titulatura „Grupul Înarmat Sinaia”, iar de aici a rezultat în proces că și gen. Aurel Aldea ar fi cunoscut „Grupul Înarmat Sinaia”. Așadar, în scopul angajării colective a cât mai multor persoane, în foarte multe cazuri, mărturisiri care „erau probe indirecte”³² au fost circumscrise „încriminării prin analogie”³³. Din punct de vedere documentar, surselor din dosarul penal a căror valoare de adevăr este echivocă li se pot corobora sintezele S.S.I. care mai pot despărți lucrurile dar nu la modul absolut. Din astfel de sinteze rezultă de pildă că cei arestați au auzit prima dată de denumirea de M.N.R. de la procurorul Grigoriu, în închisoarea de la Pitești.

invitațiile repetate periodic de a critica sau reacționa la interludiile «liberale» în regimul de teroare arată că asemenea gesturi sunt înțelese ca provocări pe scară largă. Provocarea a devenit într-adevăr versiunea totalitară a consultărilor electorale.” (Hannah Arendt, *op. cit.*, p. 548).

³¹ Potrivit Secțiunii 5 din *Raport și cuvânt de încheiere la Plenara CC al PC (b) al U.R.S.S. din 3 – 5 martie 1937 – Despre lipsurile muncii de partid și despre măsurile pentru lichidarea troțchiștilor și a altor fățarnici*, odată cu succesele economice se instalau o serie de atitudini precum nepăsarea, indolența, excesiva încredere în sine. Astfel, una dintre sarcinile lichidării acestor părți negative pentru care s-a pronunțat Stalin prevedea: „Trebuie să zdrobim și să respingem teoria putredă după care cu fiecare pas înainte făcut de noi, lupta de clasă în țara noastră trebuie, chipurile să se stingă din ce în ce mai mult, că pe măsura succeselor noastre dușmanul de clasă devine, chipurile din ce în ce mai docil. Aceasta nu mai este o teorie putredă ci și o teorie primejdioasă, deoarece ea adoarme vigilența oamenilor noștri, îi atrage în capcană, iar dușmanului de clasă îi dă posibilitatea să-și refacă forțele în vederea luptei împotriva Puterii Sovietice”. (*Raport și cuvânt de încheiere la Plenara CC al PC (b) al U.R.S.S. din 3 – 5 martie 1937 – Despre lipsurile muncii de partid și despre măsurile pentru lichidarea troțchiștilor și a altor fățarnici*, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1952, p. 24).

³² Marius Oprea, *Legislația cu caracter represiv în România comunistă* în Comisia Prezidențială pentru analiza Dictaturii Comuniste din România, *op. cit.*, p. 495.

³³ *Ibidem*.

O organizație de rezistență mai puțin cunoscută a fost „Garda Albă”. Inițiată de Leonida Bodiș și doi prieteni ai săi, aceasta a constituit în final un teren favorabil pentru acea metodă a Ohranei, preluată apoi de N.K.V.D. și reaculturată în țările satelit și anume provocarea. Un sas expropriat Toma Pentecher a fost la originea măririi rândurilor organizației la nivelul satelor din jur, Parva și Rebrîșoara. Ceea ce nu știau fie informatorii fie agenții provocatori infiltrați în aceste organizații este faptul că urmau să fie arestați alături de cei vizați de Securitate.

Astfel, în cazul M.N.R. arestarea informatorilor s-a impus în lipsa unor probe sigure, situație în care probele de culpabilitate trebuiau constituite pe două căi: „prin dovedirea contactului cu membrii organizației Haiducii lui Avram Iancu și Graiul Sângelui” și „prin declarații pe care informatorii noștri vor fi siliți să le dea asupra surselor de la care am cules materialul. *În acest scop informatorii vor trebui să fie și ei arestați*”³⁴. În ceea ce privește organizația „Garda Albă” și modul în care a fost provocată, revelatoare este fișa personală a lui Toma Pentecher în care se făcea mențiunea: „a ajutat foarte mult, prin datele pe care le-a furnizat înainte și după arestare, pentru descoperirea organizației subversive Liga Național Creștină («Garda Albă»»). A predat chiar o scrisoare, care era scrisă de Leonida Bodiș în limba germană și adresată lui, în care amenința cu moartea pe numitul Căcior Ioan, secretarul organizației P.M.R. din Parva. *A fost informatorul nostru și martor al acuzării*”³⁵.

În alte situații astfel de organizații au fost fabricate întru totul și doar reevaluarea activității Securității în anumite contexte politice a făcut posibilă o oarecare decantare a cazurilor. Astfel „un ofițer al Direcției a III-a a preluat un dosar de 200 de file al unei persoane anchetate de maiorul Sepi din DRSS Constanța. În dosar se aflau relatări despre intenția anchetatului și a altor persoane de a constitui un guvern. Întrebat de noul anchetator cine mai știe de acest guvern, arestatul răspundea: «Nu cunosc decât eu și tov. anchetator care m-a inspirat să fac acesta». După cercetări a reieșit că declarația a fost obținută după mai multe anchete în tură”³⁶.

În perioada 1945 – 1959, conform cifrelor furnizate de Securitate, numărul unor astfel de grupări a fost de 1 196, pentru 1949 fiind depistate 200 grupări „subversive” și 33 de „bande teroriste”³⁷. Câte dintre acestea au pornit de la o minimă inițiativă și câte au fost construite prin interogatorii abuzante nu se va putea ști niciodată.

La o distanță minimă de timp după raportul lui Hrușciov, Securitatea continua să creeze scenarii peste legături informale și să retrimită potențiali opozanți la închisoare în prag de retragere a Armatei Roșii din România.

Rezultatul în ceea ce ne interesează – ce reprezintă un document stors dintr-o anchetă penală? – ca obiect de interpretare ne conduce nu de puține ori la situații în care logica istorică care argumentează represiunea prin caracterul de serie al faptelor (organizații subversive, cel mai

³⁴ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 18, vol. 49, f. 98.

³⁵ Idem, dosar nr. 103, vol. 7, f. 455.

³⁶ Florian Banu, *Anchetele Securității – strategie și tactică în „Demascarea dușmanilor poporului” în Arhivele Securității* nr. 2, București, Editura Nemira, 2004, p. 77.

³⁷ Mihai Pelin și colab. (eds.), *Cartea Albă a Securității*, vol. III, Serviciul Român de Informații, București, 1995, p. 52.

adesea) să contravină documentului dintr-un dosar penal. Ce poate fi contrapus unui document în care acuzatul își recunoaște fapta și care prin grija aceleiași anchete a fost construit în așa fel încât să constituie baza subiectivă a unei infracțiuni care să se încadreze în articolele Codului Penal?

1. Surse istorice documentare emise în aceeași perioadă cu desfășurările proceselor sunt rare, putând fi reamintite în acest sens notele informative ale S.S.I. despre ceea ce a fost numit M.N.R. – 1946 care ajută la descifrarea „legendei” create în jurul inițiativei de rezistență a gen. Aurel Aldea; directivele date de consilierii sovietici în dirijarea procesului M.N.R. din 1948. De asemenea, se mai întâlnesc afirmații sporadice rămase chiar în dosarele penale cum ar fi cea a lui Aurel Ardeleanu anchetat în legătură cu manuscrisul lui Ion Eremia, *Guliver în Țara Minciunilor*: „deși anchetatorul s-a purtat corect cu mine, el a reușit prin sistemul generalizării relatărilor mele să le denatureze. Astfel, în loc să înregistreze exact discuția despre jena financiară trecătoare a mea, anchetatorul înregistra «am purtat discuții privitoare la nivelul de trai și astfel a procedat cu toate declarațiile»”.³⁸

Mai poate fi adăugat un tip de document postfactum dar integrat totuși perioadei detenției și inclus în fondul penal, cum ar fi o autobiografie redactată de Radu Gyr despre care istoricul Alexandru V. Diță aprecia că „este de presupus că în momentul redactării (anul 1960), organele de anchetă nu mai aveau interes să influențeze prin brutalități relatarea, avuseseră până atunci nenumărate ocazii și posibilități să o facă”³⁹. Singura nelămurire care rămâne este în privința intenționalității textului, întrucât dacă mobilul Securității a fost cel mai probabil acela de a aduce o dovadă a reeducării sale, pentru Radu Gyr este posibil ca acest memoriu să fi fost privit ca una din șansele de a influența „o imprevizibilă comutare a pedepsei”⁴⁰.

Depășind totuși această rezervă, întrucât nu considerăm că în scopul comutării pedepsei, Radu Gyr ar fi negat fără o bază reală fondul problemei pentru care fusese arestat, din punct de vedere documentar, un argument util pentru deconstruirea unor centre sau organizații subversive, este precizarea de la pag. 98 a Memoriului: „Nu l-am cunoscut pe Constantin Atanasiu, după cum nu am cunoscut pe prietenii săi Traian Lucuța, Nicolae Groza și Grigore Zamfiroiu, decât aici în arestul M.A.I.”⁴¹. Erau exact cei împreună cu care potrivit sentinței, ar fi constituit un comandament legionar iar în perioada evenimentelor din Ungaria „și-au pus ca obiectiv procurarea de armament și muniție necesară pentru a întreprinde la momentul considerat de ei oportun, acțiuni violente împotriva puterii populare”⁴².

³⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 707, vol. 10, f. 163.

³⁹ Alexandru V. Diță, *Demetrescu Radu Gyr O contribuție autobiografică esențială*, I, în *Arhivele Totalitarismului*, Anul XV, nr. 56-57; nr. 3-4 /2007, București, Editura Academiei Române, 2007, p. 177.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Mărturie autobiografică a poetului Radu Gyr, scrisă în închisoare, în timp ce era condamnat la moarte de autoritățile comuniste în A.S.R.I., Fond Penal, dosar nr. 47 299 *apud* Alexandru V. Diță, *op. cit.*, p. 176.

⁴² ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 276, vol. 10, f. 289.

Alte surse documentare care mai pot fi opuse celor smulse în interogatorii se regăsesc de această dată într-un alt fond al C.N.S.A.S. și anume cel informativ. Preventiv, unii dintre foști deținuți politici, eliberați în perioada 1962-1964 au fost puși sub supravegherea unor informatori.

Consemnările stării de spirit a celor care au fost închiși de către informatori au sfârșit prin a constitui mărturii relevante asupra graniței firave care despărțea nevinovăția de o vinovăție construită cu argumente subiective. Astfel, potrivit unui informator dirijat pe lângă Edgar Pappu, acesta din urmă „a relatat condițiile arestării sale, într-un lot de 17 persoane pe care nu le cunoștea și că partea ce mai neplăcută a fost șederea în aceeași celulă cu cel care-l băgase la apă (propunându-i să formeze un guvern) și care era solicitat să-l reeduce”⁴³.

Un alt caz asemănător este cel al preotului Hajdu Geza Leander. Condamnat în cursul anului 1958 la 10 ani temniță grea, tot pentru „uneltire contra ordinii sociale”, fără să știe s-a confesat unui informator: „a fost un neserios [cel] care a încercat și pe el că ar fi vrut să se organizeze, dar, [...] el nu a știut nimic și numai a fost amestecat și în mod fals a fost învinuit de vinovatul principal, dar despre organizare nu a știut nimic, dar nu a reușit să demonstreze nevinovăția”⁴⁴.

2. Mărturiile de istorie orală sau memoriile unor foști deținuți politici, primate critic reușesc să mai separe lucrurile. Evident, măsura în care este fixată dimensiunea unui fenomen cum ar fi Rezistența Armată pe baza acestor mărturii ține de percepția critică a fiecărui istoric însă utilizarea lor poate sluji în foarte multe cazuri pentru demistificarea înscenărilor Securității. În acest sens redăm un fragment dintr-un astfel de interviu:

„**Silvia Angelescu:** 19 martie 2003, suntem la sediul Asociației Foștilor Deținuți Politici din Brașov și stăm de vorbă cu domnul Valerian Begănescu care a avut amabilitatea de a acorda un interviu Centrului de Istorie Orală al Societății Române de Radiodifuziune.

Ne-ați spus că dumneavoastră ați fost arestat ca făcând parte dintr-o organizație numită „Pui de lei” încă de pe când erați elev. Care era atmosfera – mai întâi vă întreb – din liceu și cum ați ajuns să faceți o organizație sau să vă adunați un grup de elevi cu aceeași idee?

Valerian Begănescu: E impropriu să vorbim despre o organizație care în fapt nici nu a existat. Această organizație a fost o regizare, o făcătură a Securității din Buzău. A fost suficient ca un ins de aiurea să-și dea în petec, mai precis un mitoman, un ins care n-avea nici o ocupație, un vagabond în două cuvinte, care să racoleze mai mulți elevi și după mintea lui să considere că el face o organizație, organizație care n-a avut nici un nume. Denumirea de „Pui de lei”, inițial „Straja leului” și apoi „Pui de lei” a dobândit-o în beciurile Securității în luna august 1950.

S.A.: [voci suprapuse] Deci ei au dat nume, ei au făcut-o să fie o organizație....

V.B.: Da, a fost în mintea ăstuia, a fost că... [voci suprapuse]

S.A.: ...era coleg cu dumneavoastră?

V.B.: Nu, era un ins de aiurea, unul, mai precis, căruia nu i-a plăcut să muncească. Răsfoindu-mi dosarul 25.430, am putut să aflu despre el acum, din acel dosar cine era acel Hăituc Mircea.

⁴³ Idem, fond Informativ, dosar nr. 5304, vol. 1, f. 37.

⁴⁴ Idem, dosar nr. 2498, vol. 1, f. 108.

S.A.: Cum?

V.B.: Hăituc Mircea. Din bariera Focșani, din Buzău. Dar povestea mea tristă, așa cum a fost începe cam de prin 1946 când, mergând la fratele mamei din Bădila, care era preot și avea două parohii, Bădila și Ciuta, întâlnesc acolo pe un coleg de la o clasă, de la Liceul Comercial din Buzău, o clasă paralelă cu mine...⁴⁵

3. În anumite contexte politice, cu scopuri bine determinate, chiar puterea comunistă recurge la devoalarea unor practici abuzive sau înscenări juridice, pentru care a trebuit să aducă și să adune probe. A fost cazul procesului lui Aurel Țurcanu, în care cei reeducați au fost chemați să facă declarații asupra modului în care li s-au smuls mărturiile și cazul procesului lui Lucrețiu Pătrășcanu, unde după modelul comisiei conduse de Piotr Pospelov care a lucrat pentru Raportul secret al lui Hrușciov a fost formată una similară coordonată de Grigore Răduică.

Legată de deconspirarea secretului reeducării, în urma decesului lui Ion Sîmionescu și a criticilor internaționale care au urmat, acțiunea „reeducării” prin „demascare” a fost oprită brusc în august 1952. În măsura în care „s-au păstrat documente de partid care dovedesc, fără putință de tăgadă, faptul că crimele din cadrul procesului reeducării au fost planificate de către Securitate și făptuite sub controlul ei total”⁴⁶ este posibil să se fi pus problema nu numai a retragerii echipelor de torționari dar și a eliminării unor eventuale complicații.

Deși acest program „pare să indice prin natura sa un model sovietic”⁴⁷ asupra unei inițiative sovietice directe de impunere a unui astfel de experiment planează echivocul chiar dimpotrivă „documentele arată faptul că înainte de începerea reeducării la Pitești, sovieticii i-au consiliat pe oficialii români să nu meargă atât de departe”⁴⁸ întrucât experiența sovietică dovedise imposibilitatea schimbării foarte rapide de personalitate într-o perioadă scurtă de timp.

Este posibil ca dintr-o dorință de a depăși modelul sovietic, în România să se fi ajuns la astfel de excese. În cadrul demascării exterioare cu cei doi timpi: demascarea din interior și demascarea din exterior, în acest din urmă timp deținuții trebuiau să declare toate informațiile de care erau interesate Partidul Comunist și Securitatea. Cel mai probabil s-a pornit de la premisa că ar mai exista un adevăr încă nerostit în anchete și numai prin supunerea la metodele de reeducare se putea obține în sfârșit totul. În seama lui Eugen Țurcanu și a celorlalți 22 de deținuți torționari s-au reținut „uciderea a peste 30 deținuți, maltratarea și schingiuirea a peste 780 deținuți, dintre care 100 au rămas cu infirmități, iar alții au înnebunit datorită presiunilor psihice și fizice a care au fost supuși”⁴⁹. Prin Sentința numărul 32 din 10 noiembrie 1954 a Tribunalului Militar București, torționarii au fost condamnați la moarte pentru „crimă de teroare în grup și crimă

⁴⁵ Societatea Română de Radiodifuziune, Secția Istorie Orală, Caseta C 1626.

⁴⁶ Silviu B. Moldovan, *România între tentația titoismului și refluxul restaurării*, în CNSAS, *Pseudomemoriile unui general de Securitate*, București, Editura Humanitas, 2007, p. 125.

⁴⁷ Cristian Troncotă, *Torționarii*, București, Editura Elion, 2006, p. 154.

⁴⁸ Mircea Stănescu, *Istorie și memorie a reeducării*, comunicare prezentată la Simpozionul *Fenomenul Pitești, reeducarea prin tortură (1949-1952)*, Pitești, 6-8 decembrie 2001.

⁴⁹ Cristian Troncotă, *op. cit.*, p. 154.

de motive contra securității interne a R.P.R.⁵⁰. În instanță au fost aduse dintre victimele Reeducării între care și Constantin Pillat (întemnițat la Gherla). Depoziția sa, din care vom cita fragmente, este elocventă pentru forma extremă de smulgere a declarațiilor în timpul Reeducării: „prima noapte de anchetă am dat declarație că făcusem spionaj în țară și furnizasem Legației Americane din București date referitoare la transporturi de trupe, producția petrolieră, etc. După ce și-au dat seama că am mințit și am dat aceste declarații, mi-au mai tras o corecție, și în adevăr, nu mi-au mai dictat să scriu toate aceste declarații pe care le făcusem în prima seară de anchetă. Am declarat, de asemenea, o serie de persoane care dețineau arme. Erau nume pe care le spuneam și persoane pe care nu le văzusem de multă vreme.... Am dat declarații asupra celor care mergeau acasă la C. Brătianu, secretarul general al Partidului. Formula care mi-a fost dictată că erau ședințe ale partidului, e cam exagerată, căci din anul 1946, nu a mai avut loc nici o ședință a partidului. Este drept că mergeam acasă la el, dar dacă erau mai mulți de doi trei, eram alungați. Politică se discuta, dar cuvântul de ordine era să ne abținem de la orice activitate politică... Despre legăturile cu spionii lui Tito, cu toate că am declarat în prima seară de anchetă că îi cunoșteam, citind chiar nume pe care le luasem din ziar cu ocazia procesului lor, și-au dat seama și ei și nu au mai trecut în declarațiile scrise de mine.

De asemenea, nu au mai fost trecute nici legăturile pe care le-aș fi avut cu organizațiile din munți, căci nu cunoscusem pe nimeni care să fi luat parte la aceste organizații, afară de cei pe care îi văzusem prin închisoare.

Despre spionajul pe care l-am făcut pentru americani, le-am înșirat din mintea mea o serie de povești, spunând că am văzut prin luna august 1949 trecând pe la Giurgiu trupe sovietice. De asemenea, le-am spus că am văzut în gara Iași trenuri întregi cu petrol în vagoane rusești. Nu-mi amintesc, dar le-am mai spus și alte povești, ca de exemplu: producția de petrol a ajuns la 8 mil. de tone. Am mințit de asemenea când am spus că mergeam regulat la Ambasada Americană din București, unde personal lui Schoenfeld, ministrul Americii, îi furnizam date. Despre Tito le-am mărturisit că avusesem relații cu Petek, un spion de-al lui pe care l-am cunoscut în adevăr în închisoarea de la Jilava, prin noiembrie 1950, și care era condamnat și mi-a mărturisit că trecuse de 28 ori frontiera în Jugoslavia și făcea spionaj pentru Tito. Ca să scap de bătaie, le-am spus că îl cunoscusem la Timișoara încă din 1949 și nu le-am spus că îl cunoscusem la Jilava în anul 1950⁵¹.

Un alt moment ce a prilejuit dezvăluirea modului în care s-au cimentat capete de acuzare potrivit unui scenariu dat, l-a reprezentat ancheta din anii 1967-1969, ordonată de Nicolae Ceaușescu nu numai pentru demascarea abuzurilor dar și circumscrierii acestei operațiuni, „despărțirii” de Gheorghe Gheorghiu-Dej, eliminării lui Alexandru Drăghici și întăririi propriului prestigiu. Nu vom insista asupra contextului, limitelor reabilitărilor și paralelismului cu ceea ce se întâmplase în U.R.S.S. cu mai bine de un deceniu în urmă.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3765, vol. 1, ff. 166-168.

Din punct de vedere documentar, vom preciza doar că scenariul construit prin „metode ilegale de anchetă”⁵² și deferit apoi justiției a trebuit să fie deconstruit nu numai din studierea documentelor dar și din mărturiile, deopotrivă, ale anchetatorilor și ale celor care au supraviețuit anchetelor. Pentru conformitate „Actul de acuzare nr. 3/1954 împotriva grupului de spioni și complotiști în frunte cu Lucrețiu Pătrășcanu și complicitii lui” reținuse că acuzatul principal se face vinovat de: „a) crimă contra păcii, prev. și ped. de art. 2, lit. C din Legea nr. 291/947... deoarece ca agent al siguranței burghezo-moșierești și fasciste și ca agent al serviciului de spionaj englez a desfășurat o activitate de defăimare din interior a partidului, de paralizare a acțiunilor PCR în lupta contra fascismului și a războiului imperialist, precum și de sprijinire a lui Antonescu și a războiului antisovietic; b) Crimă de înaltă trădare, prev. și pedepsită de art. 184 C.P., combinat cu art. 229 C.P., deoarece după 23 august 1944, având calitatea de ministru al Justiției, a organizat un grup complotist antistatal; c) crimă de înaltă trădare, prev. și ped. de art. 190 pct. 1 și 2, C.P., deoarece a transmis serviciilor de spionaj american și englez, după 23 august 1944, informații cu caracter secret privind securitatea statului român”⁵³.

Prin declarații smulse în urma bățăilor, exploatarea sensibilităților personale, crearea de breșe între cei arestați, promisiuni de ajutorare s-a reușit chiar și parțial acoperirea unor astfel de acuzații. În România, procesele împotriva elitei comuniste⁵⁴ au fost reduse ca pondere. Spre deosebire de cazurile sovietice sau din celelalte țări socialiste, în care cei acuzați cu puține excepții au sfârșit prin a se autoculpabiliza, Lucrețiu Pătrășcanu nu a oferit acest spectacol⁵⁵. Conform lui Vladimir Tismăneanu, în perioada Conferinței de la Paris, citise romanul antistalinist al lui Arthur Koesler, *Întineric la amiază*.

⁵² La origine, această sintagmă a denunțat modul în care s-au smuls mărturii de la medicii evrei din „complotul halatelor albe” și a fost introdusă în uzul lingvistic în scurta perioadă în care Beria a deschis linia destalinizării. Pentru cazul românesc vezi *Documentar privind unele metode necorespunzătoare de anchetă folosite în cazul lui Lucrețiu Pătrășcanu* în Marius Oprea, *Banalitatea Răului, O istorie a Securității în documente 1949-1989*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 332-358.

⁵³ Grigore Răduică, *Crime în lupta pentru putere. 1966-1968: Ancheta cazului Pătrășcanu*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1996, p. 199.

⁵⁴ Între 1948-1952, represiunea a atins și conducerile de partid. „Schisma lui Tito a jucat pentru țările din Estul Europei același rol ca și asasinarea lui Kirov pentru U.R.S.S. Rațiunile pentru care în România nu au fost organizate procese de acest tip sunt în opinia unor cercetători următoarele: în cazul sovieticilor, este posibil ca situația neconsolidată a conducerii de la București să fi constituit rațiunea amânării apoi a anulării sale după moartea lui Stalin și executarea lui Beria. Pentru conducerea de la București, este de asemenea plauzibil ca experiența proceselor de la Moscova, când prima gardă de milițanți comuniști a fost decimată să fi îndemnat la prudență. (Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Apărarea secretului de partid și de stat în România lui Gheorghiu-Dej. 1948-1965 în Studii și materiale de istorie contemporană*, Serie nouă, volumul III, București, 2004, p. 124).

⁵⁵ „Sistemului recunoașterii publice a unor acuzații false i s-a pus capăt brusc în noiembrie 1949 când Kostov, secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, și-a retras mărturisirea în fața instanței și a publicului, menținându-și această poziție pe toată durata procesului.” (Robert Conquest, *op. cit.*, p. 542).

În concluzie, documentele fondului penal vor reprezenta partea finală a represiunii, grupate cronologic vor creiona un tablou al ideologizării legislației în funcție de anumite contexte internaționale și interne iar din punctul de vedere al funcționării mecanismelor instituționale și apropierii de adevăr vor necesita o permanentă coroborare cu alte surse.

Tocmai de aceea ne-am oprit la prezentarea în paralel, atât cât am putut, a modului de creație al documentelor din fondul penal și a limitelor pe care le implică acesta. În același timp, nu se poate trece cu vederea mai ales pentru prima perioadă faptul că sistemul comunist a distrus latura de protejare a drepturilor din ideea juridică.

THE HISTORICAL SOURCES OF THE CNSAS ARCHIVES. THE LIMITS OF THE PENAL FUND DOCUMENTS (1945-1968)

Documents of the penal fund represent the final part of the repression and are indispensable for understanding the repressive function of the communist State.

If the texts of the sentences in these briefs reflect legislation's ideologization and synthesize the subjective argumentation if what considered as political offences, the reality is a little bit when all is about the interrogatory records.

In certain situations, one of the few proofs guilt was its "admission" by the very defendant. Obtain following the inquiry mechanism and noted down into interrogatory records, under the circumstances that the trials against the communist elite were reduced inside the Romanian territory, the testimonies over dimensioned the level of the social danger of an offence or in certain cases, of some initiatives for armed resistance.

In such a context, a critical approach may be made only by invoking the opposition historical sources, which do not totally miss, although they are reduced in number.

Sometimes we can find them even in the same brief, forgotten by the investigators' carelessness in the pages of the informative monitoring records open to a part of the former convicted people at their leaving the prison or in the interviews of oral history. In certain political circumstances, the very communist power made use of taking to pieces its own setups for which it had to bring and collect evidences.

IV. RECENZII.NOTE DE LECTURĂ

Petrache Zidaru, *Tribunalele militare – un secol și jumătate de jurisprudență (1852 - 2000)*, București, Universul Juridic, 2006, 440 p.

Iuliu Crăcană

Moto: „Desigur, Drăghici era un cap politic cu greutate.”¹

Între preocupările științifice ale cercetătorilor istoriei comunismului în România, deși există o mare apetență pentru studiul diverselor aspecte de impact public, precum instituția denumită Securitate, rezistența din munți, viața cotidiană ș.a.m.d., încă nu a elaborat nimeni o monografie temeinică a Justiției în general și a instituțiilor sale în special. Cititorul interesat de istoria României din perioada comunistă ar avea un motiv de bucurie să aplece asupra acestui domeniu. În loc de o monografie științifică despre înființarea și existența tribunalelor militare, va întâlni însă o „scriitură” atât de tezistă cum rar se poate întâlni chiar și între cele scrise înainte de 1989. Teza sa este că în timpul regimului comunist nu au existat procese politice acestea fiind procese împotriva banditismului de stat iar cei ce afirmă contrariul denaturează voit lucrurile, că aceasta a fost singură perioadă din istoria justiției românești în care judecătorii nu au fost constrânși din punct de vedere politic și nici nu au existat înscenări judiciare. Procese politice sunt doar cele din perioada interbelică și cele de după 1989. Autorul împarte chiar jurisprudența militară, din „perspectiva libertății spiritului”, în trei perioade: 1852-1918, 1918-1945, 1945-2000. Prin urmare, căderea regimului comunist nu a adus noutăți majore în jurisprudența militară. Există aceeași „libertate a spiritului” ca înainte de 1989 dar totuși există procese politice. Cea mai neagră dintre perioade este considerată de către autor, totuși, cea dintre 1918-1945.

Totodată, autorul pleacă la război fără armele rigorii științifice. Cea mai mare parte din expunere se referă la contextul istoric în care s-au desfășurat procesele politice, bibliografia folosită fiind însă foarte „subțire”: *Istoria românilor* a lui Iosif Constantin Drăgan, precum și literatură beletristică: *Străinul* de Titus Popovici, *Caloianul* de Ion Lăncrăjan. Deși întâlnim în listă și câteva lucrări generale ale unor istorici valoroși, precum *O istorie sinceră a poporului român* a lui Florin Constantiniu, autorul pare că nu a folosit-o. Cele câteva materiale consultate în Arhivele Naționale, Arhivele Militare, Arhivele C.N.S.A.S., după cum se va vedea pe parcursul acestei recenzii, sunt interpretate tendențios sau fără nici un pic de spirit critic. Mai mult, autorul sare în apărarea

¹ Petrache Zidaru, *Tribunalele militare – un secol și jumătate de jurisprudență (1852 - 2000)*, București, Universul Juridic, 2006, p. 287.

afirmațiilor din documentele emise de aparatul comunist. Vom vedea că democrația și libertatea de exprimare îi sunt concepte străine.

Structura cărții cunoaște o abordare inegală a subiectelor supusă documentării inegale dar, mai ales, a pasiunii autorului pentru victimizarea conducerii Partidului Comunist. Întâlnim un capitol amplu despre revoluția din decembrie 1989, precum și un „Tabel comparativ al loviturii de la 23 august cu evenimentele revoluționare din 17-22 decembrie 1989” care nu au ce căuta în această carte în care ocupă un spațiu important. Procesul soților Ceaușescu este redat pe larg, supradimensionând aceeași perioadă a istoriei (1989) pentru care autorul are o aplecare deosebită.

Autor a câtorva cursuri universitare, Petrache Zidaru confundă judecătorii cu procurorii făcând afirmații de genul: „Judecătorii militari au **câștigat** acele procese în liniile lor principale”². După cum vom exemplifica mai jos, autorul ia de bune informațiile din romanele scrise în perioada comunistă, fără nici un pic de simț critic. Pe de altă parte, cele mai multe afirmații nu au nici o acoperire, provenind vădit din istoria militantă și ideologizată comunistă.

Trebuie, totodată, să ne îndreptăm puțin atenția și asupra stilului nepotrivit, pe care autorul îl folosește pentru a-și exprima ideile și a transmite informațiile. Cuvintele par scoase din căciulă, la întâmplare, fără o altă noimă decât stilul prețios și bombastic: Cartea este plină de astfel de alăturări surprinzătoare precum „orchestrarea nevăzută a coardelor flautiste care emană parfumul toxic cu polen de extracție masonică” sau „tirania introdusă direct pe sub bolta deschisă și susținută prin romantice descripții de peisaj politic carceral, împreună cu viața poporului desfășurată liniștit...” Am preferat ca, pe parcursul acestei recenzii, să cităm câteva fraze cu scopul de a deschide (sau suprima) pofta cititorilor pentru lectura întregului volum. Am redat frazele întocmai așa cum apar ele în carte, fără a corecta greșelile de gramatică, nu puține, și exprimările incoerente.

Despre tribunalele militare în perioada interbelică autorul afirmă că „specificul național era slab, foarte slab coalizat din cauza străinismului și politicianismului exacerb. Atmosfera incriminatorie a pătruns în conștiința românească ca instituții [sic] seci, plate, fără leac. Completele de judecată condamnau cu ochii închiși, uneori se arătau emoționate în timpul judecății. Închisorile gemeau”³. Gemeau pare să exprime cantitatea mare de deținuți din perioada interbelică dar autorul nu dă nici un fel de cifră și nici o trimitere. Autorul exemplifică doar cu procesul intentat lui Constantin Stere despre care afirmă că a fost un „scenariu politico-juridic”⁴. Argumentele pe care le folosește pentru a justifica afirmația nu sunt, însă, destul de solide, afirmația fiind preluată de la Petre Pandrea, acesta fiind validat imediat în frază de faptul că Pandrea a fost „avocat, cumnatul și apărătorul lui Lucrețiu Pătrășcanu în două procese fapt pentru care a și fost închis tot de atâtea ori”.

La istorie și la fotbal se pricepe toată lumea. Nu este grav atâtea vreme cât nu oricine intră pe terenul de joc sau nu scrie cărți. Vorbind despre alegerile din 1946, domnul Zidaru afirmă: „Antemergătorii alegerilor libere și *democratice* cu întregul lor conținut ideologic și organizatoric au profitat de prezența regelui Mihai în țară care, tânăr, înconjurat de adevărate gărzi pretoriene ce camuflau paternalismul jocului diplomatic și-a tratativelor secrete [sic] au fructificat dezideratul

² *Ibidem*, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 15.

⁴ *Ibidem*, p. 153.

popular exprimat prin vot⁵. Nu vedem, oricât ne-am strădui, legătura dintre conținutul frazei și *gărzile pretoriene* care îl înconjurau pe tânărul monarh. Pentru o documentare asupra modului cum s-au desfășurat alegerile din 1946 și care a fost dezideratul popular, recomandăm o minimă bibliografie: *Anul 1946 – începutul sfârșitului*, Fundația Academia Civică, 1996, și Virgiliu Târău, *Alegeri fără opțiune. Primele scrutinuri parlamentare din Centrul și Estul Europei după cel de-al Doilea Război Mondial*, Ed. Eikon, Cluj Napoca, 2005. Va vedea acolo că rezultatul alegerilor nu a reprezentat nici pe departe *dezideratul popular*.

În preajma alegerilor din 1946, este de părere autorul, „poporul privea încrezător pacea cu elanul colectiv de a-și apropia suma viitoarelor transformări sociale. Țara privea enigmatică [sic] când la o față de rege, când la o față de prim-ministru, două personaje cheie, fără nici o similitudine a alternativelor de coabitare politică, în schimb cu semnificații.(...) Forțele reacțiunii ocupa [sic] poziția boicotului”⁶.

Avem parte de 440 de pagini „delicioase”! Din fericire, autorul reproduce și documente de primă mână (rechizitorii, stenograme) care, deși sunt redactate în stilul grefierilor semidocți ai anilor '50, sunt, prin comparație, de departe, mai inteligibile decât propriile aserțiuni. Comentariile aferente sunt, însă, greu de înțeles, fiecare frază în parte beneficiind de o construcție confuză atât din punct de vedere gramatical, cât și ideatic. Iată un exemplu de elocință și logică: „Dacă pe temeiul firii noastre sociale considerăm ca fapte de natură penală cu un anumit grad de pericol individualizat social, cum și trebuie, de altfel, să le considerăm, așadar, acțiuni *tipice* pe care legea le pedepsește, recunoaștem implicit că fazele de început ale socialismului au fost incriminate *atitudini tipice*, imposibile [sic] pentru opinia publică de a le înțelege incriminarea, ci numai frica de fenomenul însuși”⁷.

Am încercat să înțelegem această frază care, spre deosebire de altele, pare să conțină o idee și, cu greu, am reformulat-o astfel: Faptele de natură penală cu un anumit grad de pericol individualizat social sunt considerate de noi acțiuni tipice. Așa și trebuie, de altfel, pe temeiul firii noastre sociale. Trebuie să recunoaștem că în fazele de început ale socialismului au fost incriminate și atitudini(ile) tipice. Opinia publică nu înțelegea această incriminare dar se temea de fenomen. Pare că autorul vrea să exprime ceva, dar nu prea reușește. Incriminarea *atitudinilor tipice* a dat naștere la procese tipice, astfel fiind denumite procesele politice de către autor.

Despre reflecția lor în istoriografia actuală, fără a lua în seamă sau, poate, fără să cunoască lucrările de specialitate apărute în ultima vreme⁸, autorul afirmă: „Înmormântarea faptelor comise de inculpații respectivi în cauzele pe rol, astăzi motivate cu tot felul de fandoseli pătimașe, pasionale, ca

⁵ *Ibidem*, p. 203.

⁶ *Ibidem* p. 193.

⁷ *Ibidem*, p. 203.

⁸ Vezi *Procesul generalilor. Cercul profesional militar al Partidului Național Țărănesc, (1946-1948), Documente*. Editura Vremea, București, 2000, Selecția documentelor și studiul introductiv de Dr. Cornelii Beldiman și *Cu unanimitate de voturi*. Sentințe politice adunate și comentate de Marius Lupu, Cornel Nicoară și Gheorghe Onișoru, București, Fundația Academia Civică, 1997, lucrări din care reiese clar că procesele politice au fost niște înscenări.

și gelozia în viața de familie, nu pot minimaliza transgresiunea de politică penală a guvernului după 1945". Probabil că autorul folosește termenul *transgresiune*⁹ cu sensul de schimbare a politicii penale în direcția devenirii sale cât mai cuprinzătoare, cu ajutorul ei fiind condamnați adversarii regimului. Prin urmare, politica penală s-a schimbat după 1945. Suntem într-un tot de acord. Cu siguranță, însă, nu trebuia folosit verbul *a minimaliza*, deoarece autorii cunoscuți care analizează astăzi respectivele procese politice scot în evidență exact acest lucru: schimbarea politicii penale odată cu schimbarea întregului sistem social politic de până atunci. Cu spiritul său polemic, autorul vorbește de fandoseli pătimase, pasionale, apoi amintește de gelozia în viața de familie. Într-adevăr, în viața de familie apare uneori și gelozia, aceasta fiind un fenomen social condamnat sau nu, explicabil sau nu, dar nu are nici o legătură cu procesele, cu inculpații, cu politica penală și cu nimic altceva din subiectul *tratat* de autor.

În continuare, juristul atotcunoscător devine din nou istoric și face afirmații din această ipostază: „Lupta înverșunată pentru cutare sau cutare lozincă, poziția ideologică a lui Pătrășcanu – cuvântarea de la adunarea studentescă de la Cluj, a fost determinată atunci nu de o «greșeală» a partidului; nu, ea a fost determinată de necesitatea obiectivă de a lua o hotărâre rapidă și unică, în condițiile în care nu exista în partid un punct de vedere comun. Putem identifica doar *linia naționaliștilor români și linia emisarilor sovietici*, altfel spus, două curente ideologice. Dar, pentru o informare corectă nu atribuim inculparea pusă în sarcina liderului comunist exprimării «înainte de a fi comunist, sunt român»!". Apoi după câteva fraze alambicate din care nu înțelegem absolut nimic, autorul afirmă „faptul că atâția oameni politici și comandanți militari au înmormântat linia partidului ajuns la guvernare a însemnat, în fond, că acei respectabili domni s-au înmormântat pe ei înșiși (Vasile Luca, Ana Pauker, Miron Constantinescu, Iosif Chișinevski și alții). Atunci când partidul la guvernare asimila o experiență nouă de luptă directă ajutat de condițiile politice interioare și exterioare, lupta politică devenea lozincă zilei". Pare că autorul este un ideolog al partidului din anii '50. Nu știi dacă este jurist, istoric, sociolog sau politician. Este din toate câte puțin. După care își permite să formuleze o definiție a *luptei politice*: „era acel proces în care incriminarea pleca de la agitația politică, adaptată tacticii și organizării scopurilor politice, în speranța influențării stării de spirit insuflă inevitabil, ca expresie, într-o acțiune colectivă. Deci, continuă autorul, interferența fenomenelor și legătura reală dintre ele puteau răsturna cu capul în jos [sic] politica guvernamentală. Prin urmare, învinuirea ne furnizează date că, chiar în domeniul rezervat politicii, când clasa conducătoare nu avea putere deplină, ci doar trăia tranzacția cu vechiul regim, administrarea probelor în favoarea inculpaților nu putea învinge în România deceniului al șaselea altfel, decât învingând mai întâi puterea de la centru. Acest recurs la metoda de-a învinui arată că reciproca implicațiilor politice exprimă ipoteze, mai mari și mai periculoase decât predicatele pe care le conțineau, estompate doar în ordinea convingerilor, nicidecum în negația eseurilor elaborate, a gândirii politice de înfăptuit”¹⁰. În fond, deși e greu de înțeles și stilul literar, cititorul fiind nevoit să citească de mai multe ori o frază

⁹ Termenul de *transgresiune* desemnează în speologie un proces de înaintare a apelor marine spre uscat, pe suprafețe mari, ca efect al mișcării de coborâre a scoarței terestre, iar la Georges Bataille *transgresiunea* este esența erotismului, experiența sexuală a ființei și a neantului.

¹⁰ Petrache Zidaru, *op. cit.*, p. 204.

pentru a înțelege ceva, precum și motivul, autorul îi critică pe liderii comuniști care s-au abătut de la linia partidului. Nu înțelegem de ce sunt pomeniți aici comandanții militari și cum au îngropat ei linia partidului. În orice caz, autorul justifică inculparea celor ce trebuiau „înmormâtați” cu ajutorul proceselor politice.

După ce îi trece în revistă pe cei arestați începând cu ziua de 27 mai 1946, autorul precizează că „Olteanu Gabriel, [a] fost comandant al batalionului Iuliu «Maniu»”. La aceste date copiate din Decizia curții militare adăugă între paranteze, pentru a defini mai bine natura *batalionului* și a-l incrimina „(Bande de Maniste)”. Pentru a justifica această expresie citează în nota de subsol (una dintre foarte puținele) din romanul *Străinul* de Titus Popovici: „După eliberare, bandele maniste s-au dedat la crime împotriva țărănilor unguri”. Trebuie să îl informăm pe autor că cercetarea istorică presupune un minim discernământ, un roman propagandistic, scris în anul 1955, neputând fi considerat o sursă istoriografică decât după o analiză critică a epocii în care a fost scrisă, a intereselor și a tezei pe care vrea să o demonstreze autorul. Despre „Ilie Lazăr avocatul”, pentru a sublinia caracterul infracțional al acestuia, descoperă că este o „persoană pe care o vom găsi arestată și în «lovitura de la Tămădău»”. În fraza imediat următoare concluzionează abrupt: „din aceste date de dosar penal se desprinde concluzia că procesul «Sumanelor negre» a fost primul proces împotriva «banditismului de stat» și nu un proces politic, cum denaturat se comunică în diferite lucrări; încriminarea faptelor a dezvăluit o înălțuire de infracțiuni care subminau în parte ordinea politică existentă la acea dată”¹¹. Îi recomandăm autorului stenograma ședinței Biroului Politic al C.C. al P.C.R. din ziua de 26 iulie 1946 în care însuși Lucrețiu Pătrășcanu, ministru de justiție la acea dată, recomanda punerea în scenă a unui șir de procese politice „începând” cu „Sumanele negre”. Scopul era acela de „compromitere și distrugere a partidelor «istorice»”¹². Mai mult, având în vedere că nici măcar comuniștii nu s-au gândit să le numească altfel decât „procesele politice”, iar cercetarea penală era „organizată și îndrumată” de către o „comisie politică” alcătuită ad-hoc¹³, autorul ar trebui să evite a schimba termenul consacrat de proces politic. Dacă insistă totuși să o facă, îi recomandăm să facă diligențele necesare pentru schimbarea denumirii Asociației Foștilor Deținuți Politici din România în Asociația Foștilor Bandiți de Stat din România.

Mai mult, autorul analizează și recursurile în anulare postdecembriste pe care le consideră nefondate. „În septembrie 1945, generalul Aldea Aurel nu avea nici o răspundere în aparatul de stat. Era rezervist, adică o persoană trecută în cadrele de rezervă ale armatei. Nu era însărcinat și nu avea rangul oficial să facă demersuri emfactice (bombastice și pretențioase) în numele securității țării și a capului constituțional al statului”¹⁴. Se vede clar că autorul este un adept al poliției politice, este împotriva libertății de exprimare. Cine nu are o funcție de răspundere în aparatul de stat nu are voie să exprime idei, să ia atitudine, să întreprindă o acțiune împotriva puterii, orice tip de opoziție fiind un motiv de trimitere în justiție. Îl informăm pe domnul Zidaru că generalul Aurel Aldea, fusese ministru de Interne în primul guvern Sănătescu 23 august - 3 noiembrie 1944, funcție din care a combătut

¹¹ *Ibidem*, p. 206.

¹² A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 42/1946, f. 4.

¹³ *Idem*, dosar nr. 24/1947, p. 4.

¹⁴ Petrache Zidaru, *op. cit.*, p. 216.

acțiunile P.C.R. de acaparare prin forță a primăriilor și prefecturilor. Cu o zi înainte de alegeri, la 18 noiembrie 1946, Aldea a fost condamnat la muncă silnică pe viață și a murit trei ani mai târziu în închisoarea Aiud.

Despre „lovitura de la Tămădău” autorul face din nou aprecieri subiective, îndepărtându-se de rigoarea științifică a istoricului sau juristului: „acțiunea trădătoare a acuzaților Iuliu Maniu, Ion Mihalache și a celorlalți nu a fost decât o încununare a trădării naționale care caracteriza întreaga activitate a P.N.Ț.”. După ce redă sentința din dosarul penal¹⁵, autorul ține neapărat să o explice cu cuvintele sale și să o justifice:

- „Au fost grupuri de persoane constituite care au comis acte împotriva puterilor constituționale ale statului (crima de surpare a ordinii constituționale – art. 207 Cod penal 1937, bandele «teroriste» ale lui Iuliu Maniu).

- Au beneficiat de o structură stabilă în care ierarhia prestigiului era recunoscută. Acest fapt a favorizat instalarea unei rețele permanente de relații în administrația de stat pentru a obține, încălcând legea, secrete de stat (stenograme de la Consiliul de Miniștri, lucrarea cu caracter secret „Efortul de război al României”)...

- Au exprimat și promovat, de regulă, interesele unui grup social determinat prin uneltire contra ordinii sociale în scop de a înlătura autoritatea guvernului de la 6 martie 1945” etc. Autorul continuă cu alte câteva puncte de-a dreptul aberante. După care „ca politician incorigibil, latifundiar prin destinație, și nu agricultor, cum se recomandă în instanță, Iuliu Maniu a utilizat subversiv mijloacele luptei politice *desublimând* sistematic ideologia adversarului. Prin adevărul experienței imediate, era implicat în tentativa de răsturnare a ordinii existente. După 12 septembrie 1945, după recunoașterea faptului învingerii, *puterea* deja instalată în România, recunoscută de Națiunile Unite prin semnarea Convenției, conducea un proces atât în fapt, cât și în propaganda ideologică, propagandă care susținea printr-un alt conținut al discursului, prin termenii unei logici impuse de Națiunile Unite necesitatea producerii de fapte. În acest context, în lupta de culise, nu de acțiune, președintele P.N.Ț. a sperat că principiul optim al istoricității vieții sociale și realitatea de atunci să nu se lege de interesele și scopurile politice ale puterii instalate. Dar atât mijloacele, cât mai ales cauzele care legau în poliedrul de interese propaganda limbajului politic au împins aparența unei demnități până la conștiința falsă a legii, justiției și civismului”.

- Reluăm textul pentru a ne pune niște întrebări. „Au exprimat și promovat, de regulă, interesele unui grup social determinat [și comuniștii promovau interesele unui grup social, denumit de ei clasă, dar autorul nu incriminează acest lucru] prin uneltire contra ordinii sociale în scop de a înlătura autoritatea guvernului de la 6 martie 1945” ... „Ca politician incorigibil [după autor, cei mai buni politicieni sunt, probabil, cei corigibili], latifundiar prin destinație [de proces de intenție am auzit, dar de proces de destinație încă nu], și nu agricultor, cum se recomandă în instanță [practic, autorul acuză pe inculpat că a mințit atunci când și-a declinat *ocupația* deși, la acel moment, Iuliu Maniu, nemaiocupând nici o funcție publică și neprofesând ca jurist, putea pretinde că se ocupă cu agricultura, mai ales că *latifundiar* nu apărea nici la acea vreme în nomenclatorul de meserii], Iuliu Maniu a utilizat subversiv mijloacele luptei politice *desublimând* sistematic ideologia adversarului.

¹⁵ *Ibidem*, p. 233.

[Mare crimă pentru un politician să desublimeze ideologia adversarului politic. Autorul nu înțelege democrația, pare chiar că aceasta îl irită!]. Prin adevărul experienței imediate, era implicat în tentativa de răsturnare a ordinii existente [nu cumva era implicat în tentativa de păstrare a vechii ordini statale, monarhice și democratice, atât cât a fost, creștine, prin urmare antibolșevice, românești?]. După 12 septembrie 1945, după recunoașterea faptului învingerii [cine a recunoscut învingerea cui?], *puterea* deja instalată în România, recunoscută de Națiunile Unite prin semnarea Convenției, [care convenție?], conducea un proces atât în fapt, cât și în propaganda ideologică, propagandă care susținea printr-un alt conținut al discursului, prin termenii unei logici impuse de Națiunile Unite necesitatea producerii de fapte. În acest context, în lupta de culise, nu de acțiune [oare ce posibilități de acțiune mai avea Maniu la acea dată?] președintele P.N.Ț. a sperat [de unde știe autorul ce a sperat Maniu?] că principiul optim al istoricității vieții sociale și realitatea de atunci să nu se lege de interesele și scopurile politice ale puterii instalate [*viața socială are o istoricitate*, istoricitatea vieții sociale are un *principiu optim*. Pe de altă parte vorbește de *realitatea* de atunci. Autorul alătură o noțiune teoretică și abstractă *principiul optim al istoricității vieții sociale* unei noțiuni concrete și palpabile *realitatea de atunci*. El nu le pune în opoziție una față de cealaltă ci le alătură]. Dar atât mijloacele, cât mai ales cauzele care legau în poliedrul de interese propaganda limbajului politic au împins aparența unei demnități până la conștiința falsă a legii, justiției și civismului".

Și autorul o ține așa zeci de pagini. În acestea demonstrează că „naționalizările, condamnările, colectivizările” erau „urmările” „infracțiunilor” ale căror „elemente constitutive” erau: „urmarea socialmente periculoasă cu prevederea rezultatului (vinovăția) și raportul de cauzalitate”¹⁶.

Autorul justifică, în aceeași manieră, și celelalte procese, considerate de domnia sa *tipice*, al „generalului Radu Roseti”, al „generalului Iacobici Iosif”, al „conducătorilor P.N.Ț.”, al „generalilor din cercul profesionist al P.N.Ț”, al „deținuților de la Canalul Dunăre-Marea Neagră”, al „deținuților legionari” etc, pentru fiecare dintre acestea având un titlu separat. Procesele *tipice* sunt, deci, procesele cu ajutorul cărora a fost eliminată din viața politică și chiar fizică fosta elită a României.

Bineînțeles că într-o clasificare trebuie să existe cel puțin două clase. A doua clasă cuprinde, fără să ne surprindă prea tare, procesele categorisite drept *atipice*. Acestea sunt procesele prin care au fost eliminați comuniști în lupta pentru putere de la nivelul înalt al partidului sau pentru că deveniseră incoizi. Este vorba de „procesul Lucrețiu Pătrășcanu” și „procesul Plăcinteanu Gh. Gheorghe”. Autorul ia de bună înscenarea de bișniță pregătită medicului chirurg Plăcinteanu. Îl informăm noi că adevăratul motiv pentru care acest om și-a pierdut viața este avea o relație amoroasă cu fiica lui Gheorghiu-Dej de care acesta aflase și cu care nu era de acord. Plăcinteanu a fost arestat în 1959 și a murit în închisoare la Râmnicu-Sărat în 1961. Sunt autori, unii chiar colegi de temniță, care susțin că administrația închisorii a primit consemn ca indezirabilul să nu lase viu de acolo. Oricum, domnul Zidaru aduce aici niște nuanțări, spre victimele proceselor *tipice* trimițând o vagă urmă de regret. Acesta dispare însă imediat, considerându-le necesare în contextul epocii. „Dacă cinematografia s-ar inspira din prejudecățile și conținutul dramei nefericiților condamnați la pedeapsa închisorii ar ieși o peliculă de «febră, nerv și inconștient». Din punct de vedere al ritului creștin-ortodox moartea condamnaților în penitenciarele Alud și Râmnicu-Sărat a fost total

¹⁶ *Ibidem*, pp. 237-238.

premeditată. Deplângem soarta nefericiților în acele împrejurări. Din punct de vedere al evoluției spre agravare a procesului patologic, politico-ideologic, moartea nevinovaților condamnați la închisoare este rezultatul adâncirii luptei de clasă, interpusă antologic cu vigilență de partid până și între copertile Codului Penal". Ne întrebăm de ce specifică, delimitează, autorul punctul de vedere al unui singur *rit*. Din punct de vedere al *ritului* greco-catolic sau a religiei hinduse, moartea a fost nepremeditată? Nu cunoaștem un comunicat al Patriarhiei în legătură cu premeditarea morții condamnaților din anumite închisori, care să motiveze o astfel de afirmație. Dacă autorul a vrut să spună că, din punct de vedere creștin, asasinarea „nefericiților” a fost o faptă reprobabilă, dar că ea era necesară din punct de vedere politic și pe deplin justificată din punct de vedere juridic, îl rugăm să ne ierte că nu suntem de acord cu domnia sa. Îl rugăm, totodată, să arunce o privire și asupra tratatelor internaționale privind drepturile fundamentale ale omului.

„La celălalt pol [autorul nu precizează în frazele anterioare un pol de referință] se aflau grupuri mai mult sau mai puțin numeroase care, în raport cu interesele de clasă manifestau oscilări sau reticențe sub forma celor două boli de care a suferit opoziția din România: tendințele oportuniste, pe de o parte, și frazeologia anarhistă, pe de altă parte”¹⁷. Că de tendințe oportuniste suferă orice grup sau entitate socială nu mai trebuie să vorbim, afirmația nu este doar inutilă, ci și malițioasă. Autorul își însușește fără discernământ filosofia marxistă a luptei de clasă punând în seama intereselor de clasă oscilările și reticențele față de, se subînțelege, instaurarea comunismului în România. Nici un moment nu se regăsește la domnia sa tendința firească de nuanțare. Nu își pune deloc întrebarea dacă nu cumva partidele istorice încercau pur și simplu să împiedice comunizarea forțată a României. Despre sintagma „frazeologia anarhistă” îl informăm pe autor că dacă partidele politice îndemnau la nesupunere față de regimul impus de tancurile sovietice o făceau tocmai pentru că acesta era singurul mijloc de care mai dispuneau în absența luptei parlamentare.

Se pare că Petru Zidaru este un mare admirator al *înfăptuirilor* comunismului. Despre modificările aduse Codului de justiție militară în perioada comunistă afirmă că „intelectualitatea juridică a fost înrolată pe scenele mari ale onoarei față de șansa unei clarificări importante”¹⁸.

Gheorghe Gheorghiu-Dej este privit ca un despot luminat, ceea ce nu este interzis dacă este argumentat și bazat pe surse. Nu este cazul! Întâlnim aici un tip de admirație care nu are ce căuta într-o lucrare care se pretinde științifică, despre istoria dreptului românesc. Autorul pare că plânge la capul mortului! Frazele par desprinse dintr-un necrolog: „Cum persoana fizică nu este un Eu abstract, cuprinsă în ansamblul practicii omenești, tendința de revizuire a marxism-leninismului trebuia să redea cauzei astfel elaborate o existență obiectivă conexiunii ei; libertatea, egalitatea în drepturi, instrucțiunea și cultura. Dar primul-secretar al partidului n-a mai avut zile să privească în față acest fenomen. Paralel cu tirania introdusă direct pe sub bolta deschisă și susținută prin romantice descripții de peisaj politic carceral, împreună cu viața poporului desfășurată liniștit, probabilitatea că [sic] gândirea ideologică e limba autocrației *imperiale*, i s-a grăbit decesul, acesta intervenind în ziua

¹⁷ *Ibidem*, p. 274.

¹⁸ *Ibidem*, p. 194.

de vineri – 19 martie 1965. Acum se arăta *orgoliul* lui Ceaușescu de a fi recunoscut succesor la conducerea partidului”¹⁹.

De parcă nu era de ajuns, Petrache Zidaru introduce în paginile cărții un capitol de mare excepție despre revoluția din decembrie 1989. De jenă, nu îl comentăm! Spunem doar că aparatul critic se compune din *Revoluția furată* de Dumitru Mazilu și *Revoluția trăită* de Ion Iliescu. Lipsa de informații și de competență este suplinită de afirmații tendențioase: lovitură de stat ilegală, agenturi străine etc.

Despre autorii „loviturii de stat” din 1989: „Nici unul dintre «legitimisti» nu cunoaște articulațiile și substratul loviturii de stat.” Deși ei au înfăptuit-o! „Ascultați expunerile lor. Au conținut de extemporal pe care îl dau elevii în clasele elementare”. Nu înțelegem de ce autorul îi jignește pe elevi, mai ales că mulți au mai multe cunoștințe și sunt mult mai coerenți decât domnia sa. „Tupeul e nemărginit, caracteristic claselor suprapuse [cumva ideologie comunistă?], actualmente indivizi înălțați pe fosta superbă [sic] liniște metafizică a regimului comunist. În mare parte își expun elucubrațiile în fața întregului popor”²⁰. Nota bene, autorul vorbește despre *elucubrațiile altora*.

Alt capitol: *Procesul Soților Ceaușescu* despre care spune, pe bună dreptate, că „nu a avut o tehnică procedurală care să poată fi urmărită, nici o valoare demonstrativă a ceea ce a fost experiența trăită în perioada comunistă, pledoarii nenatural de revoltate, fraze pacifiste găunoase, nedesolidarizat de «metafizica» puterii încă neconstituite, mimetism castrist”. Scris adânc! Autorul continuă în felul lui: „Rațiunea juridică n-a fost acoperită de imprescriptibila demnitate care-i dă viață, ci, după cum s-au înțeles, au hotărât condamnarea la moarte pornind de la inculpări ipocrite, de o sminteală sectaristă proprie parazitismului celular strict din «Orizonturi Roșii» de Ion Mihai Pacepa, de la monstruoasa caricatură a cercetării judecătorești la rotocolul sferic al unui ghem imposibil de confuzii juridice și judiciare”²¹. Îl informăm pe autor că „rotocolul sferic al unui ghem” este o tautologie după toate normele, repetarea inutilă nefiind permisă decât, eventual, ca licență poetică, mai puțin într-o lucrare cu caracter științific.

Autorul îl analizează pe Nicolae Ceaușescu din mai multe perspective:

„În *planul conștiinței politice* nu se putea face vinovat de nici o eroare istorică. El a crezut în sine însuși că este predestinat să construiască socialismul în România. Socialismul era «exteriorizarea» lui, «opera și realitatea lui». Același lucru îl cerea și poporului și colaboratorilor săi”. Dacă a crede în tine însuși și în predestinare te absolvă de orice vinovăție sau eroare istorică, folosind același raționament, Hitler, Stalin sau Mao nu se pot face vinovați de nici o eroare istorică.

„În *planul sentimentelor* era afectat de istoria poporului român, a fost investit cu puteri politice într-un moment când măștile și costumele rațiunii politice acopereau spirite înghețate. Cu toate că purta cauza țării pe toate meridianele globului, optimismul orb care-l însoțea nu putea anticipa viitorul, urzit sub ochii lui, de sistemul libertăților și concurenței capitaliste”. Ne îndoiim că a fi afectat de istoria poporului tău este o afecțiune atât de grea încât poate justifica orice unui om politic. Optimismul este

¹⁹ *Ibidem*, p. 286.

²⁰ *Ibidem*, p. 424.

²¹ *Ibidem*, p. 304.

o concepție filosofică despre lume sau o stare, o atitudine umană, iar o *atitudine* nu poate să *anticipeze*.

„În planul poziției concrete a corectat destinul României, a accelerat roata istoriei pentru a diminua necesitățile implacabile care posedau țara, a încercat să susțină cu propriul grumaz” de ce grumaz și nu (tot un arhaism) brâncă? „«călcâiul de fier» al istoriei construite de marile puteri”²². Această atribuire de calitate prometeice lui Nicolae Ceaușescu nu are ce căuta într-o lucrare care se vrea științifică.

În acest fel, autorul *demontează* toate capetele de acuzare ale procesului soților Ceaușescu, lucru pe care nu l-a făcut cu procesele politice comuniste. Infracțiunea de Genocid (art. 357 Cod Penal) nu s-ar justifica pentru că „nu s-a prezentat absolut nici o probă în instanță”. Vinovați pentru crimele care s-au produs sunt revoluționarii care au comis „acte teroriste, de vandalism și distrugere a unor bunuri obștești, devastarea Comitetului județean de partid, atacarea sediului poliției județene, a unor unități militare.

Se vede că juriștii din completul de judecată, în special procurorul de ședință au învățat după cărți vechi, cu sânge rece, ca oamenii de afaceri”²³. Oamenii de afaceri învață după cărți vechi, cu sânge rece?

„Eliminarea fizică a soților Ceaușescu de către mulțimea de «revoluționari» ar fi eliminat aservirea politică a dreptului. Pentru că în acel câmp de bătlie s-a regizat o exaltată cercetare judecătorească: judecătorul acuza, jignind; avocatul acuza, jignind; procurorul acuza, jignind, pe lângă pericolul social (grosso modo) atotcuprinzător, de asemenea, *fantastica* înscenare a fugii cu elicopterul de pe acoperișul Comitetului Central ca și erorile judiciare nu sunt recunoscute de știința dreptului. Voința organelor calificate judiciar, supusă unui travaliu acut de răzbunare poate fi în acord cu dreptul? Prezumția e categorică. Nu! Atunci unde e justiția revoluționară?”²⁴.

În scenariul „horror” imaginat de autor, corect ar fi fost ca mulțimea de revoluționari să-l fi linșat pe președintele României în stradă. Cum acest lucru nu a fost posibil la București, trebuia ca mulțimea să fie transportată la Târgoviște sau să fi fost adus Ceaușescu la București și dat pe mâna mulțimii. Fragila conducere de atunci a preferat să folosească o metodă binecunoscută din perioada imediat anterioară, respectiv folosirea justiției militare pentru eliminarea adversarului politic. Și justiția militară a făcut ceea ce știa ea mai bine. Este deja o opinie comună că procesul soților Ceaușescu este ultimul, sperăm, proces stalinist, în care au fost folosiți inclusiv asesori populari. Autorul judecă însă cu dublă măsură. La fel de odioase au fost și procesele „tipice” și chiar cele „atipice” din anii '50, ca, de altfel, toate procesele politice din perioada comunistă.

Vorbind de instrumentarea proceselor fostei conduceri Emil Bobu, Ion Dincă, Manea Mănescu, Tudor Postelnicu. „Ca niște pedanți caraghioși, ca niște filistini sută-n sută (târgoveți păguboși), ca niște lachei docili și devotați puterii plasate în umbră de dragul unui cuvânt, și anume «colectivitate» care împodobește învinuirea, introdus în art. 357 C. Pen., procuratura a mers pe calificarea de genocid”. Autorul pune atâta pasiune încât nu mai este loc de echilibru, nemaivorbind

²² *Ibidem*, p. 307.

²³ *Ibidem*, p. 311.

²⁴ *Ibidem*, p. 313.

de competență științifică. Procurorii, deși folosește aici singularul, *procuratura*, sunt făcuți în toate felurile în stilul pamfletului ieftin: „filistini sută-n sută” cu completarea inutilă și originală „târgoveți păguboși”, „lachei docili” (pleonasm inutil), „pedanți caraghioși”. Din nevoia de întărire a celor spuse, scriitura *geme* (verb folosit din plin de Petrarca Zidaru) de adjective.

În paginile 394 – 403, autorul ne prezintă un „Tabel comparativ al loviturii de la 23 august cu evenimentele revoluționare din 17-22 decembrie 1989”. „Pentru a înlesni comparația” autorul le așează pe două coloane.

Astfel informației că „generalul Aldea Aurel este chemat la București de la Drăgănești-Olt, de aghiotantul regelui, colonel Ionescu Emilian pe motiv că generalul Sănătescu este plictisit.” îi corespunde următoarea „cu începere de la 1 ianuarie 1987, Episcopia Reformată Oradea îl numește pe Laszlo Tokes preot supleant în parohia Timișoara”. Hotărârii ca generalul Aldea să plece la Moscova traversând frontul, îi corespunde începerea „distrugerii, jefuirii și incendierii a cca 300 de magazine din Timișoara”. Comparația este forțată de nevoia autorului de similitudine și dovedește contrariul ipotezei autorului. Este greu să comparăm cele două evenimente din punct de vedere al desfășurării lor efective, actul de la 23 august fiind înfăptuit de către rege, el neschimbând un sistem social politic cu altul, neavând astfel caracterul unei revoluții. După Albert Camus „în teorie, cuvântul revoluție păstrează sensul pe care îl are în astronomie. Este o mișcare care închide bucla, care trece de la o guvernare la alta după o translație completă”. Tocmai translația lipsește actului de la 23 august. Camus vede revoluția ca având două componente principale: *revolta* împotriva sistemului social politic, care implică mase largi de oameni, și *schimbarea guvernării*. Pe lângă acestea întâlnim alte două componente: *schimbarea* fundamentală a *regimului de proprietate* și *uciderea vechilor zei*, acest fapt implicând înlocuirea lor cu alții²⁵. În actul de la 23 august 1944 nu întâlnim decât *schimbarea guvernării* ca manifestare de voință a regelui Mihai și a unor cercuri politice. Drept urmare, actul de la 23 august are caracterul unei lovituri de stat. Actul din decembrie 1989, în schimb, are caracterul unei revoluții, îndeplinind toate condițiile formale. Este greu, prin urmare, să comparăm o revoluție cu o lovitură de stat din punct de vedere teoretic, dar și la nivelul etapelor și desfășurării efective.

„Dacă tumultul de fapte și evenimente nu urma traseul unui scop preexistent, de unde atunci orchestrarea nevăzută a coardelor flautiste care emana parfumul toxic cu polen de extracție masonică?” După încă o frază și mai alambicată autorul ne atenționează: „Observați, n-am spus nimic despre principiul autoritar, atribut specific al loviturii de stat”²⁶. Autorul ne sugerează că mai are o carte în mânecă, dar nu o scoate pentru că ar fi prea mare pentru jocul acesta. Sună a cacealma, un alt procedeu care, din nou suntem nevoiți să accentuăm, nu are ce căuta într-o lucrare științifică.

Deloc surprinzător, abia când vorbește de procesele din timpul și de după '89, autorul le califică drept „processe politice”²⁷, la fel ca și pe cele interbelice. Din cuprinsul întregii lucrări reiese

²⁵ Albert Camus, *Fața și reversul, Nunta, Mitul lui Sisif, Omul Revoltat, Vara*, București, Editura RAO, 1994, p. 301-477.

²⁶ *Ibidem*, p. 402.

²⁷ *Ibidem*, p. 403.

obstinația de a dovedi că dreptatea și legea s-au născut odată cu tribunalele militare din regimul comunist.

Autorul face un imens deserviciu justiției militare. În încercarea sa de a o justifica, o descoperă. O scoate la lumină. Din lucrarea sa reiese clar că a fost un instrument de opresiune politică greu de estimat cu atât mai înfricoșător cu cât la șaptesprezece ani după căderea comunismului sistemul încă mai produce astfel de teoreticieni. Cele mai murdare fapte în acțiunea de bolșevizare a țării, de eliminare a tuturor adversarilor și a posibililor adversari au fost înfăptuite cu ajutorul justiției militare, disciplinată, executând la ordin, ca pe un atac de cavalerie (stilul este molipsitor), orice ordin politic de distrugere a indezirabililor regimului. În timpul regimului comunist, tribunalele militare au înfăptuit justiția politică, vârful de lance al poliției politice, dând o înfățișare legală crimelor și abuzurilor condamnate astăzi de toată lumea (mai puțin dl. Zidaru).

Având în vedere că își manifestă interesul și pentru „infracțiunile contra securității statului, ai căror condamnați, beneficiari ai unei proceduri de interes selectiv au fost reabilitați după anul 2000”, ale căror dosare ține să le „comenteze în viitoarea ediție”²⁸, ne îndoiim că își va materializa intențiile cu obiectivitate și spirit critic.

Date despre autor nu am întâlnit prea multe. Căutând pe internet, am aflat că domnul Petrache Zidaru predă la Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza” din București. Cursul de *Drept execuțional penal*, predat studenților de la „arma penitenciară”, publicat la editura All Beck este epuizat. Pentru a releva valoarea acestuia, cităm o frază din prezentarea pe care autorul o face cursului: „Prin prezentarea procedurilor specifice care se desfășoară în aria penitenciară și în celelalte cazuri în care libertatea persoanei este îngrădită prin lege, cursul se poate alinia tendinței pozitive de a introduce în practica relațiilor sociale specifice, necesitatea cunoașterii prevederilor legislative în materie și a recomandărilor internaționale”²⁹.

Regăsim același limbaj deosebit de patetic, pamfletar și pretențios prin care autorul vrea să dea impresia de erudiție. La o analiză mai atentă, însă, suntem tentați să îl includem în rândul „pedanților caraghioși”. Sperăm că profesorul Petrache Zidaru nu face parte dintre aceia care condiționează trecerea examenelor de cumpărarea cărților sale.

Întorcându-ne la *Tribunalele militare*, deși trecută în bibliografia mai multor universități nu am găsit, încă, o recenzie. Cartea ne dă impresia că este scrisă în timpul comunismului. Cum, însă, a fost publicată în 2006 și nu face parte din literatura de sertar, este clar că a fost scrisă sub influența unui anumit tip de lecturi și a unui sistem ideologic stalinist din care autorul nu mai poate să iasă. Pe de altă parte, nu putem să nu evidențiem următoarele lipsuri ale autorului: nu stăpânește regulile elementare de sintaxă și vocabular, nu cunoaște sensul multor cuvinte pe care le folosește din nevoia de a epata, este deficitar la capitolul coerență, folosind formulări stereotipe și cuvinte al căror înțeles îi sunt străine, iar, din punct de vedere științific, istoria este pentru domnia sa o materie și nu o știință. Impresia generală pe care o prezintă cartea este cea de incoerență. Cel mai grav lucru pe care îl remarcăm, însă, este acela că autorul privește actul de justiție într-un mod eronat, după principiile luptei de clasă și obedienței politice. Nu face diferența, fundamentală după părerea noastră atunci

²⁸ *Ibidem*, p. 288.

²⁹ <http://www.raft.ro/detaliu.asp?IDCarte=5975&IdDomeniu=0610> accesat la 30.07.2007.

când analizezi procesele postbelice, între *temeiul juridic* și *temeiul politic* al acestora³⁰. Mai mult, Petrarhe Zidaru enunță aceste lucruri *ex cathedra*, criticând și jignind tot ce contravine ideilor sale. Ne întrebăm ce învață tinerii studenți de la un astfel de profesor. Nădăjduim ca, cel puțin, să nu dețină vreo funcție în sistemul judecătoresc, ceea ce ar fi și mai grav.

Și totuși, deși carențele autorului sunt indubitabile, trebuie să privim și partea plină a paharului. Intenția de a scrie o lucrare despre istoria tribunalelor militare pe toată durata existenței lor în România nu poate fi decât lăudabilă. Rămâne ca această intenție să fie materializată de cineva care să dispună de uneltele cercetării științifice.

Constantin Olteanu, Alesandru Duțu, Constantin Antip, *România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, București, Editura Pro Historia, 2005, 335 p.

Liviu Țăranu

În varianta 2007 a doctrinei militare a Kremlinului, despre care au apărut mențiuni și în presa românească, Ministerul Apărării al Federației Ruse a ținut să sublinieze că această țară „nu trebuie să uite axioma conform căreia războaiele și conflictele militare se vor succeda continuu, pentru că sunt generate de veșnica întrecere între state”³¹. Contextul militar-politic se conturează, în opinia generalilor ruși, ca fiind în defavoarea Rusiei, iar colaborarea cu Occidentul nu a condus la o reducere a amenințării militare. Statul Major General „simte pericolul care vine din partea statelor dezvoltate și în curs de dezvoltare”. Deși nu sunt precizate, nu e foarte greu de intuit care sunt aceste state. Însă, ceea ce ne pune pe gânduri este similitudinea unor formulări și atitudini asemănătoare cu cele din perioada Războiului Rece, când România, ca și celelalte țări din estul Europei, făceau parte din „imperiul exterior” al URSS.

Situația României în cadrul blocului comunist este analizată, astăzi, îndeosebi prin studierea evoluției a două organisme internaționale: Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.) și Tratatul de la Varșovia. Practic, relațiile României cu toate celelalte țări „surori” și cu Uniunea Sovietică, puterea hegemonă, se regăsesc în cea mai mare măsură în interacțiunile existente în cadrul celor două structuri internaționale.

³⁰ Inclusiv Gheorghe Gheorghiu-Dej făcea diferența între *temeiul juridic* și *temeiul politic* al respectivelor procese. Atunci când aveau loc abuzuri se întâmpla chiar să ia atitudine. Într-o ședință a Biroului Politic din 28 februarie 1955 se întreba: „Organele noastre de stat au moștenit de la burghezi tendința de a înscena procese? Burghezia puține procese fabrica? De ce să permitem noi înscenări și asemenea arestări și trimitem în judecată fără nici un temei? Nici politic nu se justifică și nu are nici un temei juridic”. (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelaria, dosar nr. 40/1955, f. 8).

³¹ „România liberă”, 30 ianuarie 2007.

Lucrările consacrate acestor teme, atât în istoriografia românească cât și în cea străină, sunt departe de a fi epuizat subiectul, în suspensie fiind nu numai anumite chestiuni punctuale ci și perioade întregi din evoluția României în cadrul celor două organizații create de U.R.S.S.

În ceea ce privește cunoașterea poziției României în cadrul Tratatului de la Varșovia, cartea semnată de general-colonel (r) dr. Constantin Olteanu, colonel (r) dr. Alesandru Duțu și general-maior (r) Constantin Antip reprezintă o contribuție științifică notabilă, asupra căreia oricare cercetător al perioadei comuniste va trebui să zăbovească.

De altfel, lucrarea este precedată de o serie de alte contribuții semnate, între alții de fostul ministru al Apărării, Constantin Olteanu (*România. O voce distinctă în Tratatul de la Varșovia. Memorii, 1980-1985*, București, 1999), Dennis Deletant și Mihail E. Ionescu (*Romania and Warsaw Pact, 1955-1989, Selected documents*, București, 2004), iar din noul val al istoriografiei se remarcă, atât prin calitatea documentării cât și prin curajul abordării, studiile și articolele semnate de către Petre Oprea. Precizăm, de asemenea, că subiectul participării României, ca membru fondator, la acțiunile Tratatului de la Varșovia, a fost abordat în mai multe sesiuni, seminarii și conferințe naționale și internaționale, unde, îndeosebi, istoricii militari au căutat să elucideze atitudinea și contribuția României la activitatea acestui organism.

Lucrarea *România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie* își descoperă virtuțile de la primele ei pagini. Foarte bine structurată, pe un model istoriografic mai rar întâlnit, aceasta conține alături de partea de analiză istorică, o serie de mărturii ale unor reprezentanți români în cadrul Tratatului de la Varșovia, precum și un număr de 15 documente care acoperă anii 1966-1970. În final, respectând o mai veche și foarte bună tradiție a istoriografiei românești, practică tot mai puțin astăzi, se regăsesc două rezumate ale lucrării în limba rusă și engleză, semnate de Laurențiu Constantiniu și Oana Anca Otu.

Istoricul evoluției României în cadrul Organizației Tratatului de la Varșovia (OTV) cuprinde, pentru început, ample referiri la contextul internațional în care s-a declanșat Războiul Rece și a fost creat Pactul Nord-Atlantic. Ca și în cazul „Planului Marshall” unde replica sovietică s-a numit Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER-ul a fost creat în ianuarie 1949), apariția OTV nu a fost decât o altă replică a URSS, e drept cu oarecare întârziere, la mutările politico-militare ale Occidentului. În ce privește OTV, fondată în primăvara anului 1955, această organizație a fost pusă pe picioare în scurt timp, având prilejul de a-și demonstra forța în timpul Revoluției maghiare din toamna anului 1956.

În cazul României, conducerea de la București a avut în cadrul OTV o poziție identică celei adoptate în fața încercărilor făcute de sovietici prin intermediul CAER de a-și subordona și controla economiile țărilor satelite. Opoziția românească față de planurile integraționiste ale URSS în domeniul economic a fost acompaniată, după 1958, de refuzul liderilor PMR de a accepta punerea forțelor armatei române sub comandă sovietică în cadrul OTV. De altfel, strategiile folosite de sovietici în CAER – informări făcute chiar înainte de a se analiza și lua decizii, timp foarte scurt acordat studierii materialelor supuse dezbaterii, ignorarea propunerilor făcute de către reprezentanții statelor comuniste, altele decât URSS – au fost aplicate (după cum aflăm din *România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie...*, p. 43) și în cadrul Comitetului Politic Consultativ și a celorlalte organisme create ca urmare a semnării Tratatului de la Varșovia.

Autorii prezintă exhaustiv structurile politice și militare ale OTV, poziția adoptată de România în situațiile de criză prin care a trecut blocul comunist (1961 – Criza Berlinului, 1962 – Criza rachetelor din Cuba, 1968 – Invazia din Cehoslovacia), precum și atitudinea României față de încercările de „perfecționare” a mecanismelor de conducere și cooperare în cadrul OTV, în a doua parte a anilor '80. Relațiile armatei române cu armatele altor state și aplicațiile comune ale Forțelor Armate Unite sunt, de asemenea, prezentate documentat și la obiect.

Mărturiile din partea a doua lucrării sunt deosebit de prețioase ele aparținând unor figuri cheie (generali) din armata română între anii 1955-1989: Ion Tutoveanu (șef al Marelui Stat Major între 1954-1965), Ion Șuța, Ion Gheorghe, Nicolae Cibu, Florian Truță, Iulian Topliceanu, Gheorghe Zărnescu, Ion Dândăreanu, Mircea Mocanu, Vasile Ionel, viceamiral Ștefan Dinu, Dumitru Mircea și, evident, Constantin Olteanu.

Fiecare din cei de mai sus, prin propriile mărturisiri, relevă aspecte esențiale ale „colaborării” din cadrul OTV: participarea la aplicații comune, producția de tehnică de luptă, situațiile de criză din cadrul blocului comunist și modul de rezolvare adoptat de sovietici, manevre ale autorităților române în direcția diminuării obligațiilor militare ale României etc.

Sunt semnalate în carte și o serie de aspecte care sunt menite să limpezească climatul relațiilor româno-sovietice la finele „guvernării” Gh. Gheorghiu-Dej. Printre ele și modul în care fusese făcută repartitia pe țări în ceea ce privea producția de tehnică militară. României îi revenea rolul de producătoare a unor remorci sau bucătării de campanie, în timp ce Polonia și Cehoslovacia urmau să fabrice avioane de luptă.

Dorim să menționăm aici și utilitatea notelor biografice incluse de autori pentru fiecare din generalii ale căror mărturii au fost incluse în volum.

Documentele, în număr de 15, acoperă intervalul februarie 1966-martie 1970 și provin de la Arhivele Militare Române, fondul D, dosarul V2, volumele 2-3a. Rapoartele, informările și notele publicate sunt, fără excepție, emenate de la cabinetul ministrului Forțelor Armate, ele având strictă legătură cu tema cărții.

Cronologia alcătuită la finele lucrării, încadrând perioada 1945-1991, reprezintă un instrument foarte util, în înțelegerea contextului internațional în care a apărut, evoluat și dispărut Tratatul de la Varșovia.

Pe lângă meritele incontestabile, cartea are și câteva slăbiciuni. La acest capitol, îi rugăm pe autori să ne lămurească asupra unei neclarități. În *Prefață* aflăm, în trei rânduri (la p. 7 și p. 10), că România a făcut parte din OTV între anii 1955-2001 „când angrenarea țării în Tratatul de la Varșovia a fost determinată de plasarea țării în sfera de influență sovietică” (p. 7). În schimb la p. 115 autorii specifică faptul că „la 1 iulie 1991 a avut loc ceremonia oficială care a consfințit desființarea Tratatului de la Varșovia”(?!).

Nu putem trece și peste câteva fracturi în construirea analizei istorice din această primă parte a cărții: tratarea pe larg a unor fapte sau evenimente și expedierea altora, precum și discontinuități în abordarea cronologică a activității României în cadrul OTV.

Un alt inconvenient, din punct de vedere tehnic, este dat de lipsa unei liste a documentelor publicate în a patra parte a lucrării. De asemenea, un indice de nume ar fi ușurat munca cercetătorului axată doar pe anumite aspecte ale evoluției României în cadrul OTV.

Dincolo de toate acestea, lucrarea *România și Tratatul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie...*, reprezintă o contribuție deosebit de valoroasă a istoriografiei militare românești, la cunoașterea unui domeniu sensibil al istoriei noastre recente. În cazul acestuia, ca și a altora, credem că nu a sosit, totuși, timpul marilor sinteze.

Marian Boboc, Mihai Barbu, *Strict Secret Lupeni 1977. Filajul Continuă! Nume de Cod: „Sârbulescu”. Scriitorul Minerilor, Ion D. Sârbu, în anul grevei ortacilor săi, Craiova, Editura Autograf MJM, 2007, 814 p*

Spiridon Raluca Nicoleta

Înaintea altor considerații, trebuie precizat că domnii Marian Boboc și Mihai Barbu, aplecați asupra istoriei locale au reușit să readucă în prim plan și evenimente din perioada interbelică, realizând o cronică fluviu a Văii Jiului în *Come back, Valea Jiului – 1001 de știri despre o Vale înfloritoare și fascinantă. Mitologia minerului*, Cluj Napoca, Editura Fundației pentru studii europene, 2006.

De asemenea, înlăturând voalul ideologizării primei Greve de la Lupeni din 6 august 1929, construit în perioada comunistă, cei doi autori au oferit o privire panoramică asupra a ceea ce s-a petrecut prin citarea *fără părtinire* a opiniilor politice de stânga, de centru și de dreapta din presa vremii. Astfel a fost publicată în 2006, cartea *6 august 1929 – Ziua de Sânge de la Lupeni – relatări din presa vremii despre greva minerilor*, sub egida Editurii Corvin.

Volumul „*Strict Secret Lupeni 1977 Filajul Continuă! Nume de Cod: „Sârbulescu” Scriitorul Minerilor, Ion D. Sârbu în anul grevei Ortacilor săi*”, se bazează pe o importantă documentare în arhiva C.N.S.A.S., iar sursele istorice au fost ordonate într-un efort de a creiona atât o privire cronologică, dar și globală asupra desfășurării evenimentului în fiecare exploatare minieră.

O selecție subiectivă în funcție de importanța amplitudinii faptelor în desfășurare și care ar fi avut drept punct de referință doar Lupeniul, nu ar fi reușit cu siguranță acest lucru. Aceasta, mai ales, în situația în care Greva minerilor din Valea Jiului a fost în esență un eveniment social de cea mai mare anvergură, spontan și erupt din rigiditatea unui sistem care nu mai era preocupat nici măcar preventiv de situația muncitorimii și de păstrarea unui minim echilibru social. Poate singurul neajuns al acestui efort de prezentare a derulării simultane a evenimentului în toate exploatarea miniere este necitirea filelor imediat după informație. Din altă perspectivă, poate ar fi îngreunat mult reconstituirea.

Așa cum am precizat, fiind într-o mare proporție bazat pe documente din Arhiva C.N.S.A.S., mai precis din fondul Corespondență, dosarul nr. 3594, vol. 1-2, unele mici precizări care se impun sunt legate de natura, limita și complementaritatea surselor istorice pornind de la un punct de vedere

exprimat de istoricul francez Jean François Soulet. Întrebându-se asupra cauzelor prigoanei îndârjite împotriva istoriei imediate – „care nu e în sine nici mai bună nici mai rea decât cea a altor perioade, istorie care ascultă de aceleași reguli și urmărește aceleași obiective ca și celelalte ramuri ale istoriei”¹ – Soulet menționa două constrângeri pe care le invocă scepticii scrierii istoriei imediate: inaccesibilitatea anumitor documente și contemporaneitatea faptelor studiate.

De asemenea pleda pentru reconstituirea faptelor istorice „de la ceea ce există la un moment dat”², lacunele documentare netrebuind să împiedice demersurile istoriografice, „toată abilitatea cercetătorului constând în a se adapta tipurilor de surse disponibile și în a scoate din ele cât mai mult profit”³. Din această perspectivă, volumul de față este primul care apare după o lungă perioadă în care documente întocmite de fosta Securitate au fost clasificate și prin urmare inaccesibile. Însă la fel de adevărat este faptul că acestea nu sunt totul. Nici un document nu e lipsit de intenționalitate.

În ceea ce privește sursele istorice care compun volumul de față, trebuie avut în vedere că au fost întocmite într-un anumit context politic intern, dominat de opțiunea neo-stalinistă de exercitare a puterii de către Nicolae Ceaușescu, context în care controlul asupra întocmirii textelor scrise era aproape cvasitotal. În consecință, documentele întocmite au fost puternic *depolitizate* iar dimensiunea socială complet ignorată. Prezentarea depolitizată a faptelor este elocventă din: modul în care a fost stabilită răspunderea asupra cauzelor declanșării grevei; omiterea referințelor la înalții responsabili de partid și a atitudinii și reacțiilor lui Nicolae Ceaușescu în cursul „vizitei de lucru” de la Lupeni.

Astfel, răspunderea declanșării grevei este proiectată asupra cadrelor din conducerea Ministerului Minelor, Petrolului și Geologiei, a Combinatului Cărbunelui Petroșani, mai puțin asupra înalților responsabili de partid. În fapt, rolul birocrăției de partid în probleme economice fusese cu mult atrofiat, mai ales după 1972.

Conținutul notelor informative este depolitizat întrucât pe de o parte solicitarea informărilor a vizat scopuri bine determinate – stabilirea cauzelor (interne sau externe) și a documentării modului în care minerii mai activi s-au implicat în desfășurarea evenimentelor iar pe de altă parte s-au omis referințele la înalții responsabili de partid și la Nicolae Ceaușescu în încercarea de a nu se devoala neînfașibilitatea partidului.

În documentele Securității nu se menționează nimic despre sechestrarea lui Verdet, Negruț, Pană și Ghinea, de asemenea despre atitudinea lui Nicolae Ceaușescu, pregătit inițial să nu satisfacă din revendicări. De asemenea, scapă documentului scris la momentul respectiv (noi am descoperit o sursă postfactum, din 1994) tocmai pentru că factorul uman nu mai conta ca actor social, elemente de psihologie colectivă izvorâte în fond din atitudini lipsite de bun simț. Obstinația cu care a fost solicitată prezența secretarului general al partidului s-a datorat nu numai intenției inițiale ca delegația minerilor să poarte convorbiri cu acesta, ci mai ales neîncrederii în Ilie Verdet, neagreat de către miniștri: „Verdet, la o ședință anterioară, ținută la Lupeni, atunci când un miner a cerut să li se dea

¹ Jean- François Soulet, *Istoria imediată*, București, Editura Corint, 2000, p. 43.

² *Ibidem*, p. 44.

³ *Ibidem*, p. 45.

carne și slănină, deoarece nu pot munci în mină cu cartofi și varză, acesta i-a răspuns: «...mai întâi cărbune și după aceea carne și slănină», moment din care minerii i-au purtat pică⁴.

Dimensiunea socială (precedentele, dar și modul în care au fost administrate măsurile represive după încetarea manifestărilor de nemulțumire) sunt completate în acest caz, într-un mod fericit, depinzând doar de disponibilitatea intervievaților de a lăsa mărturie pentru istorie, de interviurile orale realizate cu participanții la grevă strânse de aceeași autori (Marian Boboc și Mihai Barbu într-un volum anterior – „*Lupeni 77. Sfânta Varvara versus Tanti Varvara*” ediția I, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2005 și ediția II, Deva, Editura Corvin, 2005).

O altă capcana întinsă de camuflarea metodelor de reprimare folosite de Securitate ține de contextul internațional existent după 1975. Pentru a nu cădea sub oprobiul opiniei publice internaționale în privința nerespectării drepturilor omului și cetățeanului, s-a evitat pe cât posibil instrumentarea de condamnări cu caracter politic. În același timp, în fața unor mari proteste, pentru a nu se lăsa impresia că se cedează sub presiunea lor, s-au instrumentat pentru un număr mic de oameni procese de drept comun pentru care Miliția sau Procuratura efectuau actele premergătoare arestării preventive și trimerii în judecată. Se evita, astfel, punerea Securității în prim plan. Documentele referitoare la proces sunt redade de autori la paginile 593-601. Pentru măsurile preventive cel mai cuprinzător document rămâne, deocamdată, *Nota-raport cuprinzând principalele activități desfășurate de către organele noastre în Municipiul Petroșani, în perioada 2 august – 30 septembrie 1977*, (*Strict Secret ...* pag. 623-635) sau în fondul Corespondență, dosarul nr. 3594, vol. 1 la filele 344-355.

Partea a II-a a cărții reflectă mai ales urmărirea informativă a lui Constantin Dobre și aici este important de precizat că această urmărire după consumarea evenimentelor nu are în vedere doar personajul în sine, puterea lui de a coagula revolte, ci mai ales elucidarea măsurii în care greva minerilor a fost inspirată sau declanșată de factori externi. Din redarea convorbirilor din casa lui Constantin Dobre, consemnate în urma instalării de mijloace tehnice de ascultare, au rezultat însă surse secundare, poate singurele care ne ajută să reușim un demers coerent și contextualizat asupra unei perioade: „D-I „D” afirmă că a discutat problema asta și cu generalul. [...] D-I „D” Noi n-avem tangentă cu anarhiștii, hoții, bandiții, criminalii ș.a.m.d., vest – germani sau cu alte naționalități. La nivel local ne adresăm șefului statului”. (ACNSAS, fond Corespondență, dosar nr. 3594, vol. 1, ff. 228-229v).

Sursele documentare create de fosta Securitate în cazul grevei minerilor se completează nu numai cu cele orale, mai sus menționate, dar și cu alte surse.

Modul în care conducerea de partid a gestionat criza în contextul anului 1977, când inițiativele de disidență ale lui Paul Goma și Vlad Georgescu au pus de asemenea mari probleme, este elocventă în *Documente ale C.P.Ex. din 1977*, publicate de Mihnea Berindei în Revista „22”, an XVII, nr. 876, 19-25 decembrie 2006, p. 24-25.

Reflectarea Grevei Minerilor din 2-3 august 1977 din Valea Jiului la Postul de Radio „Europa Liberă” este de asemenea prezentată de Mihnea Berindei în paginile Revistei 22. Aici aş avea poate un punct de vedere personal de exprimat. Datorăm echipelor succesive de la „Europa Liberă”

⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 117, vol. 5, f. 136.

vivacitatea și forța de a semnala în permanență grozăviile regimului comunist, însă în unele situații este posibil ca dezinformarea să se fi practicat în egală măsură de-o parte și de alta a cortinei de fier. Date fiind măsurile întreprinse de fosta Securitate după evenimentele din Valea Jiului, îmi este imposibil să cred că „22 de mineri protestatari în numele a alți 800 au izbutit să trimită o scrisoare ziarului francez *Liberation*, care a publicat-o în 12 octombrie 1977.”⁵ De altfel, după mai multe investigații în Valea Jiului, Marian Boboc și Mihai Barbu nu au identificat pe nici unul dintre semnatarii scrisorii. Mai mult „după 30 de ani nici unul dintre cei 22 de semnatari nu și-a declinat identitatea.” (*Strict Secret ...*, p. 78.)

Ultima parte a cărții conexează și documente despre I.D. Sîrbu – scriitorul minerilor, în anul marii greve a „ortacilor săi”. Este o derulare în paralel a evenimentelor din viața scriitorului petrilean în anul 1977, recompusă din notele întocmite de fosta Securitate. De asemenea, o scurtă privire asupra destinului acestui scriitor ne introduce în atmosfera terifiantă a perioadei de represiune care a urmat Revoluției din Ungaria (1956).

Practic, entuziasmat de Revoluția din Ungaria, Marcel Petrișor a venit la redacția ziarului *Teatrul*, unde I.D. Sârbu lucra alături de Ștefan Popa (Ștefan Augustin Doinaș) și le-a propus participarea la o eventuală manifestare studentască de protest. Cum practica Securității a fost să supradimensioneze faptele și foarte ușor se putea invoca omisiunea de denunț, I.D. Sârbu a fost condamnat în consecință la un an de închisoare pentru infracțiunea prevăzută și pedepsită de art. 6 alineatul ultim, combinat cu art. 1, lit.c din Legea 199/50 și art. 157 Cod Penal. A doua inculpare s-a datorat legăturii informale dintre I.D. Sârbu și Raul Volcinschi, în jurul căreia Securitatea a brodat un întreg scenariu asemănător celui din procesul Noica – Pillat, din 1960. În 1951, I.D. Sârbu scrisese o piesă de teatru intitulată *Sovromcărbune*, pe care de altfel a dat-o spre lectură mai multor persoane, între care și Raul Volcinschi.

După 7 ani de la conceperea ei și la 4-5 ani de când cei doi nu se mai văzuseră (în 1953 sau 1954, I.D. Sârbu se întâlnise ultima oară cu Volcinschi) Securitatea ajunge la concluzia că „piesa are un caracter ostil” și că Raul Volcinschi „i-ar fi propus s-o trimită în Franța”. În consecință, I.D. Sârbu va fi condamnat pentru uneltire contra ordinii sociale, potrivit art. 209, punctul 2, lit. a, Cod Penal. După ieșirea din închisoare (a fost eliberat la 15 februarie 1963, prin Decretul lege nr. 5/1955), I.D. Sârbu a fost în atenția Securității, aidoma altor deținuți politici. Dar despre ceea ce a rezultat din urmărirea sa de către Securitate, până în 1989 poate vom afla dintr-o altă carte.

În ceea ce privește prezenta apariție editorială, ea își aduce contribuția la reconstituirea unui important eveniment din istoria perioadei comuniste, mai ales după o perioadă în care informațiile, atât despre greva minerilor, dar și despre scriitorul I.D. Sârbu, a căruia proză a fost redescoperită după Revoluția din 1989, au fost lacunare și de cele mai multe ori inexacte.

⁵ Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89. Deconstrucția unei revoluții*, Iași, Ed. Polirom, 2004, p. 17.

V. CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ ȘI VALORIFICAREA FONDURILOR ARHIVISTICE ALE C.N.S.A.S. PRIN MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE ȘI EXPOZIȚII

5 martie – 15 aprilie 2007 –

Expoziția C.N.S.A.S. „Univers concentraționar și destine familiale în comunism”, la sediul Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca.

5-7 martie 2007 – Participare la

lucrările Seminarului „Univers concentraționar și destine familiale în comunism” organizat de Institutul de Istorie Orală al Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, cu sprijinul C.N.S.A.S. și al Fundației Aspera.

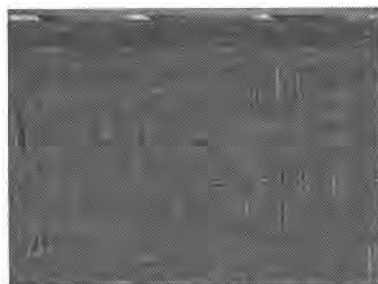
27 martie 2007 – Expoziția „**Biserica Ortodoxă Română în vremea patriarhului Justinian (1948-1977)**” organizată de C.N.S.A.S. și Patriarhia Română la Palatul Patriarhiei Române pe 27 martie 2007; 8 mai 2007, Pitești, Muzeul Județean Argeș, cu sprijinul Episcopiei Argeșului și Muscelului; 25 mai 2007, Curtea de Argeș, Sala „Manole” din Palatul episcopal, cu sprijinul Episcopiei Argeșului și Muscelului; 8 iunie 2007, Câmpulung Muscel, Sala Mare a Primăriei, cu sprijinul Episcopiei Argeșului și Muscelului; 9 iulie 2007, Râmnicu-Vâlcea, Centrul de conferințe „Antim Ivireanu”, cu sprijinul Episcopiei Râmnicului.

10 mai 2007 – Conferința organizată de C.N.S.A.S., în colaborare cu Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” cu tema: „**Securitatea – sursele istorice și istoriografia**”. Dr. Florian Banu (consilier superior C.N.S.A.S.) a susținut comunicarea „Câteva considerații privind istoriografia Securității”.

17 mai – 6 iunie 2007 – Expoziția „Amintiri din Epoca de Aur – 1965-1989” organizată de Consiliul Județean Alba, Primăria Municipiului Alba, Muzeul Național al Unirii și C.N.S.A.S.

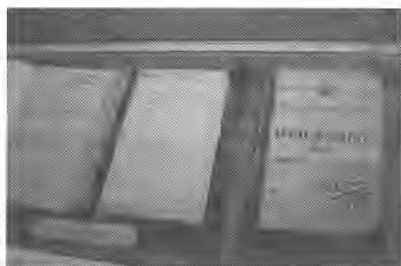
12 iulie 2007 – Expoziția C.N.S.A.S.: „Despre OAMENII Făgărașului în documentele Securității”, în incinta Academiei „Brâncoveanu” Sâmbăta de Sus, cu prilejul **Simpozionul Internațional „Forme de represiune în regimurile comuniste”** Sâmbăta de Sus, Făgăraș, 12-14 iulie 2007, eveniment organizat de Fundația „Negru Vodă” Făgăraș, în colaborare cu Consiliul Județean Brașov, Primăria și Consiliul Local al Municipiului Făgăraș, Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului în România, Mitropolia Ardealului, Mănăstirea „Brâncoveanu” – Sâmbăta de Sus.

15 noiembrie 2007 – 3 februarie

2008 – Expoziția „Stați la locurile voastre, tovarăși! Experiența curajului” Brașov, 15 noiembrie 1987. La invitația Asociației „15 Noiembrie 1987” Brașov și a Muzeului „Casa Mureșenilor”, în perioada 15 noiembrie 2007 – 3 februarie 2008 C.N.S.A.S. a organizat o expoziție tematică dedicată evenimentelor din 15 noiembrie 1987 de la Brașov.

Expoziția, prima de acest gen dedicată revoltei muncitorești și operațiunilor represive ale Securității și Miliției, a avut la bază o cercetare exhaustivă de arhivă, cuprinzând mai multe fonduri documentare și fotografii inedite din timpul evenimentelor. Expoziția a fost gândită ca o narațiune având ca suport imagistic documentele din Arhiva C.N.S.A.S. Prin urmare, aceste documente au fost încadrate explicativ de nouă texte, plasate tematic, furnizându-se astfel un cadru explicativ pentru documentele expuse. A fost expusă de asemenea și o listă cu cadre ale Miliției și Securității care au participat la operațiunile represive instrumentate împotriva muncitorilor.

15 noiembrie – 29 noiembrie 2007 –

Expoziția „Diplomația română – imagini din deceniul întunecat (1945 – 1955)” organizată de C.N.S.A.S. în colaborare cu Ministerul Afacerilor Externe, Direcția Arhivelor Diplomatice, cu sprijinul Arhivei Naționale de Film și al Muzeului Național de Istorie a României.

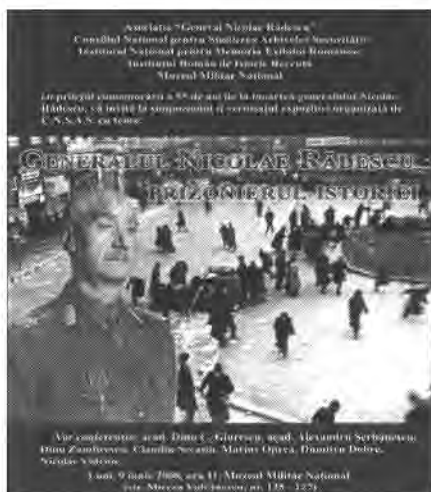
21 noiembrie – 14 decembrie 2007

– Expoziția **„Masoneria în Transilvania. Însemne, simboluri, repere”** organizată la Muzeul de Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca prin colaborarea C.N.S.A.S., Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, Marele Orient al României, Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj.

28 noiembrie 2007 – Expoziția

permanentă C.N.S.A.S. **„Istorici clujeni urmăriți de Securitate”**, organizată în colaborare cu Facultatea de Istorie și Filosofie – Catedra de Istorie Contemporană și Relații Internaționale, în Aula Minor „Regele Ferdinand I”.

9 iunie 2008 – Asociația „General Nicolae

Rădescu”, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, Muzeul Militar Național au organizat simpozionul cu tema „Generalul Nicolae Rădescu, prizonierul istoriei” în sala de festivități a Muzeului Militar Național. După prezentarea comunicărilor susținute de acad. Dinu C. Giurescu, acad. Alexandru Șerbănescu, Dinu Zamfirescu, Claudiu Secașiu și Dumitru Dobre a fost vernisată expoziția organizată de C.N.S.A.S. cu prilejul comemorării a 55 de ani de la moartea generalului Nicolae Rădescu.

VI. ABREVIERI

ACNSAS, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
ANIC, Arhivele Naționale Istorice Centrale
ASR, Arhivele Statului România
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informații
BND, Blocul Național Democrat
BOR, Biserica Ortodoxă Română
BPD, Blocul Partidelor Democratice
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CPEX, Consiliul Politic Executiv
CSS, Consiliul Securității Statului
DGIE, Direcția Generală de Informații Externe
DGP, Direcția Generală a Poliției
DIE, Departamentul de Informații Externe
DMRU, Direcția Management Resurse Umane
DRSP, Direcția Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcția Regională a Securității Statului
DSS, Departamentul Securității Statului
DUI, Dosar de urmărire informativă
FND, Frontul Național Democrat
FSN, Frontul Salvării Naționale
g-ral mr., general maior
HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniștri
ISJ, Inspectoratul de Securitate Județean
Lt. col., locotenent colonel
lt. maj., locotenent maior
MAE, Ministerul Afacerilor Externe
MAI, Ministerul Afacerilor Interne
MCE, Ministerul Comerțului Exterior
MLNR, Marea Lojă Națională din România
MO, Monitorul Oficial
MONT, Mobilizarea și organizarea națiunii și teritoriului
OTV, Organizația Tratatului de la Varșovia
PCM, Președinția Consiliului de Miniștri
PCR, Partidul Comunist Român
PMR, Partidul Muncitoresc Român
PNL, Partidul Național Liberal

PNP, Partidul Național Popular
PNT, Partidul Național Țărănesc
PSD, Partidul Social Democrat
RDG, Republica Democrată Germană
RFG, Republica Federală a Germaniei
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Populară Română
SIG, Supravegherea informativă generală
SJSP, Serviciul Județean al Securității Poporului
SRI, Serviciul Român de Informații
SSI, Serviciul Special de Informații
TO, tehnică operativă
Tov. tovarăș
UM, unitate militară
UTC, Uniunea Tineretului Comunist

VII. LISTA AUTORILOR

Florian Banu – consilier superior C.N.S.A.S.; absolvent al Facultății de Istorie a Universității „Dunărea de Jos” – Galați (1997); doctor în istorie al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” – Iași (2001); autor al volumului *Asalt asupra economiei României. De la Solagra la Sovrom (1936-1956)*, București, Editura Nemira, 2004 și co-editor al mai multor volume de documente; autor al câtorva zeci de articole și studii pe teme de istorie a aparatului represiv al regimului comunist, istoria mișcării de rezistență armată și istorie economică.

Denisa Bodeanu – consilier asistent CNSAS, absolventă a Facultății de Istorie și Filosofie (2002) și a masteratului de Istorie Contemporană-Istorie Orală (2003) din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Din 2004 este doctorandă în istorie la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Este autoare a unor articole despre situația cultelor neoprotestante din România între 1948-1989 și a volumului „*Neoprotestanții din Transilvania în timpul regimului comunist. Studiu de caz: Bapțiștii din județul Cluj*”, 2007.

Iuliu Crăcană – consilier superior C.N.S.A.S., absolvent al universității Dunărea de Jos din Galați, secția de Istorie-Filozofie (1994-1998), studii aprofundate de istorie: „Partide și sisteme politice în România – a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prima jumătate a secolului al XX-lea”. Autor al mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Studiu publicat recent: *Securitatea contra Paul Goma în În căutarea rostului pierdut. 20 de călăuze în cultura națională*, Iași, Editura Timpul, 2007.

George Enache – consilier CNSAS, absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” din Iași. Doctor în istorie în cadrul aceleiași universități cu o teză privind relațiile stat-culte în România „democrației populare”. Volum recent: *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, București, Editura Nemira, 2005.

Nicolae Ioniță – consilier asistent C.N.S.A.S., absolvent al Facultății de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție „Al. Ioan Cuza”. Studiu publicat recent: *Francmasoneria română în dosarele Securității. Între „procesul francmasonilor” și problema „Oculă” în Tudor Sălăgean*, Marius Eppel (coord.), *Masoneria în Transilvania. Repere istorice*, Cluj Napoca, Editura International Book Access, 2007.

Elis Neagoe-Pleșa – consilier principal C.N.S.A.S., absolventă a Facultății de Istorie a Universității București (2000); studii aprofundate în cadrul Universității București (2003); doctorand în istorie al Universității București; coautor și coeditor al mai multor volume; autor al unor studii pe teme de istorie a comunismului românesc. Lucrare recentă: *Brazii se frâng, dar nu*

se îndoiesc, vol. VII, *Rezistența anticomunistă din Munții Apuseni*, Baia-Mare, Editura Marist, 2007 (coautor).

Liviu Pleșa – consilier superior C.N.S.A.S., absolvent al Facultății de Istorie și Filologie a Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia (1999), doctorand al Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, cu tema *Elita istoricilor ardeleni și Securitatea (1945-1965)*. Coautor și coeditor al mai multor volume, autor al unor studii pe teme privind mișcarea de rezistență armată, organizarea și activitatea Securității, represiunea împotriva intelectualilor etc. Lucrare recentă: *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*, vol. VII, *Rezistența anticomunistă din Munții Apuseni*, Baia-Mare, Editura Marist, 2007 (coautor).

Raluca Nicoleta Spiridon – consilier principal CNSAS, absolventă a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1998); Master în Istoria idelor și a mentalităților, Facultatea de Istorie a Universității din București (2005); Volum recent: *Intelectualii români în arhivele comunismului*, București, Editura Nemira, 2006 (în colaborare).

Liviu Țăranu – consilier superior CNSAS, absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Al. I. Cuza”, Iași, (1998), doctor în istorie (2006). Este autorul mai multor studii pe teme de istorie a comunismului românesc, precum și a unor volume publicate în colaborare. Lucrare recentă: *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (1949-1965)*, București, Editura Enciclopedică, 2007.

Valentin Vasile – consilier asistent CNSAS, absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea din București, promoția 2002. Absolvent Master „România în secolul XX”, Facultatea de Istorie, Universitatea din București, 2004. Volum recent: *Dicționar de Istoria românilor*, București, Editura Meronia, 2007 (coautor).

Din sumar:

Elis Neagoe-Pleșa, 1968 – anul reformării
agenturii Securității

Vasile Valentin, Acțiunea „Denigratorii-84”

Denisa Bodeanu, Din culisele unei misiuni
eșuate. Vizita întreprinsă în primăvara anului
1987 în SUA de reprezentanții cultelor din
România

George Enache, Strategii de infiltrare și
atrageră la colaborare a cultelor religioase
elaborate de autoritățile procomuniste din
România în perioada 1945-1948, cu o privire
specială asupra cazului Bisericii Ortodoxe
Române

Nicolae Ioniță, Problema „Oculă”. Securitatea
și masoneria în anii '80

Liviu Țăranu, Evoluția Direcției de Informații
Externe și defectorii din spionajul românesc
(1958-1978)

Liviu Pleșa, Situația informativ-operativă în
problema învățământ din județul Alba în
timpul regimului Ceaușescu

Florian Banu, Câteva considerații privind
istoriografia Securității

Raluca Spiridon, Sursele Istorice ale Arhivei
CNSAS. Limitele documentelor din Fondul
Penal (1945-1968)